

Heikki Nevanlinna

NEOVIUS-NEVANLINNA

– erään suvun kronikka

SOCIETAS SCIENTIARUM FENNICA

Finska Vetenskaps-Societeten, grundad 1838, är Finlands äldsta vetenskapsakademi, som publicerar forskning, utdelar stipendier och pris, tar initiativ och håller möten med föredrag. Societeten inledde 1996 ett publiceringssamarbete med syskonakademin Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1838 perustettu Suomen Tiedeseura on Suomen vanhin tiedeakatemia, joka julkaisee tutkimuksia, myöntää tutkimusavustuksia ja palkintoja, tekee aloitteita ja järjestää kokouksia. Seura aloitti 1996 julkaisuyhteistyön sisarjärjestönsä Suomalaisen Tiedeakatemian kanssa.

The Finnish Society of Sciences and Letters, founded in 1838, is the oldest scholarly academy of Finland. It publishes research, awards research grants and prizes, takes initiatives and organizes meetings. In 1996 the Society established cooperation with its sister organization the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

Serien, som grundades år 1857, publicerar undersökningar om Finlands natur, befolkning och samhällsförhållanden. Utkommer med oregelbundna intervaller. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk utges inom ramen för publiceringssamarbetet med Suomalainen Tiedeakatemia.

Vuonna 1857 perustettu sarja julkaisee Suomen luontoa, väestöä ja yhteiskuntaoloja käsitteleviä tutkielmia. Ilmestyy epäsäännöllisin välein. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk julkaistaan osana Suomen Tiedeseuran ja Suomalaisen Tiedeakatemian välistä julkaisuyhteistyötä.

The series, founded in 1857, publishes monographs dealing with the nature, population and social conditions of Finland. Appears at irregular intervals. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk is part of the publishing cooperation between the Finnish Society of Sciences and Letters and the Finnish Academy of Sciences and Letters.

Redaktör – Toimittaja – Editor
Stig-Olof Londen
Institutionen för matematik och systemanalys
Aalto universitetet
PB 11000, FI-00076 Aalto
stig-olof.londen@aalto.fi

Försäljning – Myynti – Dealer
Tiedekirja/Vetenskapsbokhandeln
Snellmaninkatu/Snellmangatan 13
FI-00170 Helsinki/Helsingfors
tiedekirja@tsv.fi, www.tsv.fi

Taitto: Minna Etsalo

Kansikuva

Ylhäällä vasemmalta: Kenraali Edvard Engelbert Neovius (1823–1888), kansanedustaja Dagmar Neovius (1867–1939) ja Haminan Kadettikoulun johtaja kenraali Frithiof Neovius (1830–1895), edellisen isä.

Alhaalla vasemmalta: Konserttilaulajatar Saima Neovi (Neovius) (1882–1962) matematiikan professori Edvard R. Neoviuksen tytär ja Viipurin pataljoonan komentaja eversti Viktor A. Neovius (1848–1897), Edvard Engelbertin vanhin lapsi.

Takakannen kuva

Mary ja Rolf Nevanlinna häämatkallaan Ahvenanmaalla vuonna 1919.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 221

Heikki Nevanlinna

NEOVIVIS-NEVANLINNA

– erään suvun kronikka

Helsinki 2022

Heikki Nevanlinna 2022. Neovius-Nevanlinna – erään suvun kronikka

[The history of the Neovius-Nevanlinna family]

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 221, 201 pp.

ISBN 978-951-653-484-1 (print)

ISBN 978-951-653-485-8 (PDF)

ISSN 0067-8481 (print)

ISSN 2736-9366 (PDF)

DOI: <https://doi.org/10.54572/ssc.236>

© Suomen Tiedeseura – Societas Scientiarum Fennica, Heikki Nevanlinna

Abstract

The subject of this book is the main features history of the Neovius-Nevanlinna family, but it mainly deals with people and their achievements in the past.

The oldest known members of the family were farmers in the 17th century in Häme, Southern Finland. The surname Neovius was adopted by Thomas Neovius (1710–1781), who studied at the Turku Cathedral School and became priest. Thomas' son and his four grandsons graduated from Porvoo high school in the beginning of the 19th century. They work for several years as teachers in elementary and high schools and then as priests in various parishes until the mid-19th century.

After the war launched by the Russian emperor in 1808, Finland was annexed to the Russian Empire, when Finland's administrative ties with Sweden, the former motherland, were broken.

The Imperial Cadet School in Hamina was established in Finland in 1819 as an officer school for the use of Finland's own army, but as a part of the Russian military organization. Although it was mainly military school, it also provided more advanced general education than in other secondary schools in contemporary Finland, thus opening the possibility for cadets to continue studies at the university. Modern languages, mathematics, physics, and natural sciences were key subjects in the school. When the school was closed in 1902, 22 male members of the Neovius family had completed officer training. However, only a few of them remained in military careers, most continued their studies at university and graduated for various civilian professions.

The descendants of vicar Johan Neovius (1787–1833) and his wife, Charlotta Burgman (1802–1884), a teacher at the Helsinki Women's School, all showed exceptional mathematical talents. Of these, Wilhelm Neovius (1823–1872) was the first doctor of mathematics in the family. Wilhelm's twin brother, General Edvard E. Neovius (1823–1888), was a mathematics teacher at the Hamina Cadet School for more than 40 years. Their brother, Frithiof (1830–1895), was the director of the Cadet School and also a teacher of mathematics.

Edvard R. Neovius (1851–1917), the son of Edvard E. Neovius was the first professor of mathematics in the family. He served at the University of Helsinki from 1883 to 1900 and then as a Minister in the Finnish Government from 1900 to 1905. Since then, six Neovius-Nevanlinna have been professors of mathematics during a time period of more than 100 years.

Edvard R. Neovius' brother Lars Neovius (1850–1916) was a mathematics teacher at various schools in Helsinki. His textbooks on mathematics were used as teaching material in Finnish

schools for several decades from the end of the 19th century.

The Finnish school system for primary and secondary education was in a rapid expansion phase during the last decades of the 19th century. The number of schoolchildren increased tenfold in a few decades. At that time, a lot of new teachers and textbooks were needed in schools. A considerable portion of members of the Neovius family was involved in teaching in high schools and university. There were also several female members of the family as teachers in schools.

At the beginning of the 20th century, inspired by the nationwide Finnish popular movement, some members of the family changed their surname from Neovius to Nevanlinna.

The youngest child of Edvard E. Neovius was Otto Neovius (1867–1927) (Nevanlinna since 1906). He was a recognized teacher of mathematics and the headteacher in mathematics and physics at the Helsinki Normal Lyceum. His descendants were the mathematicians Frithiof (1894–1977) and Rolf Nevanlinna (1895–1980). The latter was Finland's internationally most known mathematician, professor of mathematics at the University of Helsinki and Zurich, and a member of the Academy of Finland 1948–1965. Frithiof's son Veikko (1920–2010) and grandson Olavi (1948–) were both professor of mathematics.

19th-century women had no right to study at the university except with the rare exemption granted by the Russian emperor. Aline (1857–1937), the daughter of Edvard E. Neovius, graduated with a bachelor's degree in mathematics in 1883. She worked as a teacher in various schools and as a statistical mathematician for a life insurance company. The best-known female mathematician in the family was Hildegard von Freymann (1882–1979), who had a career as a mathematics teacher at a high school for almost 50 years.

Other members of the family include Ernst Nevanlinna (1873–1932), Professor of Finance at the University of Helsinki, Member of Parliament, Nils Hjalmar Neovius (1877–1960), President of the Supreme Court, and vicar Adolf Neovius (1858–1913), who was an eminent researcher of the Finnish folk poetry. The siblings Arvid (1861–1916) and Dagmar Neovius (1867–1939) were politically active against the Russification of Finland during the years of oppression in the late 19th and early 20th century pursued by the Russian government. Dagmar and her brother Arvid were members of the reformed Finnish Parliament in 1907.

In the early 20th century a Neovius family moved permanently to Sweden. A grandchild of this family was Gösta Neovius (1920–2002), an engineer. He was the leading designer of Sweden's first computer in the early 1950s. The device was completed in 1951 and was one of the most advanced computers in the world at the time.

In addition to mathematicians there have been many other professions in the Neovius-Nevanlinna family. For example, there have been more than 15 medical doctors since mid-19th century. Perhaps the most well-known of them was professor Harri Nevanlinna (1922–1994) who was the leader of the Finnish Red Cross Blood Service 1948–1985.

Today, there are about 150 living people with the family name Nevanlinna, and about 80 Neovius. Some of them live in Sweden and Norway.

Key Words: Family history, Neovius, Nevanlinna, Mathematicians, History of Finland, Education

Heikki Nevanlinna

heikki.nevanlinna@gmail.com

SISÄLLYS

1. JOHDANTO 12

2. SUKUNIMIEN NEOVIUS JA NEVANLINNA ALKUPERÄ 15

Neovia – Nyenskans – Uusikylä – Neovius – Nevanlinna

Nevanlinna-nimen alkuperä - väärinkäsitys

Suvun vanhimmat: Tomas (I) Jöranson (1631–1695) ja tämän poika Tomas (II) Tomasson (?–1745)

Suuri Pohjan sota - isoviha 1700–1721

3. NEOVIUKSET ASTUVAT KOULUTIELLE 19

Rengon lukkarin pojat Tomas (III) ja Kristian (1717–1758) Turun triviaalikouluun isovihan jälkeen

Papisto 1700-luvulla

Hämeen Renko – ensimmäisten tunnettujen Neoviuksien kotipitäjä

4. NEOVIUKSET PAPISSÄÄDYSSÄ 22

1. Tomas (III) Neovius (1710–1781) – Luhangan kappalainen
Uusi sota – pikkuviha (1742–1743)
2. Tomas (IV) Neovius (1756–1806) – Joutsan kappalainen
Pojat:
 - 2.1 *Otto Henrik Neovius (1782–1834) – Joutsan kappalainen*
 - 2.2 *Jakob Fredrik Neovius (1786–1853) – Kerimäen kirkkoherra*
 - 2.3 *Anders Fabian Neovius (1793–1854) – Pielaveden kirkkoherra*
 - 2.4 *Johan Adolf Neovius (1787–1833) – Sortavalan kirkkoherra*
3. Adolf Alarik Neovius (1858–1913) – kirkkoherra ja kansanrunouden kerääjä
Larin Paraske ja Adolf Neovius
Adolf Neovius Lohjan kirkkoherrana

5. NEOVIUKSET KADETTIKOULUSSA, MATEMAATIKKOINA JA POLIITIKKOINA 39

- Keisarillinen Suomen kadettikoulu Haminassa
Kadettikoulu – sisäoppilaitos
- 5.1. Karl Adolf Neovius (1822–1863) – lääkäri
 - 5.2. Edvard Engelbert Neovius (1823–1885) – matemaatikko
Edvard E. Neovius ja metrijärjestelmään siirtyminen
"Aikamme suurin tehtävä" – Neoviuksen koodisanoma Marsin asukkaille
 - 5.3. Wilhelm Engelbert (1823–1872) – matematiikan dosentti, lehtori
Mielisairautta perheessä
 - 5.4. Frithiof Neovius (1830–1895) – Haminan Kadettikoulun johtaja
Tapaus C. G. E. Mannerheim
Frithiof Neoviuksen lapset:
 - 4.1 *Arvid Werner Neovius (1861–1916) – aktivisti, kansanedustaja*
Suomen sortovuodet – Suuri adressi
 - 4.2 *Harald Leonard Neovius (1863–1930) – arkkitehti*
 - 4.3 *Dagmar Louise Neovius (1867–1939) – opettaja, aktivisti ja kansanedustaja*
 - 4.4 *Arthur Alfred Neovius (1869–1938) – pankinjohtaja*
 - 5.5. Theodor Fabian Neovius (1833–1886) – matematiikan lehtori
 - 5.1 *Theodor Neovius (1861–1911) – Kone- ja lankaliike Oy Neovius Ab perustaja*
Kone- ja lankaliike Neovius Oy

6. EDVARD ENGELBERT NEOVIUKSEN JÄLKELÄISET 82

6.1 Viktor Adolf Neovius (1848–1897) – eversti

Turkin sota 1877–1878

6.2 Axel Georg Neovius (1853–1898) – everstiluutnantti

6.3 Lars (Lauri) Neovius - Nevanlinna (1850–1916)

– Suomen pikakirjoituksen luoja, matemaatikko

Lars Neovius-Nevanlinnan matematiikan oppikirjojen tarkastelua

Suomen koululaitos 1800-luvun puolivälin jälkeen

Suomalaisen pikakirjoituksen luoja

6.4 Edvard Rudolf Neovius (1851–1916) – matematiikan professori, senaattori

Tohtorioppilaat

Yhteiskunnallisia tehtäviä

Edvard Neovius senaattorina Suomen hallituksessa

4.1. *Saima Neovi (1882–1962) – konserttilaulajatar*

6.5 Aline Neovius (Selander) (1857–1937) – Suomen ensimmäisiä
naismatemaatikoita

6.6 Hildur Neovius (von Freymann) (1855–1934)

1. *Hildegard von Freymann (1882–1979) - matematiikan opettaja*

2. *Olga von Freymann (1886–1966) - vakuutusmatemaatikko*

3. *Ingrid von Freymann (Gripenberg) (1887–1966)*

- *Lotta Svärd-järjestön johtajia*

6.7 Otto Neovius (Nevanlinna) (1867–1927) - Helsingin Normaalilyseon
yliopettaja

Opettajana Joensuun lyseossa

Saksalainen vaimo Pietarista

Kilpailu yliopettajan paikasta

Opetuksen ankaruus

Otto Nevanlinnan kausi päättyy

Oton puoliso Margarete - pianonsoiton opettaja

Margarete ja Otto Nevanlinnan lapset:

1. *Matemaatikko veljekset Frithiof ja Rolf Nevanlinna*

2. *Frithiof Nevanlinna (1894–1977) - matemaatikko ja vakuutusyhtiön johtaja*

3. *Anna Elise Nevanlinna (Hahti) (1896–1978)*

4. *Erik (Erkki) Nevanlinna (1901–1973) - matematiikan yksityisopettaja*

7. ROLF NEVANLINNAN ELÄMÄN VAIHEITA 133

The Nevanlinna Theory

Matkoilla Euroopan matematiikan keskuksissa

Matemaatikkovieraita Lohjan kesähuvilalla

Yliopiston rehtori

Nevanlinna politikoi

Sodan pitkä varjo

The Nevanlinna Prize

Rolf Nevanlinnan valtakausi päättyy

7.1 Mary ja Rolf Nevanlinnan lapset

1. *Kai Nevanlinna (1920–1950) - lääkäri*

2. *Harri Nevanlinna (1922–1994) - lääkäri, Suomen Punaisen ristin veripalvelun johtaja*

Veripalvelun johtajana

Veriryhmätutkimukset ja Suomen väestörakenne

3. *Arne Nevanlinna - arkkitehti, kirjailija (1925–2016)*

4. *Sylvi Nevanlinna (Austerlitz) (1930–1981)*

8. KIRKKOHERRA JAKOB FREDRIK NEOVIUKSEN JÄLKELÄISIÄ 155

8.1 Ernst Nevanlinna (1873–1932) – senaattori, kansanedustaja, professori ja päätoimittaja

Vuoden 1906 suuri nimenmuutos

Sisäministerin murha

8.2 Hjalmar Neovius (1877–1960) – korkeimman oikeuden presidentti

8.3 Otto Gunnar Nevanlinna (1883–1954) – pankinjohtaja

9. SUKU HAARAUTUU: NEOVIUS - NEOFF - NEVA - RINNE - MÄYRÄ 169

Neoffien perintötila Koliseva Sysmässä – 200 vuotta maanviljelyä samassa suvussa

Sortovuosien Suuri adressi - nimienkeruu Sysmässä

10. KROGIUS-LINDELÖF-NEOVIUS-NEVANLINNA SUKUJEN YHTEYS 172

Helsingin Kuusisaaren huvilat

Sukupuutaulu Krogius-Lindelöf-Neovius

11. RUOTSIN NEOVIUKSET 176

- 11.1 Theodor Neovius (1861–1911) - siirtolainen Suomesta
- 11.2 Tilly Neovius (1890–1975) - kansainvälinen sihteeri
- 11.3 Eva Neovius (1897–?) eli Sisar Hildegard - benediktiinunna Brasiliassa
- 11.4 Gösta Neovius (1921–2002) - Ruotsin tietokonetekniikan pioneeri 1950-luvulla

12. LOPPUKATSAUS 181

Neovius-Nevanlinnat tänään

13. KIRJALLISUUS 182

14. SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET 190

Lehtiluettelo

15. HENKILÖHAKEMISTO 192

16. LIITTEET 198

- Taulukko 1. Kirkkoherra Johan Neoviuksen jälkeläiset sotilasuralla
- Taulukko 2. Kirkkoherrojen Jakob ja Anders Neoviuksen jälkeläiset sotilasuralla
- Liite 3: Neovius-Nevanlinna -suvun naisten ja miesten elinajat 1700-luvulta 2000-luvulle

Kiitosmaininnat

Kiitokset Suomen Tietokirjailijayhdistykselle ja Suomen Tiedeseuralle, jotka ovat merkittäväällä taloudellisella avustuksellaan tehneet tämän kirjahankkeen mahdolliseksi.

Olen saanut seuraavilta henkilöiltä kirjan sisältöön arvokasta apua ja tietoja: Monica Austerlitz, Irma Huotinen, Esko Karisalmi, Sinikka Köpfer-Nevanlinna, Anna-Riitta Lindgren, Klaus Lindgren, Stig-Olof Londen, Anja Nevanlinna, Marja Nevanlinna, Olavi Nevanlinna, Risto Nevanlinna, Timo Tossavainen ja Niklas Varisto. Suuri kiitos kaikille.

Kirjan taiton ja graafisen ilmeen on toteuttanut Minna Etsalo suurella taidolla ja huolella.

Helsingissä Snellmanin päivänä 12.5.2022

Heikki Nevanlinna

1. JOHDANTO

Neovius-Nevanlinna -suvun vanhin tunnettu esi-isä oli talonpoika Hämeessä. Kyseessä oli Rengon Uusikylän Paavolan talon isäntä ja maanviljelijä Tomas Jöransson¹ (Tuomas Yrjönpoika) (1631–1695). Hänen poikansa oli Rengon seurakunnan lukkari Tomas Tomasson² (Tuomas Tuomaanpoika) (?–1745).

Suvun varhaisina aikoina 1720-luvulla Suomi oli toipumassa isovihan aikana vihollisen tekemästä hävityksestä. Rauhan palattua yhteiskunta alkoi elpyä kaikilla alueillaan. Kirkon piirissä tarvittiin uusia työntekijöitä, koska sodan aikana useat seurakunnat olivat jääneet ilman hengellistä johtoa ja kirkolliset toiminnot olivat rappiolla. Hämeen Rengossa seurakunnan lukkari Tuomas Tuomaanpoika ja hänen vaimonsa Riitta Heikintytär (?–1749) lähettivät kaksi poikaansa Turkuun papin oppiin sikäläiseen katedraalikouluun, koska pieni maatila Rengossa ei olisi riittänyt jälkikasvun perheiden elannoksi.

Sukunimeltään ensimmäinen Neovius oli Tomas Jöransson pojanpoika Tomas (1710–1781), josta tuli Päijät-Hämeen Luhangan seurakunnan ensimmäinen kappalainen. Kotipaikkansa Uusikylän mukaan Tomaksen sukunimeksi annettiin Turun koulussa kylän nimen latinankielinen versio Neovius. Sukunimi suomennettiin Suomen suuressa nimenmuutoksessa vuonna 1906 muotoon Nevanlinna.

Neovius-suvun alkuvaihe edusti 1700- ja 1800-lukujen Suomessa tyyppillistä säätykiertoa, missä talonpoikaisesta taustasta noustiin opintielle ja papin uralle usean sukupolven ajan. Monet suvun miespuolisista jäsenistä omistautuivat pappisuralle seurakunnan kappalaisina tai kirkkoherroina lähinnä Itä-Suomessa. Pappeja riitti Neoviuksissa neljä sukupolvea. Tunnetuin heistä oli Lohjan kirkkoherra Adolf Alarik (1858–1913). Hänen pääintressinsä oli kuitenkin historian tutkimus ja kansanrunouden kerääminen.

Neovius-Nevanlinnan suku jakaantuu kahteen päähaaraan, joista vanhempi polveutuu Luhangan kappalaisesta Tomas Neoviuksesta ja nuorempi hänen veljestään, ylioppilas ja sotamies Kristian Neoviuksesta (1717–1758). Kristian Neoviuksesta lähtenyt sukuhaara otti sukunimekseen aluksi Neoff ja sittemmin vuonna 1919 ja 1934 suomennettuna Neva, Rinne ja Mäyrä. Tämä sukuhaara on vaikuttanut maanviljelijöinä ja talollisina Sysmän seudulla Päijät-Hämeessä. Neva -sukuhaaran hallussa on ollut sama maatila 1700-luvun puolivälistä lähtien edustaen 1800- ja 1900-alkuaikojen vakaata ja paikoillaan pysyvää suomalaista talonpoikaista perinnettä.

Vanhempi sukuhaara, olematta erityisen laaja, on kasvattanut keskuudestaan useita yhteiskunnallisesti huomattavaan asemaan nousseita henkilöitä, erityisesti matemaatikoita ja koulu- ja yliopistomiehiä.

1830-luvulta lähtien suvun jäsenet omistautuivat sotilastehtäviin, useimmat heistä Haminan

¹ Sukututkija Esko Karisalmelta saatu tieto 2021.

² Soininen ja muut (1964), Bergholm (1901).

Kadettikoulun³ kautta. Koulun kävi 1900-luvun alkuun mennessä kaikkiaan 22 Neoviusta eli enemmän kuin yhdestäkään aatelittomasta suvusta.

Sortavalan kirkkoherra Johan Adolf Neoviuksen (1787–1833) ja hänen puolisonsa Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun matematiikan ja kielten opettajan Gustava Neoviuksen (Burgman) (1802–1884) jälkeläisissä on useassa sukupolvessa esiintynyt huomattavaa matemaattista lahjakkuutta (Elfving, 1981). Heidän kuudesta pojastaan kenraalimajuri Edvard Engelbert Neovius (1823–1888) toimi vuosina 1845–1885 Kadettikoulun korkeamman matematiikan opettajana. Hänen kaksoisveljensä lehtori Wilhelm Engelbert Neovius (1823–1872) oli Keisarillisen Aleksanterin yliopiston (Helsingin yliopisto) puhtaana matematiikan dosentti. Hän oli suvun ensimmäinen matematiikkaan tieteellisesti suuntautunut jäsen. Veljessarjasta kenraaliluutnantti Frithiof Alfred Neovius (1830–1895) oli Venäjän kadettikouluissa matematiikan opettajana ja päätyi sotilasurallaan Suomen Haminan Kadettikoulun johtajaksi (Screen ja Syrjö, 2003). Eläkeaikanaan Frithiof toimi useaan otteeseen valtiopäivämiehenä säätyvaltiopäivillä.

Edvard Engelbertin pojista matematiikan tohtori Lars Theodor Neovius (vuodesta 1906 lähtien Nevanlinna) (1850–1916) oli kouluhallituksen matemaattisten aineiden ylitarkastaja ja koulumatematiikan oppikirjojen tekijä, Edvard Rudolf Neovius (1851–1917) Helsingin yliopiston matematiikan professori (Tallqvist, 1922) ja senaattori sekä FT Otto Wilhelm Neovius (Nevanlinna) (1867–1927) Helsingin suomalaisen normaalilyseon matematiikan ja fysiikan yliopettaja. Lars Nevanlinna on jäänyt historiaan suomalaisen pikakirjoituksen luoja. Veljesten sisar Aline Maria (Selander) (1857–1937) suoritti vuonna 1883 poikkeusluvalla matematiikan kandidaattitutkinnon Helsingin yliopistossa ja toimi matematiikan opettajana ja vakuutusmatematiikkona. Hän oli todennäköisesti ensimmäisiä naismatematiikoita Suomessa. Alinen sisarentytär Hildegard von Freymann (1882–1979) oli matematiikan maisteri ja oppikoulun opettaja ja tämän sisar Olga (1886–1966) oli vakuutusmatematiikko (R. Nevanlinna, 1976; Lehto, 2001). Näiden lisäksi suvun piirissä on ollut yli kymmenen henkilöä, jotka ovat toimineet matematiikan alalla yleensä opetustehtävissä eri oppilaitoksissa.

Koululaisten ja opettajien, erityisesti suomenkielisten, määrä nousi noin kymmenkertaiseksi 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Kouluopetuksen valtava kasvu ja pätevien opettajien tarve imaisi mukaan Neoviuksetkin opetustehtäviin ja matematiikan oppikirjojen tuottamiseen.

Laajojen kansankerrosten koulutus ja sivistäminen oli maamme elinkeinoelämän kehityksen ja yleisen elintason nousun edellytys. Kyseessä oli vuosikymmeniä kestänyt opetuksen murroskausi. Muutosta vauhditti laki kansakoulusta vuodelta 1866 ja koulujärjestys oppikouluista vuonna 1872. Valtakunnallista koulutointa ohjattiin ja kehitettiin kouluylhallituksesta, joka oli perustettu vuonna 1870. Kirkko julkista opetusta antavana organisaationa jäi syrjään, mutta se ei merkinnyt kirkon väheksymistä, vaan pyrkimyksenä koulujen opetustoiminnan

³ Suomen autonomian aikana 1800-luvulla koulun virallinen nimi oli Keisarillinen Suomen kadettikoulu.

tehostamiseen. Kirkon arvovalta ja yhteiskunnallinen merkitys supistui muutenkin monin tavoin.

Otto Nevanlinnan poikia olivat vakuutusyhtiön johtaja ja Helsingin yliopiston matematiikan professori Frithiof Nevanlinna (1894–1977) ja Rolf Nevanlinna (1895–1980), joka oli Helsingin ja Zürichin yliopistojen matematiikan professori ja Suomen Akatemian jäsen. Hän oli maamme kansainvälisesti huomattavin matemaatikko.

Kaikkiaan Neovius-Nevanlinnan sukuhaarasta tunnetaan 7 matematiikan professoria yliopistoissa ja korkeakouluissa. Toistaiseksi viimeisin heistä on Aalto yliopiston matematiikan emeritusprofessori Olavi Nevanlinna (1948–). Matemaattinen perintö on nykyaikana jäänyt taka-alalle, mutta suvun piiristä on erityisesti noussut useita muusikoita ja säveltäjiä klassisen musiikin alalta muiden tavallisimpien ammattien ohella.

Suvun muista jäsenistä mainittakoon Helsingin yliopiston finanssiopin professori, kansanedustaja ja sanomalehtimies Ernst Nevanlinna (1873–1932), korkeimman oikeuden presidentti Nils Hjalmar Neovius (1877–1960) ja maamme historiaa valottanut kirkkoherra Adolf Neovius (1858–1913) (Valkeapää, 2015). Sisarukset Arvid (1861–1916) ja Dagmar Neovius (1867–1939) toimivat aktiivisesti Suomen venäläistämistä vastaan sortovuosien aikana 1900-luvun alussa. Dagmar oli Suomen ensimmäisiä naiskansanedustajia uusimuotoisissa eduskuntavaaleissa 1907 (Tommila, 1999).

1800-luvun ja 1900-taitteessa suuria yhteiskunnallisia jakolinjoja maassamme oli kielikysymys suomen- ja ruotsinkielisen väestön välillä. Kielitaistelu käytiin lähinnä sivistyneistön kielestä, myöhemmin yliopiston opettajakunnan kielisuhteista. Poliitikassa polarisaatiota muodostui suhteessa Venäjän sortotoimiin. Osa kannatti passiivista vastarintaa, missä vaatimuksiin tietyssä määrin alistutaan, jotta maan toimintavapaus pysyisi riittävänä. Vastapuoli taas katsoi, ettei mihinkään myönnytyksiin pidä mennä vaan Suomen perustuslakeja kumoaviin sortotoimiin täytyy vastata hiljaisella vastarinnalla, tarvittaessa vaikka väkivallalla. Nämä jakolinjat näkyivät myös Neoviuksissa. Osa heistä oli tiukasti svekomaaneja eivätkä hyväksyneet suvun sukunimen suomentamista, mikä oli johtanut sukulaisten suoranaiseen välirikoon.

Kun Suomeen saatiin yleinen äänioikeus vuonna 1905, myös naisille, ja perustettiin uusi yksikamarinen eduskuntalaitos, mukaan uuteen poliittiseen järjestelmään lähtivät myös Neoviukset ja sukunimensä suomentaneet (vuonna 1906) Nevanlinnat.

Suomalaista sukua ollut insinööri Gösta Neovius (1920–2002) oli 1950-luvun alussa Ruotsin ensimmäisen tietokoneen johtava suunnittelija. Laite valmistui vuonna 1951 ja se oli aikanaan maailman edistyneimpiä tietokoneita.

Neovius-Nevanlinnojen 1700-luvulta alkanut säätykierto alkoi ensin pappisurasta jatkui sitten sotilastehtävissä ja sieltä yliopisto- ja koulu yhteisöön, mutta myös päivän politiikkaan ja kansanedustajan tehtäviin. Näissä uravalinnoissa heijastuu Suomen yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset viimeisten kahden vuosisadan aikana, kun köyhästä agraarivaltiosta kehittyi itsenäinen moderni länsimainen yhteiskunta.

2. SUKUNIMIEN NEOVIUS JA NEVANLINNA ALKUPERÄ

Suomessa 1800-luvulla eläneet Neovius-suvun jäsenet katsoivat sukunsa juurien lähteneen Inkerinmaalta Ruotsin vallan aikaisesta Nevanlinnan linnoituskaupungista. Se sijaitsi nykyisen Pietarin kaupungin läpi virtaavan Nevajoen suistossa. Linnoitus tunnettiin ruotsiksi nimellä Nyen, latinaksi Neovia. Siitä käytettiin myös muotoa Nyen-Skans (skans on suomeksi linnoitus), venäjäksi Kanzi (Kajava, 1962). Suomenkielinen muoto Nevanlinna omaksuttiin käyttöön historian tutkimuksissa vasta 1800-luvulla. Myös Bergholmin sukukirjassa Nevanlinna -teoria esitetään Neovius-nimen alkuperäksi (Bergholm, 1901).

Neovia – Nyenskans – Uusikylä – Neovius – Nevanlinna

Nevanlinna rakennettiin Ruotsin ja Venäjän välisen sodan aikana vuonna 1611. Sota päättyi Stolbovan rauhaan vuonna 1617, jolloin Inkerinmaa siirtyi rauhansopimuksen ehtojen mukaan Ruotsin vallan alle. Tällöin Suomenlahtea ympäröivät maa-alueet olivat Ruotsin hallussa, joten Venäjän kaupankäynti Itämeren kautta Eurooppaan oli ruotsalaisen tullimonopolin alaista.

Nevanlinna sai kaupunkioikeudet Ruotsin kuningas Kustaa II Adolfilta vuonna 1632, mutta ne vahvistettiin vasta vuonna 1642. Kaupungissa oli tuolloin noin 500 asukasta 1600-luvun loppuun mennessä Nevanlinnasta oli tullut tärkeä kauppapaikka länteen ja itään suuntautuvan laiva- ja maaliikenteen keskuksena. Asukasluku oli aivan 1700-luvun alussa 2000–3000.

Kaupankäynti oli lähinnä hollantilaisten ja saksalaisten kauppaliikkeiden hallussa. Keskeistä kauppatavaraa olivat erilaiset sahateollisuuden tuotteet, joita vietiin Itämeren maihin laivanrakennuksen käyttöön. Kauppakaupunkina Nevanlinna kilpaili Tallinnan ja Viipurin kanssa. Pikkukauppiat ja käsityöläiset olivat enimmäkseen ruotsalaisia, palvelusväki tuli Suomesta. Kaupunki oli laajentunut linnoituksen ulkopuolelle lähelle Nevaan laskevan Oh-tajoen ympärille. Kaupunkikuvaan kuului kirkkoja, raatihuone, kauppatori, alkeiskoulu ja sairaala. Suuri tulipalo vuonna 1681 tuhosi kaupungin lähes kokonaan, mutta se rakennettiin uudelleen.

Ruotsin ja venäjän välinen suuri Pohjan sota alkoi vuonna 1700. Heti sotatoimien alussa venäläiset joukot valtasivat ruotsalaisen Pähkinälinnan varuskunnan Laatokan rannalta Nevajoen yläjuoksulta. Sama kohtalo uhkasi myös Nevanlinnaa, joten kaupungin asukkaat pakenivat joukoittain kohti Suomea lähinnä Porvooseen ja Helsinkiin. Sotatoimien aikana kaupunki paloi ja joutui venäläisten joukkojen haltuun vuonna 1703. Nevanlinnan linnoitusrakennelmat hävitettiin maan tasalle. Venäjän tsaari Pietari Suuri määräsi alueelle perustettavaksi uuden kaupungin, Pietarin, myöhemmin St. Petersburg, Petrograd ja Leningrad. Venäjän valtakunnan meriyhteys Itämeren suuntaan palautui.

Nevanlinna Suomen ja Inkerinmaan⁴ puolustuksen ja kaupankäynnin tärkeänä tukikoh-
tana oli usein esillä 1930-luvun sanoma- ja aikakauslehdissä (esimerkiksi *Helsingin Sanomat*
24.2.1938, *Suomen Kuvalehti*, 22.12.1938, 17.1.1939, 11.3.1939, *Suojeluskunta*, 12.10.1939,
Hufvudstadsbladet, 13.2.1942). Erityisesti korostettiin kuinka tärkeä osuus Nevanlinnalla oli
ollut 1600-luvun lopulla Suomen sotilaallisessa puolustuksessa Karjalankannaksella torjumassa
idän suunnalta tulevaa venäläisten uhkaa. Kun sitten tsaari Pietari Suuren sotajoukot valloittivat
Nevanlinnan sitä pidettiin kirjoituksissa suurena menetyksenä. Näin idän sotilaallinen mahti
ulottui aivan Suomen porteille saakka. Kytkenät Suomen 1930-luvun sotilaallis-poliittiseen
asemaan Neuvostoliiton suhteen olivat mitä ilmeisimmät.

Nevanlinna-nimen alkuperä – väärinkäsitys

Varhaisten 1800-luvun sukututkijoilla oli käsitys, että Neovius -suvun ensimmäiset edustajat
olisivat Neovian-Nevanlinnan linnoituskaupungista suuren Pohjan sodan aikana paenneiden
asukkaiden jälkeläisiä. Uskottava tarina, tosin vailla minkäänlaisia kirjallisia dokumentteja,
jotka olisivat vahvistaneet tätä teoriaa. Tiedossa oli, että suvun silloin tiedossa ollut vanhin
edustaja oli Luhangan kappalainen Tomas (Thomas) Neovius (1710–1781), jonka vanhem-
pien ajateltiin siis olleen Nevanlinnan kaupungin pakolaisia. Oletuksen mukaan pakolaiset
muuttivat ensin lähinnä Helsinkiin, mutta jotka kaupungin palon jälkeen vuonna 1713
siirtyivät Hämeeseen.

Suomessa käynnistyi vuonna 1906 suuren isänmaallisuuden ja kansallisuuspolitiikan aal-
lon mukana vieraskielisten sukunimien vaihto suomenkieliseen muotoon. Kyseinen vuosi oli
1800-luvun suomalaisen kansalaisyhteiskunnan merkittävimmän edustajan J. V. Snellmanin
(1806–1881) syntymän 100-vuotisjuhla. Tuolloin noin 25 000 suomalaista vaihtoi ruotsalaisen
tai muun vierasperäisen sukunimensä suomenkieliseen muotoon. Toinen nimenmuuttoaalto
tapahtui vuonna 1935, kun Elias Lönnrotin (1802–1884) toimittaman Suomen kansallisee-
poksen Kalevalan julkaisusta oli kulunut 100 vuotta.

Muutamit Neovius -suvun edustajista ottivat suomalaisuuden innossaan vuoden 1906
suuressa nimenmuutossa sukunimekseen silloiseen historiatietoon perustuvan Nevanlin-
na-nimen. Vaikka sukunimi vaihtui suomalaiseen asuun vanhemmat Nevanlinnat puhuivat
keskenään edelleen äidinkieltänsä ruotsia ja vain varsin kankeasti suomea. Heidän lapsensa
kävivät suomalaista koulua ja oppivat siten kaksikielisiksi. Aiheesta on kirjoittanut Tromsön
yliopiston emeritaprofessori Anna-Riitta Lindgren⁵ useita artikkeleita (esim. K. Lindgren &
A.-R. Lindgren, 2005).

⁴ Inkeri eli Inkerinmaa on Luoteis-Venäjällä sijaitseva historiallinen alue, joka nykyisin kuuluu Pietarin kaupunkiin
ja sen ympäristöön. Alue on laajuudeltaan noin 15 000 neliökilometriä ja se ulottuu pohjoisessa Karjalan
kannaksen Rajajokeen, lännessä Narvanjokeen ja idässä Laatokkaan. Inkerinmaa kuului Ruotsille Stolbovan
rauhasta 1617 Uudenkaupungin rauhaan 1721.

⁵ Anna-Riitta (1947–) ja Klaus Lindgren (1961–) ovat Anna Haahden (Nevanlinna) tyttären lapsia.

1900-alun Suomi oli kielipoliittisilta linjoiltaan polarisoitunut. Toisaalla olivat fennomaanit ja toisaalla ruotsinmieliset svekomaanit. Neovius-suvussa oli vallalla samanlainen kahtiajako. Nevanlinna-nimen ottaneet sukulaiset nostattivat ruotsinmielisten joukossa jyrkän ja tuomitsevan vastareaktion. Osa lakkasi tervehtimästä fennomaanisia luopioita (R. Nevanlinna, 1976).

Sukututkija ja historioitsija Bo Witting⁶ (1909–1978) pystyi 1930-luvulla arkistolähteiden perusteella osoittamaan, että suvun alkulähteet ovat Hämeen Rengossa. Tomas (III) Neoviuksen isä oli Tomas (II) Tomasson⁷ (Tuomas Tuomaanpoika). Hän oli Rengon seurakunnan lukkari 1704–1732 ja kuoli vuonna 1745 (Witting, 1937, Blomstedt, 1982). Lukkari Tomas (II) asutti seurakunnalle kuulunutta Uusikylän Uotilan taloa 1714–1745. Hänen puolisonsa oli Riitta Heikintytär (?–1749). Kirkonkirjojen mukaan Tomas kuoli rutiköyhänä ja haudattiin Rengon kirkkoon seurakunnan kustannuksella.

Suvun vanhimmat: Tomas (I) Jöranson (1631–1695) ja tämän poika Tomas (II) Tomasson (?–1745)

Uudemman sukututkimuksen mukaan lukkari Tomas (II) Tomassonin isä oli Rengon Uusikylän Paavolan talon isäntä Tomas (I) Jöransson⁸ (Tuomas Yrjönpoika) (1631–1695) (, Karisalmi, tiedonanto 2018). Hänen puolisonsa oli Beata. Heidät oli vihitty avioliittoon vuonna 1675.

Vuosina 1695–1697 Suomessa vallitsi poikkeuksellisten sääolojen vuoksi ankara kato ja siitä seurannut nälänhätä joukkokuolemiseen. Historiassa puhutaan suurista kuolonvuosista. Maassamme kuoli näinä vuosina tauteihin ja nälkään noin kolmannes koko väestöstä. Kuolleiden joukossa oli suvun varhaisin tunnettu esi-isä maanviljelijä Tuomas Yrjönpoika, joka kuoli Rengossa noin 60 vuoden iässä vuonna 1695.

Lukkari Tomaksen (II) ja tämän puolison Riitta Heikintyttären poika Tomas (III) tava-taan Turun triviaalikoulun⁹ ja katedraalikoulun matrikkelissa vuosilta 1726 ja 1730 nimellä Thomas Nyman tai Nyby (Uusikylä) Wånåensis (Vanaja) (Witting, 1937). Ylioppilaaksi Tomas (III) pääsi kesäkuussa 1735, jolloin hänet merkittiin tutkintoluetteloon nimellä Thomas Neovius. Hänet vihittiin papiksi Porvoon hiippakunnassa 1746. Sukunimi Neovius tuli Tomaksen kotikylän Uusikylän latinankielisestä versiosta eikä sillä siis ollut mitään yhteyttä Nevanlinnan linnoituskaupunkiin Inkerinmaalla.

⁶ Bo Haquin Wittingin isä oli Rolf Witting (1879–1944), Merentutkimuslaitoksen johtaja ja ministeri, ja äiti Ellen Neovius (1883–1961).

⁷ Tässä kirjoituksessa henkilötiedot ovat peräisin teoksesta Sukukirja (Bergholm, 1901), Uusi sukukirja III (Soininen ja muut, 1964), ja Helsingin yliopiston verkkojulkaisun ylioppilasmatrikelista (<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/hakulomake.php>).

⁸ Tomas (I) Jöranssonilla oli myös tytär Ingeborg (1677–1760) ja poika Eric (1660–1721) Ingeborgin poika Jacob Mattsson (Alovius) (1724–1810) tuli ylioppilaaksi Turussa vuonna 1746 (Esko Karisalmi, tiedonanto 26.1.2021).

⁹ Turun triviaalikoulu oli neliluokkainen ja se tähtäsi opetuksessaan lähinnä tulevien pappien valmennukseen. Koulu kesti kahdeksan vuotta. Koulun läpäisseet saattoivat jatkaa opintojaan Turun Akatemiassa tai ottaa vastaan pappisvihkimyksen. Suomessa oli 1700-luvulla seitsemän triviaalikoulua ja yksi lukio (Porvoossa).

Turun akatemia oli ollut sodan aikana kymmenen vuotta vailla mitään toimintaa. Itse kaupunki oli venäläisten sotajoukkojen miehittämä, rakennukset raunioina ja suuri osa asukkaista oli paossa Ruotsissa. Loput olivat kuolleet tauteihin (rutto) tai nälkään. Turun triviaalikoulu aloitti uudelleen toimintansa vuonna 1716, mutta koulun ulkoiset puitteet olivat huonot sodan jäljiltä. Rauhan palattua, Suomea koetteli vaikeat katovuoden 1722–1726.

Suuri Pohjan sota – isoviha 1700–1721

Suuri Pohjan sota alkoi vuonna 1700, kun Ruotsin kuninkaaksi oli noussut vain 15-vuotias Kaarle XII (1682–1718). Tanska, Puola ja Venäjä hyökkäsivät Ruotsin kimppuun tavoitteenaan helppo voitto lapsikuninkaasta. Kaarlen joukot olivat aluksi voitokkaita, mutta lopulta sotaonni kääntyi ja Ruotsin armeija löytiin perinpohjaisesti Pultavan taistelussa Ukrainassa vuonna 1709.

Suomi joutui sodan aikana venäläisten sotajoukkojen miehittämäksi, jolloin siviiliväestöä kohdeltiin varsin brutaalisti¹⁰ organisoidun terrorin kautta. Arvioiden mukaan venäläiset surmasivat vähintään 5 000 siviilihenkilöä. Ajanjaksoa vuodesta 1713 rauhantekoon saakka vuonna 1721 kutsutaankin nimellä isoviha. Sinä aikana virkamiehet ja papisto sekä suuri joukko kansalaisia, lähinnä säätyläisiä ja vaurainta väkeä, pakeni miehittäjien tieltä Ruotsiin. Pakolaisjoukon määrän arvioidaan olevan 10 000–20 000 henkeä. Ahvenanmaa tyhjeni kokonaan asukkaista. Miehittäjät veivät tuhansia suomalaisia orjiksi Venäjälle. Lisäonnettomuutena tuli Isovihan alkuaikoina ruttotauti, joka surmasi arviolta noin 10 000 henkeä.

Suuri Pohjan sota päättyi Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721. Kun rauha vihdoinkin saatiin Suomeen, maa oli hävitetty ja runneltu. Emomaa Ruotsi oli hävinnyt sodan Venäjää vastaan ja menettänyt suurvalta-asemansa. Talous oli alamaissa ja joukoittain maatiloja oli hylättyä. Lisäksi Suomen maa-alueesta viholliselle menetettiin Karjalan kannas ja Viipurin kaupunki. Suomen alue supistui siten, että uudeksi itärajaksi tuli niin sanottu Pietari Suuren raja, joka on suunnilleen sama kuin nykyinen rajaviiva. Inkerinmaa ja Baltia joutuivat myös venäläisille. Ruotsin suurvalta-asema oli romahtanut lopullisesti. Suomen väestöstä (noin 500 000 henkeä) noin puolet oli menehtynyt nälkään, tauteihin ja sotiin.

Venäjänsotavoimien terroriteot olivat kohdistuneet siviiliväestöön, mutta erityisesti kirkon edustajat joutuivat vainojen uhreiksi. Kun vielä useiden seurakuntien kirkkoherrat, papit ja kappalaiset pakenivat sotaa Ruotsiin ja jäivät sinne pysyvästi, useat pitäjät olivat ilman kirkollisia työntekijöitä (Karonen, 1999).

¹⁰ Siihen aikaan oli puolet Suomea erämaana, kylät olivat tuhkana, pellot kylvämättä, karjat ja hevoset ryöstetyt, kalanpyydykset hävitetyt. Kaikkalainen hätä rasitti yhtä haavaa maata: sota, tulipalo, pakkanen, nälkä, tauti, pedot, pako, epätoivo, hengellinen pimeys ja tapojen raakuus (Topelius, Maamme kirja, 1950).

3. NEOVIUKSET ASTUVAT KOULUTIELLE

Isonvihan loppuaikoina ilman pappia ollut Rengon kappeliseurakunta sai kappalaisen, kun viran otti vastaan Lars (Laurentius) Kempe (noin 1693–1742), joka palasi pakolaisuudesta Ruotsista vuonna 1720. Hän oli tullut ylioppilaaksi Turussa vuonna 1713. Isonvihan aikana Rengossa oli lukkari Tomas (II) Tomasson ja virkaatekevä kappalainen Jöran Pontanus (noin 1681–1751) emäseurakunnasta Janakkalasta. Kun olot 1720-luvun alussa palautuivat vähitellen normaaleiksi, Turun akatemia ja alemman asteen koulut aloittivat jälleen toimintansa.

Rengon lukkarin pojat Tomas (III) ja Kristian (1717–1758) Turun triviaalikouluun isovihan jälkeen

Rengon kappalainen Kempe ja lukkari Tomas (II) lähettivät poikansa Turun triviaalikouluun pappiskoulutukseen, kun hengellisistä työntekijöistä oli suuri pula ja puute sodan runtelemassa maassa. Köyhtynyt ja sodan runtelema kotiseutu ei tarjonnut tulevaisuutta kaikille lapsille maanviljelyn parissa, joten mikä tahansa kirkollinen asema takasi sentään jonkinlaisen taloudellisen turvan. Turun Akatemia aloitti toimintansa isovihan jälkeen ja Uudenkaupungin rauhansopimuksen jälkeisenä vuonna 1722, mutta Turun triviaalikoulu oli avattu jo joitain vuosia aikaisemmin.

Kirkollinen virkaura antaisi myös kohtalaisen elintason ja yhteisön arvostuksen korkeammalle kuin tavallisen talonpojan. Oppilaista suuri osa oli pappien poikia. Heidän lisäksi oli aliupseerien, virkamiesten ja käsityöläisten poikia, kun taas talonpoikaisperheistä tulleet oppilaat olivat vielä melko harvinaisia. Opetus tapahtui ruotsiksi ja siten Tomaksen suomenkielisenä ja talonpoikaistaustaisena piti oppia opetuskieli. Opiskelu oli lähinnä yksitoikkoista ulkolukua. Triviaalikoulun opetusohjelmassa oli latinan ja kreikan kieli, uskonto, historia ja logiikka, mikä olikin sopiva aineyhdistelmä tuleville papeille (Lipponen, 1957).

Veljekset Israel (1715–1790) ja Gabriel (1717–1782) Kempe yhdessä Tomas (II) Tomassonin poikien Tomaksen (III) (1710–1781) ja Kristianin (Kristen) (1717–1758) kanssa aloittivat Turun triviaalikoulun vuonna 1726 ja pääsivät sieltä ylioppilaiksi kaikki neljä. Tomas (III) sai ylioppilastodistuksen vuonna 1735 ja hänen veljensä Kristian vasta vuonna 1746 Tomas (III) ja Israel jatkoivat opintojaan Turun Akatemiassa sen teologisessa tiedekunnassa. Israel vihittiin papiksi Turun hiippakunnassa vuonna 1743, Tomas Porvoon hiippakunnassa vuonna 1746. Kristian ja Gabriel eivät jatkaneet opintieillä vaan pestautuivat armeijan¹¹ palvelukseen

¹¹ Pikkuvihan jälkeen Ruotsissa alkoi Suomen puolustuksen vahvistaminen Venäjän kasvavaa uhkaa vastaan. Armeijassa alkoi laaja uudelleenorganisointi, jolloin sotavoimiin tarvittiin lisää miehiä. Kristen Neovius ja Gabriel Kempe olivat osa heistä. Suomenlinnan (Sveaborg) rakentaminen ja Suomen etelärannikon linnoittaminen Venäjän uhkaa vastaan alkoi samoihin aikoihin vuonna 1748.

tykistöön vuonna 1748. Kristian sai surmansa Pommerin sodassa vuonna 1758. Gabriel vältti tämän kohtalon, ja hän palveli sapöörinä¹² (pioneerina) ja tykistön konstaapelina Loviisan linnoituskomppaniassa.

Papisto 1700-luvulla

Maaseutupitäjien henkinen johto oli 1700-luvulla seurakuntien kirkkoherrojen, pappien ja lukkarien käsissä. He eivät olleet vain elämän hengellisten iäisyysarvojen ja isänmaan arvojen tulkitsijoita ja edustajia vaan he huolehtivat myös tämänpuoleisen maailman asioista, toimivat lukutaidon valvojina ja paikallisen hallinnon hoitajina pitäjän yhteisissä pyrkimyksissä. Kirkonmiehet edustivat sellaista oppineisuutta, mitä ei rahvaan piirissä juuri ollut. Siksi heitä arvostettiin. Pappien taito käyttää kirjallisesti suomen kielen ohella myös ruotsia ja latinaa sekä oikeuslaitoksen vaikeaselkoista käsitteikeltä teki heistä eräänlaisen seurakuntalaisten yleisluottomiehiä ja neuvonantajia taloudellisissa ja oikeudellisissa kysymyksissä. Kirkkoherrat ja papit olivat maan ainoita virkamiehiä, jotka kansa oli itse valinnut tehtäviinsä. Usein vielä tavallinen kansa rakensi itse kirkkonsa ja papin virkatalon, joten kirkonmiesten ja seurakuntalaisten välille syntyi erityinen vuorovaikutuksen ja luottamuksellinen suhde. Kirkko korosti kuria ja järjestystä. Ilman kristinopin perusteiden hallintaa ja auttavaa lukutaitoa ehtoolliselle ei ollut asiaa. Ehtoollisella käynti oli julkisen viran ja avioliittoon vihkimisen edellytys.

Toisaalta seurakuntien papinvalinnoissa oli hieman outojakin piirteitä. Pappiskokelaan odotettiin naivan edellisen papin lesken tai menevän naimisiin pappilan naimaikäisen tyttären kanssa. Näin leskeksi jäänyt papinrouva takasi itselleen ja lapsilleen taloudellisesti turvaton jatkoajan uuden papin puolisona. Usein vielä pappisvirka ikään kuin periytyi isältä pojalle kuten tapahtui esimerkiksi Tomas Neovius nuoremmalle Luhangassa vuonna 1779.

Papistossa vallitsi melkoinen arvohierarkia. Ylimpänä olivat kirkkoherrat. Heidän alapuolella olivat seurakuntien kappalaiset ja kaikkein alimpana apupapit ja lukkarit. Kirkkoherrat pitivät itsellään kirkon kymmenyksien kannalta parhaat seurakunnat vaurilla rintamailla, mutta kappalaiset saivat hoitaa köyhempien seutujen papin tehtäviä asutuksien rajamailla.

Vielä 1700-luvulla seurakuntapappien koulutus tapahtui Turun triviaalikoulussa, mistä valmistuneet saivat ylioppilastutkintodistuksen, joka oikeutti pappisvihkimykseen, tai jatko-opintoihin Turun Akatemiassa, mutta varsinaista virkaa saattoi joutua odottamaan vuosikausia.

¹² Nimike tulee alunperin insinööriä tarkoittavasta ranskankielisestä termistä *sapoeur*.

Hämeen Renko - ensimmäisten tunnettujen Neoviuksien kotipitäjä

Renko sijaitsee Hämeenlinnasta lounaaseen. Sen naapuripitäjiä ovat lännessä Hattula, pohjoisessa Vanaja, idässä Janakkala ja etelässä Loppi. Rengon asutuksella on vanhat perinteet, jotka ulottuvat yli tuhannen vuoden taakse. Hämeen Härkätie sekä niin sanottu Meritie, jotka johtivat Rengon kirkolta Ahoisten ja Topenon kautta Lopen kirkolle, ja sieltä edelleen rannikolle, edistivät suuresti Rengon kehittymistä. Härkätie yhdisti Hämeen ja Turun linnat. Tie oli tärkeä liikenneväylä, sillä rannikolta Hämeeseen ei ollut muuta kulkuväylää, koska joet olivat vähävetisiä ja koskisia. Vielä 1700-luvulla matka Härkätietä pitkin Hämeestä Turkuun kesti useita päiviä. Renko mainitaan asiakirjoissa jo vuonna 1440 ja erillisenä pitäjänä 1536.

Satojen vuosien aikana Rengon väestö oli lähes yksinomaan talonpoikaista. Vanha Renko oli siten maatalouspitäjä. Tärkeimpiä viljelykasveja olivat ruis ja ohra. Verot maksettiin viljana. Maakuntaa vuosina 1696–1697 kohdannut nälkäkatastrofi merkitsi väestönkasvun tyrehtymistä. Arvioiden mukaan väestömäärän menetys oli jopa 40 %. Renko olikin yksi niistä alueen kovaonnista pitäjistä, jotka menettivät väestöstään yli kaksi viidennestä.

Rengon lähin kaupunki oli Hämeenlinna, jonne matkaa on noin 15 kilometriä. Tärkeä kauppapaikka oli Turku, jonne Härkätietä pitkin kertyi matkaa noin 120 kilometriä. Rengon pitäjään kuuluu kahdeksan kylää, joista yksi oli Neoviusten kotikylä Uusikylä, jonka asutuksen alku ajoittuu 1400-luvulle.

1700-luvun puolivälissä Rengossa oli asukkaita noin 600. Rengon pitäjä oli 1700-luvulla kappeliseurakunta, joka kuului Vanajan ja Janakkalan emäseurakuntien alaisuuteen. Rengon seurakunnalla oli oma kappalainen jo 1600-luvun alussa, mutta vasta 1900-luvun alussa Renko sai itsenäisen seurakunnan aseman ja kirkkoherran viran.

Rengon kirkko oli keskiaikainen kivikirkko. Se rakennettiin jo 1400-luvun loppuvuosisikymmeninä, mutta vuonna 1783 huonokuntoinen kirkko purettiin perustuksia lukuun ottamatta ja niitä hyödyntäen rakennettiin uudelleen. Kirkko on omistettu Pyhän Jaakon muistolle.

1700-luvulla Rengon seurakunnassa oli kaksi kirkon asettamaa viranhaltijaa: kappalainen ja lukkari. Lukkarin tehtäviin kuului muun muassa pitää seurakunnassaan niin sanottua lukkarinkoulua, missä annettiin lukemisen ja kirjoittamisen alkeet kaikille asukkaille. Pappien tehtäviin ei kuulunut opettaa vaan kuulustella. Näin todennäköisesti lukkarin pojat Tomas ja Kristian saivat lukemisen ensialkeet isänsä kautta. Oppikirjana käytettiin katekismusta, virsikirjaa ja Raamattua.

4. NEOVIUKSET PAPPISÄÄDYSSÄ

1. Tomas (III) Neovius (1710–1781) - Luhangan kappalainen

Tomas (III), suvun ensimmäinen Neovius, elätti itseään kotiopettajana 1735–1746 ennen pappisvihkimystään. Hän toimi Lopen kirkkoherran Isak Pacchaleniuksen (1699–1768) ja Pielaveden seurakunnan kappalaisen Martinus Costianin (1682–1761) lasten opettajana. Pielavedellä Tomas (III) ihastui Costianin tyttäreen Anna Prudentiaan (1725–1790), joka oli juuri täyttänyt 20 vuotta Tomaksen (III) itsensä ollessa melkein 35-vuotias lähes keski-ikäinen mies. Suhde johti Annan raskauteen ja sitä myöten se oli laillistettava avioliitolla. Avioliittoon pari vihittiin 15.10.1744 ja esikoistyttö Brigitta syntyi 23.3.1745. Tomas (III) vihittiin papiksi vuonna 1746 ja kirkollishallitus määräsi hänet appensa apupapiksi Pielavedelle.

Syynä Tomaksen (III) pappisuralle antautumiselle ei varmaan ollut ensisijaisesti henkilökohtainen uskonnollinen vakaumus, vaan ne olivat yksinkertaisesti taloudellisia ja yhteiskunnallisia. Kirkkoherrana Tomas olisi noussut alimmasta säädystä arvostettuun hengelliseen säätyyn ja varmistanut sen myötä säännölliset tulot itselleen ja perheelleen, johon kuului 10 lasta. Pielavedeltä Tomas siirtyi lyhyeksi aikaa ensin Mikkelin ja sitten Puumalan kappalaiseksi. Viimeiset vuotensa hän hoiti Luhangan ensimmäisen kappalaisen virkaa vuodesta 1767 kuolemaansa 1781 saakka. Tilanomistaja Alexander Reeth¹³ ryhtyi ajamaan Luhangan kappelin perustamista. Perusteluina olivat pitkät kirkkomatkat Sysmään, koska tieolosuhteet olivat heikot Sysmän ja Luhangan välisellä noin 50 kilometrin matkalla.

Sysmän pitäjänkokous suostui vuonna 1766, että Luhangasta tulee erillinen kappeliseurakunta. Kuningas Aadolf Fredrik vahvisti kappelin perustamisen seuravana vuonna. Reeth oli samanaikaisesti ajanut kirkon rakentamista ja papin valitsemista. Kirkko valmistui syksyllä 1766 ja vihittiin käyttöön 22.2. 1767 ja ensimmäiseksi kappalaiseksi nimettiin Tomas (III) Neovius. ”Reethin kirkko” oli käytössä 125 vuotta vuoteen 1892, jolloin se purettiin huonokuntoisena.

Tomas (III) Neovius oli ollut vuosikausia pätkätyöläinen. Hän ei saanut vakinaista paikkaa ja syyksi arveltiin, että seurakunnat asettivat pieniperheiset etusijalle. Tomaksella oli viisi lasta.

Bergholmin¹⁴ sukukirja kertoo pienen yksityiskohdan Tomaksesta: häntä ei ensin haluttu vihkiä papiksi, koska pappiskokelaan toinen silmä oli sokea (Bergholm, 1901). Myöhemmin Luhangan seurakuntalaiset kiintyivät pappiinsa niin, että hänestä tehtiin puinen patsas, jota säilytetään nykyään Kansallismuseossa.

¹³ Luhangan säteriratsutilan omistaja ja Luhangan kappeliseurakunnan perustamisen aloitteentekijä oli vänrikki Alexander Magnus Reid (Reeth) (1749–1778).

¹⁴ Axel Bergholm (1841–1924) oli opettaja ja sukututkija. Bergholm oli Porvoon lukion rehtori 1896–1910. Hän julkaisi sukututkimuksia Suomen aatelittomista suvuista.

Uusi sota - pikkuviaha

Vuonna 1741 puhkesi uusi sota, kun Ruotsin hattupuolue käynnisti revanssisodan (niin sanottu Hattujen sota) Venäjää vastaan saadakseen edellisessä sodassa menetetyt maa-alueet takaisin. Sota oli ruotsalaisten kannalta täydellinen katastrofi ja tappio, koska armeijalle ei ollut kunnollisia varusteita, huolto ei toiminut eikä sodanjohto ollut tehtäviensä tasalla. Sotatoimet johtivat taas Suomen miehitykseen ja pikkuvihaksi kutsuttuun ajanjaksoon 1742–1743. Miehitys oli rauhallisempaa eikä aiheuttanut yhtä suurta tuhoa kuin pitempiaikainen isoviha parikymmentä vuotta aikaisemmin. Ankarimmin väestöä rasitti velvollisuus majoittaa, ruokkia ja kyydittää venäläisiä sotilaita.

Sota päättyi Turun rauhaan vuonna 1743, jolloin uusi rajalinja idässä oli Kymijoki eli valtakunnan itäraja siirtyi satakunta kilometriä länteen päin Uudenkaupungin rauhan rajanvedosta vuodelta 1721. Suomi oli käytännössä jaettu kahtia.

Pikkuvihan aikana Rengon kappalainen Lars Kempe joutui tappeluun venäläisten miehitysjoukkojen luutnantin kanssa. Kahina johti Kempen kuolemaan vuonna 1742. Tilalle Rengon kappalaiseksi määrättiin Larsin poika Israel, joka hoiti kappalaisen virkaa kuolemaansa asti vuoteen 1790 saakka.

Pikkuvihan aikana Suomi sai kokea Ruotsin valtakunnassa suurimmat tuhot, kun maa hävitettiin taas kertaalleen. Säätyvaltiopäivillä ainoastaan Suomen edustajat kaikista neljästä säädyistä vastustivat sodan aloittamista. Suomen ollessa pikkuvihan aikana miehitettynä, eräissä säätyläisissä heräsi ajatus Suomen irrottamisesta Ruotsin valtakunnasta ja liittämistä Venäjän keisarikuntaan autonomisena alueena. Näin Suomi ei aina uudelleen ja uudelleen joutuisi Ruotsin ja Venäjän kiistojen taistelutantereeksi ja kärsijän osaan. Venäjän silloinen hallitsija keisarinna Elisabet (1709–1762) antoikin sodan aikana julistuksen, niin sanotun Elisabetin manifestin maaliskuussa 1742 (Alanen, 1963). Siinä luvattiin Suomen aseman itsenäistämistä, jos se irtautuisi sodasta ja Ruotsin valtiosta Venäjän suojelukseseen. Julistusta levitettiin sodan aikana manifestina suomalaisten keskuuteen ruotsin- ja suomenkielisenä. Siinä keisarinna syytti ensimmäisenä Ruotsia sodan aloittamisesta, jonka vuoksi hän oli pakotettu lähettämään sotajoukkoja maahan. Varsinkin papisto, joka omin silmin oli nähnyt ja itse kokenut sodan aiheuttaman hävityksen seurakunnissaan asettui kannattamaan Elisabetin manifestia. Julistuksen allekirjoittivat monet korkeat henkilöt. Myös Tomas (II) Neovius oli mukana näissä hankkeissa antamalla uskollisuudenlupauksensa keisari Elisabetin manifestiin 23.12.1742. Hän oli tuolloin Lopen kirkkoherran Isak Pacchaleniuksen¹⁵ (1699–1768) lasten kotiopettajana. Kyseessä ei ollut mikä tahansa periaatteellinen lupaus, vaan itse asiassa virkamiehen tekemä valtiorikos Ruotsin kruunua kohtaan. Isakin velipuoli, Vanajan kirkkoherra Tomas Pacchalenius

¹⁵ Pacchalenius (Pakkala) oli laaja pappissuku 1600- ja 1700-luvuilla. Suomen ylioppilasmatrikkelin mukaan kirkollisissa viroissa toimi 14 suvun jäsentä.

(1703–1784), oli aktiivinen Elisabetin manifestin levittäjä (Palmén, 1881). Hän joutui toimistaan valtakunnanoikeuteen epäiltyinä maanpetoksesta ja oli pidätettynä usean vuoden ajan. Syytteet kuitenkin hylättiin ja Tomas sai jatkaa kirkollisia tehtäviään. Hyvityksenä syyttömänä pidätetyksi tullut kirkkoherra sai 3000 hopeataalarin korvauksen (Alanen, 1963).

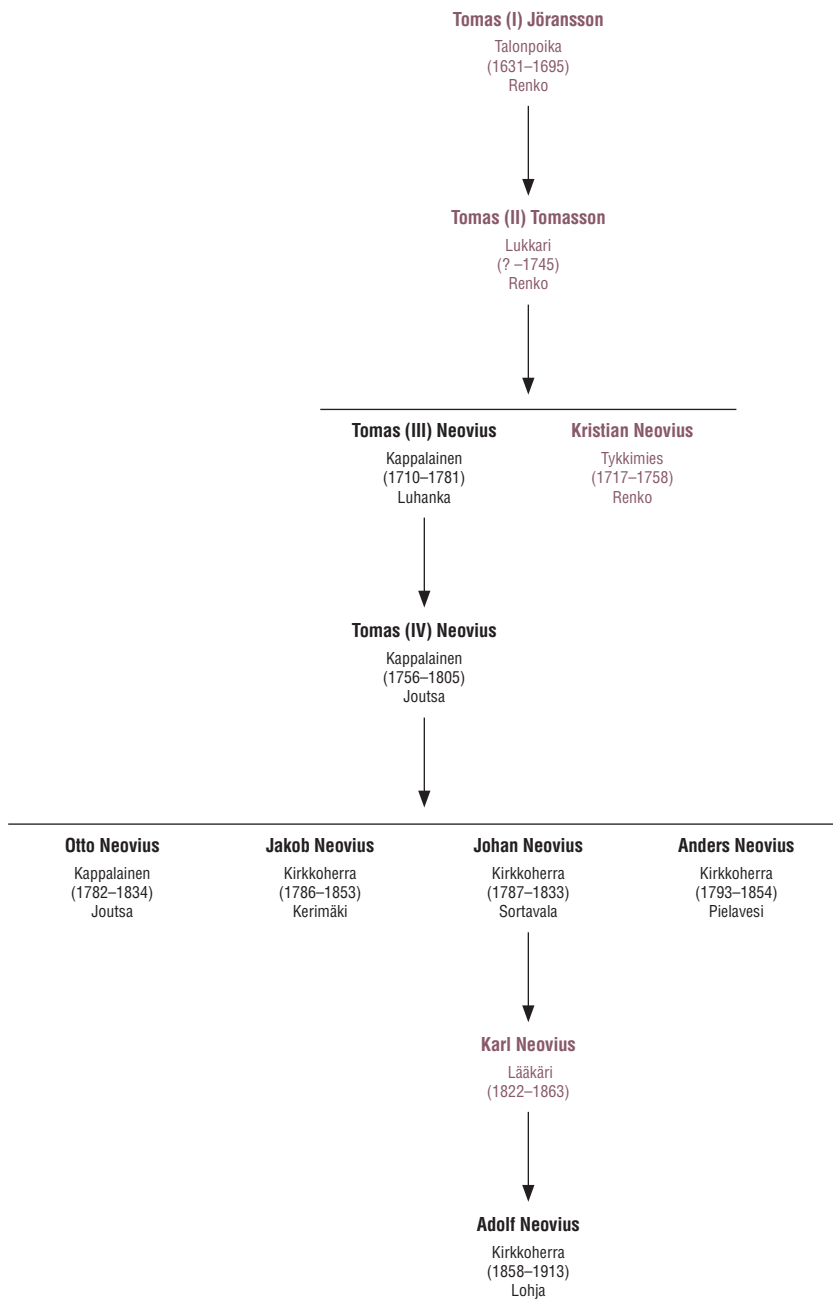
Elisabetin manifesti osoittautui myöhemmin pelkäksi harhautukseksi ja sotapropagandaksi, jolla yritettiin saada sekasortoa ja epäjärjestyttä vihollismaahan. Sota oli niin täydellinen fiasko Ruotsille, että sellaiset pikkutekijät kuin Tomas Neovius ja hänen myötäkapinallisensa jätettiin rankaisematta rauhan palattua. Armeijan ylipäällikkö von Charles Lewenhaupt (1691–1743) sekä joukko hänen kehnoja kenraalejaan mestattiin Tukholman torilla rangaistuksena häpeälliseen tappioon päättyneestä sotaretkestä. Hekin olivat vain sijaiskärsijöitä. Todelliset syyppäät sotaan olivat säätyvaltiopäivien poliittista valtaa pitävän hattupuolueen sodanlietsojat.

2. Tomas (IV) Neovius (1756–1806) - Joutsan kappalainen

Tomaksen (III) ja Anna Prudentian avioliitosta siunautui 10 lasta. Heistä seitsemäs, isänsä kaima Tomas (IV) (1756–1806), jatkoi suvun papillista perinnettä (Kuva 1). Hän valmistui ylioppilaaksi Porvoon lukiosta 1777, vihittiin papiksi 16.6.1779 ja määrättiin isänsä apulaiseksi Luhankaan. Isä-Tomaksen (III) kuoltua 1781, Tomas nuorempi otti Luhangan kappalaisen tehtävät kuin perintönä ja hoiti virkaansa aina vuoteen 1789 saakka, jolloin hän muutti Joutsaan ja toimi seurakunnan kappalaisena kuolemaansa saakka vuonna 1806.

Tomas (IV) Neoviuksella ja hänen vaimollaan Fredrika Wrangelilla (1758–1825) oli 12 lasta, joista kaikki neljä aikuisikään ehtinyttä poikaa antautuivat pappisalalle (Kuva 1). Heistä vanhin oli Otto Henrik Neovius (1782–1834). Otto ja hänen kaksi nuorempaa veljeään, Jakob Fredrik (1786–1853) ja Johan Adolf (1787–1833) aloittivat koulunkäyntinsä Porvoon lukiossa vuonna 1801 ja tulivat ylioppilaiksi 1806–1810. Johan Adolfin jälkeläisiä ovat suvun tunnetut matemaatikot. Hän oli matemaatikoveljesten Frithiof (1894–1977) ja Rolf Nevanlinnan (1895–1980) isoisän isä. Jakob Fredrikin kautta on suora sukulinja huomattavaan poliitikkoon ja kansantaloustieteen professori Ernst Nevanlinnaan (1873–1932) ja korkeimman oikeuden presidenttiin Hjalmar Neoviukseen (1877–1960).

Kuva 1. Neovius -suvun kirkollisten virkojen haltijat (musta teksti)

Pojat:

2.1. Otto Henrik Neovius (1782–1834) - Joutsan kappalainen

Luhangan kappalaisen Tomas (IV) Neoviuksen vanhin poika Otto Henrik valmistui ylioppilaaksi Porvoon lukiosta vuonna 1806 ja vihittiin papiksi seuraavana vuonna. Hänen uransa pappina oli vaihteleva. Hänellä oli vuosina 1807–1827 lyhytaikaisia viransijaisuuksia seitsemässä eri seurakunnassa. Toimipaikat olivat Asikkala, Korpilahti, Jämsä, Rautalampi, Pieksämäki, Nurmijärvi ja Hartola. Kesti 20 vuotta ennen kuin hän sai vakinaisen viran Joutsan kappalaisena vuonna 1827. Papiksi Otto Henrik oli vihitty vuonna 1807. Otolle ja hänen puolisolleen Maria Borgenströmille (1789–1863) syntyi 13 lasta, joista 7 kuoli aivan pienenä. Oton ja Marian lapsista kaksi jatkoi opintiellä: Otto Fredrik (1810–1842) valmistui varatuomariksi Helsingissä vuonna 1840, mutta päätti päivänsä oman käden kautta kaksi vuotta myöhemmin. Hänen nuorempi veljensä Karl Adolf (1814–1879) jätti Porvoon lukion kesken vuonna 1834, koska hänet todettiin parantumattomasti mielenvikaiseksi. Karl vietti 45 vuotta kestäneen loppuelämänsä Seilin mielisairaalassa Nauvossa.

2.2. Jakob Fredrik Neovius (1786–1853) - Kerimäen kirkkoherra

Otto Henrikin nelisen vuotta nuorempi veli (Jakob) Fredrik vihittiin papiksi Porvoossa vuonna 1811. Vain 25-vuotiaalle papille ei kuitenkaan löytynyt pitkään aikaa kirkollista virkapaikkaa, vaan hän hoiti erilaisia opetustehtäviä koululaitoksessa. Fredrik toimi Porvoossa pedagogion rehtorina (1810), Kuopion triviaalikoulun opettajana (kollega) (1811) ja Loviisan koulun vararehtorina (1815). Korkeampia kirkon virkoja varten vaadittavan pastoraalitutkinnon Fredrik suoritti vuonna 1818, mutta kesti vielä kahdeksan vuotta ennen kuin hänelle avautui kirkkoherran virka. Ensimmäinen toimipaikka oli Sulkavan seurakunnassa ja sen jälkeen vuonna 1841 sama virka-asema Kerimäellä. Rovastin arvon Fredrik Neovius sai vuonna 1838 vähän yli 50-vuotiaana. Koulualan kokemuksen perusteella Neovius hoiti kirkkoherran tehtävien ohella myös Savonlinnan koulujen tarkastajan tointa.

Fredrik Neovius on jäänyt Suomen kirkkohistoriaan siitä, että hänen hallintokaudellaan rakennettiin Kerimäelle uusi kirkko Puruveden rantakumpareelle. Siitä tuli kristillisen maailman suurin puukirkko. Aikaisemmat kirkot olivat tuhoutuneet sodissa tai tulipaloissa. Alkuperäiset piirustukset laati Helsingissä intendentinkonttorin päällikkö, C.L. Engelin seuraaja, arkkitehti Ernst B. Lohrman (1803–1870), mutta kerimäkeläiset pitivät suunniteltua kirkkoa liian pienenä. Rakennuksista vastaavat virkamiehet senaatissa vastustivat suurta kirkkorakennusta, koska pelkäsivät sen sortuvan. Seurakunta sai kuitenkin tahtonsa läpi, mutta sillä ei ollut varaa rakentaa kivikirkkoa, jota senaatti olisi halunnut. Puusta rakentamisen häpeä kompensoitiin pystyttämällä vähän isompi ja korkeampi puukirkko talkoovoimin. Kirkko on maalattu sisältä muistuttamaan marmoria, jolla pyritään luomaan kivisen kirkon vaikutelmaa. Uusi kirkko ja

Kuva 2. Kerimäen kirkko Savonlinnassa valmistui kirkkoherra Jakob Fredrik Neoviuksen (1786–1853) hallintokaudella (1841–1853) vuonna 1847. Rakentaminen tehtiin talkoovoimin kolmen vuoden kuluessa. Se on Suomen suurin kirkkotila ja maailman suurin puukirkko. Kirkon ensimmäisen rakennusvaiheen suunnittelija oli arkkitehti Ernst B. Lohrman (1803–1870), joka toimi Suomen senaatin intendenttikonttorin (rakennushallituksen) johtajana C. L. Engelin jälkeen. Suunnittelutyön viimeisteli arkkitehti Anders Granstedt (1800–1849).

siihen kuuluva erillinen kellotapuli valmistuivat vuonna 1847. Tapulirakennuksen kokokin oli mittava. Sillä oli korkeutta 42 metriä ja kellolla painoa puolisen tonnia. Kirkon koko määräytyi siitä, että kirkkoherra Neovius ja kirkkovaltuusto vaativat, että kirkkoon pitää mahtua puolet Kerimäen asukkaista, joita tuohon aikaan oli kirkkoherran pitämän tilaston mukaan 10 642 henkeä. Tilaa tarvittiin kirkossa noin 5 000 hengelle. Kirkon mitat ovat kunnioitusta herättävät. Sen pituus on 45 metriä, leveys 42 metriä ja korkeus kuvun kohdalla 27 metriä, ristin huippuun 37 metriä maanpinnasta. Penkkien yhteen laskettu pituus on noin 1 670 metriä ja istumapaikkoja löytyy yli 3 000 hengelle. Seisomapaikkoineen kirkkoon mahtuu yli 5 000 henkeä.

Suurikokoisia puukirkkoja oli rakennettu lähiseuduille 1800-luvun alussa muun muassa Mäntyharjulle, Mikkeliin ja Heinävedelle. Taustalla vaikutti ajatus siitä, että suurten kirkkojen pitäjistä muodostuisi alueellisia keskuksia väestömäärien kasvaessa nopeasti.

Kirkkoherra Neoviuksen aikana seurakunnan virkatalot olivat vauraimmillaan. Kokonaisuuteen kuului 23 torpparia, jotka tekivät vuosittain noin 3 600 tuntia päivätöitä. Tila tuotti muun muassa voita noin 1,5 tonnia ja noin 149 tynnyriä ruista vuosittain (*Itä-Savo*¹⁶ 23.6.1932).

¹⁶ Kirjoituksen "Kerimäen pitäjän 300-vuotisista vaiheista" oli laatinut lehden päätoimittaja, pankinjohtaja ja filosofian maisteri Jalmar Rissanen (1892–1941).

Jakob Fredrik Neovius oli kolmasti naimisissa ja 12 lapsen isä. Ensimmäinen puoliso oli Ulrika Holmberg (1793–1826). Tässä avioliitossa syntyi neljä lasta, joista kaksi vanhinta tekivät elämäntyönsä Suomen henkikaartin sotilaina (ks. Taulukko 2/1 ja 2/2). Toinen puoliso oli Maria Lovisa Mörtengren (1802–1832), josta tuli kolmen lapsen äiti. Maria kuoli heti nuorimman lapsen Torsten Fransin (1832–1885) synnyttyä lapsivuodekuumeeseen (*Finlands Almänna Tidning*, 12.10.1832). Torsten valmistui kirurgian kandidaatiksi vuonna 1862 ja filosofian maisteriksi vuonna 1873. Hän toimi lääkärinä Raahen kaupungissa 1874–1885. Kirkkoherra Jakob Neoviuksen kolmas vaimo oli Anna Orraeus (1803–1868). Avioliiton aikana syntyi neljä lasta, joista Karl Adolf (1837–1861) ja Thomas Fredrik (1840–1906) toimivat sotilaina (ks. Taulukko 2/3 ja 2/4). Heistä jälkimmäinen yleni kenraaliksi saakka, mutta teki uransa eri puolilla Venäjää Puolassa ja Baltian maissa linnoituskomentajana. Pojista Otto Anders (1838–1909) oli metsänhoitaja ja tulevan senaattorin ja poliitikon Ernst Nevanlinnan isä. Nuorin lapista oli August Herman (1845–1892), joka toimi eri kaupunkien lääkärinä. Hänen poikiaan olivat Hjalmar ja Otto Gunnar Neovius-Nevanlinna.

2.3. Anders Fabian Neovius (1793–1854) - Pielaveden kirkkoherra

Jakobin nuoremman veljen Andersin (1793–1854) kirkollinen virkaura oli paljolti samankaltainen kuin vanhemmalla veljellään. Hänetkin vihittiin papiksi Porvoossa ja Anders hoiti veljensä tapaan Porvoon ja Loviisan alkeiskoulujen opetusvirkoja 1817–1820. Samaan aikaan hän hoiti kappalaisen sijaisuuksia Kärkölässä ja Pornaisissa. Anders siirtyi Helsinkiin sikäläisen triviaalikoulun opettajaksi ja vararehtoriksi vuonna 1821 ja sivutoimenaan hoiti papin tehtäviä 1822–1828. Pastoraalitutkinnon Anders Neovius suoritti vuonna 1824, jonka jälkeen avautui mahdollisuus kirkkoherran virkaan. Hänet nimitettiin Pielaveden ensimmäiseksi kirkkoherraksi vuonna 1830 ja muutamaa vuotta myöhemmin lääninrovastiksi. Pielavesi oli keisarin päätöksellä muutettu kirkkoherrakunnaksi jo vuonna 1811, mutta virantäyttö tapahtui vasta lähes 30 vuotta myöhemmin.

Kirkkoherra Anders Neovius solmi avioliiton 43-vuotiaana Pielaveden nimismiehen Gustaf Stenfeltin (1774–1837) tyttären Marian (1818–1856) kanssa vuonna 1836. Heille syntyi kahdeksan lasta 1837–1854, joista kolme kuoli aivan pieninä.

Kirkkoherra Andersin lapsista Adolf Edvard (1837–?) ja Alfred Fabian (1844–1878) tekivät elämäntyönsä Venäjän lennätinlaitoksessa sähköttäjinä. Lennätin oli uusi keksintö 1830-luvulta. Se perustui sähköjohtimien kautta välitettyyn koodattuun sähköiseen signaaliin, johon magneettineula reagoi kääntymällä signaalin mukana. Sähköinen lennätin mullisti nopeudellaan tiedonvälityksen ja se levisi 1800-luvun puoliväliin mennessä lähes kaikkiin maihin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Ensimmäinen pitkä lennätinlinja avattiin Ranskassa vuonna 1845. Venäjällä lennätinjärjestelmän luominen alkoi Krimin sodan aikana 1853–1856 lähinnä sotavoimien operatiivisiin käyttöön. Valtakunnallinen myös siviilikäyttöön tarkoitettu kaupallinen lennätinverkko valmistui vuonna 1855.

Suomessa ensimmäinen lennätinlinja ulottui Helsingistä Viipurin kautta Pietariin. Verkkoa laajennettiin 1860- ja 1870-luvuilla länsirannikkoa pitkin Tornioon sekä sisämaahan Jyväskylään ja Kuopioon. Jo 1890-luvun alussa lennätinverkko ulottui jo kaikille suurimmille paikkakunnille Suomessa (Lindell, 2009). Lennätinverkko palveli myös päivittäisten säätietojen välittäjänä. Suomessa niiden lähetys ja vastaanotto Pietariin ja Pariisiin alkoi vuonna 1859. Säätietoja kokosi Suomen Tiedeseuran alainen Meteorologinen päälaitos (nykyisen Ilmatieteen laitoksen edeltäjä) (H. Nevanlinna, 2021).

Adolf Edvard Neovius aloitti sähköttäjän uransa Raahen lennätinasemalla vuonna 1860, siis vain joitain vuosia myöhemmin, kun Suomi liittyi laajaan lennätinverkostoon osana Venäjän viestijärjestelmää. Raahesta Adolf sai siirron Oulun asemalle ja sitten takaisin Raahen. Tornion lennätinasemalle hänet nimitettiin sähköttäjäksi vuonna 1868.

Sähköttäjänä Adolf Edvard Neovius kuului Suomen Suuriruhtinaanmaan virkamieskuntaan. Hän aloitti siinä vuonna 1868 alimman tason rankijärjestelmän portaalta eli 14. luokan virkamiehenä. Siihen kuului arvonimi kollegireistraattori, joka vastasi armeijassa vänrikin arvoa. Seuraavat arvonimet olivat kuvernementtisihteeri (1870), kollegisihteeri (1871) ja nimineuvos (1872). Näin Edvard oli noussut rankiasteikolla luokkaan 9, mikä vastasi armeijan kapteenin asemaa. Sähkölennättäjä oli tärkeä virkamies, jolla oli toimesaan sotaväen upseerien mukainen univormu.

Adolf Edvard Neovius solmi avioliiton Viipurissa Betty Bohmin (1844–1873) kanssa vuonna 1873. Betty'n isä oli kultaseppämestari Carl Bohm (1801–1864) ja äiti Emelie Granlund (1813–1881). Tuore aviopari muutti Moskovaan heti häiden jälkeen, missä Betty kuoli muutamana kuukauden kestäneen avioliiton jälkeen tuntemattomalla tavalla. Samaan aikaan Adolf sai siirron Venäjän valtakunnan itäisimpään kolkkaan Amurin kuvernementtiin Blagovjestsenskin kaupungin lennätinasemalle. Kaupunki oli Venäjän ja Kiinan rajalla sijainnut tärkeä kaupankäynnin keskus. Täällä tiedot Neoviuksen vaiheista katoavat ja hänen myöhemmät vaiheensa ja kuolinaika on tuntematon.

Adolf Edvardin seitsemän vuotta nuorempi veli Alfred Fabian Neovius (1844–1878) ryhtyi myös lennätinalalle veljensä tapaan. Alfred aloitti uransa Oulun lennätinasemalla vuonna 1862 vain 18-vuotiaana. Sieltä hän sai kahden vuoden jälkeen siirron Kokkolaan ja sen jälkeen Helsingin lennätinasemalle vuonna 1866. Seuraavien kuuden vuoden aikana Alfredin toimipaikat vaihtuivat tiuhaan tahtiin. Helsingistä Tampereelle, Haaparantaan, Pietariin ja lopulta Uudenkaupungin ylisähköttäjäksi vuonna 1875 kollegisihteerin tittelillä. Alfredin avioliitto jäi myös lyhyeksi kuten hänen veljensäkin kohtalo oli. Alfred avioitui Uudessakaupungissa vuonna 1877 Constance Tolletin (1851–1921) kanssa, mutta aviomies kuoli vajaan vuoden kuluttua häistä vuonna 1878. Avioliitosta syntyi tytär Anna Matilda (1878–1924). Alfred sai rankiylennyksen kollegiasessoriksi vuosi kuolemansa jälkeen. Jälkikäteen tapahtunut arvonnousu johti todennäköisesti hieman suurempaan eläkkeeseen, jonka avulla leski ja alle vuoden ikäinen tytär saivat paremman toimeentulon. Myöhemmin Constance valmistui kansakoulunopettajaksi.

Kirkkoherra Anders Neoviuksen nuorin lapsi oli Karl Fredrik (1854–1888). Hän kävi

Haminan kadettikoulun (Taulukko 2/6), mutta siirtyi sieltä Suomen Kaartin palvelukseen. Hän yleni reservikomppanian päälliköksi majurin arvolla vuonna 1883. Karl Fredrik osallistui Turkin sotaan 1877–1878, missä hän haavoittui Etropolen taistelussa Bulgariassa.

Karl Fredrikin poika Werner (1883–1949) kävi isänsä tavoin Haminan kadettikoulua (Taulukko 2/9) vuonna 1897, mutta joutui keskeyttämään opintonsa, kun koulun ylimmät luokat lakkautettiin vuonna 1902. Werner Neovius opiskeli Helsingin polyteknillisessä opistossa 1902–1904 ja Saksassa Karlsruhen teknillisessä korkeakoulussa, missä hän suoritti tohtori-insinöörin tutkinnon vuonna 1907. Suomeen palattuaan Neovius toimi eri selluloosatehtailla teknisenä johtajana. Hän oli Suomen selluloosayhdistyksen puheenjohtaja 1926–1947.

Suomen sisällissodan aikana Werner kävi Vimpelin sotakoulun vuonna 1918 ja toimi sen jälkeen Mäntän suojeluskunnan päällikkönä 1917–1919.

Wernerin tytär Elsmay Neovius (1912–1996) valmistui sairaanhoitajaksi. Hän solmi avioliiton diplomi-insinööri Carl-Gustaf Londenin (1914–1992) kanssa vuonna 1938. Londen toimi puunjalostustehdas Savo Oy:n toimitusjohtajana 1952–1972. Myöhemmin 1970-luvun alussa hän aloitti Helsingin kunnallispolitiikassa Ruotsalaisen kansanpuolueen jäsenenä ja joukkoliikenneasiantuntijana.

Elsmayn ja Carl-Gustafin poika on Stig-Olof Londen (1939–). Hän valmistui diplomi-insinööriksi Teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1963 ja väitteli matematiikasta tekniikan tohtoriksi vuonna 1969 (Londen, 1969) (Helsingin Sanomat, 14.6.1969). Nykyään Stig-Olof Londen on Teknillisen korkeakoulun (Aalto-yliopisto) matematiikan emeritusprofessori.

2.4. Johan Adolf Neovius (1787–1833) - Sortavalan kirkkoherra

Johan Adolf Neovius syntyi Luhangalla vuonna 1787. Hänen isänsä oli seurakunnan kappalainen Tomas Neovius. Johan Adolf aloitti koulunkäyntinsä Porvoon lukiossa vuonna 1801 ja tuli ylioppilaaksi kuusi vuotta myöhemmin. Kun mitään pappisvirkaa ei avautunut Johan toimi useissa triviaalikouluissa opettajana. Opettajanpaikkoja avautui Porvoossa, Loviisassa ja Helsingissä vuosina 1807–1813. Kuitenkin kesti viisi vuotta ennen kuin Neovius sai vaimon toimeentulon takaavan kirkonviran.

Johan Adolf solmi avioliiton Hedvig Danijin kanssa Loviisassa vuonna 1814, mutta Hedvig kuoli vain kahden avioliittovuoden jälkeen lapsettomana. Johan avioitui uudelleen vuonna 1820 Gustava Burgmanin (1802–1884) kanssa morsiamen ollessa 18-vuotias. Johan oli tuolloin Helsingin triviaalikoulun¹⁷ vararehtori. Kyseessä oli Helsingin ainoa oppilaitos,

¹⁷ Triviaalikoulu oli neliluokkainen alkeiskoulu, joka oli tarkoitettu porvariston ja muun alemman säädyn pojille. Kouluja oli Oulussa, Turussa, Helsingissä, Kuopiossa, Viipurissa ja Porvoossa. Tytöille ei vielä tuolloin ollut järjestettyä opetusta lainkaan.

Kuva 3. Helsingin tyttökoulun (Fruntimersskola) opettaja Charlotta Neovius (Burgman) (1802–1882) noin vuonna 1880 Helsingissä valokuvaamossa C. A. Hårdh. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna)

jonka opettajana Johan Neovius toimi 16 vuoden ajan. Tästä avioliitosta syntyi kuusi lasta.

Charlotta oli helsinkiläisen läkkisepämestari Fredrik Burgmanin (1763–1803) ja Kristina Lindmarkin (1773–1803) tytär. Charlotta jäi täysorvoksi yksivuotiaana vuonna 1803, kun molemmat vanhemmat kuolivat lähes samanaikaisesti "kuumeeseen". Charlotan onneksi hän sai sijaishodin sotaneuvos Peter Silfversköldin (1755–1811) ja tämän vaimon Anna Maria Kuhlhielmin (1760–1833) kotona. Aviopari oli lapseton. Peter oli Espoon Gumbölen kartanon omistaja, aatelinen¹⁸ ja Porvoon valtiopäivämies vuodelta 1809.

Miksi juuri Silfversköldit adoptoivat orpotytön? Selityksenä on se, että Charlotan äiti oli ollut aiemmin Silfverskiöldien kotona sisäpalvelijana heidän kodissaan Espoon Gumbölen kartanossa. Peter ja Anna Silfverskiöld olivat Burgmanin perheen lasten kummeja. Näin he katsoivat velvollisuudekseen ottaa Charlotan ottolapseksi ja huolehtia hänen kasvatuksestaan vanhempien kuoleman jälkeen.

Päästäkseen paremmin palkattuun virkaan Johan Neovius suoritti kirkollisen pastoraalitutkinnon tavoitteena papin toimi jossain päin Suomea. Hänet vihittiinkin isänsä¹⁹ tavoin papiksi vuonna 1824, mutta sopivaa kirkollista virkaa Johan sai odottaa viitisen vuotta. Lopulta virka tuli ja perhe muutti Helsingistä Sortavalaan, jonka kirkkoherraksi Johan oli nimitetty

¹⁸ Peter Silfversköldin isoisän isä Nils Hyltenius (1635–1702) oli Lundin yliopiston rehtori Ruotsissa. Hänet aateloitiin vuonna 1686, jolloin sukunimeksi tuli Silfverskiöld. Monet hänen jälkeläisistään muuttivat Suomeen eri paikkakunnille mm. Turkuun, missä Peter syntyi vuonna 1755.

¹⁹ Thomas Neovius (1756–1806) oli viimeksi Joutsan kappalainen.

vuonna 1829. Mukaan lähti myös Charlotan vuonna 1811 leskeksi jäänyt kasvatusäiti sota-neuvoksetar Silfverskiöld. Näin ottotytär vuorostaan huolehti adoptioäidistään.

Johan Adolf Neovius valittiin ilman vaalia Sortavalan kirkkoherraksi vuonna 1829. Laatokan koillisrannalla sijaitseva Sortavala oli tuhottu täysin isovihan aikana 1703–1721, ja se kärsi pahoja tuhoja myös pikkuvihan aikana 1742–1744. Neoviuksen saapuessa Sortavalaan se oli varsin vähäpätöinen kaupunki asukasluvultaan noin 500. Kun kilpahakijoita virkaan ei ollut niin lähellä on ajatus, ettei Sortavalan kirkkoherruus tuntunut houkuttevalta paikalta.

Johan kuoli Sortavalassa vuonna 1833 vain muutamaa kuukautta ennen nuorimman lapsensa Theodorin syntymää. Näin Charlotta jäi yksinhuoltajaleskeksi vähän yli 30-vuotiaana kuuden alle 10-vuotiaan lapsen kanssa.

Charlotta muutti takaisin Helsinkiin ja sai vuonna 1844 elannon perheelleen toimimalla Helsingin ruotsinkielisen naiskoulun²⁰ opettajattarena ja vieraiden kielten opettajana (*Borgå Tidning*, 20.7.1844). Opettajan tehtävissä Helsingissä Charlotta toimi yli kymmenen vuotta, mutta joutui sairauden takia ottamaan eron toimestaan vuonna 1858. Charlotta Neovius ei enää avioitunut uudelleen. Hän kuoli 82-vuotiaana Tammisaarella nuorimman poikansa Theodorin hoivissa. Opettajana Charlotta oli itseoppinut, mutta hänellä oli mitä ilmeisemmin hyvin kielitaitoinen ja omasi pedagogisia taipumuksia opetustyöhön.

Kun Charlottan aviopuoliso Sortavalan kirkkoherra Johan kuoli isorokkoon²¹ vuonna 1833, merkitsi se jälkeen jääneelle perheelle melkoista taloudellista katastrofia. Lain mukaan kirkkoherran leski sai pitää virka-asunnon yhden vuoden ajan ("armovuosi") viranhaltijan kuoleman jälkeen, mutta sen jälkeen hän olisi omillaan. Tarmokkaana ja lahjakkaana ihmisenä Charlotta järjesti itsensä yksityisopettajaksi säätyläisperheisiin ja sittemmin Helsinkiin koulun opettajaksi ja pystyi näin elättämään ja kouluttamaan suuren perheensä arvostettuna kansalaisena. Charlotan pedagogisia taitoja ja opettajanlahjoja on kiitetty (Lehto, 2001; R. Nevanlinna, 1976) ja sen perusteella on arveltu, että hänestä on peräisin lastensa ja monien näiden jälkeläisten matemaattis-pedagogiset taidot. Toisaalta Charlotan aviomies osoitti myös omanneensa tiettyjä opetuksellisia taitoja toimimalla yli 15 vuotta Helsingin ainoan koulun opettajana ja vararehtorina, tosi pakon edessä, koska mitään kirkollista virkaa ei ollut tarjolla.

²⁰ *Fruentimmersskolan i Helsingfors* oli perustettu 1840-luvun alussa runoilija Johan Ludvig Runebergin aloitteesta. Vastaavia kouluja perustettiin myös muihin kaupunkeihin. Kyseessä olivat ensimmäiset naisille tarkoitettut valtion ylläpitämät koulut. Koulu oli aluksi kaksivuotinen ja opetusaineina olivat musiikki, ranska ja käsityöt. Siis varsin vaatimaton opetusohjelma, mutta tuleville säätyläisperheiden aviovaimoille sopivaksi katsottu oppikokonaisuus miesten valitsemana. Myöhemmin koulut laajenivat nelivuotisiksi ja opetusohjelmaan otettiin samoja oppiaineita kuin poikakouluissakin (Klinge, 1997). Charlotta tituleerattiin opettajana "*Enkefru kyrkoherdskan Neovius*". Koulussa oli kolme naisopettajaa.

²¹ Samaan tautiin menehtyi Sortavalassa keväällä 1833 myös Charlottan kasvatusäiti Anna Maria.

Kuva 4. Lohjan kirkkoherra Adolf Alarik Neovius (1858–1913) noin vuonna 1893 (Kuva: Finna)

3. Adolf Alarik Neovius (1858–1913) - kirkkoherra ja kansanrunouden kerääjä

Neovius-suvun papillisen uran valinneista jäsenistä tunnetuin on Sakkolan kappalaisena ja Lohjan kirkkoherrana vaikuttanut Adolf Alarik Neovius (1858–1913). Hänen isoisänsä oli Sortavalan kirkkoherra Johan Neovius. Adolf syntyi Uudessakaupungissa piirilääkäri Karl Adolf Neoviuksen poikana. Perheen isän kuoleman jälkeen leskeksi jäänyt Matilda (Boije) (1836–1898) ja kolme lasta muuttivat Porvooseen. Siellä Adolf Alarik valmistui ylioppilaaksi vuonna 1880, opiskeli teologiaa yliopistossa (teologian maisteri 1885) ja otti pappisvihkimyksen vuonna 1885. Ensimmäinen kirkollinen työtehtävä alkoi Sakkolassa Karjalankannaksella, missä Adolf toimi virkaa tekeväenä kappalaisena ja kirkkoherrana 1884–1887. Sieltä hän siirtyi takaisin Porvooseen ja sai sihteerin viran Porvoon hiippakunnassa piispa Carl Henrik Alopaeuksen (1826–1892) sihteerinä 1889–1892. Piispa Alopaeuksen kuoleman jälkeen Neovius hoiti useita kirkollisia tehtäviä Porvoon tuomiokapitulissa²². Viimeiset vuodet Adolf Alarik toimi Lohjan kirkkoherrana 1902–1913.

Adolf Alarik Neoviuksen ensimmäinen aviopuoliso oli Anna von Schantz (1861–1902).

²² Porvoossa Hornhattulan kaupunginosassa on Adolf Alarik Neoviuksen muistoksi Neoviuksenkatu - Neoviusgatan.

Avioparille syntyi kaksi tyttäretä Aina (Vaarala) (1886–1980) ja Aune²³ (Sippola) (1888–1950). Toisen avioliiton Adolf solmi Ellen Thörnbergin (1867–1946) kanssa vuonna 1906. Ellen oli saanut avioeron miehestään Uno Gallénista (1863–1919), vuonna 1905, kun Uno muutti Yhdysvaltoihin ja jätti vaimonsa ja lapsensa May Gallénin (1897–1970) puille paljaille (Puustinen, 2020). Ellen oli ollut Adolfin suuri ihastus jo tämän ollessa vielä Uno Gallénin puoliso.

Uno Gallén oli taidemaalari Akseli Gallén-Kallelan vanhempi veli. Adolf Neoviuksen ensimmäinen vaimo Anna oli Uno ja Axel Gallénin pikkuserkku.

Larin Paraske ja Adolf Neovius

Suomesta, Karjalasta ja Inkerinmaalta tunnettiin 1800-luvulla lukuisia laulajia, jotka olivat taltioineet ikimuistoista suullista runoperinnettä eteenpäin sukupolvesta toiseen. Ajan tunnetuin runonlaulaja oli Larin Paraske (1833–1904), joka oli kotoisin Venäjältä läheltä silloisen Suomen rajaa Inkerinmaalta. Hänen isänsä oli Nikita Nikitanpoika, joten tytär tunnettiin nimellä Paraskeva Nikitina. Avioliiton kautta nimi muuttui aviomiehen omistaman tilan mukaan Larin Paraskeksi. He asuivat Karjalankannaksella Suomen puolella Sakkolan pitäjässä lähellä Laatokkaa. Paraske kuului inkeroisiin, alueen karjalaisperäisiin, uskonnoltaan ortodoksiin kanta-asukkaisiin. Silloin kalevalainen laulanta eli vielä varsin vahvana etenkin naisten keskuudessa molemmin puolin rajaa. Virret ja laulut unohtuivat vähitellen kun kansa oppii lukemaan ja kirjoittamaan.

Laulamisen alkeet Paraske oppi äidiltään jo varhain lapsuudessa. Sakkolan luterilaisen seurakunnan apupappi Neovius ryhtyi keräämään paikkakunnan kalevalaista kansanrunoutta 1885. Hän havaitsi Parasken kyvyt vuoden 1887 paikkeilla ja ryhtyi systemaattisesti kirjoittamaan tämän runoja muistiin. Paraske oli luku- ja kirjoitustaidoton. Neovius oli perehtynyt Kalevalan aihepiiriin julkaisussaan "Kalevalan kotiperästä" (Neovius, 1890). Kirjoitus oli laadittu suomeksi, joten Neovius hallitsi riittävästi kalevalalaista kielenkäyttöä ja pystyi siten kirjaamaan muistiin Parasken runolauluja.

Adolf Neovius määrättiin jo muutaman Sakkolan vuoden jälkeen piispa Alopaeuksen yksityissihteeriksi Porvooseen. Silloin Parasken laulamien runojen keruu jäi pahasti kesken. Anna ja Adolf Neovius kutsuivat Parasken luokseen Porvooseen, jotta runonkeruutyö saatiin päätökseen. Seitsemän vuoden aikana Neovius otti talteen Parasken laulamana 32 000 säettä. Se on suurin yhdeltä ihmiseltä muistiinpantu kalevalainen runoaineisto. Kokoelmaan sisältyy kalevalaisen runouden kaikkia lajeja: kertovia runoja, lyriikkaa, häälälauluja, tanssilauluja, leikkilauluja, lastenlauluja, loitsuja. Paraskelta on merkitty muistiin myös kymmenkunta

²³ Aunen puoliso oli Ahto Sippola (1885–1941). Hän oli jääkäriliikkeen aktivisti ja Lapuan liikkeen kannattaja. Sippola johti sisällissodan alussa venäläisten joukkojen aseistariisumista Pohjanmaalla tammikuussa 1918. Kirjailija Antti Tuuri kertoo näistä tapahtumista romaanissaan Tammikuu 1918, missä päähenkilönä on Ahto Sippola (Tuuri, 2017). Aune ja Ahto Sippolan poika Ahto Kullervo (1914–1944) oli Mannerheimin-ristin ritari numero 86. Hän sai surmansa jatkosodassa kesän 1944 suurtaisteluissa.

Kuva 5. Larin Paraske -patsas Helsingin Hakasalmen (Hesperian) puistossa Finlandia-talon lähellä. Patsaan on veistänyt Alpo Sailo (1877–1955) ja se on valmistunut vuonna 1949 (Kuva: Finna).

Kuva 6. Valokuva Larin Paraskesta vuonna 1892, jolloin runonlaulaja oli noin 60-vuotias (Kuva: Finna)

runosävelmää, tuhansia sananlaskuja ja arvoituksia, laaja paikallisten häätapojen kuvaus ja sikermä itkuvirsiä.

Neovius palasi Sakkolasta Porvooseen vuonna 1889, mutta kutsui Parasken kotiinsa, missä hän jatkoi runojen muistiinkirjoitusta yhdessä Parasken kanssa aina vuoteen 1894 saakka. Parasken ja muiden runonlaulajien suullinen lauluperintö eli vahvana, mutta salassa papeilta ja esivallalta, jotka pitivät kansan uskomuksia pakanallisina ja syntisinä. Pastori Neoviuksen mielestä kansan runot olivat kuitenkin ”Suomen kansan kalleinta aarteistoa”.

Adolf Neovius julkaisi Porvoossa kokoelman Paraskelta keräämiään runoja vuonna 1893. Kyseessä oli noin 100 sivua käsittänyt vihkonen²⁴ (A.A. Neovius, 1893). Kokoelmaa täydensi 1930-luvulla kansanrunouden tutkija Väinö Salminen (1880–1947) (Salminen, 1931). Näin Neovius asettuu Suomen 1800-luvun kalevalaisen runoperinteiden yhdeksi merkittäväksi dokumentoijaksi. Lisäksi hän oli aikakauden taiteilijakareliaanien innostaja ja asiantuntija. Tähän joukkoon kuuluivat muiden muassa taidemaalarit Albert Edelfelt (1854–1905), Eero Järnefelt (1863–1937) ja säveltäjä Jean Sibelius (1865–1957). Edelfelt ja Järnefelt tekivät useita muotokuvia ja piirustuksia Paraskesta. Sibelius haki innoituksia Parasken runolauluistaan muun muassa Kullervo-sinfoniaansa vuoden 1892 paikkeilla (Tavaststjerna, 1965; Puustinen, 2020).

Neoviuksen Paraske-runokokoelmaa on moitittu siitä, ettei hän toimittanut teosta loppuun asti, koska julkaisu oli täynnä virheellisyysiä ja tarpeettomia yksityiskohtia ja siitä puuttui kokoava yleisnäkemyks (Timonen, 1982).

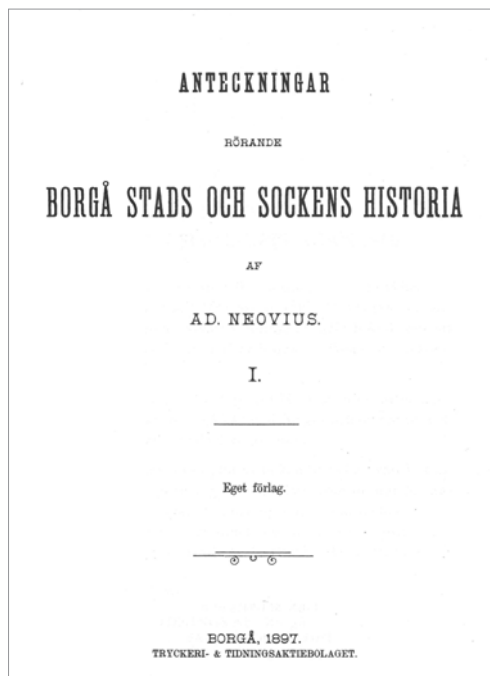
Porvoossa Paraskesta alkoi tulla kuuluisuus. Hänet kutsuttiin keväällä 1891 Helsinkiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosikokoukseen, missä Paraske esitti sikermän runolaulujaan. Paraske oli esiintymässä vuonna 1893 yliopiston Viipurilaisen osakunnan järjestämässä suurisuuntaisessa Pro Carelia -juhlassa. Tilaisuuteen oli säveltänyt ohjelmamusiikin Sibelius ja kulisseista vastasi Akseli Gallén (Klinge, 1997).

Kirjallisuuden seura antoi vain niukasti rahallista tukea Paraskelle. Hän sai pienen eläkkeen vasta vähän ennen kuolemaansa. Kirkkoherra Neovius avusti häntä omista varoistaan, mutta lopulta Parasken mökki ja maatilkku meni verorästeihin. Paraske kuoli köyhydessä vuonna 1904 (muistokirjoitus 13.1.1904 *Borgåbladet*, 100-vuotismuistokirjoitus 28.12.1933 *Helsingin Sanomat*).

²⁴ Runoilija ja kielentutkija professori Arvid Genetz (1848–1915) julkaisi Neoviuksen Paraske-kokoelmasta arvioinnin sanomalehti *Uudessa Suomettaressa* 13.12.1893. Siinä hän kiittää työn valmistumisesta, mutta kritisoi tekstin puutteita ja epäohdonmukaista kirjoitusasua.

Adolf Neovius Lohjan kirkkoherrana

Lohjan seurakunnan vanha kirkkoherra Anders Adrian Candolin (1828–1901) oli virassaan 1887–1901. Kappalainen ja edesmenneen rovastin poika Emil Candolin (1867–1933) hoiti kirkkoherran tehtäviä. Hän haki isänsä kuoleman jälkeen avoimeksi tullutta Lohjan kirkkoherran virkaa. Vaikka Neovius olikin niin monin sitein kiinnittynyt Porvooseen, Lohjalle häntä luultavasti houkutteli mahdollisuus omistautua vielä enemmän historian tutkimuksilleen. Lohjan kirkkoherran hyvät tulot antaisivat siihen aiempaa paremman mahdollisuuden. Pohjimmiltaan Neovius oli historian tutkija eikä hänellä ollut mainittavaa uskonnollista kutsumusta virkaansa. Tuomiokapituli asetti Neoviuksen kymmenen viranhakijan joukossa toiselle sijalle. Vaalit pidettiin keväällä 1902. Äänestyksessä Candolin sai ylivoimaisen äänen enemmistön, Neoviuksen saadessa vain 2 ääntä. Vaalitulokset murskavoitto Candolinille. Lohjalaisten hämmästyks oli melkoinen, kun loppukeväästä tuli tieto, että Suomen Senaatti oli kuitenkin nimittänyt Adolf Neoviuksen kirkkoherraksi²⁵ Lohjalle.

Kuva 7. Adolf Neoviuksen Porvoon historiaa vuosilta 1237–1896 käsittelevän kronologian kansilehti (A. A. Neovius, 1897).

²⁵ Adolf Neoviuksen kuoleman jälkeen Lohjan kirkkoherraksi valittiin vuonna 1913 seurakunnan kappalainen Emil Candolin, joka virassa vuoteen 1933 saakka. Hänen jälkeensä kirkkoherrana toimi vuosina 1935–1950 Candolinin nuorempi veli Einar (1869–1957).

Neoviuksen saavuttua Lohjalle kesällä 1902 monet seurakuntalaiset näyttivät avoimesti vastenmielisyyttään häntä kohtaan. Kirkkoherraa ei juuri pyydetty pitämään toimituksiakaan, joten hänelle jäi hyvin aikaa omistautua harrastuksilleen historialliseen tutkimustyöhön.

Adolf Neovius jatkoi Lohjalla kirkkohistoriallisia tutkimuksiaan ja toimitti edelleen papiston matrikkelia, mutta ainakin jo 1300-luvulta periytyvän emäseurakunnan sekä sen monien merkittävien kartanoiden historia oli luonteva reitti Lohjan paikallishistorian pariin. Adolf Neoviuksessa Lohja sai ensimmäisen varsinaisen historioitsijansa.

Kirkkoherran aktiivisuus Lohjan paikallishistorian sekä kotiseututyön parissa oli omiaan umpeuttamaan hänen nimityksensä avaamia haavoja. Siten Adolf Neoviuksesta tuli vähitellen lohjalaisten hyväksymä ja arvostamakin kirkkoherra. Tästä arvonannosta todistaa se, että Neovius valittiin vuonna 1908 Lohjan Kotiseutututkimuksen Ystävien puheenjohtajaksi. Kotiseutuyhdistys julkaisikin kaikki Neoviuksen paikallishistorialliset kirjoitukset julkaisusarjassaan.

Adolf Neoviuksella oli tärkeä ansio siinä, että Lohjaa pidettiin 1900-luvun alun Suomessa maan parhaiten tutkittuna maaseutupaikkakuntana. Hänen Lohjan paikallishistoriaa²⁶ käsittelevät julkaisunsa ilmestyivät 1907–1912. Vaikka Neoviuksen koko työkausi paikkakunnalla jäi ainoastaan runsaan kymmenen vuoden mittaiseksi, hänen merkityksensä Lohjan ja myös koko Suomen paikallishistorian tutkimuksen uranuurtajana on huomattava. Lohjalla Adolf Neovius kiistatta kuuluu seurakunnan historian merkittävimpiin viranhaltijoihin. Ei niinkään hengenmiehenä ja teologina, mutta kulttuuripersoonana ja historian tutkijana.

Porvoon kautenaan Neovius kokosi tietoja Porvoon kaupungin historiasta ja koosti niistä luettelomaisen kronologian. Kirja ilmestyi vuonna 1897 ja se oli niin sanottu omakustanne (A.A. Neovius, 1897). Historiatutkimuksesta piti ilmestyä jatko-osa, mutta sitä Neovius ei koskaan saanut aikaiseksi. Näin tämä tutkimus jäi keskeneräiseksi kuten hänen useat muutkin kirjalliset työnsä.

Säästämätön uurastus heikensi Neoviuksen terveyttä ja elämänsä parin viimeisen vuoden aikana hän oli pitkiä jaksoja työkyvytön. Ulkomaille tehdyistä terveydenhoitomatkoistakaan ei ollut apua, vaan Adolf Neovius kuoli loppuvuodesta 1913 Helsingissä.

Kirkkoherra Adolf Neoviuksen muistokirjoitus ilmestyi 18.11.1913 sanomalehdessä *Uusi Suometar* (August Hjelt) ja *Teologisessa aikakauskirjassa* 3/1914 (Jaakko Gummerus) sekä monissa maaseutulehdissä.

²⁶ Adolf Neoviuksen teossarjaan kuuluivat muiden muassa julkaisut:

- Lojo sockens kyrkliga förhållanden i 1323-1806. 90 s., 1910,
- Lohjan pedagogian opettajat. 26 s., 1910,
- Historiallinen esitys Lylyisten Sepän talosta Lohjan pitäjässä. 16 s., 1911,
- Historiska anteckningar om Paloniemi gård jemte Outamo rusthåll samt Humppela och Varola hemman i Lojo socken. 169 s., 1911.

Kirjoitukset kuuluvat Lohjan Kotiseutuyhdistyksen sarjaan "Lisiä Lohjan pitäjänkertomuksiin".

5. NEOVIUKSET KADETTIKOULUSSA, MATEMAATIKKOINA JA POLIITIKKOINA

Keisarillinen Suomen kadettikoulu Haminassa

Suomi liitettiin Venäjän keisarikuntaan autonomisena suuriruhtinaskuntana Suomen sodan (1808–1809) päätteeksi Haminan rauhassa vuonna 1809. Eräs olennainen muutos Ruotsin aikakauteen verrattuna oli se, että Suomelle ryhdyttiin rakentamaan omaa keskushallintoa. Vuonna 1809 perustettiin Suomen senaatti eli hallitus, jonka tehtäväksi tuli Suomen sisäisten asioiden hoito. Vaikka Suomella oli itsehallinnollinen asema Venäjän valtakunnassa niin loppullinen päätösvalta kaikissa asioissa oli keisarin hallussa eikä tämän vallankäyttöä rajoittaneet mitkään Suomen Ruotsin vallan ajalta periytyneet omat lait tai suomalaisten alamaisten omat vakiintuneet käsitykset laillisuudesta ja sen rajoista.

Maassamme tarvittiin suuri joukko virkamiehiä erilaisiin uusiin hallintotehtäviin, kun yhteydet entiseen emämaahan Ruotsiin katkesivat. Uusia uramahdollisuuksia aukeni erityisesti sotilastehtävien alalla, koska nuorille suomalaisille säätyläispojille oli tarjolla upseerin virkoja Suomen lisäksi koko laajan Venäjän keisarikunnan alueella. Koko 1700-luku Ruotsin vallan aikana oli ollut hyvin vaikeaa aikaa sekä aatelistolle että papistolle, joiden pojille eivät riittäneet olemassa olevat upseerin- ja papinvirat.

Heti Suomen autonomian alkuvuosina maahamme perustettiin useita keskusvirastoja ohjaamaan valtionhallinnon alaisia tärkeitä toimintoja. Näitä olivat muiden muassa rakennushallitus eli intendentin konttori (1811), posti ja telehallitus (postitirehtöörin virasto) (1811), lääkintähallitus (lääkintölaitoksen ylihallitus) (1811) ja monia muita. Virastot tarvitsivat alalle koulutettuja virkamiehiä. Yliopiston ja koululaitoksen kehityksen myötä tarvittiin pitkin 1800-lukua opettajia ja tutkijoita. Koulunopettajien joukossa naisten osuus kasvoi 1800-luvun puolivälistä eteenpäin merkittävästi varsinkin kun maahamme perustettiin erityisesti tytöille tarkoitettuja kouluja (fruntimmersskolor).

Suomen sotalaitos järjestettiin uudelle pohjalle vuonna 1811, kun vanha 1600-luvulta peräisin ollut ruotujakolaitos lakkautettiin. Ruotujärjestelmä oli perustunut siihen, että maatiloista muodostettiin 2–6 talon ryhmiä (ruotuja), jotka kukin joutuivat kustantamaan yhden sotilaan varusteineen ja aseineen. Ruotu järjesti palvelusajaksi sotilaille myös torpan ja palan viljelysmaata. Ruotsin vallan aikana kaksi Neovius -suvun jäsentä sai elantonsa ruotumiehenä. He olivat Kristian Neovius (1717–1758) ja tämän poika Adolf (1754–1828).

Venäjän keisari Aleksanteri I:n päätöksellä Suomeen muodostettiin vuonna 1812 sotavoimat, johon kuului kolme pataljoona eli noin 1 200 miestä, jotka värvättiin sotapalvelukseen. Pataljoonat sijoitettiin Turkuun, Kuopioon ja Viipuriin. Muutamaa vuotta myöhemmin armeija organisoitiin uudelleen, jolloin maassamme toimi kolme jalkaväkirykmenttiä. Ne muutettiin vuonna 1830 kolmeksi tarkka-ampujapataljooniksi. Vuonna 1830 lakkautettiin Suomen sotalaitos pääosiltaan. Ainoastaan Henkivartiövän tarkkampungapataljoona (Suomen Kaarti

Helsingissä) ja samana vuonna (1830) perustettu 1. Suomen meriekipaasi jäivät toimintaan.

Krimin sodan aikoina vuonna 1854 Venäjän keisari Nikolai I katsoi aiheelliseksi lisätä Suomen puolustusta. Niinpä kaartille ja krenatööri-tarkkampuspataljoonista muodostettiin yhdeksän reservipataljoonaa ja perustettiin 2. Suomen meriekipaasi. Sotilaat värvättiin vanhan ruotujakolaitoksen perusteella joukko-osastoihin. Tämäkin sotaorganisaatio lakkautettiin kustannussyistä vuonna 1867, jolloin jäljelle jäi vain Suomen Kaarti ja 1. Meriekipaasi.

Vuoden 1878 asevelvollisuuslaki loi Suomelle oman armeijan, joka toimi erillään Venäjän armeijasta. Asevelvollisuus koski kaikkia 21 vuotta täyttäneitä suomalaisia miehiä, mutta aktiiviseen palvelukseen määrättiin vain osa. Suomen armeijan rauhanajan kooksi määriteltiin 5 600 miestä. Maamme sotalaitos oli osa Venäjän valtakunnan sotavoimista, joiden ylipäällikkönä oli keisari ja Suomen suuriruhtinas. Sotaväen päällikkö, upseeristo, virkamiehet ja alipäällystö olivat Suomen kansalaisia. Kotimaisen sotaväen lisäksi maassamme oli yksi venäläinen divisioona sekä lisäksi linnoitus- ym. joukkoja, joiden vahvuus oli noin viisinkertainen suomalaisiin joukkoihin verrattuna.

Suomen asevelvollisissa joukko-osastoissa palveli niiden olemassaoloaikana 1881–1901 kaikkiaan arviolta 39 000 miestä. Sotaväen päällikkönä toimi koko sen olemassaolon ajan kenraali Georg Edvard Ramsay (1834–1918). Suomen armeija lakkautettiin ensimmäisen sortokauden aikana vuosina 1901–1905.

Suomen asevoimista autonomian aikana huomattavin oli Kaartin pataljoona, joka kuului keisarin välittömään henkivartiostoon. Sen vahvuus oli noin 600 miestä. Kaartin joukko-osastot saivat osakseen keisarin erityistä suojelua: keisariperheen jäsenet toimivat niiden kunniapäällikköinä. Kotimaassaan kaartin pataljoona nautti laajoissa yhteiskunnallisissa piireissä erityistä arvostusta, koska se edusti Suomen Venäjän puolustukseen antamaa panosta. Suomessa kaartin mobilisointiin suhtauduttiin myönteisesti ja ylpeydellä. Kaartin pataljoona oli alusta alkaen Suomen suuriruhtinaskunnassa sangen näkyvässä asemassa, koska se toimi maan pääkaupungin keskustassa. Ajan myötä siitä tuli pienestä koostaan huolimatta kansallinen symboli, sillä se korosti Suomen erityisasemaa Venäjän valtakunnassa. Suomalaisten joukkojen lähettäminen maan rajojen ulkopuolelle tai osallistuminen puolalaisten kapinan murskaamiseen ei juuri häirinnyt suomalaisia. Suomen kaarti sai ensimmäisen taistelukokemuksensa osallistuessaan vuonna 1831 Puolan kapinan kukistamiseen. Kyse oli tiettyjen suomalaisten osoittamasta lojaaliudesta keisarin päätöksiä kohtaan. Toisaalta ylioppilaat julistivat kokouksissaan ja puheissaan kannattavansa Puolaa ja vastustavansa keisarin päätöstä kukistaa puolalaisten kapinointi. Mielenosoitukset olivat johtaa yliopiston sulkemiseen. Myöhemmin 1800-luvulla suomalaiset sotilaat ja upseerit osallistuivat Venäjän keisarikunnan valloitusotiin Kaukasuksella ja idässä Aasian eri osissa.

Kaarti oli mukana venäläisten joukkojen kanssa myös Unkarin kansannousun taltuttamisessa vuonna 1849. Myöhemmin Kaartin pataljoona osallistui Krimin sotaan 1854–1856 ja Turkin sotaan 1877–1878. Veljekset Axel (1853–1898) ja Viktor Neovius (1848–1898) osallistuivat Turkin sotaan (Taulukko 1/13, 1/16).

Venäjän viranomaiset lakkauttivat Suomen Kaartin sortovuosien aikana 1906 sen toimittua

lähes sata vuotta. Syynä oli Suomen venäläistämisvuosien ajan politiikka, jonka tavoite oli kaventaa maamme autonomista asemaa ja saattaa asevelvolliset miehet suoraan osaksi Venäjän imperiumin sotavoimia.

Kadettikoulu – sisäoppilaitos

Upseerien koulutusta Suomen armeijalle joukkojen johtotehtäviin aloitettiin Suomessa jo Ruotsin vallan aikana 1780-luvulla. Sitä jatkettiin autonomian ajan alkuvuosille saakka, mutta laajemman ja järjestyneemmän muodon opetus sai vuonna 1819, kun keisarin asetuksella Haminaan perustettiin Keisarillinen Suomen Kadettikoulu (Screen ja Syrjö, 2003). Kadettien koulutus pääsi käyntiin vuonna 1821 ja avajaistilaisuus pidettiin saman vuoden maaliskuussa. Koulun ensimmäisenä johtajan oli 1819–1834 suomalainen kenraalimajuri Peter Georg Thesleff (1755–1844), mutta joka oli Suomen sodan aikana palvellut Venäjän armeijassa. Haminan Kadettikoulun päätehtävä oli toimia upseereita valmistavana sotakouluna Suomen ja Venäjän keisarikunnan armeijoita varten, mutta koululla oli vahva kansallisen instituution asema.

1820-luvulla Kadettikouluun otettiin 50–60 oppilasta, joista suurin osa oli vapaaoppilaita. Myöhemmin kadettioppilaita oli vuosittain yli 100. Koulu oli tarkoitettu säätyläispojille, joiden vanhemmat olivat aatelista sukua tai isä oli ollut armeijan palveluksessa, korkeassa maallisessa tai merkittävässä kirkollisessa virassa. Suomen Kadettikoulun tarjoama tilaisuus saada maksutonta opetusta oli monelle ainoa mahdollisuus luoda ura armeijan palveluksessa, mutta koulutus antoi myös valmiuksia toimia erilaisissa siviiliviroissa. Huomattava osa Kadettikoulun suorittaneista tulikin valtionhallinnon virkamiehiä tai liike- tai talouselämän vaikuttajia, jotka olivat täydentäneet Kadettikoulussa saamaansa yleissivistävää koulupohjaa yliopistossa. Kadettikoulun johto oli tästä koulun siviilitehtäviin hakeutuneista entisistä kadeteista hyvin tietoinen suorastaan ylpeä. Niinpä Kadettikoulun johtajana 1871–1885 toiminut kenraali Frithiof Neovius (1830–1895) totesi jäähyväispuheessaan, että *"Näemme ympärillämme eri puolilla Suomea kuinka Haminan kadettien hallussa on joukko, ei vain alempia virka-asemia, vaan myös suuri joukko merkittävimpiä yhteiskunnallisia tehtäviä. Maamme kuvernööreistä, keskusvirastojen päälliköistä, postilaitoksen johtajista ja monista muista keskusvirastojen ylimmistä virkamiehistä ovat entisiä kadetteja. Samoin pankkimaaailman ja sanomalehdistön johtajista monet ovat Kadettikoulun kasvattaja."*

Suomen Kadettikoulu oli luonteeltaan sisäoppilaitos, mihin oppilaat otettiin 10–12 vuoden iässä. Kouluun otettiin vain suomalaisia nuorukaisia. Koulutus kesti seitsemän vuotta ja se jakaantui kahteen jaksoon, nelivuotiseen yleiskoulutukseen ja kolmivuotiseen erikoisjaksoon. Yleinen linja käsitti 12 oppiainetta, joista viisi oli kieliä (suomi, ruotsi, venäjä, saksa ja ranska). Venäjän viikkotuntien määrä oli 6 ja muille kielille oli varattu kaksi tuntia viikossa. Opetuskieli oli ruotsi, mutta sotilaskomennot opetettiin venäjäksi. Muita oppiaineita olivat uskonto, historia maantiede, luonnonhistoria, matemaatikka, kemia, fysiikka, kaunokirjoitus ja piirustus. Kaikkiaan oppitunteja oli viikossa 30. Varsinaiset sotilasaineet tulivat ohjelmaan

vasta erikoisjaksolla. Kieliopintoihin kuului ensisijaisesti venäjä, toissijaisesti ranska. Sotilaineita olivat taktiikka, tykistöoppi, topografia (suunnistus, karttatieto ja maanmittaus), sotilashallinto ja -lait, sotahistoria ja kosmografia (tähtitiede ja astronomiset mittaukset). Keskeisellä sijalla oppiaineissa oli matematiikka neljällä viikkotunnilla. Eri oppiaineiden määrät vaihtelivat eri aikoina, mutta venäjän osuus kasvoi kohti 1800-luvun loppua kohden. Opetusta annettiin myös ratsastuksessa ja miekkailuissa, myöhemmin voimistelussa ja tanssitaidoissa. Kadettikoulu sai 1800-luvun aikana vakiintuneen aseman Suomen säätyläistön suosimana poikien opetuslaitoksena. Suomen koululaitoksessa Kadettikoululla oli arvostettu eliittitatus, vaikkakaan Venäjän armeijan johdettavana ollut Kadettikoulu ei virallisesti kuulunut kouluhallituksen alaisuuteen. Koulun opetusohjelma oli Suomen 1800-luvun oloissa varsin moderni verrattuna silloisten oppikoulujen opetussuunnitelmiin, erityisesti nykykielten, luonnontieteiden ja matematiikan opetuksessa. Haminassa ei opetettu klassisia kieliä, latinaa ja kreikkaa, jotka olivat tärkeässä asemaa Suomen oppikouluissa. Voisi sanoa, että kadettikoulutus vastasi nykytermein peruskoulun yläastetta ja sotilasainepainotteista lukiota.

Kadettikoulun suosiosta kertoo sekin, että eri puolille Suomea perustettiin niin sanottuja "kadettileipomoja", joissa valmennettiin nuoria poikia koulun pääsykokeisiin. Esimerkiksi Turussa toimi maisteri Fabian Martinsonin (1821–1896) johdolla viranomaisten luvalla tällainen valmistava koulu (*Borgå Tidning*, 3.11.1855). Pääsyttökinnossa tentattiin pyrkijöiden tietoja raamatun historiasta ja katekismuksesta, geometrian ja laskennon alkeista, maantieteestä ja historiasta. Pyrkijän piti osata myös kirjoittaa luettavaa käsialaa ja olla sisälukutaitoinen. Näiden tiedollisten vaatimuksien lisäksi hakijoiden tuli olla terveitä ja fyysisesti sopivia sotilaskoulutukseen.

Haminassa kadetit oli majoitettu kasarmeihin, joiden suurissa saleissa ei ollut sijaa yksityisyydelle. Yksittäisiä juhlatilaisuuksia lukuun ottamatta elämä Kadettikoulussa oli varsin yksitoikkoista, olosuhteet spartalaisia ja rutiinit ikäviä. Synkkää huvia saivat vanhemmat kadetit nuorempien oppilaiden järjestelmällisestä ja väkivaltaisesta simputuksesta. Oppilaiden päiväjärjestys alkoi torventoitotuksen säestämällä herätyksellä kello 6 aamulla ja päättyi kello 21:30. Päivä alkoi aamuhartaudella ja päättyi iltahartauteen. Siinä välissä pidettiin luentoja ja sotilastaitojen kenttäharjoituksia, voimistelua ja läksyjen tekoa. Ruokavalio näyttää olleen varsin niukkaa: teetä, puuroa, maitoa, voinokare ja leipää, lämmin ateria iltapäivällä, mutta se saattoi olla paljon runsaampi kuin köyhistä oloista tulleiden poikien kotona oli tarjolla.

Henkilökuntaan kuului johtaja, kuusi upseeria, kahdeksan opettajaa, pastori, ratsastuksenopettaja, lääkäri, sotilaspoliisi, hallintopäällikkö, miekkailunopettaja, kirjastonhoitaja ja piirustuksenopettaja. Lisäksi henkilökuntaan kuului kaksi ompelijatarta ja kolme pyykkäriä. Kouluihin oli sijoitettu vakinaisesti myös noin 50 venäläissotilasta. Nämä olivat rumpaleita, kirjureita, kokkeja, räätäleitä, suutareita ja sotilaspalvelijoita.

Haminan Kadettikoulun kävi 1821–1902 noin 1 500 oppilasta, joista noin 1 000 valmistui upseeriksi, mutta koulun keskeyttäneiden osuus oli melko korkea, noin 500. Valmistuneista kadettiupseereista noin puolet palveli venäläisissä joukoissa ja vajaa puolet suomalaisissa joukko-osastoissa. Pieni osa jäi Kadettikouluun opetus-upseereina. Kadettikoulun käyneistä

upseereista 1800-luvun aikana vähän yli 200 kohosi kenraalikuntaan, everstin arvon sai noin 200 upseeria. Pitkin 1800-lukua aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka 1914–1917 useat Kadettikoulun käyneet upseerit osallistuivat Venäjän käymiin valloitusotiin Kaukasiasta itään.

Haminan Kadettikoulun käyneistä upseereista noin 150 osallistui Suomen sisällissotaan eri tehtävissä. Vielä talvi- ja jatkosodan 1939–1944 aikana heitä oli armeijan tehtävissä muutamia kymmeniä. Myös jatkosodan loppuvaiheessa 1944 Suomen ulkoasianministeri Carl Enckell (1876–1959) oli saanut upseerikoulutuksensa Haminan kadettikoulussa 1880–1886, missä hänen isänsä palveli koulun johtajana 1885–1903. Viimeinen korkeassa asemassa ollut Kadettikoulun käynyt upseeri oli tykistökenraali Vilho Nenonen (1883–1960) (Screen & Syrjö, 2003).

Haminan Kadettikoulu oli alunperin tarkoitettu ylimmän säädyn eli aatelisten pojille, mutta myös kirkollisissa viroissa toimineiden pojille Kadettikoulu avasi ovensa. Ajan kuluessa tapahtui kadettien sosiaalisessa taustassa vähittäistä muutosta siten, että myös ilman aatelistaa taustaa olevien oppilaiden määrä kasvoi. Kuitenkin näillekin oli edullista upseerin uraa ajatellen, että tausta oli laaja ja vaikutusvaltainen suku- ja ystäväpiiri. Kadettikoulun 1800-luvun vaiheissa oppilaskunnassa oli edustettuna eniten aatelissuvuista Aminoff. Kaikkiaan 22 tämän suvun edustajaa kävi 1800-luvun aikana Kadettikoulun. Hieman yllättäen säätysukujen ulkopuolelta tulleista Neoviuksista myös 22 valmistui Kadettikoulusta.

Yhteiskunnallisesti merkittävillä suvuilla oli tapana kouluttaa suurin piirtein jokaisessa sukupolvessa ainakin jotkut jäsenensä upseerituralle ensisijaisesti Suomen Kadettikoulun kautta. Neoviuksien kohdalla Kadettikoulun kävi neljän sukupolven poikia 1830-luvulta 1900-luvun alkuun Kadettikoulun lakkauttamiseen saakka vuonna 1903. Sotilasurallaan kenraalikuntaan nousivat veljekset Edvard Engelbert (1823–1888) ja Frithiof (1830–1895) sekä heidän serkkunsa Thomas Neovius (1840–1906) (Taulukko 1/2, 1/4 ja 2/4).

1700-luvulla syntyneille kirkollisen uran valinneet Neoviukset saivat odottaa vuosikausia ennen kuin heille aukeni taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti arvostetummat ja paremmat asemat kirkkoherroina. Sitä ennen he toimivat lyhytaikaisissa sijaisuuksissa kouluissa tai eri seurakunnissa viransijaisina. Esimerkiksi vuonna 1829 Sortavalan kirkkoherraksi valittu Johan Adolf Neovius (1787–1833) sai odottaa korkeampaa kirkollista virkaa lähes 20 vuotta. Sotilasura Haminan Kadettikoulun kautta tarjosi nopeamman ja varmemman tien upseerin virkaan kuin hidas papillinen ura. Lisätuna oli vielä, että sisäoppilaitoksen kaltaisessa Kadettikoulussa aloitettiin jo vähän yli 10-vuotiaana, jolloin kouluun hyväksytyt pojat olivat poissa rasittamassa hyvinkin vähävaraisen perheen taloutta. Tärkeä sotilasuran valinta oli myös Suomen Kaarti, johon pestautumalla tie aliupseeriksi tai upseeriksi oli varma.

5.1. Karl Adolf Neovius (1822–1863) - lääkäri

Kirkkoherra Johan Adolf Neoviuksen esikoispoika Karl Adolf syntyi Helsingissä vuonna 1822. Kaksosveljet Edvard ja Wilhelm syntyivät seuraavana vuonna.

Karl aloitti koulunkäyntinsä isänsä kuoleman jälkeen Kuopion triviaalikoulussa vuonna 1836 ja Porvoon lukiossa vuonna 1838. Hän jätti koulunkäyntinsä kesken ja pestautui aliupseeriksi (majamestari) merivoimiin (Suomen 1. meriekipaasi) Helsinkiin 1841–1845 (ks. Taulukko 1/1).

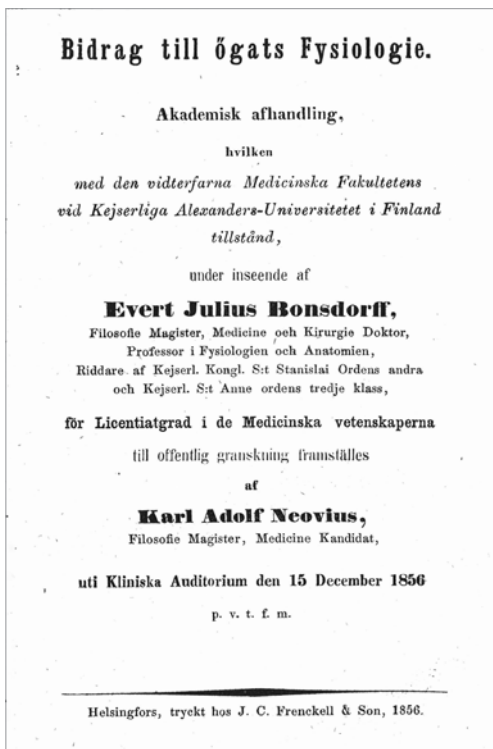
Karl Neovius sai yksityistodistuksen ylioppilastutkinnosta vuonna 1846. Hän jatkoi opintoja yliopistossa ja valmistui vuonna 1850 filosofian maisteriksi matematiikka pääaineenaan. Neoviuksen opettaja matematiikassa oli Helsingin yliopiston matematiikan professori Nathanael af Schultén (1794–1860). Neoviuksen Pro Gradu-työ maisterin arvoa varten muodostui 16-sivuisesta tutkielmasta "*Strödda anteckningar rörande grunderna af arithmetiken och geometrien samt arithmetiska geometrien*" vuodelta 1849, joka oli osa Schulténin laatimasta laajemmasta tutkimuksesta. Ajan tavan mukaan maisterioppilaat joutuivat julkisessa esitelmässä esittelemään ja puolustamaan osan oppiaineensa professorin julkaisututkimuksesta. Tällöin ylioppilaan oma osuus oli siis varsin vähäinen, mutta hän joutui kustantamaan professorin työn painokustannukset puolustamaltaan osalta.

Aikakauden opintovaatimusten mukaan lääkäriksi aikovien ylioppilaiden oli ensin suoritettava luonnontieteiden alalla maisterin tutkinto ja vasta sen jälkeen he saattoivat aloittaa varsinaiset lääketieteelliset opinnot. Maisteri Karl Neovius jatkoi opintojaan yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa, mistä hän valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1857 ja väitteli lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi vuonna 1860 (Kuva x). Tutkimus käsitteli silmän fysiologiaa ja silmää optisena elimenä. Väitöskirjan lisäksi Neovius julkaisi muutamia lääketieteellisiä tiedonantoja Suomen lääkäriseuran (Finska Läkaresällskapet) julkaisusarjassa (Bonsdorff, 1975).

Suomessa oli 1800-luvun puolivälissä noin 100 yliopistollisen koulutuksen saanutta lääkäriä, kun maan väkiluku oli noin 1,5 miljoonaa henkeä. Näin Suomessa oli vain yksi lääkäri jokaista noin 15 000 asukasta kohden, kun nykyään suhdeluku on noin 40. Maa oli jaettu noin 50 piiriin, johon kuhunkin oli määrätty valtion virkalääkäri eli piirilääkäri. Toiminta oli alkanut jo 1700-luvun puolivälissä. Piirilääkärin päätehtävä oli huolehtia oman piirinsä alueella asuvan väestön terveyden- ja sairaanhoidosta. Lisäksi tehtäviin kuului kotieläinten lääkintähuolto (Bonsdorff, 1975). Neovius hoiti useita viransijaisuuksia meriväen lääkärinä 1853–1857 ja piirilääkärin tehtäviä useilla paikkakunnilla 1862–1863. Ehkä tunnetuin piirilääkäri oli Elias Lönnrot (1802–1884), joka toimi Kajaanin alueen piirilääkärinä 1833–1853. Piirilääkäritoiminta lakkautettiin vasta vuonna 1939 (Pesonen, 1990).

Helsingin yliopistossa oli Karl Neoviuksen aikana kolme lääketieteen professoria. Lisäksi yliopistoon kuului opetussairaala eli niin sanottu Kliininen instituutti (vanha klinikka), joka oli perustettu vuonna 1833.

Maa oli harvaan asuttua ja valtaosa väestöstä asui maaseudulla yleensä piirilääkäriavun ulottumattomissa. Kansa turvautuikin pitkälle 1900-luvun alkua kansanparantajiin ja perimätietona kulkeneisiin hoitomenetelmiin sekä lääkeerohtoihin. Armeijan käyttöön oli koulutettu haavureita eli väliskäreitä sotavammojen alkeelliseen hoitoon. Papistokin joutui toimimaan sairaanhoidon apuna ja joitain lääketieteellisiä tietoja he tarvitsivat koska kirkonkirjoihin tuli merkitä vainajien kuolinsyyt. Tieteellinen käsitys tautien syistä oli olematon. Tieto bakteerien

Kuva 8. Filosofian maisteri ja lääketieteen kandidaatti Karl Neoviuksen lääketieteen liseniaatin tutkinnon 44-sivuisen väitöskirjan kansilehti vuodelta 1856. Työ käsitteli silmän fysiologiaa ja silmää optisena orgaanina. Työn ohjaajana on toiminut anatomian ja fysiologian professori Evert Julius Bonsdorff (1810–1898).

Kuva 9. Uudenkaupungin piirilääkäri Karl Adolf Neovius (1822–1863) ja Matilda Gustava Neovius (s. Boije af Gennäs) (1836–1898). Kuva on mahdollisesti pariskunnan häävalokuva Porvoossa vuodelta 1857. (Kuva: Uudenkaupungin museo/Finna).

ja viruksien olemassaolosta oli vielä vuosikymmenien päässä. Yleisesti uskottiin oppineita akateemisia piirejä myöten, että esimerkiksi kulkutaudit ovat peräisin huonosta ilmasta, jonka on aiheuttanut mystinen tauteja aiheuttava aine miasma. Käsitys juontaa aina muinaisen antiikin lääketieteeseen (Tommila, 2001).

Karl Neoviuksen puoliso oli aatelisperheen tytär Matilda Boije af Gennäs²⁷ (1836–1898). Heidät vihittiin avioliittoon Porvoon Drägsbyn kartanossa vuonna 1857.

Avioliiton kautta Karl Neovius kytkeytyi myös Krogius-sukuun, koska Matildan sisaren Johannan aviopuoliso oli Frans Krogius (1827–1899), joka puolestaan oli Karlin nuoremman veljen Edvard Engelbertin lanko.

Piirilääkäri Neovius lähti ulkomaiselle opintomatkalle Eurooppaan kesäkuussa 1863. Matkalla hän sairastui ja kuoli marraskuussa Saksassa lähellä Koblenzin kaupunkia. Tieto Neoviuksen kuolemasta tuli Suomeen viikkoja myöhemmin. Sanomalehti *Helsingfors Tidningar* kertoi tapahtumasta etusivullaan pienellä ilmoituksella 11.12.1863. Matilda Neovius jäi leskeksi kolmen pienen lapsen kanssa: Adolf Alarik²⁸ (1858–1913), Ali Wilhelm (1861–1907) ja Elin (1862–1915). Karl Neovius kuoli valtion virassa, joten Matilda sai valtion eläkekassan myöntämän leskeneläkkeen kuten Suomen virallisessa lehdessä tiedotettiin (*Finlands Almänna Tidning*, 16.6.1864).

Karl Adolfin viisi vuotta nuorempi veli Otto Albert (1827–1847) opiskeli Pietarin teknologisessa oppilaitoksessa. Hän hukkui purjehdusretkellä Nevajoella kesällä 1847 vain 20-vuotiaana.

5.2. Edvard Engelbert Neovius (1823–1885) - matemaatikko

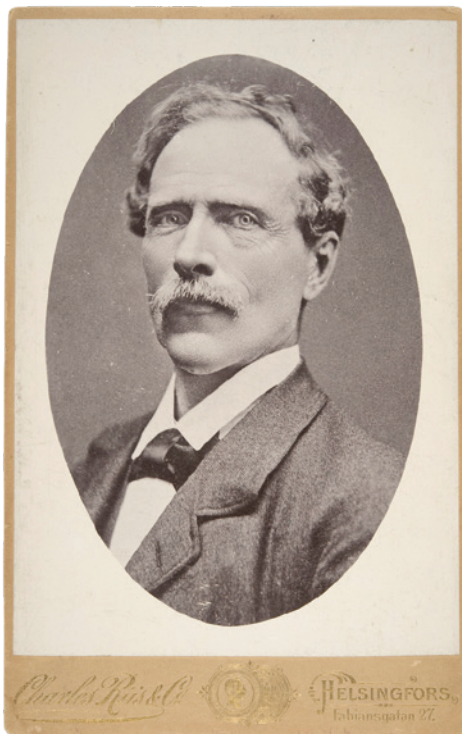
Kirkkoherraveljesten Johan, Jakob ja Anders Neoviuksen 17 pojasta kymmenen valitsi sotilasuran ja heistä kuusi kävi Haminan Kadettikoulun, neljä liittyi Suomen Kaartiin. Yksikään pojista ei isiensä mukaan antautunut pappisalalle. Hidas eteneminen kirkon palveluksessa ja siitä johtuva taloudellinen epävarmuus ei houkuttanut uuden sukupolven nuoria. Perhekään ei tarjonnut uskonnollisia virikkeitä eikä kutsumusta kirkolliseen elämäntyöhön.

Ensimmäinen Haminan Kadettikoulun käynyt Neovius oli Edvard Engelbert (1823–1888). Hänen jälkeensä Kadettikoulun suoritti vuosien 1836 ja 1902 välisenä aikana kaikkiaan 22 suvun jäsentä, mutta vain pieni osa heistä teki elämäntyönsä sotilaana. Monet heistä siirtyivät siviilitehtäviin Kadettikoulun jälkeen. Kadettikoulun käyneiden lisäksi sotilasuran Suomen Kaartin kautta valitsi viisi Neoviusta.

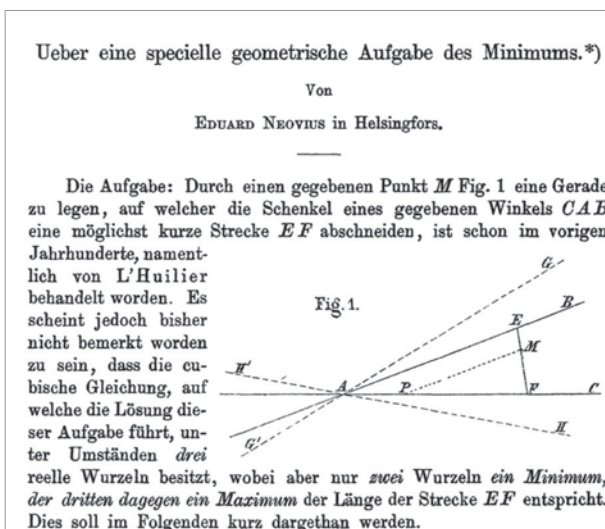
Edvard Engelbert syntyi vuonna 1823 Helsingissä, missä hänen isänsä Johan Neovius (1787–1833) toimi Helsingin triviaalikoulun vararehtorina, sittemmin Sortavalan kirkkoherrana.

²⁷ Aatelissuku Boije af Gennäs sai alkunsa vuonna 1625. Matilda oli äitinsä Katarina af Klerckerin (1801–1876) kautta vapaaherrallista sukua. Gennäs on suvun omistama kartano Pohjanpitäjällä.

²⁸ Kirkkoherra Adolf Neoviuksesta ks. Luku 4/3.

Kuva 10. Edvard Engelbert Neovius (1823–1888) vuonna 1881 Helsingissä (Kuva Charles Riis/Museovirasto).

Kuva 11. Edvard Engelbert Neoviuksen tutkimus matematiikan alalta, joka ilmestyi Saksassa *Mathematische Annalen* -tiedelehdessä vuonna 1888 (ks. <https://zenodo.org/record/2474460>). Kuvassa on osa nelisivuisen julkaisun alusta. Tutkimuksen johdannossa mainittu L'Huilier oli huomattava sveitsiläinen matemaatikko Simon L'Huilier (1750–1840). Hän tutki erityisesti monikulmioiden ominaisuuksia. Neoviuksen tutkimuksessa haetaan pisteen M (Fig. 1) kautta kulkevalle janalle EF minimipituutta. Tarkastelu johtaa kolmannen asteen algebralliseen yhtälöön. Sen juurista kaksi tuottaa janan pituuden minimin, mutta kolmas maksimin, mitä L'Huilier ei ollut huomannut omissa tutkimuksessaan vuodelta 1795.

Edvardin äiti oli Gustava Maria Burgman (1802–1884). Neovius aloitti opinnot Haminan Kadettikoulussa 12-vuotiaana vuonna 1836. Hän valmistui koulusta vuonna 1843 ja nimitettiin vänrikkinä Pietarin insinööriakatemiaan jatkamaan opintoja kahdeksi vuodeksi. Edvard Neovius palasi Haminan Kadettikouluun vuonna 1845 valittuna koulun korkeamman matematiikan ja topografian opettajaksi.

Edvard Neovius avioitui Haminan Vehkalahdella vuonna 1848 Elise Gustava Krogiuksen (1829–1904) kanssa. Heille syntyi vuosien 1848 ja 1867 välisenä aikana yhdeksän lasta. Elisen isä oli Kymin tuomiokunnan tuomari Lars Gabriel Krogius (1793–1861). Ab Krogius Oy:n laivanvarustamon perusti Larsin poika, Edvardin lanko, Lars Thiodolf²⁹ (1832–1890) 1870-luvun alussa. Krogiukset ja Neoviukset toi yhteen³⁰ Haminan kadettikoulu, missä Edvardin langot Viktor Reinhold (1826–1869) ja Frans (1827–1899) opiskelivat samaan aikaan. Laamanni Lars Krogius perheineen asui samassa vuokratrakennuksessa Edvard Neoviuksen kanssa Haminan Vehkalahdella. He olivat perhetuttuja. Seuraan liittyi kesäisin Edvardin anoppi Amalia Krogius. Tuleva laivanvarustaja ja hovineuvos Lars T. Krogius oli Edvardin ja Elisen häääpäivän aikaan vasta 15-vuotias kadettioppilas.

Kadettikoulun opettajana Neovius teki yli 40 vuotta kestäneen työuran. Hänen opetus-tehtäviinsä kuului myös kosmografia (tähtitiede), suunnistusoppi ja mekaniikka. Edvard oli mietiskelyyn taipuva tiedemiestyppi ja opetustyölleen täysin omistautunut, mutta opettajana ankara ja vaativa. Kadettioppilaaan kutsuivat häntä kunnioittavalla liikanimellä "Newton" (Lehto, 2001).

Neoviuksen tutkijan luonnetta ilmentää hänen omistuskirjoituksensa pojilleen lahjoittamista oppikirjoista: *Grundlighet och själfständighet äro förenliga med hvarje mått af insikt* (Perusteellisuus ja itsenäisyys on kaiken tietämyksen vaatimus) tai *Vetenskapens värld är hög och ljus som himmelen* (Tieteen maailma on korkea ja valoisa kuin taivas).

Neovius oli varsin erikoislaatuinen mies, harrastuksiltaan avara, mutta ei esimerkiksi osallistunut aikansa suuriin poliittisiin kiistoihin kuten kaikkia yhteiskunnallisia luokkia koskeneeseen kansallisuusaatteelliseen ja kielipoliittiseen polemiikkiin (R. Nevanlinna, 1976). Hänen harrastuksiinsa kuului musiikki. Siinä Neovius oli itse suunnitellut ja rakentanut kaksoiskanteleen ja julkaisi - suomen kielellä, jota hän osasi vain heikosti, vihkosen³¹ kanteleen ottamista kansakoulujen opetusohjelmaan.

Sotilashierarkiassa Neovius yleni everstiksi vuonna 1869. Hänen erotessaan Kadettikoulun opettajan tehtävistä vuonna 1885 Neovius sai kenraalimajurin arvon ja oikeuden käyttää univormua julkisissa tilaisuuksissa.

²⁹ Lars Krogius tuli merikapteeniksi vuonna 1856. Hän toimi Helsingin merikoulun johtajana 1863–1889. Lars perusti vuonna 1872 höyrylaiva-asioimiston ja huolintaliikkeen, sittemmin nimellä Ab Lars Krogius Oy. Vuonna 1883 Lars Krogius perusti Finska Ångfartygs Aktiebolaget (FÅA), vuodesta 1937 Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiö.

³⁰ Edvard Neovius ei siten avioitunut "varakkaaseen laivanvarustajasukuun" kuten on väitetty (A. Nevanlinna, 1994), koska Krogiusten laivanvarustamoperinteet alkoivat Edvardin ja Elisen häiden jälkeen vasta yli kaksi vuosikymmentä myöhemmin 1870-luvun alussa.

³¹ E. Neovius ja O. Berg (1883): Kaksoiskanteleella neliäänisesti soitettavia virsinuotteja (Uusi Suometar, 11.4.1883). O. Berg oli Haminan kansakoulunopettaja Olli Berg-Vuorinen (1842–1917). Muistokirjoitus *Haminan Lehti*, 13.1.1917.

Yli 40-vuotisen opettajanuransa aikana Neovius ei juuri osallistunut Haminan kaupungin sosiaaliseen elämään, vaan keskittyi opettamiseen ja tieteelliseen uraansa. Hän laati useita oppikirjoja³² kadettikoulua varten ja suoritti matemaattis-fysikaalisia tutkimuksia³³, jotka etupäässä ilmestyivät Suomen Tiedeseuran julkaisuissa.

E. E. Neovius oli matemaatikkona lähinnä itseoppinut eikä hänellä ollut aiheeseen liittyviä yliopistollisia opintoja (Elfvig, 1981). Puhtaasta matematiikasta hän julkaisi kaksi tutkimusta. Toisen Suomen Tiedeseuran Acta-sarjassa (E.E. Neovius, 1880) ja toisen Saksassa ilmestyneessä *Mathematische Annalen* tiedelehdessä (E.E. Neovius, 1888).

Vaikka Edvard Neovius julkaisi useita arvokkaita tieteellispainotteisia kirjoituksia Suomen Tiedeseuran julkaisusarjoissa ja varsin eri aloilta, häntä ei koskaan valittu Tiedeseuran jäseneksi. Seuraan valittiin 1800-luvulla varsin niukasti uusia jäseniä, jotka lähes järjestään olivat yliopiston professoreita tai valtiohallinnon ylimpiä virkamiehiä. Edvard Neoviuksella ei ollut akateemista oppiarvoa eikä hänen sotilasarvonsa ollut everstiä korkeampi aktiivivuosina ennen eläköitymistään.

Edvard E. Neovius ja metrijärjestelmään siirtyminen

Mittajärjestelmien rationalisointi aloitettiin Ranskassa suuren vallankumouksen aikana vuonna 1790. Tavoitteena oli luoda kymmenjärjestelmään perustuvat mitat pituudelle, painolle ja muille perussuureille. Mittajärjestelmät olivat kaikissa maissa sekavia ja keskenään vaikeasti yhteen sovitettavia ja siten vaikeuttivat esimerkiksi maiden välistä kaupankäyntiä. Puutavarakaupassa käytettiin yleisesti mittoja, jotka perustuivat tuumaan ja sen kerrannaisiin luvun 12 ollessa kantalukuna.

1800-luvun alussa saatiin keskeisten eurooppalaisten valtioiden välillä yhteisymmärrys mittajärjestelmien yhdenmukaistamisesta, mutta niiden käyttöönotto oli hidasta eivätkä kaikki maat niitä noudata vieläkään, vaan rinnakkainen on vanhoja mittoja metrisen järjestelmän ohella. Idean kehittäneessä Ranskassa 10-kantainen metrijärjestelmä tuli pakolliseksi 1840, Saksassa vuonna 1872 ja Ruotsissa vuonna 1889.

Suomessa siirryttiin 1800-luvun lopulla mittojen ja painojen osalta 10-järjestelmään ja peruspituusmitaksi tuli metri. Edvard E. Neovius oli keskeinen henkilö uusien mittajärjestelmien käyttöönotossa. Hän oli ensimmäinen, joka toi kirjoituksellaan valtiovallan päättäjien tietoisuuteen mitta- ja painojärjestelmien uudistuksen tarpeellisuuden muiden Euroopan

³² Plan trigonometri (1856), Lärobok i stereometri (1858), Geometri enl. Legendres lärobok (1867), Första grunderna af perspektivläran (1869), Föreläsningar i mekanik (1885).

³³ Magneträlens deklination i Fredrikshamn (1879), Om skalors noggranhet och gränsen för det synliga (1881). Ensimmäinen mainittu julkaisu perustuu kadettioppilaiden tekemiin geodeettisiin mittauksiin Haminan ympäristössä vuosina 1861–1879. Mittauksissa määritettiin myös maan magneettikentän deklinaatio eli kompassin suuntaopikkeama pohjoisesta. 20 vuoden aikana kertyneet magneettiset mittaustulokset on liitetty Ilmatieteen laitoksen ylläpitämään Suomen alueen magneettikentän tietokantaan (Nevanlinna and Sucksdorff, 1976).

maiden tapaan (*Suomen Virallinen lehti*, 1912). Neovius julkaisi vuonna 1862 kirjoituksen³⁴ metrijärjestelmän paremmuudesta aikaisempiin järjestelmiin nähden. Senaattori J.V. Snellmanin aloitteesta perustettiin vuonna 1864 komitea, jonka tehtävänä oli laatia lakiehdotus uudesta mittajärjestelmästä. Komitean puheenjohtajana toimi vuorineuvos Gustaf Laurell (1802–1885) ja jäsenenä muiden muassa Helsingin yliopiston matematiikan professori Lorenz Lindelöf (1827–1908) ja fysiikan professori Adolf Moberg (1813–1895) sekä kapteeni E. Neovius Suomen Kadettikoulusta. Kuitenkin Keisari Aleksanteri II päätöksen mukaan komitean työ keskeytettiin ja sitä jatkettiin valtiopäivillä vasta vuonna 1880. Adolf Moberg aloitteesta käynnistettiin kuitenkin uusien perusmittayksiköiden mallikappaleiden hankinta. Työn teki pääasiassa fysiikan dosentti Selim Lemström (1838–1904) Pariisin Sèvresin Mittojen ja painojen kansainvälisessä toimistossa (Bureau International des Poids et Mesures) (Holmberg, 1991). Kyseessä oli normaalimetrimetrin ja kilogramman mallikappaleet. Ne saatiin Suomeen vuonna 1870, mutta uusien mittajärjestelmien tarvitsemat lainsäädännölliset toimet voitiin käynnistää vasta 1880-luvun alussa, kun vuonna 1885 perustettiin vakauskomissio³⁵. Uuden komitean puheenjohtajaksi Senaatti määräsi professori Lorenz Lindelöfin ja muina asiantuntijajäseninä olivat fysiikan professori Selim Lemström ja Adolf Moberg. Jäätyään Kadettikoulusta reserviin kenraali Neovius nimitettiin syksyllä 1885 Suomen suuriruhtinaskunnan vakauskomission johtajaksi valvomaan metrijärjestelmän käyttöönottoa Suomessa. Eläkkeelle jäänyt Edvard Neovius muutti perheineen Helsinkiin³⁶.

Annettua tehtävää varten Neovius teki vuonna 1885 opinto- ja tutkimusmatkan Ruotsin, Saksan ja Ranskan vakauslaitoksiin. Matkan tuloksena Neovius toi Suomeen vakaustoimiin tarvittavia tarkkuusmittalaitteita sekä painojen standardeja. Lisäksi Neoviuksen mukana tuli Suomeen ilmanpaineen, kosteuden ja lämpötilan mittaustaitteiden kalibrointiin tarvittavia tarkkuusmittareita (*Suomen Virallinen lehti*, 1912).

Laki metrijärjestelmästä astui voimaan vuonna 1887, mutta pakollinen siitä tuli vasta vuonna 1892. Vanhat mitat olivat sitkeähenkisiä, joten vielä vuosikymmeniä myöhemmin käytettiin veden syvyydestä puhuttaessa "jalkoja" ja "syyliä", ja "tuumia", kun oli kyse nauloista ja laudoista.

Kenraali Neovius jäi sairauden takia virkavapaalle vakaustarkastajan tehtävästä keväällä 1888. Vakauskomission assistentiksi valittiin Neoviuksen veljenpoika FK Arvid Neovius (1861–1916), joka oli tehtävässään vuoteen 1900 saakka.

Edvard Engelbert Neovius kuoli lokakuussa 1888. Hänet on haudattu Helsingin Hietanien hautausmaalle. Muistikirjoituksia Neoviuksesta ilmestyi keskeisissä sanomalehdissä: *Uusi Suometar*, 30.10.1888, *Nya Pressen* 30.10., *Suomen Wirallinen Lehti*, 26.10., *Fredrikshamns Tidning*, 27.10., *Wiipurin Uutiset*, 28.10.

³⁴ Förslag till det franska metriska systemets införande i Finland (Finska Litteratur-Sällskapet, 24 s.)

³⁵ Myöhemmin valtion Vakauslaitos. Se oli toiminnassa vuoteen 1972 saakka. Tehtävään koulutetut vakaajat suorittivat mittojen ja painojen tarkastuksia maassamme. Nykyään puhutaan mittaustaitteiden varmentamisesta. Tehtävät on siirretty Tukesin (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto) valvomille yksityisille valtuutetuille tarkastuslaitoksille.

³⁶ Kenraali Neoviuksella oli asunto Helsingin Punavuoren kaupunginosassa osoitteessa Albertinkatu 13. Rakennus on sittemmin purettu.

Kuva 12. Edvard Engelbert Neoviuksen (1823–1888) kuolinilmoitus (Uusi Suometar, 26.10.1888).

Kuva 13. Kenraalimajuri Edvard Neoviuksen (1823–1888) ja hänen puolisonsa Elise Neoviuksen (s. Krogius) (1829–1904) hautamuistomerkki Helsingin Hietaniemen hautausmaalla. Alhaalla vasemmalla on Edvardin pojanpojan Rolf Nevanlinnan (1895–1980) hautakivi. Siinä on myös Nevanlinnan toinen aviovaimo Sinikka (s. Kallio) (1917–2002). Oikealla on Rolf Nevanlinnan poika Harri (1922–1994) ja hänen vaimonsa Saara (s. Maljanen) (1917–2011). (Kuva: Heikki Nevanlinna).

"Aikamme suurin tehtävä" - E.E. Neoviuksen koodisanoma Marsin asukkaille

"Ainoa mitä tehtäväksemme jää, on ilmaista toive siitä, että laajat kansalaisjoukot ottaisivat tässä kehitellyn idean innostuneesti vastaan ja kaikkiin voimin toimisivat sen puolesta. Silloin ei menisi montakaan vuotta, ennen kuin Maan asukkaat olisivat lennätinyhteydessä aurinkokuntamme planeettoihin". Näihin toiveisiin päätti Edvard E. Neovius noin 60-sivuisen kirjasensa "Vår tids största uppgift - Aikamme suurin tehtävä", joka ilmestyi vuonna 1875. Kirjasta otettiin toinen painos vuonna 1876. Se käännettiin venäjäksi vuonna 1877 ja ranskaksi vuonna 1879. Neovius esitti kirjassaan ajatuksen siitä, että yhteys Marsin ihmisen kaltaisiin asukkaihin voitaisiin saada aikaan lähettämällä loogisesti koodattuja valosignaaleja kohti Marsia. Tätä varten Neovius oli laskelmoinut, että tarvittaisiin noin 10 000 synkronisoitua valolähdettä, jotka pitäisi pystyttää pilvien yläpuolelle korkealle vuoristoon esimerkiksi Andien huipulle Etelä-Amerikkaan. Tällaisen rakennelman valot olisivat hyvin nähtävissä Marsin asukkaiden kaukoputkilla samalla valovoimalla kuin kuudennen kirkkausluokan tähdet taivaalla eli juuri ja juuri paljain silmin.

Kun Neovius toimitti kirjasensa ruotsin lisäksi kahdelle muulle valtakielle, hänen tavoitteena oli Suomea laajempi yleisö ja kansainvälinen tiedeyhteisö. Neovius julisti jo mieltä kiihdyttävässä kirjansa otsikossa, että yhteys maapallon ulkopuoliseen älylliseen elämään olisi hänen aikansa keskeinen ja tärkein tehtävä. Se nostaisi maapallon asukkaiden ja Maan ulkopuolisen maailman yhteyden uusiin ainutlaatuisiin ulottuvuuksiin. Otsikon muotoilu oli tietysti tietoinen valinta lukijoiden mielenkiinnon nostattamiseksi, mutta olisi voinut luulla, että maailmassa oli jo tuolloin ollut muitakin tärkeitä tehtäviä. Esimerkiksi kymmenkunta vuotta aikaisemmin Euroopan pohjoisosia koetellut nälkäkatastrofi olisi käynyt tällaisesta. Kuolihan silloin Suomessa maan väestöstä noin kymmenesosa nälkään ja tauteihin.

Neoviuksen ajatuskulku Maan ulkopuolisesta elämästä ei ollut uusi eikä ainutlaatuinen, vaan samankaltaisia ajatusmalleja oli esitetty jo vuosisatoja aikaisemmin 1600-luvulla. Kuvallista matemaatikko Carl Friedrich Gauss (1777–1855) esitti 1800-luvun alussa, että Maan ulkopuolisen älykkään elämän edustajat kiinnostuisivat Maan asukkaista, jos esimerkiksi Siperian tasangoille raivattaisiin satojen kilometrien laajuinen Pythagoraan suorakulmainen kolmio. Ehdotuksen takana oli ajatus siitä, että geometriset elementit edustavat universaalia käsitteistöä, joka on sama kaikille intellektuaalisille olennoille kaikkialla avaruudessa. Planeetta Mars oli lähin tällainen taivaankappale ja siten sinne olisi saatava yhteys ensimmäiseksi. Jos Marsin asukkaat vastaisivat samankaltaisella kolmiolla, niin molemminpuolinen kontakti naapuriplaneettaamme olisi luotu (Mustelin, 1980).

1800-luvun tähtitieteellinen tutkimus aurinkokunnan planeetoista oli saanut tulokseksi, että Mars on ominaisuuksiltaan lähellä Maata. Sillä on napaseuduilla vaihtelevan kokoinen lumilakki ja ekvaattorin alueella vihertäviä laikkuja. Oletettiin siis, että Marsilla on samankaltainen ilmasto kuin Maallakin. Mars tulisi olemaan tavallista lähempänä Maata vuosina 1877–1879, jolloin olisi hyvät edellytykset saada valoyhteyksiä Marsin asukkaisiin. Neovius vetosikin astronomeihin, että he käyttäisivät nämä vuodet Mars-havaintoihin.

Samankaltaisia ajatuskulkuja esitti tanskalainen fyysikko ja sähkömagnetismin keksijä Hans Christian Ørsted (1777–1851) 1800-luvun alussa. Neovius siteeraa Ørstedin kirjaa *Aanden i Naturen* (1850) useita kertoja. Ørstedin mukaan kaikki älyllinen elämä maailman-kaikkeudessa noudattaa universaaleja luonnonlakeja ja siten nämä olennot havaitsevat samat luonnonilmiöt kuin me täällä Maassa ja ajatus noudattaa samoja järjen ja logiikan lakeja. Tähän ajatusmalliin Neoviuskin kiinnittyi pohdiskeluisaan.

Vaikuttavin 1800-luvulla julkaistu asuttujen maailmojen moninaisuutta julistava teos oli ranskalaisen Camille Flammarionin (1842–1925) vuonna 1862 julkaisema kirja *La pluralité des Mondes habités* (Asuttujen maailmojen moninaisuus). Flammarion kuten muutkin tuon ajan kirjoittajat perusti uskonsa asuttuihin maailmoihin universumissa. Mars esiintyi 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa myös aikansa tieteis- ja fantasiakirjallisuudessa. Tunnetuin tällainen kirjailija oli Tarzan-kirjoistaan tuttu Edgar Rice Burroughs (1875–1950), joka kirjoitti kokonaisen jännityssarjan Marsiin sijoitetuista seikkailuista.

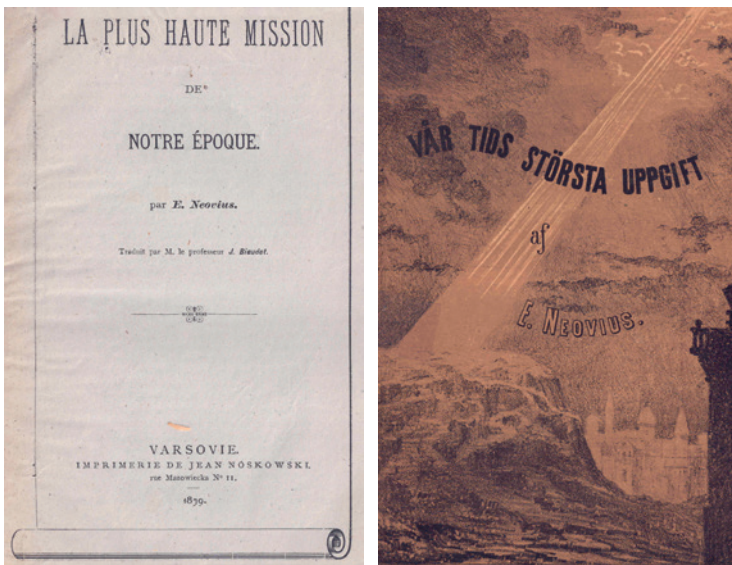
Ørstedin ja Flammarionin kirjoitusten ohella Neovius oli tutustunut suurta suosiota saaneeseen itävaltalaisen astronomi Joseph von Littrowin (1781–1840) teokseen *Die Wunder des Himmles* (Taivaan ihmeet) vuodelta 1836. Siinä kirjoittaja spekuloi jopa Kuun asukkailla ja kuinka näiden kanssa voitaisiin luoda kommunikointikanavat geometrinen peruskuvioiden avulla.

Neoviuksen suunnitelman mukaan viestilähetys Marsiin koostuisi eripituisista valomerkeistä, joista rakentuu "kirjaimia" ja usean tällaisen yhdelmän kokonaisuudesta "sanoja" morsemerkkien tapaan. Näin pala palalta saataisiin aikaan yhteinen ymmärrys marsilaisten kanssa valosignaalien kieliopista ja kommunikointi voisi edetä laajoihin Maan ja Marsin oloista kertoviin viesteihin. Neovius itse kuvailee näitä mahdollisuuksia haltioituneena kuin uskonnollisen herätyksen saaneena: "*Valokieli on nyt valmiina heijastamaan ajatuksia ja olevaisuuden yksityiskohtia. Näin meidän aikamme astuu aurinkokunnan henkien yhteisöön, me kuulemme sfäärien hallelujan*".

Pian Neoviuksen teoksen ilmestymisen jälkeisinä vuosikymmeninä alkoivat kirjoittajan itsestään selvinä pidetyt oletukset Maan ulkopuolisesta älyllisestä elämästä horjua. Usko älyllisen elämän olemassaolosta Marsissa hiipui vähitellen eikä vihjeitä edes alkeellisista mikroskooppisista eliöistä ole vielä todennettu, vaikka niiden merkkejä on haettu useiden Mars-luotaimien instrumenttien avulla. Toisaalta elämää on voinut Marsissa olla, koska punaisen planeetan pinnanmuodot viittaavat meriin, jotka ovat aikojen alussa kuivuneet, mutta ovat voineet ylläpitää alkeellista solutoimintaa (Hotakainen, 2005).

Kun nykyään lukee Neoviuksen kirjaa, ei voi olla hämmästelemättä sitä, ettei siinä lainkaan pidetä hanketta tieteellisenä kokeena, jonka tarkoituksena olisi saada selville onko Marsissa ihmiskunnan tapaista älyllistä elämää. Neovius ja monet hänen tavallaan ajattelevat tutkijat pitivät itsestään selvänä, että Marsissa on ollut jo ikimuistoisista ajoista lähtien kommunikointiin kykenevää elämää. Sen olemassaoloa ei edes asetettu kyseenalaiseksi.

Edvard Neoviuksen kirjoituksia on Suomessa perusteellisesti tutkinut Teknillisen korkeakoulun matematiikan professori Raimo Lehti (1933–2008) esimerkiksi julkaisuissa Lehti

Kuva 14. Edvard Engelbert Neoviuksen vuonna 1875 julkaiseman kirjasen "Vår tids största uppgift" kansilehti ja vastaava sivu sen ranskankielisestä laitoksesta vuodelta 1879. Kirja ilmestyi myös venäjäksi (1877).

Förklaring af telegrammens tecken.							
Tecken.	Betydelse.	Tecken.	Betydelse.	Tecken.	Betydelse.	Tecken.	Betydelse.
A	är lika med	bb	Jupiter	ef	hvilken	10	8
B	är	bc	Saturnus	eg	linie	11	9
C	identitetsteck.	bd	Uranus	eh	rät, plan	12	10
Tillt	är mindre än	be	Neptunus	fa	krokig, bugtig	17	15
Aft	är större än	bf	är	fb	yta	20	16
A	o. s. v.	bg	dygn	fc	kröpp	26	22
a	plus	bh	täl	fd	har	30	24
b	minus	ca	helt	fe	dimension	100	64
c	multipl. teck.	cb	brutat	ff	punkt	101	65
d	divis. teck.	cc	irrationelt	fg	centrum	111	73
e	π eller periferens förhållande till diametern	cd	rationelt	fh	röres, rörer sig	152	106
f	periferi	ce	exakt	ga	beskriver	154	108
g	diameter	cf	approximat.	gb	omkring	161	113
h	radie	cg	samma	gc	under (tid)	200	128
o	icke	ch	en annan	gd	axel	224	148
aa	cirkel	da	ingen	ge	tid	257	175
ab	sfer	db	hvarje	gf	dag	515	333
ac	sferyta	dc	några	gg	natt	543	355
ad	solen	dd	alltså	gh	sommar	555	365
ae	Merkurius	de	om	ha	vinter	1,000	512
af	Venus	df	så	hb	ljus (adj.)	1,235	689
ag	jorden	dg	ty	hb	ljus (subst.)	1,700	960
ah	Mars	dh	antingen	hc	mörk	26,620	11,664
1ba	Små planeterna till den sista nu bekanta 148:de	dh	eller	hd	varm	4,634,300	1,259,712
2ba		ca	t. ex	he	kall	40,000,000	8,400,000
—	i ordningen, hvilket tal	cd	nemligen	hf	planet		
—	i ättasystemet betecknas med 224	ed	och	hg	fixstjärna		
		ed	men	hh	från		
		ee	äfvén	aaa	till		

Kuva 15. E. Neoviuksen käyttämät käsitteet ja niitä vastaavat signaalimerkit teoksessa Vår tids största uppgift (1876). Ensimmäisessä sarakkeessa on käytetyt valosignaalin merkintä. Siinä isot ja pienet kirjaimet kuvaavat signaalkoodoja. Toisessa sarakkeessa on Neoviuksen kommunikaation kannalta keskeiset alkeismatematiikan relaatiot. Seuraavaksi tulee ympyrän ja pallon geometriaan liittyvä vakio π . Sitten on merkit aurinkokunnasta planeetat järjestyksessä Merkuriuksesta Neptunukseen täydennettynä pikkuplaneettojen lukumäärällä, joka Neoviuksen aikana oli 148. Viimeisimmässä sarakkeessa on monimutkaisempien sanomien koostamisessa tarvittavia käsitteitä. Neovius käytti 8-kantaista lukujärjestelmää numeroiden osalta kuten kahdesta viimeisestä sarakkeesta voidaan nähdä.

(1994, 2001). Kansainvälisen SETI³⁷-ohjelman puitteissa ilmestyi hänen laatimanaan laaja tutkimus Neoviuksen teoksesta (Lehti, 1998). Lyhyempiä katsauksia Neoviuksen Vår tids största uppgift -kirjasta ovat tehneet Nevanlinna (1976), Mustelin (1980), Lehto (2001, 2008) ja Hotakainen (2005). Kotimaan sanomalehdissä on ilmestynyt muutamia kirjoituksia samasta aiheesta (*Hufvudstadsbladet*, 23.8.1924, *Uusi Suomi*, 16.6.1929). Ne olivat Helsingin yliopiston fysiikan professori Hjalmar Tallqvistin (1870–1958) kirjoittamia.

Edvard Engelbert jätti testamentissaan pienen stipendirahaston Suomen Tiedeseuran hallintaan vuonna 1888. Siitä oli tarkoitus jakaa apurahoja tiedemiehille, jotka jatkaisivat tutkimuksia Neoviuksen valomerkkejä Marsiin -aiheesta. Tietävästi yhtään hakemusta ei ole tullut.

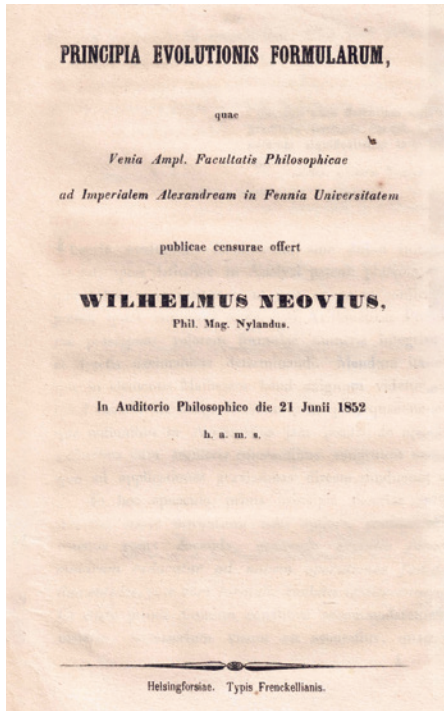
5.3. Wilhelm Engelbert Neovius (1823–1872) - matematiikan dosentti, lehtori

Kaksoset Edvard ja Wilhelm syntyivät Helsingissä marraskuussa 1823. Perhe muutti Sortavalaan vuonna 1829, kun perheen isä Johan Adolf sai sieltä kirkkoherran viran. Johan Adolf kuoli vuonna 1833 vain 46-vuoden iässä, kun kaksospojat olivat alle 10 vuoden ikäisiä. Perheeseen kuului vielä neljä muuta lasta.

Edvardin ja Wilhelmin myöhemmät vaiheet poikkesivat toisistaan suuresti. Edvard aloitti upseeripinnot Haminan Kadettikoulussa vuonna 1836, kuten edellisessä luvussa on kuvailtu, ja Wilhelm samana vuonna Kuopion triviaalikoulun. Myöhemmissä vaiheissa veljeksille oli yhteistä matematiikan tutkimus ja alan opetus. Wilhelm jatkoi Porvoon lukiossa ja valmistui ylioppilaaksi vuonna 1843. Hän jatkoi opintojaan Helsingissä Aleksanterin yliopistossa matematiikassa ja valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1850. Hänet nimitettiin yliopiston puhtaan matematiikan dosentiksi vuonna 1852. Dosentin pienellä palkalla ei tullut toimeen, joten Wilhelm hakeutui paremmin palkattuun työhön matematiikan ja fysiikan opettajaksi uuteen vuonna 1849 perustettuun Helsingin teknilliseen reaaliopistoon (vuodesta 1908 lähtien Teknillinen korkeakoulu eli TKK). Tässä virassa hän toimi vuosina 1852–1857. Neovius hoiti myös yliopiston matematiikan professorin virkaa yhden lukuvuoden ajan 1856–1857, kun viran vakainainen haltija N. G. Schultén (1794–1860) oli jäänyt eläkkeelle vuonna 1855. Wilhelm Neovius oli aikeissa hakea matematiikan professuuria Schulténin jälkeen, mutta perui hakemuksensa (Elfving, 1981). Virkaan valittiin vuonna 1857 ylivoimaisesti pätevimpänä hakijana Lorenz Lindelöf (1827–1908) ja näin yliopiston ainoa matematiikan professuuri oli varattu vuosikymmeniksi eteenpäin.

Lindelöfit ja Neoviukset kytkeytyivät toisiinsa sukulaisuussuhteen kautta, kun Wilhelmin veljestä Edvardista ja Lorenz Lindelöfistä tuli langokset (Lehto, 2008). Miehet solmivat avioliiton laamanni Lars Krogiuksen (1793–1861) tyttärien Elise (1829–1904) ja Gabriella (1847–1896) Krogiuksen kanssa.

³⁷ SETI = Search for extraterrestrial intelligence oli NASA:n organisoima tutkimushanke 1990-luvulla. Siinä etsittiin avaruudesta radiosignaaleja, jotka voisivat olla merkkejä avaruuden äylyllisestä elämästä.

Kuva 16. Wilhelm Neoviuksen latinankielisen matematiikan dosentin virkaan (Pro venia docendi) vaadittavan väitöskirjan kansilehti vuodelta 1852. Työn nimi on "*Principia evolutionis formularum*" ja se käsittelee algebrallisten lausekkeiden kirjoitustapoja. Työn ohjaaja oli Helsingin yliopiston matematiikan professori N. G. Schultén (1794–1860). Matematiikan opinnäytteeksi työ on arvioitu varsin vaatimattomaksi (Elfving, 1981).

Wilhelm Neovius luopui dosentuuristaan ja muutti vuonna 1857 Turkuun lukion³⁸ matematiikan ja fysiikan lehtoriksi ja myöhemmin koulun sijaisrehtoriksi³⁹. Turun lukiossa oli noin 100 oppilasta.

Neoviuksen uravalinta oli ymmärrettävä, koska yliopistolla ei ollut tarjolla matematiikan alalta muuta kuin huonosti palkattu dosenttuuri. Opettajan virka lukiossa oli 1800-luvulla taloudellisesti hyvin verrattavissa yliopiston professoriin vaikkakin sillä oli yhteiskunnallisessa arvoasteikossa professoria vähäisempi asema.

Wilhelm Neovius ei ollut lukion oppilaiden suosiossa eikä hän nauttinut heidän luottamustaan eikä arvonantoaan, koska Neovius käytti varsin voimallisia kurinpidollisia toimia niskuroivia oppilaita kohtaan. Lukion oppilaat saivat erään kerran Neoviuksen vihat päällensä, koska kukaan heistä ei osannut laskea kolminumeroisia kertolaskuja. Rangaistuksiin kuuluivat myös ajan koulusäännön mukainen ruumiillinen kuritus⁴⁰ piiskaamalla ja lyönneillä eli "korva-puusteilla". Kurituksesta kieläytyneet oppilaat erotettiin lukioista. Jatkuvat yhteenotot lehtori

³⁸ Turun Akatemia siirrettiin Helsinkiin yliopistona vuonna 1828. Korvaukseksi Turkuun perustettiin keisarillisella asetuskirjeellä vuonna 1828 Turun lukio "Gymnasium Aboense" Turun hiippakunnan alaisuuteen. Lukio sulautettiin vuonna 1870 osaksi Turun lyseota (Koskenniemi, 1937).

³⁹ Turun lukion rehtorina toimi 1858–1872 rovasti Frans Wilhelm Hjelt (1819–1889). Hän oli valtiopäivämies pappissäädyssä ja Helsingin yliopiston kreikan kirjallisuuden dosentti. Hjelt tuli ylioppilaaksi Turun lukioista vuonna 1836.

⁴⁰ Valtion kouluissa oppilaiden ruumiillinen kuritus kiellettiin lailla vuonna 1914.

Neoviuksen kanssa johtivat oppilaiden mielenosoituksiin ja lakkoiluun epäsuoittua opettajaa vastaan, joka joutui perääntymään ja hillitsemään liiallisia ja epäoikeudenmukaiseksi koettuja rangaistuksiaan. Oppilaskunta teki kouluhallitukselle valituksen Neoviuksen toimeenpanemista ankarimmista rangaistuksista, jotka kouluhallitus kumosi sopimattomina. Neoviukselta sanottiin, että "... hänen yksipuolinen ankariutensa vei voittamattomiin vaikeuksiin, ja pelastuksen hän löysi pullosta" (Koskenniemi⁴¹, 1937). Wilhelm Neoviuksen urasuunnitelmat matematiikan professoriksi olivat kaatuneet ja hän päätyi Turun lukioon opettamaan matematiikan alkeita kurittomina pitämilleen kovapäisille lukiolaispojille. Purkiko hän turhautuneisuuttaan urahaaveiden kariutumisesta oppilaiden ylenpalttiseen kurittamiseen ja alkoholiin?

Wilhelm Neoviuksen matemaattisten julkaisujen määrä on vähäinen. Niitä tunnetaan kolme. Ensimmäinen on vuodelta 1850 ja kyseessä on Suomen Tiedeseuran Acta-sarjan julkaisu, joka käsittelee pallotrigonometriaa (W. Neovius, 1850), toinen on väitöskirja dosentin virkaa varten (Kuva) ja kolmas tilastomatemaattinen oppikirja pienimmän neliösumman menetelmästä (W. Neovius, 1870).

Turun lukion matematiikan lehtori Wilhelm Engelbert Neovius kuoli 48-vuotiaana tammikuussa 1872 "*i ett hastigt slaganfall*" kuten sanomalehdessä *Finlands Allmänna Tidning* kirjoitettiin. Wilhelmiln leskelle ja hänen kuudelle alaikäiselle lapselle myönnettiin valtion varoista yhteensä 250 markan (noin 1 200 euroa) vuotuinen eläke (*Helsingfors Dagblad*, 10.11.1872). Lukion opettajan vuosipalkka oli tyyppillisesti noin 2 000 markkaa ja täysinpalvelleen opettajan eläke oli puolet palkasta.

Mielisairautta perheessä

Wilhelm Neovius meni avioliittoon Kirkkonummella vuonna 1853 Charlotta Broddin (1831–1879) kanssa. Heille syntyi 12 lasta vuosina 1854–1871. Lapsista kolme kuoli aivan pieninä. Perheen lapsista neljä kärsi mielisairaudesta. Esikoinen Aina (1854–1874) kuoli 19-vuotiaana Seilin sairaalassa parantumattomasti mielisairaana, ainakin 1800-luvun lääketieteellisen käsityksen mukaan. Sama kohtalo oli perheen pojilla Edvard (1859–1882) ja Frithiof (1869–1894). Edellinen kuoli Helsingin Lapinlahden mielisairaalassa ja jälkimmäinen Käkisalmen mielitautiparantolassa. Kolmas poika, Haminan kadettikoulusta valmistunut aliluutnantti Karl (1866–1887) surmasi⁴² itsensä ampumalla Helsingissä 21-vuotiaana.

Wilhelmiln lasten mielenvikaisuudet on suvun piirissä laitettu ilman mitään syvällisempää perustetta lasten äidin Charlotan perinnöllisten rasitteiden syyksi, vaikka tämä eli tiettävästi

⁴¹ Matti Koskenniemi (1908–2001) oli kasvatustieteilijä ja alan professori 1944–1972 Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa ja Helsingin yliopistossa.

⁴² Tapauksesta kertoivat sanomalehdet *Vaasa* (27.9., 28.9.1887) ja *Wiipurin Sanomat* (27.9.1887). Luutnantti Karl Neovius oli syyskuun alussa komennettu kolmeksi vuodeksi Venäjälle Kaukasiaan. Ehkä komennus pitkäksi ajaksi ja kauas Suomesta oli osasyynä tähän epätoivoiseen tekoon. Karl oli ennen tekoaan lähettänyt läheiselle ystävälleen kirjeen Porvooseen. Hän oli herättänyt hotellissa huomiota ahdistuneen ja synkkämielisen olemuksensa tähden.

aivan normaalina terveenä kansalaisena (R. Nevanlinna, 1976). Tosin 1800-luvun puolivälissä ei koko maassa ollut mielisairauksiin perehtynyttä lääketieteellistä osaamista (Kaila, 1966). Eroa ei tehty kehitysvammaisten ja mielisairaiden välillä. Kehityshäiriöitä on lapselle saattanut tulla myös vaikeissa synnytyksissä. Koko avioliittonsa aikana Charlotta oli raskaana keskimäärin joka toinen vuosi. Mikä oli Wilhelmin osuus lastensa mielen järkkymisessä? Hän oli koulun opettajana poikkeuksellisen ankara ja aggressiivinen kurinpitäjä ja lisäksi vielä ilmeisesti alkoholisoitunut. Oliko tällaisella varsin epävakaaan persoonallisuuden omanneella isällä osuutta lastensa mielenterveyshäiriöihin?

Mieleltään parantumattomasti sairaina pidetyt tai kehitysvammaiset lähetettiin 1800-luvun alussa loppuikäseen Seilin hospitaaliin tai myöhemmin 1840-luvulla valmistuneeseen Helsingin Lapinlahden mielisairaalaan. Mitään lääketieteellistä diagnoosia mielenvikaisuudesta tai sen pysyvyydestä ei ollut tarjolla, vaan potilaan tila arvioitiin lähisukulaisten mielikuvan perusteella. Yhteiskunta koki mielisairauden häpeällisenä ja potilaat piti saada mahdollisimman pian pois näkyvistä, karkoitetuksi ja eristetyksi yhteistöstään (Achté, 1974).

Ensimmäinen mielitauteihin erikoistunut lääkäri⁴³ saatiin Suomeen vasta vuonna 1840 (Kaila, 1966, Achté, 1974). Seilin sairaalassa paikallinen pappi arvioi sinne lähetettyjen potilaiden henkisen tilan laatua: jos nämä osasivat katekismuksen auttavasti ja olivat saaneet kirkollisen ehtoollisen, heidät kotiutettiin terveinä. Muut jäivät pysyvästi mielisairaalan varsin alkeellisiin oloihin ja ilman mitään hoitoa. Ei ihme, että hoitolaitoksiin lähetetyt Charlottan ja Wilhelmin lapset menehtyivät sairaalassa varsin nuorina, kun lääkkeinä tunnettiin vain paloviina ja Jumalan sana. Kirkon läsnäolo Seilin hospitaalissa perustui ajan käsitykseen siitä, että mielisairaus on taivaallinen rangaistus huonosta elämästä.

Neovius-Nevanlinnan sukutietoisuudessa Charlottan ja Wilhelmin mielisairaiksi katsotut lapset esiintyvät suvun sisällä jaetussa sukupuutaulussa vajavaisina lehtinä ja selityksellä "mielisairas". Suvun arvohierarkiassa korkeimmalle nousseiden kohdalla on lehteen lisätty maininta "matemaatikko". Kaikki henkiset ominaisuudet katsottiin ensisijaisesti perinnöllisiksi, mielisairaudesta lähtien.

Wilhelm ja Charlotta Neoviuksen kuudesta pojasta viisi kävi Haminan kadettikoulun serkkujensa tapaan (Taulukko 1/8–12). Pojista Alfred (1861–1924) yleni everstiluutnantiksi saakka (Taulukko 1/9).

Alfredin jälkeläinen alenevassa polvessa on tietojenkäsittelytieteen tohtori ja yliopisto-lehtori Mats Neovius (1977–). Hänen väitöskirjansa Åbo Akademiassa ilmestyi vuonna 2012 (M. Neovius, 2012).

⁴³ Leonard Fahlander (1807–1870) oli Lapinlahden mielisairaalan ylilääkäri 1840–1868.

5.4. Frithiof Neovius - Haminan Kadettikoulun johtaja

Frithiof Alfred Neovius syntyi Sortavalassa vuonna 1830 kirkkoherra Johan Adolfin toiseksi nuorimpana lapsena. Hän oli 7 vuotta nuorempi kuin veljensä Edvard Engelbert. Frithiof oli kolmen vuoden ikäinen, kun hänen isänsä kuoli. Hänet otettiin Haminan Kadettikoulun oppilaaksi vuonna 1843. Sieltä Frithiof Neovius valmistui upseeriksi vuonna 1849 kurssinsa priimuksena 19-vuotiaana. Hänet nimitettiin vänrikkinä keisarin henkikaartin krenatöörirykmenttiin Pietarissa, mutta komennettiin saman tien kaksivuotiseen sota-akatemiaan Moskovaan. Kadettikurssin parhaalle oppilaalle oli auennut tiet Venäjän sotalaitoksen eliittiyksikköihin.

Frithiofin pedagogiset taidot ja tiedot sotilasaineista huomattiin, kun hänet nimitettiin Konstantinovin sotakoulun topografian opettajaksi vuonna 1853 ja kahta vuotta myöhemmin luutnantiksi ylennettynä Venäjän 1. Kadettikoulun ja Pavlovin sotaopiston matematiikan ja kosmografian opettajaksi. Sotilasarvohierarkiassa ylennykset tulivat tiuhaan tahtiin: alikapteeni 1860, kapteeni 1863, eversti 1866. Opetustehtäviä eri sotakouluissa oli samaan aikaan useita: Orelissa ja Moskovassa, Venäjän sotilasopetustoimen hallituksen jäsen 1869. Tässä asemassa Neoviukselle annettiin tehtäväksi suunnitella miten sotaoppilaitoksissa opetustoimet saataisiin tehokkaammiksi esikuvanaan Saksan sota-akatemian käytännöt.

Neovius nimitettiin Suomen Kadettikoulun virkaa tekeväksi johtajaksi 1871 ja vakinaiseksi 1875 kenraalimajurin arvolla. Hän paneutui ainoana Kadettikoulun johtajista 14-vuotisen johtajakautensa aikana johdonmukaisesti oppilaitoksensa opetusmenetelmien kehittämiseen.

Frithiof Neoviuksen urakehitys oli huomattavasti nopeampi ja laaja-alaisempi kuin vanhemmalla veljellään Edvardilla. Frithiof nousi everstin arvoon 35-vuotiaana, kun samaan asemaan veljensä nimitettiin vasta kymmenen vuotta vanhempana. Edvard ja Frithiof oli luonteiltaan varsin vastakkaiset, mutta yhteistä oli harrastus matematiikkaan. Edellinen oli mietiskelyyn taipuvainen tiedemiestyppi ja täysin opetukseen ja tutkimukseen uppoutunut. Jälkimmäinen taas ulospäin suuntautuneempi ja hyvä hallintomies, mutta temperamentiltaan varsin vähän sotilaallinen, vaikkakin kurin ja järjestyksen mies. Varsinaista joukko-osastota-
soista käytännön sotilaskokemusta Neoviuksella ei ollut.

Tapaus C. G. E. Mannerheim

Tunnetuin Haminan kadettikoulun kasvatti oli Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867–1951). Hän oli aloittanut 15-vuotiaana kadettikoulun vuonna 1882 tultuaan sitä ennen hyläytyksi pääsykokeissa. Mannerheim kotiolut olivat tuolloin särkyneet, kun isä Carl Robert (1835–1914) hylkäsi perheensä ja pakeni velkoja Pariisiin. Äiti Helene (1842–1881) kuoli vuonna 1881. Mannerheim ei viihtynyt Kadettikoulun ankarissa oloissa eivätkä hänen opintonsa sujuneet

hyvin. Mannerheimin kunnianhimoisena tavoitteena oli päästä arvostettuihin venäläisiin sotilaskouluihin kauas pois Haminan ahtaista oloista. Hän hakikin vuonna 1885 Pietarin Paasikouluun, mutta tuli hylätyksi, koska Kadettikoulun johtaja Frithiof Neovius ei suositellut Mannerheimia koulun oppilaaksi tämän vajavaisen ranskan ja venäjän taitojen vuoksi. Päätös oli suuri pettymys Mannerheimille, joka purki kaunansa rikkomalla karkeasti Kadettikoulun kurinpitomääräyksiä. Tilanne johti lopulta siihen, että Kadettikoulun uudeksi johtajaksi vuonna 1885 valittu johtaja Carl Enckell joutui erottamaan⁴⁴ Mannerheimin koulusta vuonna 1886. Karkottaminen oli kuitenkin ehdollinen siinä mielessä, että riitti Mannerheimin holhoojan Johan von Julinin (1846–1906) laatima anomus saada lievennys erottamispäätökseen. Tähän koulun johto suostuikin ja Mannerheimille annettiin lupa anoa eroa Kadettikoulusta. Ilman anomusta hänen sotilasuransa olisi ollut mahdoton kaikissa venäläisessä sotilaskoulussa (Meinander, 2017). Mannerheim jatkoi sotilasuraansa Pietarissa Nikolain ratsuväkiopistossa vuonna 1887 suoritettuaan sitä ennen ylioppilastutkinnon. Pietarissa hänen sotilasuransa lähti nousuun kuten monissa Mannerheimin elämänkerroissa on kuvattu. Etenemistä auttoi olennaisesti Mannerheimin aatelininen sukutausta, rikkaat ja vaikutusvaltaiset sukulaiset, joilla oli suorat kontaktit itse keisarihuoneeseen saakka (Meinander, 2017).

Mannerheimin kanssa lähes päivälleen samanikäinen Otto Neovius, Elise ja Edvard Engelbertin nuorin lapsi, oli Mannerheimin kadettitoveri Haminassa. Molemmat olivat syntyneet Suomen uuden ajan historian pahimman nälkäkatastrofin alkaessa vuonna 1867. He saivat myös ylioppilastodistuksen samasta helsinkiläisestä Böökin lyseosta (Svenska privatlyceum), Otto Neovius vuonna 1884, Mannerheim kolme vuotta myöhemmin.

Frithiof Neoviuksen pedagogiset pyrkimykset saivat Haminassa uusia mahdollisuuksia. Hän perusti Kadettikouluun pian virkaanastumisensa jälkeen koulun pedagogisen seuran, missä pohdittiin opetukseen liittyviä käytännön järjestelyjä, oppilasarvostelun periaatteita, koulun uutta johtosääntöä. Neovius korosti Kadettikoulun sisäoppilaitoksen roolia ja siinä erityisesti poikien kasvatusta ja tunne-elämän merkitystä. Hän pyrki kehittämään koulua siviilioppilaitosten suuntaan. Neoviuksen aloitteesta ja johdolla Haminaan perustettiin yksityinen ruotsinkielinen neliluokkainen tyttökoulu vuonna 1873. Koulu oli tarkoitettu lähinnä porvarisperheiden tytöille. Aatellissäätyisiä tyttöjä opettivat palkatut yksityiset kotiopettajat. Uutinen koulun perustamisesta, opetuksesta ja lukukausimaksuista ilmestyi sanomalehdessä *Wiborgs Tidning*, 26.6.1873. Koulun opetusohjelma oli hyvin samankaltainen kuin pojilla Kadettikoulun ensimmäisillä yleisillä luokilla. Haminan tyttökoulu oli opetusohjelmaltaan

⁴⁴ Frithiof Neovius ei siis ollut se Kadettikoulun johtaja, joka erotti Mannerheimin kuten on erheellisesti mainittu (R. Nevanlinna, 1976, A. Nevanlinna, 1994). Kenraali Neovius oli eronnut Kadettikoulun johtotehtävästä jo vuonna 1885.

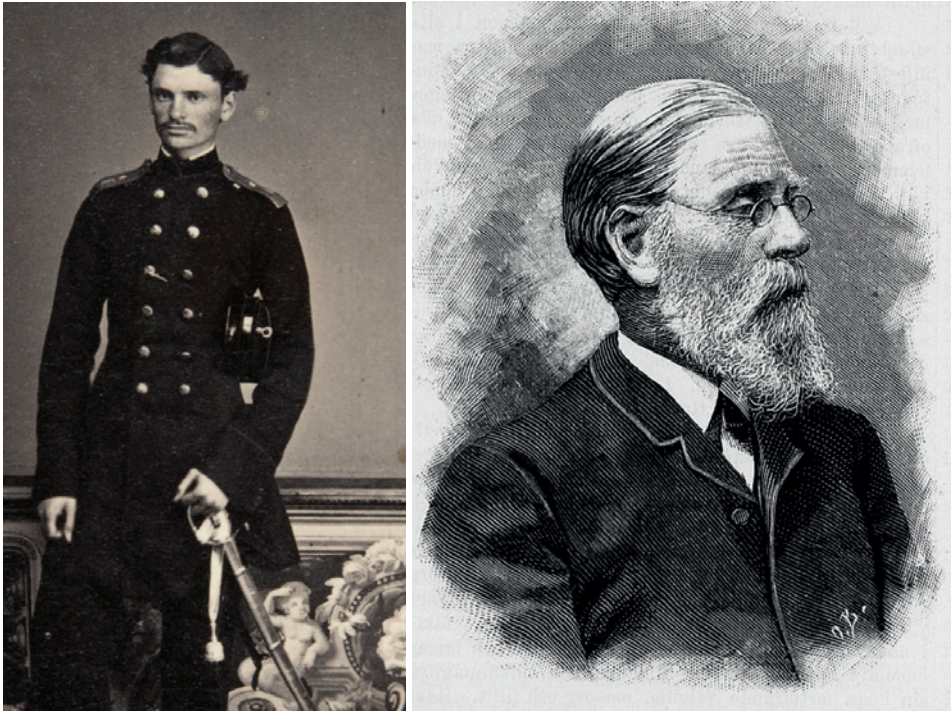
Kuva 17. Haminan Kadettikoulun vuonna 1898 valmistunut päärakennus. Se on nykyään reserviupseerikoulun käytössä. Kuva: Hugo Backman (1860–1953) maalaus (Haminan upseerikunta).

varsin edistysellinen maamme silloisissa vielä kehittyvissä kouluoloissa, koska se tarjosi poikkeuksellisesti myös tytöille laajasti luonnontieteellistä ja yleissivistävää opetusta. Koulun katsottiin kuuluvan aikansa parhaiden tyttökoulujen joukkoon ja sinne hakeutui oppilaita eri puolilta Suomea.

Frithiof Neovius oli saanut jo lapsuudessaan Helsingissä kokemusta kouluopetuksesta ja erityisesti tyttöjen osalta, koska hänen äitinsä elätti kirkkoherran leskenä perhettään valtion ylläpitämän Helsingin ruotsinkielisen tyttökoulun⁴⁵ (Svenska Fruntimmerskola i Helsingfors) opettajana vuodesta 1844 lähtien. Tyttökoulun ja Kadettikoulun johtajana Frithiof Neovius sai aikaan sen, että tyttökoulu saattoi käyttää hyväkseen Kadettikoulun runsaita opetusresursseja.

Koulun alkuaikojen ensimmäisiä oppilaita oli kenraali Neoviuksen tytär Dagmar

⁴⁵ Koulu oli perustettu vuonna 1843. Sen perustajia oli muiden muassa J.L. Runeberg. Vastaavia kouluja perustettiin myös muihin kaupunkeihin. Kyseessä olivat ensimmäiset naisille tarkoitetut valtion ylläpitämät koulut. Koulu oli aluksi kaksivuotinen ja opetusaineina olivat musiikki, ranska ja käsityöt. Siis varsin vaatimaton opetusohjelma, mutta tuleville säätyläisperheiden aviovaimoille sopivaksi katsottu oppikokonaisuus miesten valitsemana. Myöhemmin koulut laajenivat nelivuotisiksi ja opetusohjelmaan otettiin samoja oppiaineita kuin poikakouluissakin (Klinge, 1997).

Kuva 18. Vasemmalla on 19-vuotias Frithiof Neovius vastavalmistuneena kadettina vuonna 1849. Oikealla piirros kenraali Frithiof Neoviuksesta vanhoilla päivillään noin 40 vuotta myöhemmin kuvattuna sanomalehdessä *Land och Stad*, 25.3.1891.

(1867–1939). Koulurakennus tuhoutui Haminan suuressa tulipalossa vuonna 1887 (*Östra Nyland*, 26.9.1887). Aikaisemmassa suurpalossa vuonna 1841 osa Kadettikoulun rakennuksistaakin tuhoutui.

Kouluun otettavat tytöt olivat iältään 10–11 vuotiaita. Opetusala kattoi muun muassa uskontoa, nykykieliä, matematiikkaa, historiaa, käsitöitä, tanssia ja voimistelua. Kaikki tämä kertoo Neoviuksen suuresta kiinnostuksesta opetusammattiaan kohtaan.

Neoviuksen toimesta Haminaan saatiin vuonna 1884 oma sanomalehti *Fredrikshamns Tidning*, joka ilmestyi kaksi kertaa viikossa. Frithiof Neoviuksen muita aikaansaannoksia olivat raittiusseuran ja lastenkodin perustaminen Haminaan.

Neovius oli varsin suosittu ja tunnettu haminalaisten keskuudessa. Siitä kertoo sekin, että kaupunkilaiset äänestivät hänet ylivoimaisella äänten enemmistöllä porvarissäädyn valtiopäivämieheksi useaan otteeseen vuosina 1882–1894. Kenraali oli säätynsä ainoa sotilasjäsen, joten Neovius sai liikanimekseen "porvarikenraali". Neoviuksen panos Haminan kaupungin koulu- ja sivistyselämään oli varsin merkittävä ja monipuolinen.

Frithiof Neoviuksen johtajakauden alussa käynnissä oli koko Venäjän ja Suomen sotalaitosten uudelleenorganisointi. Suomen kohdalla muutoksen suuntaviivoja saneli keisari Aleksanteri II esittämä tahto siitä, että Kadettikoulua laajentamalla voitaisiin kouluttaa enemmän nuoria

suomalaisia sekä yleissivistävällä oppiaineilla että sotilastehtäviin. Toisaalta Suomen senaatti halusi hillitä koulun kokoa ja kuluja sekä rajoittaa sen toiminta pelkästään upseerikoulutukseen. Neovius teki ehdotuksen Suomen Kadettikoulun laajentamiseksi Venäjän Sotilasoppilaitoksen johdolle vuonna 1875. Kun näköpiirissä oli yleisen asevelvollisuuden aloittaminen Suomessa, niin upseerikoulutuksen määrän kokonaisarviointi pitäisi tehdä tuonnempana osana Suomen sotaväen perustamista. Yleinen asevelvollisuus astui voimaan Venäjällä vuonna 1870 ja Suomessa 1878. Siitä alkoi Suomen sotaväen ja Kadettikoulun toimintojen, roolin, sääntöjen ja kokoonpanon tarkistusten aikakausi, joka kesti vuosisadan loppuun saakka aiheuttaen epävarmuutta ja hankaluuksia, koska prosessin aikana nousi esiin monia vastakkaisia pyrkimyksiä. Ehdotuksia Suomen Kadettikoulun organisaation muutoksista tehtiin Frithiof Neoviuksen hallintokauden jälkeenkin ja ne johtivat lopulta Kadettikoulun ja Suomen sotalaitoksen lakkauttamisen Venäjän Suomeen kohdistuneiden sortovuosien aikana 1903.

Veljekset Edvard ja Frithiof Neovius jäivät samanaikaisesti eläkkeelle Kadettikoulusta marraskuussa 1885. Uudeksi johtajaksi Venäjän sotilasoppilaitosten johto nimitti kenraalimajuri Carl Enckellin (1839–1921). Hänkin oli Suomen Kadettikoulun kasvatteja ja oli valmistunut kurssinsa primuksena koulusta vuonna 1858 Neovius-veljesten ollessa hänen opettajiaan. Enckell oli viimeinen Kadettikoulun johtaja, kun koulu venäläisten viranomaisten päätöksellä lakkautettiin vuonna 1903.

Frithiof Neovius jatkoi eläkevuosinaan yhteiskunnallisena vaikuttajana. Hän muutti vuonna 1888 Helsinkiin ja tuli siellä valituksi kaupunginvaltuustoon vuosiksi 1888–1890. Siellä Neovius teki valtuustoaloitteita muun muassa koulukysymyksissä ja opettajien ja opettajattarien palkkauksen kohentamiseksi. Frithiof Neovius valittiin vuonna 1889 Suomen osanottoa Pariisin maailmannäyttelyyn valmistelevan toimikunnan puheenjohtajaksi. Hän oli Suomen maantieteellisen seuran puheenjohtaja 1890–1891, katovuosien 1891–1893 hätäapukomitean puheenjohtaja ja toimi aktiivisesti muiden muassa Suomen vientiyhdistyksessä.

Neovius nautti suurta arvonantoa omissa piireissään ja hänen laajaa tietomääräänsä eri asioissa arvostettiin. Toisaalta hän oli säätyvaltiopäivillä porvarissäädyn edustajana kiivas ja kielikysymyksissä suomalaisuuden vastustaja, mikä toi hänelle suuren joukon vastustajia ja vihamiehiä suomenmielisten joukosta (*Uusi Savo*, 30.3.1895, *Aamulehti*, 29.3.1895). Poliittiselta suuntaukseltaan Frithiof Neovius oli perustuslaillinen suhteessa Venäjän Suomeen kohdistaneissa sortotoimenpiteissä.

Neovius osallistui sanomalehtityöhön Finska Tidnings Aktiebolaget i Helsingforsin johtokunnassa, mutta yrityksen aikaansaama suomenkielinen *Päivän Uutiset* ilmestyi kuitenkin vain lyhyen aikaa 1888–1889. Lehti oli ruotsinmielisten ryhmien perustama suomenkielisten sanomalehtien kilpailija.

Frithiof Neovius kuoli maaliskuussa 1895 lehtitietojen mukaan "yllättäen halvaukseen" (*Aamulehti*, 29.3.1895). Muistokirjoitus ilmestyi useissa sanomalehdissä: *Finlands Allmänna Tidning*, 28.3.1895, *Nya Pressen*, 1.4.1895. Kuvaus Frithiof Neoviuksen hautajaisista ilmestyi useissa sanomalehdissä *Finlands Allmänna Tidning*, 2.4.1895 ja *Fredrikshamn Tidning*, 3.4.1895. Lehtitietojen mukaan monisatapäinen hautajaissaatto lippukulkueineen lähti

Neoviuksen kotitalolta Konstantininkadulta (Meritullinkatu) kohti luterilaista hautausmaata (Hietaniemen hautausmaa). Siunauksen toimitti Frithiofin veljenpoika pastori Adolf Neovius ja muistopuheen piti senaattori ja perustuslaillisen ryhmittymän johtohahmo Leo Mechelin.

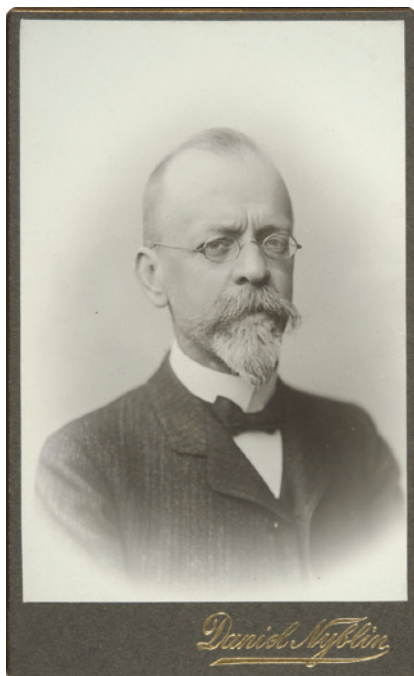
Frithiof Neoviuksen puoliso oli Anna Natalia Geschwendt (1829–1887). Heillä oli kuusi lasta, joista kaksi kuoli lapsena. Frithiofin kolme poikaa Arvid (1861–1916), Harald (1863–1930) ja Arthur (1869–1938) kävivät Haminan Kadettikoulun, mutta koulun päätyttyä siirtyivät siviilialoille lehtimieheksi, arkkitehdiksi ja pankinjohtajaksi. Perheen tytär Dagmar (1867–1939) oli opettaja ja Suomen ensimmäisiä naiskansanedustajia vuoden 1907 uusimuotoisissa vaaleissa. Arvid, Harald ja Dagmar olivat niin sanottujen sortovuosien aikana Suomen venäläistämisyrietyksien aikoina 1899–1905 ja 1908–1917 poliittisesti aktiivisia Suomen passiivisessa vastarintaliikkeessä Venäjän hallintoa vastaan.

Frithiof Neoviuksen lapset

4.1. Arvid Werner Neovius (1861–1916) - aktivisti, kansanedustaja

Arvid Neovius syntyi Pietarissa vuonna 1861. Hän kävi Haminan Kadettikoulun 1875–1881 (ks. Taulukko 1/5) ja oli muutaman vuoden sen jälkeen eri sotilastehtävissä yleten luutnantiksi. Neovius valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1885 ja filosofian tohtoriksi vuonna 1891. Arvid Neovius aloitti työuransa tutkijana vuonna 1886, jolloin hänet nimitettiin assistentiksi setänsä Edvard Neoviuksen johtamaan mittojen ja painojen vakauskomissioon. Hänen väitöskirjansa oli fysiikan alalta ja se liittyi meteorologisissa havainnoissa käytettyjen tarkkuusilmapuntarien korjauslukemiin (A. Neovius, 1891). Lisäksi Neovius julkaisi muutamia tutkimuksia paino- ja mittayksiköistä vakauskomission käyttöön.

Arvid Neovius siirtyi tutkijan tehtävistä ja roolista yhteiskunnallisen vaikuttamisen suuntaan 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä. Aivan 1800-luvun lopulla Venäjällä käynnistyi poliittinen suuntaus, joka tähtäsi keisarikunnan reunavaltioiden, kuten Suomi, itsehallinnon supistamiseen ja venäläistämiseen. Tavoitteena oli yhtenäinen Venäjän valtio. Suomessa kehitys huipentui keisari Nikolai II antamaan niin sanottuun Helmikuun manifestiin 15.2.1899, jonka mukaan Venäjällä tehdyt lait olivat yleisvaltakunnallisia ja siten päteviä myös Suomessa eikä maan säädöillä ollut siinä prosessissa omaa päätäntävaltaa. Julistus koettiin Suomen itsehallinnon kumoamisyrityksenä ja sitä pidettiin maamme perustuslakien vastaisena toimenä, valtiokaappauksena. Kansa oli yleisesti sitä mieltä, että keisari oli pettänyt Suomelle antamansa hallitsijan lupauksensa, johon kaikki edelliset keisarit olivat sitoutuneet. Itse manifesti ei syntynyt tyhjästä keisarin tai tämän lähipiirin oikkuna, vaan taustalla oli jo 1870-luvulta jatkunut kritiikki Suomen autonomista asemaa kohtaan. Erityisesti Venäjän lehdistö ja patrioottiset poliitikot olivat hyökänneet Suomea vastaan ja vaatineet, että maan valtiollinen asema on saatava tavallisen maakunnan veroiseksi kuten oli tapahtunut jo Baltian maissa aikaisemmin. Suomen postilaitos oli jo harmonisoitu yleisvenäläiseen malliin

Kuva 19. Filosofian tohtori Arvid Neovius (1861–1916) kansanedustajana noin vuonna 1910 (Kuva: Finna).

1890-luvun alussa. Taustalla oli myös Euroopan suurvaltojen välisten voimasuhteiden muutos, kun Saksa oli noussut Euroopan sotilasmahdiksi. Venäjän koki joutuneensa muuttuneessa voimatasapainossa alakynteen ja lujitti keisarikunnan eri alueita tiiviiksi kokonaisuudeksi. Lisäksi Venäjä haki liittolaissuhdetta Ranskan kanssa tasapainottamaan Saksan suunnalta koettua uhkaa, kun vielä Itävalta-Unkarikin oli liitossa Saksan keisarikunnan kanssa.

Venäläistämishanketta ajoi erityisesti Suomen tarmokas, mutta meillä äärimmäisen epäsuositettu kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov (1839–1904). Suomenruotsalainen virkamies ja sortovuosien aktivisti Eugen Schauman (1875–1904) tappoi Bobrikovin itsemurhaiskussa vuonna 1904. Terroriteon⁴⁶ tehnyt Schauman nousi Suomessa kansallissankarin asemaan.

Suomalaisten mielipiteet jakaantuivat toisaalta perustuslailliseen vastarintaan, toisaalta niin sanottuun vanhasuomalaiseen myöntöväisyyssinjaan, joka katsoi vähemmissä asioissa osoitetulla taipuvaisuudella voitavan säilyttää maan hallinto omissa käsissä. Perustuslaillinen linja Suomessa kokosi yhteen ruotsalaisen puolueen (svekomaaanit), liberaalit nuorsuomalaiset ja osan sosiaalidemokraateista (Jussila ja muut, 1995).

⁴⁶ Toinen huomattava poliittinen terroriteko tapahtui vuonna 1905, kun valtiopäivien prokuraattori (oikeuskansleri) Eliel Soisalon-Soininen (1856–1905) murhattiin kotonaan (*Helsingin Sanomat*, 12.2.1905, 22.3.1905). Teon teki aktivisti ja ylioppilas Lennart Hohenthal (1877–1951) (Klinge, 1997). Soisalon-Soininen oli kenraalikuvernöörin alainen ylin lainvalvoja, jota pidettiin keisarin ja kenraalikuvernöörin Suomeen kohdistuneen sortovallan vihattuna edustajana. Soisalon-Soinisen tyttären Margaretan (1894–1984) aviopuoliso oli Frithiof Nevanlinna (1894–1977).

Neovius toimi sanomalehti *Nya Pressenin* toimittajana vuodesta 1894 lähtien, ajoittain myös lehden päätoimittajana. *Nya Pressen* oli vuonna 1892 perustettu sanomalehti, joka oli ruotsalaisen puolueen ja perustuslaillisten tärkein äänitorvi maassamme. Lehden linjaan kuului myös fennomaanien pyrkimysten vastustaminen ja maamme ruotsinkielisen väestön etujen ajaminen. Maltillisen perustuslaillisen liikkeen johtohahmo oli senaattori Leo Mechelin (1839–1914), kun taas Arvid Neovius edusti puolueessa äärimmäistä laitaa aktiivisen vastarinnan puolesta.

Neovius oli maamme sortovuosien ajan passiivisen vastarinnan huomattavampia kirjallisia kykyjä. Neovius kannatti itsenäisen Suomen hallitusmuodoksi monarkiaa. Aiheesta hän julkaisi useita lehtikirjoituksia. Arvid Neovius oli Kadettikoulun ajoilta venäjänkielen taitoinen ja hän piti yhteyttä myös vapaamielisiin tsaarinvaltaa vastustaviin venäläisiin sosialisteihin.

Arvid Neovius oli porvarissäädyn Helsingin edustaja säätyvaltiopäivillä 1900. Hänet valittiin kansanedustajaksi ensimmäisissä eduskuntavaaleissa vuonna 1907 Vaasan läänistä Ruotsalaisen kansanpuolueen (Svenska Folkpartiet) ehdokkaana. Kansanedustajana Neovius oli vuoteen 1916 saakka ja samaan aikaan Ruotsalaisen kansanpuolueen keskushallituksen jäsen.

Venäjän hallituksen määräämillä poikkeusvaltuuksilla Bobrikov lakkautti lehden vuonna 1900. Lehden toimintaa jatkoi Tukholmassa samassa tarkoituksessa ruotsinkielinen *Fria Ord*, jota salakuljetettiin Suomeen. Tähän toimintaan osallistui myös Arvidin sisar Dagmar, joka oli karkotuksen aikana veljensä tukena Tukholmassa. Lehden päätoimittaja oli Arvid Neovius.

Vuonna 1903 kenraalikuvernööri Bobrikov karkotti Neoviuksen Suomesta muiden perustuslaillisten johtajien mukana. Karkotus kumottiin vuonna 1905, kun ensimmäinen sortokausi päättyi Suomessa valtakunnallista laajuutta olleen suurlakon seurauksena. *Nya Pressen* sai jatkaa toimintaansa ja sen toimituskunnan työhön Neovius osallistui jälleen. Helmikuun manifestin lainsäädäntöä koskevat määräykset peruttiin toistaiseksi. Suomen eduskuntalaitos uudistettiin nykyaikaiseksi, säätyvaltiopäivät lakkautettiin ja vuonna 1906 yleinen äänioikeus myönnettiin täysi-ikäisille kansalaisille, miehille ja naisille. Päätös nostatti äänioikeutettujen määrän noin kymmenkertaiseksi.

Arvid Neovius oli poikamies ja hän eli yhteistaloudessa naimattoman sisarensa Dagmarin kanssa. Viimeisinä elinvuosinaan Arvid Neovius sairasteli jatkuvasti oli siksi poissa julkisuudesta pitkiä aikoja. Tilannetta pahensi lisääntyvä kuurous. Hän kuoli Helsingissä Eiran sairaalassa 28.1.1916 sydänleikkauksen jälkikomplikaatioihin.

Muistokirjoituksia valokuvien kera ilmestyi Arvid Neoviuksen kuolemasta ja hautajaisista laajasti sekä ruotsin- että suomenkielisissä valtakunnallisissa sanomalehdissä yli puoluerajojen kuten esimerkiksi sanomalehdissä *Hufvudstadsbladet*, 3.2.1916, *Helsingin Sanomat*, 30.1., *Dagens Press*, 29.1. ja 2.2., *Åbo Underrättelser*, 30.1., *Uusi Suometar*, 30.1. ja 3.2., *Wiborgs Nyheter*, 3.2., *Kaleva*, 31.1. ja *Arbetet*, 4.2. Hautajaisissa pidettyjä muistopuheita siteerattiin lehtikirjoituksissa yksityiskohtaisesti. Yleinen piirre kirjoituksissa oli, ettei Suuresta adressista vuodelta 1899 ollut mitään mainintaa. Tavoitteiltaan epäonnistunut ja tulokseton hanke oli jäänyt syrjään ja unohduksiin muiden tärkeämpien ajankohtaisten valtiollisten tapahtumien tieltä.

Suomen sortovuodet - Suuri adressi

Keisari Nikolai II nimissä annettu Helmikuun manifesti (1899) herätti Suomessa laajoissa kansalaispiireissä suurta pelkoa ja tyrmistystä. Isänmaallisuus ja tietoisuus maamme perustuslaillisista oikeuksista olivat kansakunnan tietoisuudessa laajasti ja vahvasti halki koko yhteiskunnan. Yleisesti muodostui luja tahto siitä, että manifesti pitää mitätöidä Suomen perustuslain vastaisena. Se tapahtuisi, jos keisarille esitettäisiin vetoamus kansalaisadressin muodossa laittomaksi koetun julistuksen kumoamiseksi.

Tämänsuuntaisia ajatuksia nousi maamme lehdistössä, erityisesti sanomalehti *Nya Presseniä* lähellä olevissa poliittisesti aktiivisissa piireissä. Lehden päätoimittaja Axel Lille (1848–1921) ja toimittaja Konni Zilliacus (1855–1924) olivat adressihankkeen keskeisiä toimijoita. Sisarukset Arvid, Dagmar ja Harald Neovius olivat alusta alkaen aktiivisesti mukana adressihankkeen johtotehtävissä ja nimien keruun organisoinnissa (Tommila, 1999). Arvid oli myös *Nya Pressenin* toimittaja vuodesta 1894 lähtien. *Nya Pressenin* sisäpiirin motiivit eivät olleet puhtaasti isänmaallisia vaan takana oli myös puoluepoliittisia tavoitteita. Näin

Lisälehti Tampereen Sanomille.

Tampereella tefätkuun 28 p:nä 1900.

Jälleen lakkautuksia.

„*Nya Pressen*“ on kaikkine lisäpainoksineen ainiaksi lakkautettu. Syynä lakkautukseen ovat kirjoitukset „Ottoliga rykten“ (Uskomattomia huhuja) n:sa 163 ja „I hwilket syfte?“ (Missä tarkoituksessa) n:sa 165.

„*Wiipuri*“ on saanut määräyksen lakkautuksen uhalla waikuttaa päätoimittajaa. Baroituksia ovat saaneet: „*Ujima*“, „*Mftonposten*“, „*Åbo Tidning*“ ja „*Uleåborgsbladet*“.

Tampereella, Tampereen Sanomain Ojakehityön kirjapainossa, 1900.

Kuva 20. Uutislehtinen vuodelta 1900, kun useita sanomalehtiä lakkautettiin venäläisten toimesta. Arvid Neoviuksen ja muiden perustuslaillisten aktivistien ylläpitämä sanomalehti *Nya Pressen* lakkautettiin ainiaksi (*Tampereen Sanomat*, 28.6.1900).

koko adressihanke saatiin näyttämään svekomaanisen leirin aloitteelta ja siitä ruotsalainen puolue saisi etua suhteessa fennomaaneihin sisäpoliittisessa kilvoittelussa. Toisaalta varsin pian muut pääkaupungin sanomalehtien toimittajat tulivat mukaan adressihankkeeseen.

Jo helmikuun lopulla 1899 oli perustettu kansalaiskokous, jonka tuloksena käynnistettiin nimien keruu keisarille lähettävään kansalaisadressiin, mille vakiintui nimitys Suuri adressi. Tehtävää olivat toteuttamassa kaikki puolue- ja kansalaisjärjestöt kautta maan. Noin viikossa adressiin kerättiin yli 500 000 nimeä kautta koko maan, mikä oli melkoinen saavutus. Noin viidennes koko maan väestöstä allekirjoitti adressikirjan. Nimensä antoivat kattavasti yhteiskunnan ylimmistä kerroksista talonpoikiin ja torppareihin saakka. Maaliskuussa 500 miehen vahvuinen lähetystö matkusti Pietariin ojentaakseen adressin keisarille henkilökohtaisesti. Keisari ei ottanut lähetystä vastaan eikä adressilla ollut tarkoitettua vaikutusta keisarin eikä Venäjän hallituksen Suomen politiikkaan. Venäläistäminen jatkui Suomessa Bobrikovin johdolla. Vuonna 1900 annettiin postiasetus, joka hävitti suomalaiset postimerkit. Seuraavana vuonna tuli kielilakiin lisäys, missä venäjänkielen opetus tuli pakolliseksi kouluissa ja valtion virastoissa.

Vaikka Suuri adressi ei vakuuttanut keisaria, se vaikutti merkittävästi mielipidekehitykseen Suomessa. Ensi kertaa suuret massat kutsuttiin mukaan merkittävään poliittiseen mielenilmaisuun, mikä oli tärkeä askel uudenlaisen kansalaisyhteiskunnan kehityksessä. Se loi pohjaa myöhemmälle poliittiselle joukkotoiminnalle.

Kotimaisen adressin lisäksi Suomesta otettiin yhteyttä eurooppalaisiin johtaviin yliopisto- ja kulttuuripiireihin, jotta nämä yhteisvoimin vaikuttaisivat keisarin Suomea koskeviin päätöksiin. *Nya Pressin* lähipiiri, erikoisesti Arvid Neovius loi tällaisia yhteyksiä Euroopan eri maihin. Tuloksena oli niin sanottu kulttuuriadressi otsikolla Pro Finlandia. Kulttuuriadressin allekirjoitti yli 1000 kulttuurin, taiteen, kirjallisuuden, tieteen ja politiikan vaikuttajaa kahdestatoista maasta eri puolilta Eurooppaa. Kuusihenkinen adressidelegaatio tutkimusmatkailija ja vapaaherra A.E. Nordenskiöldin johdolla matkusti kesällä 1899 Pietariin luovuttaakseen adressin keisarille, joka ei kuitenkaan ottanut lähetystä vastaan ja siten hanke raukesi tuloksettomana.

4.2. *Harald Leonard Neovius (1863–1930) - arkkitehti*

Harald Neovius syntyi Venäjällä Orelin kaupungissa vuonna 1863. Hänen isänsä toimi silloin kaupungissa sijainneen kadettikoulun tarkastajana. Harald kävi veljiensä Arvidin ja Arthurin tavoin Haminan Kadettikoulun, mistä hän valmistui aliluutnanttina vuonna 1885, mutta siirtyi siviilielämään opiskelijaksi Polyteknilliseen opistoon. Sieltä Harald Neovius valmistui arkkitehdiksi vuonna 1889. Hän työskenteli rakennushallituksessa 1889–1899, mutta jatkoi samalla yksityisenä arkkitehtinä Helsingissä. Tältä ajalta Neoviuksen merkittävin suunnittelutyö

Kuva 21. Arkkitehti Harald Neovius (1863–1930) vanhoilla päivillään (Kuva: Svenska Kulturfonden)

oli sukulaisensa Lars Krogiuksen käyttöön rakennettu laivanvarustamon suurisuuntainen liiketalo "Navigator" Helsingissä Kaartinkaupungissa osoitteessa Unioninkatu 12. Komean liiketalon alakerta on tehty jyrkävstä graniittia ja julkisivut koristettu meriaiheisilla korkokuvilla. Jugend-tyylinen rakennus valmistui vuonna 1905 ja on edelleen lähes alkuperäisessä asussaan. Rakennus oli myöhemmin Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön toimitalo vuonna 1915.

Harald Neovius oli mukana helmikuun 1899 manifestiin liittyneen keisarin vastaanotolle pyrkieneen suuren kansalaisdelegaation käytännön organisoinnissa ja rahoituksessa. Kansalaisdelegaation jälkeen venäläistämispoliitikan vastustusta jatkoi niin sanottu Suomen Kagaali⁴⁷, joka oli perustuslaillisten piirien perustama passiivisen vastarinnan löyhä tiedotus ja propagandaorganisaatio. Sen tavoitteena oli saada sortokauden aikana tehdyt venäläistämistoimet kumotuksi. Kagaali perustettiin vuonna 1901 ja Harald Neovius oli yksi sen kymmenistä aktiivisista jäsenistä. Kagaalin jäsenistä osa karkotettiin Ruotsiin, jonka jälkeen sen toimintaa ohjattiin Tukholmasta käsin. Kagaali hajaantui vuoden 1905 suurlakon jälkeen, kun niin sanotulla marraskuun manifestilla keisari Nikolai II poliittisen pakon edessä kumosi sortovuosina tehdyt laittomat päätökset Suomessa.

Harald Neovius solmi avioliiton Jenny Amanda Costianderin (1868–1939) kanssa Nuuttajärven kartanossa Urjalassa vuonna 1891. Jenny oli perinyt kartanon äidiltään ja vuonna 1913 ja avioliiton kautta Haraldista tuli lähes 10 000 hehtaarin suuruisen kartanon maiden hoitaja ja osaomistaja. Hän kirjoitti kartanon historiasta laajan tutkielman (H. Neovius, 1915).

⁴⁷ Sana kagaali tarkoitti Venäjällä juutalaisten seurakuntien keskuselintä. Se oli pilkkanimi, jolla Venäjän kansallismieliset ja konservatiiviset lehdet ilkkuivat Suomen Venäjän hallitusta vastustavaa salaista poliittista ryhmää.

Kuva 22. Harald Neoviuksen suunnittelema, vuonna 1905 valmistunut laivanvarustamo Oy Lars Krogius Ab:n toimitalo "Navigator" Helsingissä.

Harald Neovius jätti politiikan ja toimi loppuelämänsä ajan pankki- ja elinkeinoelämän johtotehtävissä. Jenny työskenteli Suojeluskunta- ja Lottajärjestön parissa 1920- ja 1930-luvuilla. Leskeksi jäätyään Neovius keskittyi Suomeenkin levinneen ajan muoti-ilmiöön spiritismiin ja tuli 1930-luvulla tunnetuksi meediona (*Helsingin Sanomat* 5.9.2020).

Jenny Neoviuksen kuoleman jälkeen Nuutajärven kartano jaettiin sukulaisten kesken. Kartanoa isännöi FT Einar Brander (1894–1966) 1960-luvulle saakka. Sodan aikana 1941–1944 Nuutajärven kartanoon oli sijoitettu Helsingin yliopiston kanslia ja yliopiston rehtori Rolf Nevanlinna kanslian esimiehenä työskenteli siellä useaan otteeseen.

Jenny ja Harald Neovius testamenttasivat huomattavan omaisuutensa⁴⁸ lähinnä Svenska Kulturfondenille ja Åbo Akademille (*Hufvudstadsbladet*, 25.11.1939). Siitä on tarkoitus myöntää apurahoja tieteellisille tai kaunokirjallisille hankkeille.

Harald Neovius kuoli 66-vuoden iässä äkilliseen sydänkohtaukseen tammikuussa 1930. Muistokirjoituksia ja valokuvia hänen elämänurastaan ja hautajaisista ilmestyi monissa valtakunnallisissa sanomalehdissä (*Hufvudstadsbladet*, 20.1.1930, 26.1., *Maaseudun tulevaisuus* 21.1., *Helsingin Sanomat*, 24.1., *Kauppalehti*, 20.1., *Aamulehti* 21.1., *Svenska Pressen*, 24.1.). Muistokirjoitukset koskettelivat lähinnä Harald Neoviuksen työtä ja aikaansaannoksia elinkeinoelämän ja maatalouden palveluksessa, mutta hänen toimintansa passiivisen vastarinnan parissa Suomen sortovuosien aikana ei saanut sijaa puheissa eikä muistokirjoituksissa.

4.3. *Dagmar Louise Neovius (1867–1939) - opettaja, aktivisti ja kansanedustaja*

Dagmar Neovius syntyi Moskovassa vuonna 1863 kuusilapsisen perheen ainoana tyttärenä. Hänen isänsä Frithiof Neovius toimi tuolloin Moskovan sotilaskimnaasin tarkastajana. Dagmar kävi isänsä johtaman ruotsalaisen tyttökoulun Haminassa. Niiltä ajoilta on varmaan peräisin Dagmarin elämänuran valinta opetuksen parissa kodin antaman kannustavan mallin mukaan. Koulun jälkeen Dagmar koulutautui Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun jatkoluokilta opettajaksi, mikä oli mahdollista ilman ylioppilastutkintoa. Hän toimi Helsingissä Nya svenska samskolanin⁴⁹ matematiikan opettajana 1889–1908 ja koulun valmistavien luokkien johtajana 1894–1903. Samaan aikaan koulun matematiikan ja fysiikan opettajana vaikutti Dagmarin serkku FT Lars Neovius. Koulu oli 1800-luvun lopulla maamme arvostetuimpia yhteisopetuksen oppilaitoksia, alallaan toinen Suomessa.

Koulunopettajan ura oli 1800-luvun lopulla naisille ainoa mahdollisuus työskennellä opetustehtävissä ilman yliopistollista koulutusta. Yliopistoon ei naisilla ollut pääsyä ennen vuotta 1900 muuta kuin senaatin poikkeusluvalla. Dagmarin veljet jatkoivat opintojaan aina korkeimpiin akateemisiin arvoihin saakka. Kaikki kolme veljestä, Arvid, Harald ja Arthur olivat käyneet isänsä johtaman oppikouluun rinnastettavan Kadettikoulun ja saivat jatkaa koulun jälkeen opintojaan yliopistossa ilman erillistä ylioppilastutkintoa.

Kenraalikuvernööri Bobrikovin määräyksestä Nya svenska samskolan suljettiin vuonna 1903 rangaistuksena siitä, että Dagmar Neovius oli osallistunut kiellettyyn poliittiseen toimintaan. Koulun toiminta käynnistyi uudelleen sortovuosien jälkeen 1906.

Opettajauransa aikana Dagmar teki opintomatkan Tukholman ja Oslon koululaitoksiin ja laati kokemuksistaan pedagogisen kirjasen (D. Neovius, 1894).

⁴⁸ Vuoden 2021 rahassa noin 1,7 miljoona euroa.

⁴⁹ Nya svenska samskolan oli perustettu vuonna 1888. Koulun ensimmäinen rehtori ja omistaja oli FT Albin Lönnbeck (1856–1914), jonka mukaan koulua kutsuttiin nimellä Lönkan. Koulu toimi useissa osoitteissa Helsingin keskustassa. Nykyisin koulu sijaitsee Töölössä Töölöntorin vieressä ja tunnetaan nimellä Töölö Gymnasium.

Nya Svenska Samskolan

fortsätter nästa läsår sin värksamhet med klasserna I–V och VIII–IX. Skolan har en nioårig lärokurs och förbereder de elever, som sådant önska, till universitetet; för öfriga elever äro ämnena valbara enligt mälsmäns önskan.

För att ernå största möjliga framgång vid undervisningen mottagas endast så många elever, att elevantalet på klass icke öfverstiger 25. Nya elever kunna skriftligen och muntligen anmälas alla läsågar å skolans nuvarande lokal, Norra kajen n:o 4, äfvensom hos undertecknade, skolans föreståndare och föreståndarinna. Inexamining med nyanmälda elever försiggår den 29 maj kl. 5 e. m. i skolans nuvarande lokal.

Den 1 juni inflyttar skolan i lektor V. Heikels gård, Boulevarden 7, i samma lokal, som för innevarande läsår är uthyrd åt Läroverket för gossar och flickor. **Obs!** Stor, hög och ljus rekreationssal samt rymlig, trädbevuxen lekplan.

A. Lönnbeck,
Mariégatan 7, ingång 9,
tis-, ons- och fredagar kl. 5–6 e. m.

Helene Alfthan,
Mikaelsgatan 2, trappan F,
alla dagar kl. 5–6 e. m.

Kuva 23. Helsingin Nya svenska samskolanin ilmoitus koulun pääsykokeista *Hufvudstadsbladets* 5.5.1889. Koulun tilat uudet tilat kesäkuussa 1889 Bulevardilta. Koulun rehtori oli Albin Lönnbeck (1856–1914) ja vararehtori Helene Alfthan⁵⁰ (1837–1895).

Keisarin Suomelle antama niin sanottu helmikuun manifesti (julistuskirja) vuodelta 1899 aiheutti maassamme valtaisa poliittista kuohuntaa, kun manifesti koettiin Venäjän tekemältä valtiokaappaukselta ja Suomen autonomisen aseman horjuttamiselta. Jo muutama päivä julistuksen antamisesta laajoissa yhteiskunnallisissa piireissä muodostui päätös siitä, että keisarille on vietävä adressi, jossa koko Suomi vastustaa tehtyjä laittomiksi koettuja päätöksiä. Hankkeeseen osallistui suuri joukko poliittisia vaikuttajia, professoreita, päätoimittajia ja liikemiehiä sekä satamäärin muita kansalaisia. Johtohahmojen joukossa oli entinen senaattori Leo Mechelin. Tärkeitä vaikuttajia olivat myös sisarukset Arvid, Harald ja Dagmar Neovius. Spontaanisti adressihankkeen alullepanijat perustivat adressikomitean, joka ryhtyi nopeasti valmistelemaan keisarille lähetettävää kansalaismielenilmaisua, josta myöhemmin käytettiin nimitystä Suuri adressi (Tommila, 1999). Käytännön työtä varten perustettiin alakomiteoita kuten naiskomitea, missä vaikuttajapersoonia olivat Dagmar Neovius, Cely Mechelin (1866–1950) (Leo Mechelinin tytär) ja *Päivälehd*en toimittaja FT Tekla Hultin⁵¹ (1864–1943) ja monia muita. Adressikomitean naiset kokoontuivat Dagmar Neoviuksen koululle Nya svenska samskolaniin, kun adressin nimien kerääjille piti kopioida tarvittavat kaavakkeet ja kirjalliset ohjeet. Työt tehtiin santarmeilta salaa sunnuntaiyönä ja kopioiden tekijöitä oli yli sata. Kopiointityön tekivät lähinnä adressikomitean herrojen puoliset tai tyttäret. Kun nimien keräystyö eri puolilta Suomea saatiin valmiiksi piti kaikki yli 500 000 nimeä tarkistaa ja järjestää lääneittäin nidotuiksi kirjoiksi kirjapainoa varten. Tämäkin suuri työ tehtiin Dagmar Neoviuksen johdolla Nya svenska samskolanin tiloissa julkisuudelta piilossa.

Helmikuun manifestin aikoina Suomeen perustettiin Marttaliitto, joka on

⁵⁰ Helene Alfthan (1837–1895) kävi Viipurin saksalaisen tyttökoulun ja toimi sen jälkeen koulunopettajana eri puolilla Suomea. Hän teki useita opintomatkoja Saksaan, Sveitsiin ja Ranskaan. Nya svenska samskolanin perustajajäsen ja koulun saksankielen opettaja (Lindh, 1941).

⁵¹ Tekla Hultin kävi Frithiof Neoviuksen johtamaa tyttökoulua Haminassa 1878–1881. Myöhemmin hänestä tuli Suomen ensimmäinen tohtoriksi väitellyt nainen (1891). Hultin oli Kokoomuspuolueen kansanedustaja 1908–1924 (Kujala, 2022 ja *Helsingin Sanomat*, 19.3.2022).

Kuva 24. Ruotsalaisen yhteiskoulun opettaja Dagmar Neovius (1863–1939) 1900-luvun alussa. (Kuva: Finna).

kotitalousneuvontaa antava kansalaisjärjestö. Sen tavoitteena on edistää kotien ja perheiden hyvinvointia ja kotitalouden arvostusta. Martta-järjestö perustettiin yleissivistäväksi ja puoluepolitiikasta riippumattomaksi järjestöksi. Järjestäytymiskokouksessa maaliskuussa 1899 liiton puheenjohtajaksi valittiin koulunjohtaja Lucina Hagman (1853–1946) ja 11-henkinen johtoryhmä, johon kuului myös Dagmar Neovius. Myöhemmin Dagmar oli Helsingin Martta-yhdistyksen puheenjohtaja 1906–1918. Dagmar toimi myös journalistina vuosina 1909–1917, jolloin hän oli Suomen Naisasialiitto unionin äänenkannattajalehtien *Nutid* ja *Samtid* toimittaja.

Dagmar Neovius oli monipuolinen poliittinen vaikuttaja. Hän oli mukana Tekla Hultinin ja Maissi Erkon⁵² kanssa perustamassa vuonna 1902 Naiskagaalia, koska miehet eivät hyväksyneet naisia omaan suljettuun Kagaaliinsa. Naiskagaaliin kuului noin 20 naista Helsingistä ja saman verran jäseniä muualta maasta. Naiskagaalin kokoukset naamioitiin muuksi toiminnaksi, esimerkiksi ompeluseuraksi tai näytelmäharjoituksiksi. Sen jäsenet kuuluivat ideologisesti lähinnä ruotsalaiseen puolueeseen tai nuorsuomalaisiin, mutta mukana oli sosiaalidemokraatteja. Martta-yhdistys ja Naisasialiitto Unioni olivat lähellä Naiskagaalin toimintaa. Kagaali perustettiin vastustamaan laittomia asevelvollisuuskutsuntoja. Se salakuljetti

⁵² Maissi Erko (1872–1936) oli *Päivälehd*en (*Helsingin Sanomat*) päätoimittaja Eero Erkon (1860–1927) puoliso. Ennen Suomen talvisotaa ulkoministeri Eljas Erko (1895–1965) oli heidän poikansa.

Suomeen kiellettyjä lehtiä ja oli apuna levittämässä vastarintahenkisiä maanalaisia lehtiä. Toimintaan kuului myös varojen keräyksiä vastarintatoimintaan ja toi ulkomailla julki Suomen oikeustaistelua. Dagmar Neovius jätti Naiskagaalin puheenjohtajan tehtävä vuonna 1904, kun hän joutui lähtemään Ruotsiin maasta karkotetun veljensä tueksi. Sieltä käsin Dagmar veljensä Arvidin kanssa organisoivat Suomeen suunnattua propagandaa ja vastasi muun muassa vuosina 1903–1905 *Fria Ord*-lehden salaisesta levittämisestä Suomeen. Sortovuosien aikaista toimintaansa Dagmar Neovius muisteli sanomalehti *Uuden Suomen* haastattelussa vuodelta 1938 (24.3.). Hän päättää kertomuksensa näin: "*Omasta puolestani voin vain lopuksi sanoa, että nuo vuodet olivat jännittäviä ja mielenkiintoisia. Oli ihanaa saada tehdä jotakin. Sinä aikana solmittiin ystävyysseiteitä, jotka ovat kestäneet vuosien läpi. ...*". Samassa kirjoituksessa esiintyvät myös muita sortovuosikausien naisia kuten esimerkiksi Tekla Hultin. Helmikuun manifestista, suuresta adressista ja Naiskagaalin toiminnasta oli kaksi laajaa artikkelia *Helsingin Sanomissa* 25.3.1938 ja 12.3.1939, kun oli kulunut 40 vuotta manifestin julkistamisesta. Kirjoituksessa on korostetusti esillä Neoviuksen sisarukset Dagmar ja Arvid valokuvien kera. Samasta aiheesta kirjoitti myös *Hufvudstadsbladet*, 25.3.1938.

Suomeen saatiin yleinen ja yhtäläinen äänioikeus naisille ja miehille vuonna 1906. Uuden yksikamarisen eduskuntalaitoksen ensimmäiset vaalit järjestettiin maaliskuussa 1907. Valittavana oli 200 kansanedustajan paikkaa. Vuonna 1906 perustettu Ruotsalainen kansanpuolue (RKP) oli valinnut kansanedustajaehdokkaiksi neljä naista: Dagmar Neovius (1867–1939), Annie Furuhjelm (1859–1937), Helena Westermarck (1857–1938) ja Hedvig Sohlberg (1858–1937). Vaaleissa puolue sai 19 edustajaa ja heidän joukossaan ainoana naisena Dagmar Neovius. Dagmarin veli Arvid oli myös valittu RKP:n kansanedustajaksi. Sisarukset edustivat RKP:n sisällä puolueen vasemmistosiipeä, Svenska vänstern. Monet RKP:n naiset olivat pettyneet siitä, että puolueen ainoa naiskansanedustaja olikin Dagmar Neovius eikä kirjailija Helena Westermarck, eräs Naisasialiitto Unionin keulakuvista (Ramsay, 1997).

Kaikkiaan uudessa vuoden 1907 eduskunnassa oli 19 naista. Valituksi tuli myös Dagmarin ja Arvidin pikkuserkku *Uuden Suomettaren* päätoimittaja Ernst Nevanlinna (1873–1932) Suomalaisen puolueen ehdokkaana. Sillä oli eduskunnassa toiseksi eniten paikkoja 59 heti sosiaalidemokraattisen puolueen jälkeen, joka sai 80 edustajaa eduskuntaan. Ernst oli vuotta aikaisemmin suomentanut sukunimensä, joten hän oli Dagmarin ja Arvidin edustaman ruotsinkielisen poliittisen suuntauksen vastakkaisella puolella. Ernst valittiin uuden hallituksen valtiovarainvaliokunnan puheenjohtajaksi. Maamme ensimmäinen eduskunta ei ollut pitkäikäinen, sillä Keisari Nikolai II määräsi sen hajotettavaksi jo keväällä 1908 ja uudestaan vielä viisi kertaa ennen Suomen itsenäistymistä 1917. Näin pitkäjänteinen lainsäädäntätyö oli jokseenkin mahdotonta.

Sisarukset Dagmar ja Arvid valittiin kansanedustajiksi uudelleen vuoden 1908 eduskuntavaaleissa. Arvid oli kansanedustajana kuolemaansa saakka 1916. Dagmar menetti paikkansa vuoden 1909 vaaleissa, mutta hän palasi parlamenttiin vuosien 1910 ja 1914 vaaleissa. Dagmar Neovius kuului eduskunnan laki- ja suureen valiokuntaan. Omia lakialoitteita Dagmar Neovius ei tehnyt, mutta hän oli mukana allekirjoittajana aloitteessa, jolla tähdättiin lasten aseman

Kuva 25. Vuoden 1907 vaaleissa valittu Ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmä. Dagmar Neovius on alarivissä kolmas vasemmalta. Hänen veljensä Arvid istuu Dagmarin takana oikealla. Vaaleissa annettiin noin 800 000 ääntä. Ruotsalaisen kansanpuolueen osuus edustajien paikoista (200) oli 24. Ensimmäinen eduskunta kokoontui Helsingin Vapaapalokunnan tiloissa Hakasalmenkadulla (nykyisin Keskuskatu). Ryhmäkuvaa on otettu palokuntarakennuksen pihalla. (Kuva: Finna).

parantamiseen ennakoiden nykyaikaista lastensuojelulakia. Kaikki ensimmäisen eduskunnan naiset äänestivät kieltolain puolesta väkijuomia vastaan. Dagmar Neovius kannatti uskonnon-opetuksen vapaaehtoisuutta kouluissa toisin kuin muut porvarilliset naiskansanedustajat.

Poliittisessa toiminnassa Dagmar Neovius yhdisti kansallisuusaatteen, naisten vapautusliikkeen ja kansansivistystyön (Ramsay, 1997).

Kansanedustajakautensa jälkeen Dagmar Neovius jätti politiikan ja opettajan tehtävänsä. Sortovuodet olivat takanapäin, Suomi oli saavuttanut itsenäisyytensä Venäjältä ja kansanedustajan tehtävät olivat ohi, joten Dagmar koki, että hänen poliittiselle toiminnalleen ei ollut enää samanlaista selkeää päämäärää kuin vuosisadan alussa, Venäjän uhka oli väistynyt. Läheinen veli Arvid, jonka kanssa Dagmar oli jakanut ideologiset ja poliittiset tavoitteensa, oli kuollut vuonna 1916. Dagmar oli joutunut toiminnalliseen tyhjiöön, vaikkakin piti silloin tällöin yleisöesitelmiä naiskysymyksistä.

Dagmar Neovius toimi vuosina 1917–1921 Helsingin kaupungin elintarvikekomission alaisen leipäkorttikonttorin johtajana, kun elintarvikkeet olivat sisällissodan aikana ja sen jälkeen tiukasti säännösteltyjä. Hyvänä organisaattorina hän oli kehittänyt Helsingissä käyttöön otetun leipäkorttijärjestelmän. Dagmarin johdolla leipäkorttikonttorissa työskenteli ajoittain noin 200 naistyöntekijää. Helsingin ollessa punaisten joukkojen miehittämä alkuvuodesta 1918 Dagmar joutui joksikin aikaa punakaartin pidättämäksi.

Helsingin kaupungin leipäkonttorin johtajan tehtävä oli Dagmar Neoviuksen viimeinen merkittävä yhteiskunnallinen toimi. Sodanaikaisista ansiosta hänelle myönnettiin 3. luokan Vapaudenmitali (*Suomen Wirallinen lehti*, 26.9.1918).

Yhteiskunnallisten olojen rauhoituttua Dagmar sai suhteellisen vaatimattoman tilastomatematiikan (aktuaarin) viran kaupungin tilastotoimistossa. Sieltä hän jäi eläkkeelle vuonna 1933. Koulumaailma ei jäänyt täysin syrjään Dagmarin myöhemmällä iälläkään, sillä hän oli vuosina 1913–1930 Helsingin kaupungin ruotsinkielisten kansakoulujen johtokunnan jäsen.

Suomessa järjestettiin vuosina 1937–1939 sarja isänmaallisia muistojuhlia, kun oli kulunut 20 vuotta maamme itsenäistymisestä, vapaussodasta (mitä nimitystä sisällissodasta käytettiin poliittisen oikeiston piirissä) ja sortovuosien alkamisesta 40 vuotta. Säätytalolla Helsingissä järjestettiin suuri kansalaisjuhla 26.3.1938, jonka aiheena oli "Poliittiseen toimintaan vuosina 1899–1917 osallistuneiden naisten muistotilaisuus" (*Uusi Suomi*, 27.3., *Hufvudstadsbladet*, 28.3.). Paikalla kunniavieraina oli joukko vuodesta 1899 lähtien poliittisessa toiminnassa olleita naisaktiiveja. Lehden mukaan ensi penkkiriveillä istuivat "valkohapsinen, hauras Dagmar Neovius, valkopäinen Tekla Hultin, lempeän näköinen Hedvig Estlander⁵³ ja tulisieluinen Katri Bergholm⁵⁴ sekä monet muut". Tilaisuuteen osallistuivat muiden muassa Jääkäriliiton, Sotilaskotiliiton ja Lotta-Svärd yhdistyksen edustajat, Suomen merivoimien komentaja kenraali Väinö Valve (1895–1995) sekä tasavallan presidentin puoliso Kaisa Kallio (1878–1954). Juhlaesitelmän piti Dagmar Neovius, jolloin, *Uuden Suomen* mukaan, "kateederille astui naisten poliittisen toiminnan johtaja ja naiskagaalin peloton puheenjohtaja, neiti Dagmar Neovius." ...

Dagmar Neovius lausui puheessaan (ruotsiksi, toimituksen käänös suomeksi) muun muassa: "... *Mutta me emme saa ainoastaan katsoa taaksepäin. – ei – eteenpäin meidän on katsottava. Tulevaisuutta on naisten oltava mukana rakentamassa. Se sukupolvi, joka pariaa suorittaa elämäntyötään, ja se, joka vasta on siihen kasvamassa, niiden käsissä on Suomen tulevaisuus. Ja tässä on naisilla, ei ainoastaan meillä, vaan koko maailmassa suuri tehtävä täytettävänä.*"

Dagmar Neovius kuoli 72 vuoden iässä Helsingissä heinäkuussa 1939. Hän ei siten joutunut kokemaan saman vuoden marraskuussa alkanutta Talvisotaa ja Neuvostoliiton sotilaallisista hyökkäystä ja yritystä valloittaa koko Suomi. Dagmarin nuoruuden aikana koettu Venäjän Suomen valtiollisen autonomian kumoamisyritykset olivat suuri uhka valtakunnan jatkuvuudelle, mutta syksyllä 1939 Neuvostoliiton aloittama yksipuolinen hyökkäyssota kohdisti maahamme vielä suuremman vaaratekijän, koska se olisi voinut johtaa koko Suomen itsenäisyyden täydelliseen menettämiseen Baltian maiden tapaan kesällä 1940.

Dagmar Neovius oli viimeinen kenraali Frithiof Neoviuksen lapsista. Hänen nuorempi veljensä Arthur oli kuollut vuonna 1938.

⁵³ Hedvig Estlander (1865–1946) oli Helsingfors privata flickskolanin johtaja ja kielten opettaja 1890–1930. Sortovuosina hänet erotettiin toimestaan. Estlander laati useita oppikirjoja ja osallistui opetusalan keskusteluihin lehtikirjoituksilla. Hän oli aikansa tunnetuimpia naispuolisia pedagogeja.

⁵⁴ Katri Bergholm (1878–1949) oli Suomen sotilaskotiliiton perustaja (1918) ja kirjailija.

Dagmar Neoviuksen kuolemasta ja hautajaisjuhlallisuuksista kirjoitettiin maamme lehdissä laajasti (*Uusi Suomi*, 30.7.1939 ja 1.8., *Helsingin Sanomat*, 30.7., *Hufvudstadsbladet*, 30.7. ja 1.8., *Ajan Suunta*, 31.7., *Svenska Pressen*, 29.7., *Aamulehti* 31.7., *Wiborgs Nyheter*, 1.8.).

4.4. Arthur Alfred Neovius (1869–1938) – pankinjohtaja

Frithiof Neoviuksen nuorin lapsi Arthur Alfred syntyi Moskovassa vuonna 1869. Hän kävi kahden vanhemman veljensä mukaisesti Haminan Kadettikoulun 1881–1885. Hän suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon Helsingin yliopistossa vuonna 1888 ja valmistui molempien oikeuksien kandidaatiksi vuonna 1892. Arthur ei osallistunut aikansa poliittisiin aktiviteetteihin vaan toimi liike- ja pankkialan johtotehtävissä Viipurissa, Turussa, Porissa ja Helsingissä. Hän oli Suomen Yhdyspankin kamreerina ja Suomen Kauppapankin pääjohtajana 1907–1924. Neovius toimi pankkiyhdistyksen asiamiehenä 1924–1936. Monipuolisen ja laajan asian-
tuntemuksensa vuoksi Neovius valittiin useisiin tärkeisiin luottamustehtäviin. Hän toimi Helsingin rahatoimikunnassa hallituksessa 1917–1918, Suomen hallituksen edustaja Saksassa kauppatomikunnan jäsenenä vuonna 1918 ja Saksan ja Suomen rauhansopimusvaltuuston jäsenenä. Vuonna 1933 pankinjohtaja Arthur Neovius kävi polemiikkia *Hufvudstadsbladetin* päätoimittaja Amos Andersonin kanssa, koska Neovius katsoi, ettei Anderson lehdessään tuo riittävästi esille Adolf Hitlerin ja kansallissosialistisen puolueen ansioita Saksassa. Anderson vastasi, ettei *Hufvudstadsbladetissa* ole kirjoitettu erityisen karsaasti Hitleristä tai hänen puolueestaan (Bengelsdorff, 2013).

Arthur Neovius kuoli Helsingissä huhtikuussa 1938. Muistokirjoituksia ilmestyi useissa valtakunnallisissa lehdissä kuten esimerkiksi sanomalehdissä *Uusi Suomi*, 21.4.1938, *Helsingin Sanomat*, 21.4.1938, *Hufvudstadsbladet*, 21.4. ja 24.4.1938.

5.5. Theodor Fabian Neovius (1833–1886) – matematiikan lehtori

Kirkkoherra Johan Adolf Neoviuksen nuorin lapsi Theodor Fabian syntyi muutama kuukausi isänsä kuoleman jälkeen Sortavalassa vuonna 1833. Hän ei käynyt alkeiskoulua lainkaan vaan sai yksityisopetusta Helsingissä veljeltään Wilhelmiltä, jonka johdolla Theodor sai ylioppilastutkintoa⁵⁵ vastaavat tiedot. Hän aloitti matematiikan opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1850. Opinnot keskeytyivät vuonna 1855, koska Theodor erotettiin yliopistosta osallistuttuaan

⁵⁵ Wilhelm Neoviuksen "ylioppilasleipomo" antoi yksityistä opetusta myös kirjailija Aleksis (Stenvall) Kivelle (1834–1872), joka pääsi Neoviuksen antaman todistuksen perusteella ylioppilaaksi vuonna 1857. Helsingissä oli 1850-luvulla vain yksi koulu, Helsingfors Privatlyceum, jossa annettiin lukiotason opetusta ylioppilastutkintoa varten. Koulu oli perustettu vuonna 1831 ja sen perustajajäseniä olivat muiden muassa J.L. Runeberg ja J.J. Nervander (Klinge, 2012). Koulu sijaitti Kaisaniemen puiston eteläreunalla yliopiston Meteorologisen observatorion vieressä (H. Nevanlinna, 2021).

niin sanotuille Töölön päivällisille⁵⁶ 1855. Jo aikaisemmin Theodor oli osoittanut kantaa ottavaa luonnetta ajan yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Teini-iässä hän karkasi kotoaan Helsingissä kahden toverinsa kanssa. Karkumatka suuntautui maaseudulle, missä pojat halusivat oppia suomenkieltä ja kertoa kansalle vapaudesta ja kansallisuus-aatteesta (Bergholm, 1902).

Neovius työskenteli Helsingin ruotsalaisen yksityislyseon matematiikan opettajana vuosina 1854–1855, ja teknillisen koulun matematiikan ja fysiikan opettajana vuosina 1856–1857. Päästyään takaisin yliopistoon Neovius matkusti Saksaan ja opiskeli Baijerissa Aschaffenburgin metsänhoitoakatemiassa⁵⁷. Hän valmistui siellä metsänhoitajaksi vuonna 1859.

Palattuaan Suomeen hän toimi metsänhoitajana vuosina 1859–1863, Metsähallituksen tutkijana 1860–1862 ja sanomalehtimiehenä vuosina 1864–1865. Vuonna 1865 Neovius työskenteli Göteborgissa matematiikan opettajana ja koulun johtajana yksityisessä poikakoulussa 1870–1875. Matematiikasta Neovius julkaisi lukion geometrian oppikirjan (T. Neovius, 1874).

Theodor Neovius palasi Suomeen vuonna 1875. Hänellä oli matematiikan ja luonnon-tieteiden lehtorin virka Tammisaaren ruotsinkielisessä naisopettaja-seminaarissa⁵⁸ vuodesta 1877 lähtien kuolemaansa saakka 1886.

Neovius oli yhteiskunnallisilta katsomuksiltaan liberaali. Hän toimi *Åbo Underrättelserin* Helsingin-kirjeenvaihtajana vuosina 1863–1864 sekä julkaisi ja toimitti sanomalehti *Helsingfors Postenia* vuosina 1864–1865 ja Tammisaaren ensimmäistä sanomalehteä *Västra Nylandia* vuosina 1881–1882.

Theodor Neoviuksen puoliso oli Maria Lovisa (Lova) Moring (1834–1926). Avioliittoon heidät vihittiin Kirkkonummella vuonna 1860. Heille syntyi kaksi poikaa: Theodor (1861–1911) ja Karl (1868–1909). Theodorin kautta suku jatkui Ruotsissa 1900-luvun alusta eteenpäin. Hän oli myös Helsingissä tunnetun lanka- ja trikooliikkeen (Aktiebolaget Th. Neovius) perustaja vuonna 1905.

Theodor Neovius kuoli keuhkokuumeeseen Kirkkonummella helmikuussa 1886. Muistokirjoituksen julkaisivat *Åbo Tidning* (10.2.1886) ja *Nya Pressen* (9.2.1886).

⁵⁶ Töölön juttu eli Töölön päivälliset tai kekkerit oli Helsingissä Krimin sodan aikana (1853–1856) vuonna 1855 tapahtunut poliittinen skandaali ja valtiollinen mielenosoitus, jossa ylioppilaat kohottelivat maljoja Venäjän vastustajien kunniaksi Töölössä Hesperian puistossa sijainneessa ravintolassa. Tapauksen johdosta 12 ylioppilasta erotettiin määräajaksi yliopistosta Suomen kenraalikuvernöörin vaatimuksesta. Tunnetuin heistä oli A. E. Nordenskiöld (1830–1901), tuleva tutkimusmatkailija ja Koillisväylän purjehtija. Hänet karkotettiin pysyvästi Ruotsiin (Blåfield, 2018).

⁵⁷ Kyseessä oli Baijerin kuningaskunnan metsäoppilaitos (Königlich Baierische Forst-Lehranstalt zu Aschaffenburg), joka oli perustettu vuonna 1807. Laitos muutettiin vuonna 1910 osaksi Münchenin yliopiston metsätieteellistä tiedekuntaa.

⁵⁸ Tammisaaren ruotsinkielinen opettaja(tar)seminaari oli Suomen toinen kansakoulujen naisopettajille tarkoitettu koulu, joka oli toiminnassa 1871–1974. Samana vuonna 1871 perustettiin Uudenkaarlepyyn kaupunkiin miesseminaari (Hyvär, 2006). Ensimmäinen seminaari oli saatu Jyväskylään jo vuonna 1863. Sen johtajana oli Suomen kansakoulujen isä Uno Cygnaeus (1810–1888). Yleinen kansakouluasetus astui voimaan vuonna 1866.

5.1. Theodor Neovius (1861–1911) - Kone- ja Lankaliike Oy Neovius Ab perustaja

Theodor Neovius syntyi Kirkkonummella vuonna 1861. Hän kävi isänsä johtamaa Göteborgin lyseota Ruotsissa 1868–1875. Kun perhe muutti takaisin Suomeen Theodor opiskeli vuoden 1876–1877 Tammissaaren reaalikoulussa, mutta jatkoi sitten opintoja Helsingin polyteknillisessä opistossa (nykyisin Aalto-yliopisto), mistä hän valmistui koneenrakennusalan insinööriksi vuonna 1881. Neovius teki insinööriksi valmistumisensa jälkeen laajan opinto- ja työmatkan Ruotsiin ja Saksaan. Hän työskenteli muun muassa Ericssonin sähkötehtailla Tukholmassa ja Siemensin konepajoilla Berliinissä. Suomeen palattuaan Theodor Neovius perusti vuonna 1889 Helsinkiin oman liikeyrityksenä. Sen myyntiartikkeleina olivat kutomakoneet, lanka- ja trikootuotteet sekä sähkölaitteet. Myymälä sijaitsi osoitteessa Mikonkatu 2 Pohjoisesplanadin kulmassa. Liiketoimintansa ohella Theodor Neovius toimi myös Helsingin kaupungin sähkö- ja puhelinverkoston tarkastajana 1890–1899.

Theodor Neovius teki yrityksestään osakeyhtiön vuonna 1905, jonka toiminimeksi tuli "Aktiebolaget Th. Neovius". Tosin jo vuonna 1906 Neovius myi liikkeensä ja muutti perheineen Ruotsiin. Syynä maastamuuttoon olivat terveydelliset syyt, mutta myös Suomen epävarmat poliittiset ja taloudelliset näkymät venäläistämisyhkimyksineen.

Theodor Neovius avioitui vuonna 1890 Mathilde Trüstedtin (1868–1949) kanssa. Heille syntyi viisi lasta Helsingissä.

Theodor Neovius kuoli Upsalassa vuonna 1911. Hänestä julkaistiin muistokirjoituksia sanomalehdissä *Västra Nyland* (27.4.1911) ja *Hufvudstadsbladet* (25.4.1911). Kirjoitusten

*Ladyn lähin vaatetuspa vainen,
nykyään on silkkikudonnainen.
Silkkitrikoota on housut paidat,
silkki verhoo kauniit nilkat kaidat.
Suosittuja ovat kudonnaiset.
Niitä käyttää työ- ja valtas naiset.
Kevyt, lämmin, aina taipuvainen
trikoo on — siis kuten itse nainen.*

Kaikkia naisten, miesten ja lasten puvustoon kuulu-
via trikookudonnaisia suuret valikoimat. Ainoastaan
ensiluokkaisia laatuja.

Osakeyhtiö
NEOVIVS
Perust. 1889
Helsinki, Mikonkatu 2.
Viipuri, Aleksanterink. 27.
Kirjetilaukset: Helsinki, Vladimirinkatu 21.

Kuva 26. Lankaliike Neovius Oy:n lehtimainos vuodelta 1927.

mukaan Neovius kuoli sydäntautiin juuri ennen 50-vuotispäiväänsä. Syyksi lehdet arvelivat raskasta työtä sähkölaitteiden asennuksissa rannikkoseuduilla omalla purjeveneellä ankarissa ja rasittavissa sääolosuhteissa useiden vuosien ajan.

Kone- ja lankaliike Neovius Oy

Koneliike Neoviuksen uudeksi omistajaksi ja johtajaksi Theodor Neoviuksen jälkeen tuli insinööri Ernst von Freymann⁵⁹ (1881–1958). Liikeryitys pysyi suvun hallussa, sillä Ernstin äiti Hildur Neovius (von Freymann) (1855–1934) oli Theodor Neoviuksen serkku. Ernst von Freymann johti liikettä vuoteen 1937 saakka ja oli vuoteen 1943 saakka Th. Neovius Oy:n johtokunnan puheenjohtaja.

Theodor Neoviuksen perustama yritys kasvoi nopeasti. Myymälöitä oli vuonna 1911 Helsingissä, Viipurissa ja Lahdessa. 1930-luvulla myyntipisteitä oli useita eri puolilla Helsinkiä: Töölössä, Sörnäsissä ja Kruununhaassa.

Koneliikkeestä kasvoi vähitellen huomattava lanka- ja käsityöliike, Osakeyhtiö Neovius. Neoviuksen kutomakoneosastolla oli kutomakoulu, missä koneen ostajat ja kutojiksi aikoi- vat saivat tarvitsemansa ammattiopetuksen kuukauden kestävillä kursseilla. Myöhemmin 1920-luvulla Neoviuksen johto päätti kehittää liikkeensä lankakaupan erikoisliikkeeksi. Kä- sityöharrastuksen suosion uusi nousu vauhditti 1920-luvulla lankakauppaa. Myyntivalikoima kattoi laajan kirjon erityyppisiä lankoja aina parsinlangoista käsityö- ja konelankoihin saakka. Tuotteita toimitettiin asiakkaille myös postimyyntin kautta. Yritys julkaisi omaa käsityölehteä, nimeltään Virkkaus- ja neuletyöt aina vuoteen 1972 saakka. Maamme vanhan ryijykulttuurin uudelleen eloonherättämisessä liikkeellä on ollut suuri vaikutus. Tässä tarkoituksessa Neovius Oy julkaisi alan harrastajien käyttöön ryijymalleja, joita on viety myös ulkomaille. Huomat- tavan osan liikkeen ryijyistä oli suunnitellut yhtiön johtaja Aksel W. Raitio (1893–1957).

Neovius Oy:n varajohtajana toimi konsuli Iivari Alijoki (1892–1960) vuodesta 1923 lähtien ja vuosina 1949–1952 hän oli koko yhtiön toimitusjohtaja. Sotien jälkeen 1940-luvulla Neovius Oy:n myymälöitä oli Helsingissä yli kymmenen ja maaseudulla neljällä paikkakunnalla. Liikkeen johtajana toimi Aksel W. Raitio. Vuonna 1949 Neovius Oy:n toiminnan täydyessä 60 vuotta ilmestyi myös liikkeen historiikki (Alijoki, 1949).

Perheyrittysten tapaan Neovius Oy rekrytoi johtotehtäviin toimihenkilöitä sukulaisten

⁵⁹ Ernst von Freymann oli syntynyt Bulgariassa. Hänen isänsä Otto Nikolai (1849–1924) oli syntynyt Venäjällä Kiovassa, mutta oli alunperin Baltian saksalaisaatelia. Otto von Freymann toimi Haminan Kadettikoulun opettajana 1884–1903 yleten kenraalimajuriksi. Toisen maailmansodan jälkeen Neuvostoliiton valvontakomissio Suomessa oli määrännyt kaikki entisen Venäjän keisarikunnan alamaiset karkotettaviksi Neuvostoliittoon. Ernst von Freymann oli katsottu isänsä kautta Venäjän kansalaiseksi, joten hän oli mahdollisten karkotettavien joukossa. Epävarman ja uhanalaisen tilanteen vuoksi Ernst emigroitui Saksaan Brittiläiselle miehitysvyöhykkeelle Lüneburgiin vuonna 1945, missä hän eli perheineen kuolemaansa saakka vuoteen 1958 (Helsingin Sanomat, 10.5.2020). Ernstin sisar Hildegard (1882–1978) oli isänsä kautta myös Venäjän kansalainen, mutta hän haki Suomen kansalaisuutta Helsingin kaupungilta vuonna 1918. Filosofian maisteri Hildegard von Freymann toimi matematiikan opettajana Helsingin Suomalaisessa yhteiskoulussa yli 50 vuoden ajan.

Neovius
90-vuotta
asiantuntemusta lanka-alalla

RUNSAASTA VALIKOIMASTAMME LÖYDÄT JUURI OIKEAN LANGAN JOKA KÄYTTÖTARKOITUKSEEN
Morsiuspuolinen ja väreiltään ajanmukainen lankavalkoima on kunnia-esiame. Mallit ja ohjeet, neuleohjeet ja pulkot saat myös meiltä. Samoin kuin näkövinkin osastollemme.

Neoviuksen ensimmäinen liikemerkki.

Tanaan on kulunut 90 vuotta siitä, kun tanssööri Th. Neovius avasi oman liikkeen Helsingissä. Lähe aloitti toimintansa lutomakoneiden myynnillä, mutta jo hyvin pian siihen liittyivät langat. Heti alkuajoina luotiin Neoviuksen maine kautta muun tunnettuina lankojen erikoislaadun perustamalla omia ryijymyymälöitä Helsingin, Turun ja Viipurin. Harvinaista laukonkoneita ostattiin myös jo silloin aloitettu tehokas postimyynti, sillä vaita vuosikymmenten myöhemmin muut Euroopan suuret lankaliikkeet sisällyttivät postimyyntin toimintaansa. Asiakas palveluun kiinnitettiinkin alusta alkaen suurta huomiota, ja se on tänäkin päivänä yksi Neoviuksen kantavista läpikäsitteistä.

ILMAINEN NEULEOHJE

KAIKKI NÄMÄ 24 MYYMÄLÄÄ OVAT PALVELUKSESSASI
HELSINKI: City-käytävä, Annankatu 22, Aino Aakentien 8, Hameentie 35, Kasarminkatu 19, Mannerheimintie 62, Mannerheimintie 100, Mannerheimintie 132, Munkkiniemi, Pöytätie 14, Museokatu 34, Sepänkatu 15, Tehtaankatu 14, Ilmaja 2, Munkkivareen ostoskeskus, Puotiharjun ostoskeskus • TAIPOLA: Häikkimäki • MARTINAANKSÖ: Ostoskeskus • TIKKURILA: Kietotie 13 • TURKU: Humalistenkatu 5, KOP-kolmio • TAMPERE: Hallituskatu 15 • VAASA:

TARJOUS -10% ILLI ATARIUS

Kuva 27. Neovius-Novita mainos *Helsingin Sanomissa* 3.11.1979. Neovius Oy:n mainoksissa usein toistettu iskulause oli "Meillä on lanka, jota etsit - Neovius".

piiristä. Niinpä liikkeen apulaisjohtajana 1930-luvulla toimi Ernst von Freymannin poika ekonomi Herbert von Freymann (1910–1954) ja 1930-luvulla somistajana aloittanut Arna-Marita Neovius (Hedberg) (1914–2013), joka oli isänsä⁶⁰ puolelta Neoviuksia ja äitinsä⁶¹ kautta von Freymanneja. Hänet valittiin Neovius Oy:n myymäläpäälliköksi vuonna 1958.

Osakeyhtiö Neovius oli Suomessa saksalaisen Anker-Werke kassa- ja ompelukoneiden pääedustaja jo 1910-luvun alussa. Koneiden myynti tapahtui ensin Neovius Oy:n erillisen osaston kautta, mutta vuonna 1927 perustettiin itsenäinen osakeyhtiö Neovius-Anker Oy (*Uusi Suomi*, 11.2.1931). Sen toimitusjohtajana toimi Ernst von Freymannin serkku ja Rolf Nevanlinnan nuorempi veli Erik (1901–1973) vuosina 1928–1932.

Käsityölankoja valmistava perheyriutus Novita Oy osti Osakeyhtiö Neoviuksen vuonna 1974. Neovius oli silloin käsityölankejen ja ryijyjen vähittäismyymäläketju, johon kuului 32 myymälää. Novitan tavoitteena oli tukea Neoviusta, sillä se oli tehnyt tärkeää työtä käsityön eteen Suomessa ja se haluttiin pitää suomalaisessa omistuksessa. Yrityksessä työskenteli omia taitavia suunnittelijoita (Palojärvi, 2018) Neoviuksen myymälöiden toiminta jatkui vuoteen 1995 asti, jolloin ne vallitsevan taloudellisen lama-ajan vaikeuksissa lakkautettiin.

⁶⁰ Lääket.lis. Osmo Neovius (1880–1929).

⁶¹ Elsa Neovius s. von Freymann (1884–1971). Elsa ja Osmo olivat serkukset.

6. EDVARD ENGELBERT NEOVIUKSEN JÄLKELÄISET

Haminan kadettikoulu matematiikan opettaja Edvard Engelbert Neoviukselle (1823–1888) ja hänen aviopuolisolleen Elise Krogiukselle (1829–1904) syntyi yhdeksän lasta: Viktor Adolf (1848–1897), Lars Theodor (1850–1916), Edvard Rudof (1851–1917), Axel Georg (1853–1898), Hildur Johanna (1855–1934), Aline Maria (1857–1937), Elise Augusta (1858–1932), Amalia Charlotta (1862–1862) ja Otto Wilhelm (1867–1927). Äiti Elise synnytti lapset 19 ja 38 ikävuoden välillä, joten hän oli raskaana aina muutaman vuoden välein noin 20 vuoden aikana. Kaikki lapset syntyivät Haminassa. Elisen ja Edvardin viisi poikaa kävivät Haminan Kadettikoulun, mutta vain kaksi heistä (Viktor ja Axel) jatkoi sotilasuralla.

Aviopuolisoiden nimet yhdessä heidän lapsiensa kanssa syntymäaikoineen on kirjattu perheraamatun sisäkannelle siistillä kaunokirjoituskäsiällä.

6.1. Viktor Adolf Neovius (1848–1897) – eversti

Elise ja Edvard Neoviuksen vanhin lapsi Viktor aloitti Haminan kadettikoulun 11-vuotiaana vuonna 1859 ja valmistui kadettivänrikkinä kurssinsa priimuksena vuonna 1867 (ks. Taulukko 1/13). Hän sai komennuksen Puolaan Varsovaan Keisarin henkikaartin Volyanin rykmenttiin⁶². Sieltä Neovius komennettiin Nikolain insinööriakatemiaan Pietariin vuosiksi 1871–1873, mutta joutui keskeyttämään opintonsa silmänsairauden vuoksi. Varsovan aikana Viktor Neovius oli mukana Turkin sodassa 1877–1878. Tämän jälkeen Neovius palveli Suomen asevelvollisarmeijan joukko-osastoissa⁶³ Viipurissa, Helsingissä, Kuopiossa ja Viipurissa. Neovius oli sotaylioikeuden jäsen 1889–1890. Hän sai ylennyksen everstiksi vuonna 1890 ja nimitettiin samalla Viipurin pataljoonan komentajaksi.

Viktor Neovius otti komppanianpäällikkönä osaa Turkin sotaan 1877–1878 yhdessä veljensä Axelin kanssa Suomen Kaartin joukoissa.

Viktor Neoviuksesta on annettu seuraava luonnehdinta (Tallqvist, 1922): "*... som bland andra prov på sina matematiska begåvning författat en avhandling om beräkning och bedömande av målskjutningsresultat ...*".

⁶² Keisarin henkivartiokaarti oli hallitsijan oma sotaväki. Kaartilaiset olivat keisarillisen Venäjän armeijan eliittijoukkoa, johon valikoitiin miehiä ympäri laajaa valtakuntaa. Kaartin joukko-osastot oli varustettu, aseistettu ja vaatetettu maan riviarmeijaa laadukkaammin ja näyttävämmin, ja niitä kouluttivat ja johtivat arvostettujen sotakoulujen parhaat opettajat. 1800-luvun lopulla Kaartiin kuului lähes 150 000 sotilasta. Suomen Kadettikoulusta valmistuneet upseerit lähetettiin jatkokoulutukseen ja venäjän kieltä oppimaan tavallisesti Puolaan, missä toimi 23. armeijakunnan Varsovan piiri ja siellä Henkikaartin Volynian rykmentti. Volynia oli 1800-luvulla alue Puolan kaakkoisosassa. Nykyisin se kuuluu Ukrainalle.

⁶³ Vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaan Suomeen perustettiin kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa, joista kukin muodostui neljästä komppaniasta. Pataljoonien sijoituspaikat olivat läänien pääkaupungeissa: Helsinki, Turku, Vaasa, Oulu, Kuopio, Mikkeli, Hämeenlinna ja Viipuri. Koko armeijan rauhanaikainen vahvuus oli noin 5 600 miestä. Suomen Kadettikoulu Haminassa oli myös maamme armeijan osasto. Täydessä vahvuudessaan Suomen armeija oli vuonna 1883. Suomen sortovuosien aikana tarkk'ampujapataljoonat lakkautettiin vuonna 1901.

Edvard Neovius född d. 7 Nov. 1823
 Elise Krogius " d. 2 Aug. 1829
 Vigde d. 4 Jan. 1848
 Viktor Adolf född d. 21 Sept. 1848
 Lars Theodor " d. 21 April 1850
 Edvard Rudolf " d. 14 Nov. 1851
 Axel Georg " d. 25 Juli 1853
 Hilma Johanna " d. 17 April 1855
 Mina Maria " d. 13 Febr. 1857
 Elise Augusta " d. 14 Dec. 1858
 Amalia Charlotta " d. 21 Mars 1862
 död d. 26 Mars 1862
 Otto Wilhelm — född d. 15 Juni 1867

Kuva 28. Edvard Neoviuksen ja hänen puolisonsa Elise Krogiuksen perheamaton sisäkansilehti. Siihen on kirjoitettu aviopuolisoiden ja heidän yhdeksän lapsensa nimet ja syntymäajat ikäjärjestyksessä. Lapsista vanhin oli Viktor, joka oli syntynyt vuonna 1848 ja nuorin Otto 1867, joka oli Rolf Nevanlinnan isä. Yksi lapsista, Amalia Charlotta, kuoli vain muutaman päivän ikäisenä vuonna 1862. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

Turkin sota 1877–1878

Turkin sota oli osa Ottomaanien eli Turkin valtakunnan hajoamisvaihetta, joka oli alkanut jo Kreikan itsenäistymisestä Turkin vallasta 1820-luvulla. Vuonna 1875 Balkanin alueella syntyi kapinaliike Turkin valtaa vastaan ja pyrkimys itsenäisiin valtiomuodostumiin. Venäjä katsoi tilaisuutensa tulleen ja tarjoutui auttamaan slaavilaisia veljeskansoja, joita yhdisti vielä sukulaiskieli ja ortodoksinen uskonto. Taustalla oli silkkaa valtapyrkimystä ja saada Turkki heikennettyä siinä määrin että Välimerelle suuntautuvalle meriliikenteelle strategisesti tärkeä Bosporin salmi ja Egeanmeri tulisivat Venäjän kontrolliin. Suomikin saatiin mukaan hankkeeseen, koska meillä haluttiin tukea kristittyjen Balkanin kansojen irtautumista vieraan turkkilaisen muslimivallan alaisuudesta. Yhtymällä Venäjän joukkoihin Suomi saattoi myös todistaa uskollisuuttaan keisarille (Klinge, 1997).

Suomen kaarti lähti noin tuhannen sotilaan voimin suuren innostuksen ja kansanjoukkojen kannustamana kohti Balkanin maita syksyllä 1877. Suomalaiset joukot olivat voitokkaasti mukana kuuluisassa Gornyi Dubnjakin taistelussa nykyisen Bulgarian alueella. Siellä Axel Neovius haavoittui jalkaan osuneesta kiväärinluodista lokakuussa 1877. Hänet palkittiin taisteluissa osoitetusta urhoollisuudesta Venäjän Pyhän Annan ritarikunnan 3. luokan kunniamerkillä miekkojen ja ruusukkeen kera.

Suomen Kaarti osallistui vielä suureen Filippolin kaupungin valtaukseseen ja jatkoivat sieltä marssiaan aina Konstantinopolin läheisyyteen, jolloin sota päättyi. Suomen Kaarti menetti taisteluissa vain joitakin kymmeniä miehiä, mutta tartuntatauteihin kuoli yli 150 kaartilasta. Suomen Kaarti palasi kotimaahan toukokuussa 1878. Kaartin kasarmin pihalle Helsinkiin pystytettiin sodan jälkeen vuonna 1881 Gornyi Dubnjakin taistelun muistomerkki, johon kaatuneiden suomalaisten nimet on hakattu.

Turkin sota ei ollut Venäjälle onnistunut. Siitä tuli suunnattoman kallis eikä Venäjä saavuttanut juuri mitään strategista etua taisteluillaan, koska suurvaltojen johdolla tehdyn rauhansopimuksen mukaan Englanti ja Itävalta-Unkari jakoivat suurimmat saaliit: Englanti otti Kyproksen saaren, vaikka ei osallistunut taisteluihin ja Itävalta-Unkari sai osia Balkanilta haltuunsa. Eräs konkreettinen tulos Balkanin vapaustaisteluista oli itsenäisen Bulgarian valtion syntyminen.

Suomessa Kaartin osallistuminen sotatoimiin Turkissa teki Kaartista Suomessa tunnetun ja arvostetun. Aiheeseen liittyvät arkkiveisut ja laulut vahvistivat sanomaa. Vielä tänäänkin lauletaan "*Kauan on kärsitty vilua ja nälkää Balkanin vuorilla taistellessa ...*"(Klinge, 1997).

Kuva 29. Viktor Adolf Neovius (1848–1897) everstin juhlaunivormussaan noin vuodelta 1895. Viktor Neovius oli tuolloin Suomen Kaartin Viipurin 8. tarkk'ampujapataljoonan komentaja. Hänellä on kaulassaan korkea Venäjän Pyhän Vladimirin ritarikunnan 3. luokan mitali. (Kuva: Fredrik Diehl, Wiborg, yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

Viktor Adolf Neoviuksen elämä päättyi 48-vuoden iässä äkilliseen sairauskohtaukseen helmikuussa 1897, kun hän oli johtamassa komentamaansa pataljoonaa tavanomaiseen aamuharjoitukseen Viipurin liepeillä. Viktor suistui hevosen selästä ja paikalle kiiruhtanut lääkäri totesi everstin kuolleen välittömästi sydänkohtaukseen (*Hufvudstadsbladet*, 21.2.1897). Viktorin hautajaisista muodostui suuri tapahtuma kuten sanomalehti *Uusi Suometar* kuvailee (26.2.1897). Hautajaiskulkue oli "toista virstaa pitkä". Sitä johti sotaväen lippulinna ja sotilassoittokunta. Haudalla sotilasvartio ampui vainajan kunniaksi kolme kiväärin laukausta ilmaan. Hautaseppeleet tulivat kaikista Suomen armeijan joukko-osastoilta. Muistopuheet lehdistössä olivat tavanomaisen ylistäviä, mutta loppulause oli yllättävän paljastava: "*Eversti Neovius nautti arvoa sotataidollisten tietojensa ja harvinaisen tarmokkuutensa vuoksi, joka viimeainittu ominaisuus luonteen itsenäisyyden ja ankaruuden parissa joskus saattoi välit hänen ja hänen alaisensa sekä toverien välillä kireiksi*".

Syyskuussa 1897 sanomalehdessä *Finlands Allmänna Tidning* oli ilmoitus, että Suomen sotavoimien leskirahastosta oli myönnetty eläke eversti Viktor Neoviuksen lähimmille omaisille. Kyseessä olivat Viktorin vaimo vapaaherratar Alma Neovius (von Koskull) (1863–1921) ja tytär Ellen (Witting) (1883–1961).

Kuva 30. Axel Georg Neovius (1853–1898) kapteenin univormussaan 1890-luvun alussa. Hän palveli viimeksi komppanian päällikkönä Turun tarkk'ampujapataljoonassa. (Kuva: Daniel Nyblin, Helsinki. Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

6.2. Axel Georg Neovius (1853–1898) – everstiluutnantti

Axel Georg Neovius syntyi Haminassa vuonna 1853. Hän aloitti Kadettikoulun 12-vuotiaan ja valmistui sieltä vuonna 1874 (ks. Taulukko 1/16). Neovius nimitettiin samana vuonna Suomen kaartin (Henkikaartin 3. Suomen Tarkk'ampujapataljoona) vänrikiksi kolmen vuoden ajaksi 1874–1877. Axel osallistui Suomen Kaartin joukoissa Turkin sotaan 1877–1878. Sodan jälkeen hänet ylennettiin alikapteenina Turun tarkk'ampujapataljoonaan vuonna 1879, missä hän palveli vuoteen 1894 saakka. Axel Neovius erosi sairauden takia armeijan palveluksesta everstiluutnanttina vuonna 1894. Hän kuoli Helsingissä kesällä 1898 vain 45-vuoden iässä.

Helsingin yliopiston fysiikan professori Hjalmar Tallqvist (1922) kirjoittaa: "... *Axel Georg, som var en elegant och angenäm sällskapsmänniska, men kanske ej så djupt anlagd som broderna ...*".

Toisin kuin vanhempi veljensä Viktorin kohdalla oli ollut, Axelin kuolema jäi vähälle huomiolle lehdistössä. Hän ei sairaalloisuutensa vuoksi ollut näkyvä hahmo armeijajyhteisössä. Pieni muistokirjoitus ilmestyi Neoviuksen kotikaupungin lehdessä *Fredrikshamns Tidning*

(13.7.1898) ja sanomalehdessä *Finlands Allmänna Tidning* (9.7.1898). Axelin yksinkertaiset hautajaiset olivat Helsingin Luterilaisella hautausmaalla. Arkulle laskettiin vain yksi seppel, joka oli hänen vaimoltaan (*Hufvudstadsbladet*, 11.7.1898). Axel Georg Neoviuksen puoliso oli kreivitär Alice Creutz (1860–1907). Heillä oli kolme lasta: Carl (1882–1943), Tyra (1883–1970) ja Georg (1885–1935).

6.3. Lars (Lauri) Neovius – Nevanlinna (1850–1916) – Suomen pikakirjoituksen luoja, matemaatikko

Lars Theodor Neovius (1850–1916) aloitti perheen poikien tradition mukaisesti Haminan Kadettikoulun vain 9-vuotiaana vuonna 1859. Hän valmistui koulusta vuosiluokkansa parhaimpana oppilaana vuonna 1868 (ks. Taulukko 1/14). Haminasta Lars komennettiin Varsovaan Volynian rykmenttiin, missä hän oli kolme vuotta. Lars erosi armeijan palveluksesta aliluutnanttina vuonna 1871 ja siirtyi opiskelemaan matemaattisia aineita Helsingin yliopistoon. Hän täydensi opintojaan Sveitsissä yhdessä veljensä Edvard Rudolfin kanssa 1871–1872 Zürichin teknillisessä korkeakoulussa (ETH).

Lars Neovius valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1873 ja väitteli filosofian tohtoriksi matematiikan alalta vuonna 1884 (L. Neovius, 1884). Väitöskirjassaan Neovius tarkasteli kompleksilukuja vektoreina ja kuinka niistä voidaan muodostaa tavanomaisia algebrallisia summia ja tuloja. Väitöstilaisuuden virallinen vastaväittäjä yliopiston matematiikan dosentti Sakari Levänen (1841–1898) totesi lausunnossaan, että Neoviuksen työ on vaikeaselkoinen ja tuskin antaa mitään uutta tieteelle (Elfving, 1981).

Lars Nevanlinna aloitti työuransa matematiikan ja fysiikan opettajana jo opiskeluaikoina. Hän toimi Helsingin ruotsinkielisen reaalilyseon opettajana ja lehtorina 1872–1884. Neoviuksen ura oppikoulujen matematiikan ja fysiikan opettajana jatkui Uudessa ruotsinkielisessä yhteiskoulussa 1888–1901 ja samanaikaisesti Helsingin Suomalaisessa yhteiskoulussa 1899–1902, missä opetuskielenä oli suomi. Näin hänen opettajan uransa kesti yli 30 vuotta. Lars Neovius julkaisi useita algebran⁶⁴, geometrian⁶⁵ ja trigonometrian oppikirjoja ruotsiksi ja suomeksi oppikouluja varten (L. Neovius, 1898, 1902, 1903). Hänet nimitettiin kouluhallituksen matematiikan ja luonnontieteiden ylitarkastajaksi vuonna 1902. Neovius erosi tehtävästään vaikean silmäsairauden vuoksi vuonna 1914.

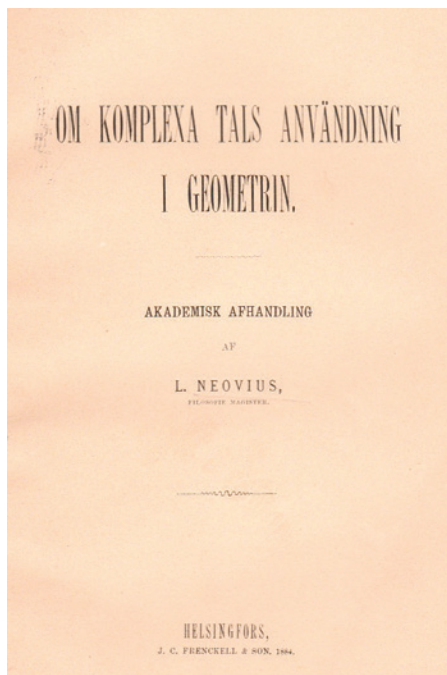
Suuren nimenvaihtoaallon mukana vuonna 1906, Lars Neovius muutti eräiden muiden sukulaistensa tavoin sukunimensä muotoon Nevanlinna ja otti etunimekseen Lauri. Kotona

⁶⁴ Termi *algebra* tulee alunperin arabiankielisestä sanasta *al-jabr* ja tarkoittaa yhdistämistä, yhdistelyä tai uudelleenyhdistämistä eli erilaisten matemaattisten lausekkeiden muokkausta uuteen muotoon. Algebraista on käytetty koulumaailmassa myös nimitystä "kirjainlaskenta". Se on oppiaineen nimenä jäänyt pois käytöstä Suomessa 1970-luvun alussa. Nykyään algebra ja geometria on sulautettu yhdeksi matematiikan oppiaineeksi. Perinteisen aksiomaattisen geometrian osuus opetusohjelmassa on supistettu minimiin.

⁶⁵ Alkeisgeometrian oppikirja I - II, 1902, *Elementarkurs i geometri*, 1903.

Kuva 31. Lars (Lauri) Neovius-Nevanlinna (1850–1916) noin vuonna 1895 Helsingissä (Kuva: Atelje Ståhlberg. Yksityinen kokoelma/ Heikki Nevanlinna).

Kuva 32. Lars Neoviuksen matematiikan tohtorinväitöskirja vuodelta 1884. Om komplexa tals användning i geometrin - kompleksilukujen käyttö geometriassa.

Kuva 33. Lars Theodor Nevanlinnan hauta Helsingin Hietaniemen hautausmaalla. Nimen alla on pikakirjoituksella teksti: *Suomalaisen pikakirjoituksen luoja*⁶⁸

Samassa hautapaikassa on myös hänen puolisonsa Anna Nevanlinna (s. von Törne) (1853–1933). (Kuva: Heikki Nevanlinna).

Laurin vaatimuksesta puhuttiin tinkimättömän periaatteellisesti aina suomea, vaikka hänen vaimonsa Anna (von Törne) (1853–1933) osasi sitä tuskin lainkaan. (Nevanlinna, 1976). Lars (Lauri) Neovius-Nevanlinna tunnettiinkin voimakkaana suomalaisuuden ja suomenkielen aktiivisena puolustajana, fennomaanina, ruotsinkielien valta-asemaa vastaan. Perheen lapset Aino (Hjelt) (1876–1945), Osmo (1880–1929), Soini (1882–1951) ja Väinö (1890–1956) opiskelivat kaikki suomenkielisessä oppikoulussa, mutta vain Osmo säilytti vanhan Neovius-sukunimensä. Lapsista Aino päteväytyi yhteiskoulun opettajaksi, Osmo⁶⁶ ja Väinö⁶⁷ olivat lääkäreitä ja Soini tuomari ja korkeimman oikeuden jäsen. Aino Neovius toimi seppeleensitojattarena Helsingin yliopiston Filosofisen tiedekunnan maisterin ja tohtorin promotiossa vuonna 1897.

Suomen ruotsinkielisessä lehdistössä Lars Neovius sai osakseen kirjeitä kommentteja, jotka liittyivät Larsin poleemisiin lausuntoihin koulujen kielikysymyksistä: "... *Nevanlinna, som var en rent fanatisk finskhetsivrare, känd för den häftighet, varmed han motarbetade svenska läroverk i vårt land och detta ehuru han utövat sin pedagogiska verksamhet så gott som uteslutande vid svenska skolor. ...*" (*Åbo Underrättelser*, 7.5.1916). Kielikysymys polarisoi mielipiteitä voimakkaasti aina äärimmäisyyksiin saakka.

Lars Nevanlinna kuoli toukokuussa 1916. Tapahtumasta kertoi ja muistikirjoituksen julkaisivat mm. *Hufvudstadsbladet* (6.5.1916), *Uusi Suometar* (10.5.1916), *Tampereen Sanomat*

⁶⁶ Osmo Neovius valmistui Helsingin yliopistosta filosofian kandidaatiksi vuonna 1902 ja lääketieteen lisensiaatiksi 1909 erikoisalanaan silmätaudit. Neovius palveli Helsingin sotilassairaalan silmälääkärinä ja samalla yksityislääkärinä 1913–1928 (*Wiborgs Nyheter*, 16.1.1929, *Helsingin Sanomat*, 12.1.1929).

⁶⁷ Väinö Nevanlinna valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1918. Hän toimi kirurgina useissa sairaaloissa eri puolilla Suomea. Oulun lääninsairaalan ylilääkäri 1928–1956.

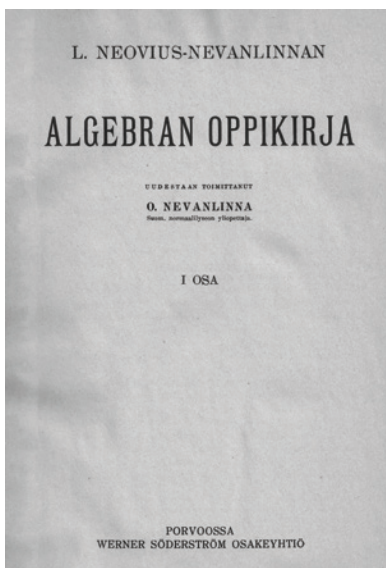
⁶⁸ Käännös: Irma Huotinen (Suomen Pikakirjoittajyhdistys).

(7.5.1916), *Åbo Underrättelser* (7.5.1916) ja *Helsingin Sanomat* (10.5.1916). Muistopuheen haudalla piti kouluhallituksen ylitirehtööri ja senaattori Y.K. Yrjö-Koskinen (1854–1917). Hän lausui mm. "... *Lauri Nevanlinna oli järkähtämätön periaatteen mies, siinä hänen voimansa, hänen tarmonsia pohja, hänen olennaisin tunnusmerkkinsä, mikäli me Koulutoimen Ylihallituksessa häntä opimme tuntemaan, siinä ehkä hänen heikkoutensakin jokapäiväisen elämän vaihtelevissa kysymyksissä. Hän oli tämän ohessa, vaikka ruotsinkielisestä kodista lähteneenä, ennen kaikkea suomalainen mies, järkähtämättä, horjumatta, vakaumuksensa koko lämmöllä ...*" (*Uusi Suometar*, 10.5.1916)

Lars Neovius-Nevanlinnan matematiikan oppikirjojen tarkastelua

Matematiikan lehtorina Helsingin oppikouluissa saamansa kokemukset Lars Neovius koosti aluksi ruotsinkieliseen algebran oppikirjaan "*Elementarkurs i algebra*" vuonna 1898. Tämän pohjalta hän toimitti suomenkieliset algebran oppikirjat (osat I ja II). Ensimmäinen osa oli tarkoitettu keskikoulun oppimäärää varten (luokat III - V) ja toinen lukioita (luokat VI - VIII) varten. Algebra I koostuu kolmesta luvusta: 1. Laskutoimitukset rationaalisilla lausekkeilla, 2. Laskutoimitukset juurilausekkeilla ja 3. Funktiot ja niiden graafinen esittäminen. Kaikkeen tähän menee 216 sivua. Kirjan toisessa osassa lukioluokille lukujen ja sivujen numerointi jatkuu suoraan kirjan ensimmäisestä osasta: 4. Yhtälöoppi, 5. Funktion kulun tutkiminen sen kuvaajatangentin kulmakertoimen avulla, 6. Logaritmit, 7. Sarjat.

Nämä oppikirjat, pienin muunnoksia, olivat käytössä lähes kaikissa Suomen oppikouluissa pitkälle 1950-lukua saakka.

Kuva 34. Lars (Lauri) Neovius-Nevanlinnan algebran oppikirja keskikoulua varten. I osa. Kuvan kansilehti on Larsin veljen Otto Nevanlinnan uudelleen toimittama laitos (4. painos) vuodelta 1919. Kirja ilmestyi alunperin vuonna 1908.

Lars Neovius-Nevanlinnan kuoleman jälkeen oppikirjojen toimitustyön teki ensin Larsin veli Helsingin Normaalilyseon matematiikan yliopettaja Otto Nevanlinna (1867–1927) ja hänen jälkeensä 1930-luvulta eteenpäin Oton poika professori Rolf Nevanlinna (1895–1980). Kirjan 12. painos vuodelta 1930 on nimeltään "Nevanlinnan Algebran oppikirja I". Sen sisältöä oli muokannut kolme suvun matemaatikkoa. Tietävästi viimeinen painos (17.) kirjasta on otettu vuonna 1945. Sen on kustantanut WSOY.

Suomen koululaitos 1800-luvun puolivälin jälkeen

Suomen koululaitos kasvoi 1800-luvun puolivälin jälkeen räjähdysmäisesti. Kasvu tapahtui teollistumisen ja modernisaation yhteydessä, väestön sosiaalinen nousu tuli yhä yleisemmäksi eikä se enää edellyttänyt ruotsinkielistymistä. Tämä kehitys romutti sosiaalisen kielirajan. Sen rinnalla vaikutti toinenkin ilmiö, sivistyneistön kielenvaihto, johon Neovius-Nevanlinna sukukin osallistui (K. Lindgren & A.-R. Lindgren, 2005).

Koululaitoksen kehitystä vauhditti laki kansakoulusta vuodelta 1866 ja koulujärjestys oppikouluista vuonna 1872. Valtakunnallista koulutointa ohjattiin ja kehitettiin kouluylivaltuudesta, joka oli perustettu vuonna 1870. Kirkko julkista opetusta antavana organisaationa jäi syrjään, vaikka sen varassa oli ollut maamme alkeiskoulutus jo vuosisatoja. Koulu-uudistuksen eräs tavoite oli saada laajat maaseutuväestöt järjestäytyneen opetuksen piiriin ja kaikki maan lahjakkuusreservit yhteiskunnan käyttöön.

Oppikoulujen määrä oli vuonna 1870 kymmenen, mutta 1900-luvun alkuun tultaessa niitä oli yli 100. Kouluja oli erikseen valtion ylläpitämiä ja yksityisen rahoituksen varassa toimivia oppilaitoksia. Koululaisten ja opettajien, erityisesti suomenkielisten, määrä nousi noin kymmenkertaiseksi 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, mutta ruotsinkielisten oppilaiden määrä pysyi suunnilleen samana (Tommila & Korppi-Tommola 2003). Samanlainen kasvu tapahtui yliopistossa. Naiset saivat virallisen tasavertaisen oikeuden osallistua yliopisto-opetukseen vasta vuonna 1901. Vuoteen 1915 mennessä naisten osuus opiskelijoista oli jo noin neljännes. Kaikki tämä voimakas kasvu heijasteli autonomian ajan Suomen talouden nopeaa nousua ja eri yhteiskunnan alojen kehitystä. Koulunkäynti merkitsi myös sosiaalista kohoamista yhteiskunnan alimmille kerroksille, erityisesti talonpoikaisille kodeille (Virtanen, 1974). Maan väkiluku kaksinkertaistui 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun alkuun, mutta Helsingin ja Suomen toiseksi väkirikkaimman kaupungin Viipurin asukasmäärät kasvoivat nopeammin kuin maan väestö. Helsingin asukasluku ylitti 100 000 asukkaan rajan suunnilleen vuonna 1900 (Meinander, 2006.).

Elinkeinoelämässä tapahtui voimakas teollistuminen samalla kun maataloudesta elantonsa saavien määrä väheni merkittävästi. Tarvittiin lisää koulutusta ja siihen päteviä opettajia sekä

uusia ajanmukaisia oppikirjoja. Näihin tehtäviin tietyt Neoviukset omasivat sopivia taitoja erityisesti matematiikassa ja heillä oli kouluopetukseen käyttökelpoista pedagogista kykyä (ainakin 1800-luvun opetusnormien ja -ihanteiden mukaan, ks. Lehtinen ja muut 2019). Oppikoulun opettaja oli arvostettu ja kunnioitettu yhteiskunnan jäsen ja se myös tarjosi taloudellisesti suhteellisen turvatun työuran. Useilla opettajilla oli vielä korkein akateeminen tohtorin tutkinto ja professorin pätevyys. Naisilla oli pääsy vain kansankoulun, tyttökoulujen tai opettajaseminaarien opettajiksi ja sekin oli mahdollista vain naimattomille.

Lars Neovius-Nevanlinnan aikoina 1900-luvun alussa ja vuosikymmeniä sen jälkeenkin matematiikan opetus oppikouluissa alkoi alaluokilla aritmetiikalla, jossa operoidaan kokonais-, desimaali- ja murtoluvuilla. Tunneilla harjoitellaan yhteen- ja vähennyslaskua, kerto- ja jakolaskua numeroesimerkein. Kolmannella luokalla aloitettiin algebralla, missä peruslaskutoimitukset yleistetään kirjainsymboleilla esitettävänä sääntöinä. Perusoppia jatketaan ja lukualuetta laajennetaan ottamalla käyttöön nolla (0) ja negatiiviset luvut. Tulon määritelmästä päästään potensseihin. Nevanlinna määrittelee tulon, jossa on m tekijää, ja jokainen $= a$, merkitään a^m ja lausutaan: $a:n m:s$ potenssi tai a korotettuna $m:n$ teen potenssiin. Luku a on potenssin kantaluku ja sen eksponentti on m , jolle Lars Nevanlinna on antanut sattuvan, tosin koskaan käyttöön jääneen, nimityksen korotin. Erityisesti, jos korotin $m = 2$, kyseessä on luvun a neliö, jos $m = 3$ niin puhutaan luvun a kuutiosta.

Nevanlinnan algebran oppikirjan II luku käsittelee juurioppia, joka esitetään potenssilaskujen loogisena laajenuksena. Ensin tarkastellaan positiivisia lukuja a ja n . Näiden avulla määritellään $\sqrt[n]{a}$, joka on $n:s$ juuri $a:sta$. a on juurettava ja n on indeksi eli Larsin suomentamana juurrin. Laskutoimituksen nimi on juuren otto tai juurtaminen (latinaksi ja englanniksi radix).

Lars Neovius-Nevanlinnan muistopuheissa esitettiin myös kritiikkiä hänen kirjoittamiaan oppikirjoja kohtaan: " ... *Lars Neovius on julkaissut tieteellisiä tutkimuksia matematiikan ja fysiikan aloilta. Näiden lisäksi hän on laatinut koko joukon kouluille tarkoitettuja oppikirjoja algebran, geometrian ja trigonometrian opetukseen. Neoviuksen tuottamat oppikirjat ovat käsitelytavaltaan moderneja, vaikkakin toisinaan hieman teoreettisia. Useat oppilaat kouluissa ovat pitäneet Neoviuksen oppikirjoja vaikeaselkoisina ja liian vaativina monien oppilaiden kyvyille omaksua täsmällisiä matemaattisia todistuksia ja käsitteitä. Kuitenkin ne ovat matematiikan opettajien laajasti arvostamia. ...*" (Hufvudstadsbladet, 6.5.1916; Tampereen Sanomat, 6.5.1916). Myöhemmin 1920-luvulla Lars Nevanlinna nuorempi veli Otto toimittikin näistä oppikirjoista lyhennetyt ja yksinkertaistetut versiot.

Neovius-Nevanlinnan matematiikan oppikirjat jäivät pois kouluohjelmista 1950-luvun alussa. Silloin luettiin yleisesti Teknillisen korkeakoulun matematiikan professori Kalle Väisälän

(1893–1968) laatimaa algebran oppikirjaa osat 1 ja 2, joista jälkimmäinen oli lukion pitkän oppimäärän kirja (Väisälä, 1962). Väisälän algebra 1 ja Nevanlinnan vastaava kirja ovat sisältöään hyvin samanlaisia, mihinkäs nämä matematiikan perusteet olisivat muuttuneet. Sen sijaan pitkän matematiikan oppisisältö oli huomattavasti laajempi kuin Neovius-Nevanlinnan oppikirjoissa. Väisälän oppikirjojen mukaan opetettiin lukioissa differentiaali- ja integraali-laskennan alkeita, jotka Neoviuksen aikana kuuluivat vasta matematiikan yliopisto-opintojen ensimmäisen vuosikurssin luentoihin.

Suomessa siirryttiin muiden Pohjoismaiden tapaan niin sanottuun uuteen matematiikkaan 1960-luvun lopulla. Sen perustana oli joukko-oppi, mikä sinänsä oli kyllä jo vanhaa matematiikkaa 1800-luvulta. Matematiikan opiskelu joukko-opin menetelmällä tarkoitti sitä, että numerot korvattiin opetuksen alkuvaiheessa alkiolla ja joukoilla sekä yhteen- ja vähennyslasku unioneilla ja leikkauksilla. Noin puoli vuosisataa käytössä ollut Nevanlinnan Algebran oppikirja näytti joutuneen vanhentuneena roskakoriin. Uudistus sai vastaansa ankaraa kritiikkiä. Rolf Nevanlinna kirjoitti vuonna 1964 ilmestyneessä artikkelissaan murska-arvion niin sanotusta uudesta matematiikasta (R. Nevanlinna, 1964; Lehto, 2001). Alan edistäjät Suomessa eivät hyväksyneet Nevanlinnan argumentteja, vaan pitivät häntä jääräpäisenä vanhuksena, joka ei enää ole matematiikan opetuksessa ajan hermolla. Nevanlinnan lehtikirjoitus herätti huomiota ulkomaita myöten. Se käännettiin useille eri kielille ja julkaistiin alan kansainvälisissä tiedesarjoissa (Louhivaara, 1976).

Vähitellen uusi matematiikka miellettiin kokonaisuudessaan liian teoreettiseksi, symboleja ja nimityksiä ylikorostavaksi sekä käytännön elämälle vieraaksi. Siitä luovuttiinkin vähitellen ja koulujen matematiikan opetuksen sisältö palautettiin lähemmäksi aikaisempaa. Suomessa uuden matematiikan kukoistusvaihe kesti vain vuoteen 1976. Joukko-opin käytöstä matematiikan alkeiden opetuksessa luovuttiin virallisesti vuonna 1983.

Lauri Neovius-Nevanlinnan tuotantoon kuului myös sarja oppikoulujen geometrian koulukirjoja. Ensimmäinen niistä ilmestyi jo aivan 1900-luvun alussa (Neovius, 1902). Kirjaa muokkasi edelleen Larsin veli Otto. Se oli oppikoulujen käytössä muiden vastaavien geometrian kirjojen joukossa aina 1950-luvun alkuun saakka, jolloin kirjasta valmistui 18. painos nimellä "Alkeisgeometrian oppikirja" Otto Nevanlinnan toimittamana yli 300-sivuisena teoksena (O.W. Nevanlinna, 1953). Tämä oppikirja oli sisältöään muuttamattomana laitoksena oppikoulujen käytössä noin 25 vuoden ajan vuodesta 1926 lähtien. Ehkä kirjan tekijät ajattelivat, että geometria matematiikan osa-alueena on ollut jo olemassa ennen ajanlaskua täydellisenä järjestelmänä geometrian suurten nimien kuten Eukleideen jäljiltä. Silloin ei ole suurta tarvetta muuttaa koululaisillekaan tarkoitetun oppikirjan sisältöä.

Geometrian opetuksessa jokaisella oppilaalla oli käytössä lyijykynällä varustettu harppi ympyräviivojen piirtämistä varten ruuduttomaan harjoitusvihkoon. Tärkeitä apuvälineitä oli myös kulmaviivoitin ja astelevy geometristen viivojen ja kulmien mittaamisen avuksi. Opettajalla oli samat mutta suuremmat laitteet käytössä liitutaululle piirrettäviä kuvioita konstruomiseksi.

Neovius-Nevanlinnan algebran ja geometrian oppikirjat jäivät pois käytöstä 1950-luvun aikana. Tilalle nousi muiden muassa Kalle Väisälän laatimat oppikirjat. Esimerkiksi geometrian

oppikirja oli supistettu Nevanlinnan kirjaan verrattuna sivumäärältään noin puoleen (Väisälä, 1958). Kielellinen esitysmuoto on Nevanlinnan vanhahtavasta ja vähän koukeroisesta esitystavasta saatettu tuon ajan koululaisille helpommin lähestyttävään ja modernimpaan muotoon.

Lukion matematiikan laajaa kurssia varten Väisälä toimitti myös trigonometrian oppikirja (Väisälä, 1963). Trigonometrian opetuksen apuvälineinä tarvittiin erillistä logaritmitaulukkoa kulmien trigonometrinen funktioiden (sini, cosini ja tangentti) tarkkaa laskemista varten. Taulukot jäivät historiaan 1970-luvulla, kun koululaisten käyttöön saatiin funktiolaskimet.

Suomalaisen pikakirjoituksen luoja

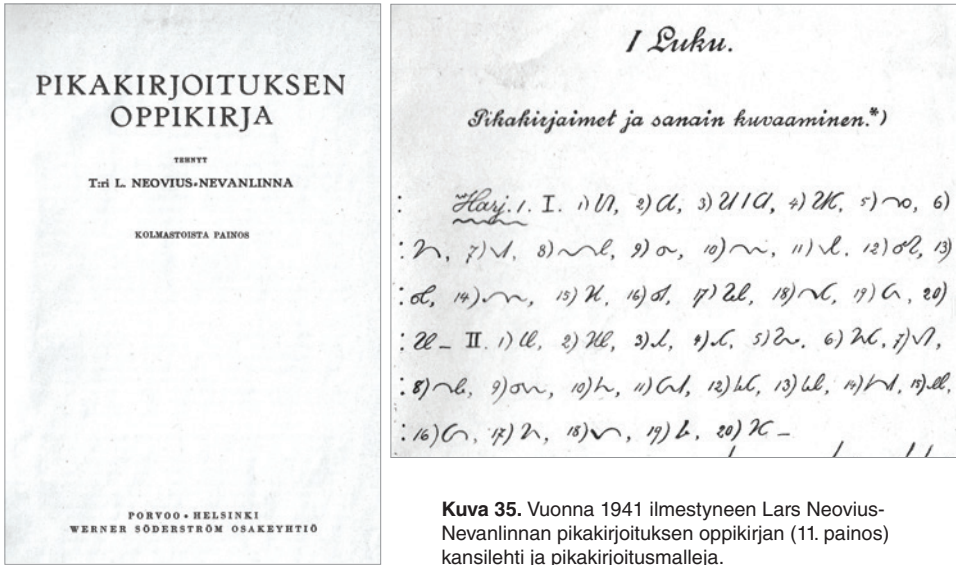
Vuoden 1872 valtiopäivillä talonpoikaissäätö esitti pyynnön suomen kielen pikakirjoituksen (stenografia) kehittämiseksi. Seuraavana vuonna senaatti julistikin suomen kielelle soveltuvan pikakirjoitusjärjestelmän kehittämistä kilpailun, johon ehdotukset oli toimitettava vuoden 1874 loppuun mennessä. Kilpailuun tuli vain yksi ehdotus, jonka tekijä oli 24-vuotias filosofian maisteri ja matematiikan opettaja Lars Neovius. Hänelle myönnettiin työstään ensimmäinen palkinto 800 markkaa [noin 3 500 euroa]. Neovius oli oppinut pikakirjoituksen Haminan Kadettikoulussa ja ollessaan sotilaskomennuksella Puolassa 1870-luvun alussa. Siellä hän oli tutustunut saksalaisen Franz Xaver Gabelsbergerin (1789–1849) pikakirjoitusjärjestelmän puolankieliseen muunnokseen ja sovelsi siitä käyttökelpoisen version suomeksi (*Helsingin Sanomat*, 21.4.1950).

Lars Neoviuksen kotikieli oli ruotsi sekä isän että äidin kautta. Ruotsi oli myös Larsin käymän Kadettikoulun opetuskieli, samoin yliopistossa luennot pidettiin lähes yksinomaan vain ruotsiksi. Selvittämättä on jäänyt miten ja missä Lars oli oppinut suomenkielen siinä laajuudessa, että hän menestyksellisesti pystyi laatimaan pikakirjoitusoppaan juuri suomen kielelle ja myöhemmin kirjoittamaan matematiikan oppikirjojakin suomeksi.

Lars Neovius järjesti ensimmäisen pikakirjoituskurssinsa syksyllä 1874 ja julkaisi ensimmäisen oppikirjansa *Opastus suomalaiseen pikakirjoitukseen* vuonna 1876. Tämän jälkeen Neovius laati muutamia versioita kirjastaan, mutta vasta vuonna 1894 julkaistu kirja oli sisällöltään tyydyttävä pikakirjoituksen oppikirja (L. Neovius, 1894). Kirjan myöhempään painokseen ei tehty enää suuria muutoksia. Neoviuksen kuoleman jälkeen kirjaa toimitti Suomen liikemiesten kauppaopiston pikakirjoituksen opettaja Kaarlo Kallioniemi (1904–1953).

Lars Neoviuksen pikakirjoituksen oppikirjan 13. painos ilmestyi vuonna 1941 ja se oli aikaisempiin painoksiin nähden olennaisesti muuttamaton laitos. Kirjan malliesimerkit oli laatinut (autografeerannut) neiti Maria Colliander (1857–1954). Hänet valittiin vuonna 1936 yhdistyksen kunniajäseneksi. Maahamme perustettiin vuonna 1872 Suomen Pikakirjoittajayhdistys, joka toimii edelleen. Lars Neovius oli yhdistyksen puheenjohtajana vuosina 1905–1916.

Pikakirjoitusjärjestelmiä kehitettiin erityisesti valtiopäivien istunnoille, missä esitetyt puheenvuorot piti taltioida nopeasti ja sanatarkasti. Pikakirjoitusta on sovellettu myös muualla

Kuva 35. Vuonna 1941 ilmestyneen Lars Neovius-Nevanlinnan pikakirjoituksen oppikirjan (11. painos) kansilehti ja pikakirjoitusmalleja.

kuten esimerkiksi kokouksien pöytäkirjoissa ja eräissä laajoissa päiväkirjoihin perustuvissa muistelmakirjoituksissa⁶⁹. Valtioapäivillä suomenkielistä pikakirjoitusta on käytetty vuoden 1877–1878 valtiopäivistä alkaen. Vuodesta 1908 lähtien on eduskunnassa ollut omat pikakirjoituskansliansa, erikseen suomen- ja ruotsinkielinen. Pikakirjoitusta käytettiin pöytäkirjojen teossa aina 1980-luvulle tietokoneiden käyttöönottoon asti. Nykyään eduskunnan täysistun-
tosalissa on digitaalinen tallentava äänitysjärjestelmä. Pöytäkirjat laaditaan istunnon aikana ja julkaistaan verkossa parin tunnin kuluessa istunnon päättymisestä.

Lars Nevanlinnan hautakiveen on kaiverrettu hänen kehittämällään pikakirjoituksella sanat "Suomalaisen pikakirjoituksen luoja" (Kuva 33)

6.4. Edvard Rudolf Neovius (1851–1917) - matematiikan professori, senaattori

Edvard Rudolf Neovius syntyi Elisen ja Edvardin kolmantena lapsen vain puolitoista vuotta veljensä Larsin jälkeen vuonna 1851. Hän aloitti Haminan Kadettikoulun 10-vuotiaana ja valmistui sieltä vuonna 1869 kurssinsa toiseksi parhaan oppilaana. Veljensä Larsin tavoin Edvard komennettiin Puolaan Varsovan Volynian henkivartiostorykmenttiin kahdeksi vuodeksi. Edvard otti eron sotapalveluksesta vuonna 1871 ja siirtyi saman tien Sveitsiin Zürichin teknilliseen korkeakouluun (ETH) yhdessä veljensä Larsin kanssa.

⁶⁹ Tunnetuimmat ovat presidentti J.K. Paasikiven (1870–1956) alunperin pikakirjoitetut sota-ajan 1941–1945 muistelmät, jotka on sittemmin julkaistu puhtaaksi kirjoitettuna (Blomstedt & Klinge, 1985, 1986 ja Rumpunen, 1991).

Kuva 36. Edvard Rudolf Neoviuksen professorin väitöskirjassa (Neovius, 1882) aiheena olleen matemaattisen minimipinnan kolmiulotteinen malli (Elfving, 1981). Mallin reunalokkeiden välissä olevat kaarevat satulapinnat edustavat Neoviuksen tutkimia minimipintoja. Edvard Neoviuksen konstruoimia pintamalleja on esillä Helsingin yliopistomuseossa ja useissa Euroopan valtioiden matematiikan laitoksissa. (Kuva: Heikki Nevanlinna/ yksityinen kokoelma).

Luonteeltaan Edvard poikkesi suuresti vanhemmasta veljestään Larsista. Hän oli loistava seuramies, musiikin ja kuvataiteiden⁷⁰ suuri ihailija, taiteen keräilijä ja taiteilijoiden mesenaatti. Viulistina Edvard Neovius oli tavallista amatööritasoa korkeammalla tasolla. Professorikaudellaan Neovius toimi Helsingin yliopiston orkesterin valvojana. Mielipiteiltään hän oli fennomaani, tosin vähemmän jyrkkä kuin veljensä Lars. Edvard Neovius oli kielitaitoinen, äidinkieleltään ruotsia puhuva, mutta suomi oli kankeahkoa. Venäjä, ranska, englantti, saksa ja tanska olivat hänelle sujuvia käyttökieliä. Maailmankatsomukseltaan Neovius oli kosmopoliitti ja siten joustava kaikissa kannanotoissaan toisin kuin veljensä Lars.

Edvard Neoviuksen olemusta Hjalmar Tallqvist kuvailee Suomen Tiedeseuran kokouksessa 17.12.1917 pitämässään muistopuheessa "... *Neovius besatt ej blott en sällsynt hög intelligens, vilken så att säga lyste fram ur det karakteristiska huvudet med dess kraftiga panna och forskande ögonen. ... Få kunde föra en så ledig och intresserande konversation som han, visande världsmannens utbildning. ... Det han skrev, var ej blott logiskt och koncist, utan ock stilistiskt ganska fulländat.*"

Suomen senaatin talousosaston juristi Daniel Åkerman on kertonut vaikutelmiaan esimiehestään senaattori Edvard Neoviuksesta 1900-luvun alussa: "... *Ulkomuodoltaan hän oli*

⁷⁰ Edvard Neovius oli taidemaalareiden Akseli Gallén-Kallelan ja Albert Edelfeltin hyvä ystävä ja tukija. Gallénin maalamana tunnetaan kaksi muotokuvaa Neoviuksesta. Toinen on Helsingin yliopiston professorien kuvagalleriassa yliopiston päärakennuksessa, toinen on perhekuva Edvardista ja hänen vaimostaan Thyrasta (1846–1921) sekä heidän tyttärestään Saimasta (1882–1961). Neovius osti Gallén-Kallelan kuuluisan Kalevala-aiheisen Aino-triptyykin ensimmäisen version vuonna 1889. Se oli hänellä mukanaan viimeisinä vuosina Tanskassa. Taulun osti Suomen Pankki Saiman kuolinpesästä Kööpenhaminasta 1960-luvun alussa (Gallen-Kallela-Sirén, 2001). Neoviuksen ystäviin kuuluivat myös kuvanveistäjät Emil Wikström (1864–1942), Ville Wallgren (1855–1940) ja Robert Stigell (1852–1907), joiden töitä Neovius osti ja toimi taiteilijoiden mesenaattina.

keskikokoinen, solakanpuoleinen nuorekas, vaikkakin jo kaljupäinen, jotensakin säännölliset kasvonpiirteet, lyhyt kokoparta, käytökseltään vapaa ja puheessaan vilkas. Virkatoverina hän oli hyvin tasapuolinen eikä ollenkaan ylimielinen, siis kaikin puolin miellyttävä henkilö. ..." (Åkerman, 2021). Toisaalta Neoviuksen ystävä taidemaalari Albert Edelfelt on kuvannut Neoviusta kirjeessä äidilleen 1.1.1886 "*... är egenkär och märkvärdigt självförnöjd*" (Vainio-Kurtakko ja muut, 2014–2020).

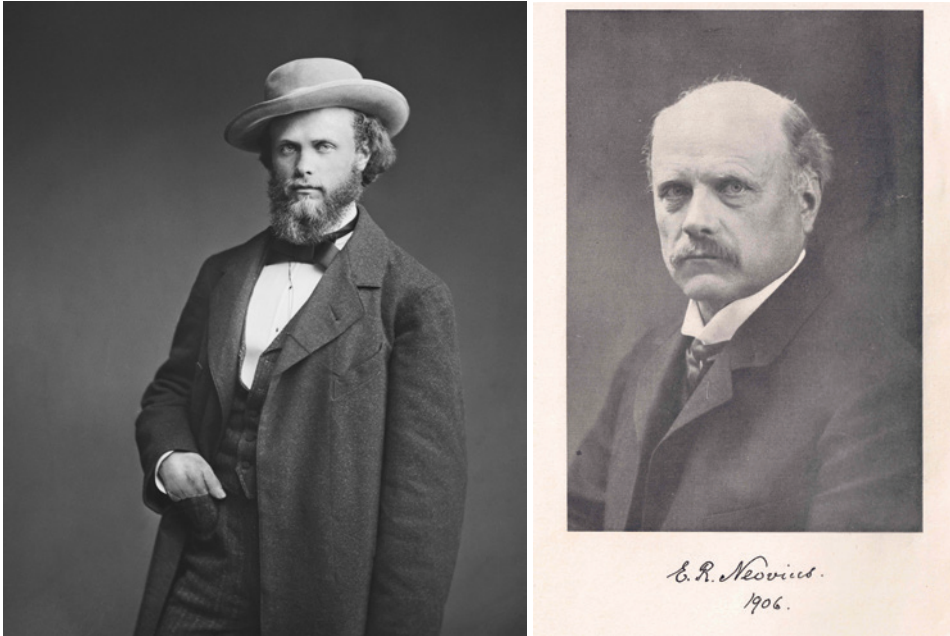
Kolmen vuoden opiskelujen jälkeen Edvard Neovius sai Zürichissä valmiiksi koneenrakennusinsinöörin tutkinnon. Neovius jatkoi opintojaan Saksassa Dresdenissä ja Göttingenissä sekä uudelleen Zürichissä matematiikan alalla 1875–1876. Suomeen palattuaan Edvard Neovius sai paikan Helsingin polyteknillisen opiston statiikan ja geometrian opettajana 1876–1883 ja Helsingin yliopiston geometrian dosentti. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta vuonna 1880 ja väitteli matematiikan tohtoriksi vuonna 1881 (E.R. Neovius, 1881). Väitöskirjatyöhön Neovius sai kimmokkeita Zürichissä ETH:n geometrian professori Wilhelm Fiedleriltä (1832–1912) ja tämän pitämistä luennoista. Väitöskirjan matemaattisen sisällön tarkemman kuvauksen ovat tehneet Tallqvist (1922) ja Elfving (1981).

Edvard Neovius jatkoi matematiikan opintojaan Göttingenin yliopistossa professori Hermann Schwarzin (1843–1921) oppilaana Suomesta saadun valtion apurahan turvin. Tieteelliset arvokkaimmat matemaattiset julkaisut Neovius teki niin sanottujen jaksollisten minimipintojen tutkimuksissa. Niiden kohteena on kiinteän avaruuskäyrän reunustamat pinta-alaltaan mahdollisimman pienet pinnat. Aihepiiri oli mitä ajankohtaisin 1800-luvun puolivälin jälkeen. Sellaiset matematiikan suuret nimet kuten Bernhard Riemann (1826–1866), Karl Weierstrass (1815–1897) ja tämän oppilas Hermann Schwarz olivat tehneet aluevaltauksia minimipintojen tutkimuksissa 1860-luvulla.

Edvard Neoviuksen professorin väitöskirjassaan esittelemä minimipinta tunnetaan alan nykykirjallisuudessa nimellä "The Neovius Surface" (esim. MacKay, 1985, 1995) (Kuva 36). Minimipintojen teoria antaa työkaluja fysiikassa kide tutkimuksiin (nestekiteet, biologiset kalvot jne.). Minimipinnat ovat kiinnostaneet myös arkkitehtuuria, muotoilua ja taidetta. Niiden tutkimus on edelleen ajankohtaista.

Neoviuksen väitöskirja (E.R. Neovius, 1882) professorin virkaa varten sai asiantuntijoilta hyvät arviot. Toisaalta yliopiston vanhimmat professorit konsistorissa moittivat Neoviusta siitä, ettei hänellä ollut latinan taitoa, minkä nämä professorit katsoivat välttämättömäksi yliopiston professorin vaatimuksille. Toinen moite tuli siitä, että Neovius ei ollut koskaan suorittanut ylioppilastutkintoa (Tallqvist, 1922). Neoviuksen aikana Kadettikoulun opetusohjelmassa ei ollut lainkaan latinaa ja koulun hyväksytyksi läpikäyneet pääsivät opiskelemaan yliopistoon ilman erillistä ylioppilastutkintoa.

Edvard Rudolf Neovius nimitettiin Helsingin yliopiston matematiikan professoriksi vuonna 1883 ruotsalaisen Magnus Gustaf Mittag-Lefflerin (1846–1927) jälkeen. Tuohon aikaan Helsingin yliopistossa oli vain yksi matematiikan professuuri ja koko Matemaattis-luonnontieteellisessä osastossa seitsemän professorin virkaa.

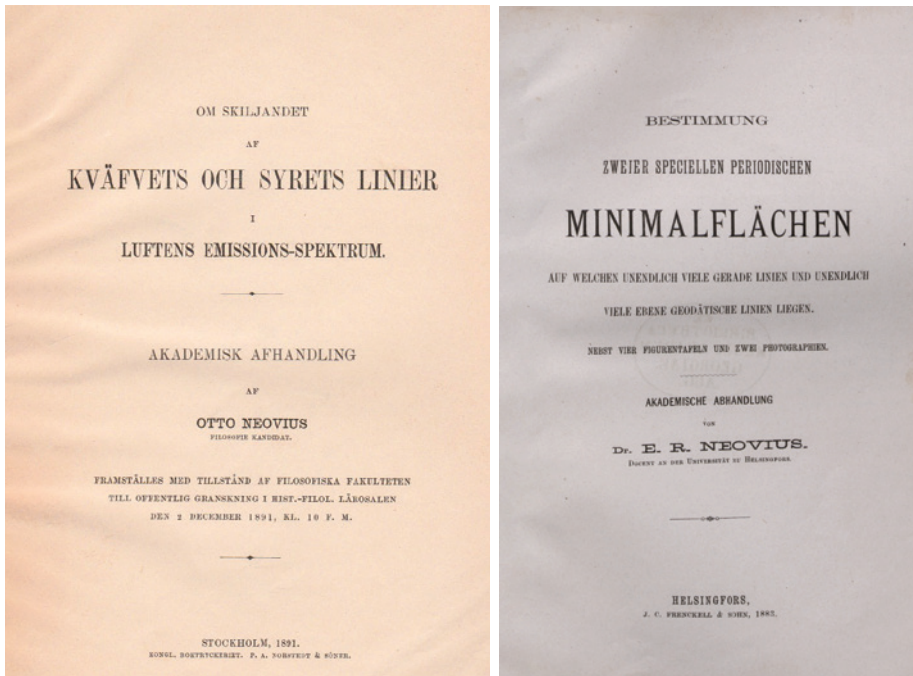
Kuva 37. Vasen: Sveitsin Zürichissä insinööritutkinnon suorittanut 27-vuotias Edvard Rudolf Neovius (1851–1917) Helsingissä vuonna 1878 (Kuva: Atelier Nyblin/Finna).

Oikea: Entinen senaattori ja matematiikan professori Edvard Neovius 55-vuoden ikäisenä vuonna 1906. Edvard Neovius erosi matematiikan professorin virasta vuonna 1900 ja jätti senaattorin tehtävät vuonna 1905 ja. Hän muutti vuonna 1906 Tanskaan vaimonsa Thyran (Hammerich, 1846–1921) kotimaahan loppuiäkseen. (Kuva: Tallqvist, 1922)

Matematiikan alalla Neoviuksen käden taidot tulivat käyttöön, koska hän konstruoi suuren määrän kolmiulotteisia kipsistä, pahvista tai metallilangoista tehtyjä malleja havainnollistamaan luennoilla tarkasteltuja matemaattisia pintoja.

Kuvanveistäjä Emil Wikströmin (1864–1942) muotoilema säveltäjä Fredrik Paciuksen (1809–1891) rintakuvapatsaan kipsivedos valmistui Neoviuksen mallilaboratoriossa Helsingin yliopistossa, kun Wikströmin oma ateljee oli tuhoutunut tulipalossa. Patsaan paljastuspuheen Helsingin Kaisaniemessä piti professori Edvard Neovius patsastoimikunnan puheenjohtajan ominaisuudessa kesäkuussa 1895 (Tallqvist, 1922, *Aamulehti*, 11.6.1895).

Professorikaudellaan Edvard Neovius julkaisi Suomen Tiedeseuran Acta-sarjassa useita matemaattisia töitään minimipinnoista (E.R. Neovius, 1885, 1888). Viimeisen merkittävän matematiikan tutkimuksen Edvard Neovius teki asuessaan Kööpenhaminassa 1905–1917. Kyseessä oli lähes 200-sivuinen tutkielma Riemannin kehittämistä minimipinnoista. Tutkimus julkaistiin Suomalaisen Tiedeakatemian julkaisusarjassa ja sen toimitti käsikirjoituksesta julkaisukuntoon Edvardin nuorin veli Otto (E.R. Neovius, 1921).

Kuva 38. Edvard Neoviuksen kaksi matematiikan väitöskirjaa. Vasemmalla on hänen työnsä filosofian tohtorinarvoa varten vuodelta 1880. Tutkimus koskee projektiivista geometriaa. Se perustuu Neoviuksen opintoihin Zürichin teknillisessä korkeakoulussa (ETH) 1874–1875. Toinen kirja oikealla on dosentti Neoviuksen väitöskirja Helsingin yliopiston matematiikan professorin virkaa varten vuodelta 1883. Työ käsittelee 1800-luvun puolivälin matematiikan erästä keskeistä tutkimusaluetta, differentiaaligeometrian minimipintoja. Työn ohjaajana oli Zürichin yliopiston professori Hermann Schwarz (1843–1921), joka oli alan johtavia tutkijoita.

Tohtorioppilaat

Edvard Neovius koulutti 17 vuotta kestäneen professorikauden aikana seitsemän tohtorioppilasta. Kaikkien tohtorintyön aiheena oli Neoviuksen edustaman matematiikan alalta minimipinnat (Elvfing, 1981). Oppilaista ensimmäinen oli Neoviuksen lanko Anders Edvard Selander (1853–1928), joka teki väitöskirjansa vuonna 1885. Selander oli Viipurin ruotsinkielisen lyseon lehtori. Hänen puolisonsa oli Aline Neovius (1857–1937). Aline ja Anders Edvard Selander olivat Suomen Teosofisen Seuran aktiivijäseniä ja kuuluivat sen hallitukseen 1900-luvun alussa. Edvard Selander esitelmöi säännöllisesti seuran tilaisuuksissa ja järjesti ruotsinkielisiä teosofian alkeiskursseja. Selanderit olivat myös perustamassa Rudolf Steinerin johtaman Antroposofisen seuran Suomen-osastoa 1912–1913 (Leskelä-Kärki ja Harmainen, 2021).

Edvard Neoviuksen tohtorioppilaista ainoastaan Hjalmar Tallqvist (1870–1958) jatkoi tieteellistä uraansa yliopistossa. Muut jatkoivat työtänsä koulumaailmassa arvostettuina

matematiikan opettajina, koska Suomen ainoassa yliopistossa Helsingissä ei ollut tarjolla opetusvirkoja tohtoreille. Dosentin toimiin olisi ollut mahdollista päästä, mutta siihen kuuluva palkkaetu oli mitätön, perheelliselle aivan riittämätön toimeentulon lähde.

Hjalmar Tallqvist väitteli matematiikan tohtoriksi jo 20-vuotiaana vuonna 1890. Hän oli aluksi Helsingin teknillisen korkeakoulu dosentti, mutta vaihtoi tieteenalaansa fysiikkaan. Tallqvist nimitettiin Helsingin yliopiston fysiikan professoriksi vuonna 1907, missä virassa hän toimi vuoteen 1938 saakka.

Yhteiskunnallisia tehtäviä

Tieteellisten töiden ohella Neovius osallistui monin tavoin koti- ja ulkomaisten tiedeyhteisöjen toimintoihin. Hänet valittiin Suomen Tiedeseuran jäseneksi 1888 ja Suomen matemaattisen yhdistyksen puheenjohtajaksi vuonna 1883–1900, Tiedeseuran meteorologisen päälaitoksen johtokunnan jäseneksi vuonna 1892 ja puheenjohtajaksi 1895–1900. Hän oli myös Suomen maantieteellisen seuran jäsen ja puheenjohtaja 1895–1896. Neovius valittiin usean ulkomaisen tieteellisen seuran jäseneksi. Näitä olivat esimerkiksi vuonna 1889 Saksan *Academia Leopoldina* (nykyisin Saksan Tiedeakatemia), vuonna 1900 Ruotsin antropologinen ja maantieteellinen seura, Berliinin, Pariisin ja Kööpenhaminan matemaattiset seurat.

Vuosina 1895–1899 Suomen maantieteen seura käynnisti Edvard Neoviuksen johdolla suurhankkeen "*Atlas öfver Finland*". Kirjaan⁷¹ oli toimittanut 26 tutkijaa ja tiedemiestä yhteensä 440 sivun verran tekstiä eri tieteellisistä teemoista. Sen tavoitteena oli esitellä kansainväliselle tiede- ja talousyhteisöille karttojen ja tilastojen muodossa Suomen maantiedettä, geologiaa, ilmastoa, kasvillisuutta, maanviljelyä, teollisuutta, taloutta ja historiaa. Kirja käsitti noin 70 karttaa ja kuvaliitettä. Siitä otettiin myöhemmin useita laajennettuja painoksia 1920- ja 1930-luvulla. Kirja oli esillä Pariisin maailmannäyttelyssä vuonna 1900, missä sille myönnettiin kultamitali. Neovius oli Suomen edustaja kansainvälisissä maantieteellisissä kokouksissa Lontoossa, Moskovassa ja Berliinissä 1890-luvulla.

Edvard Neoviuksen intressit ulottuivat tiedemaailman ulkopuolelle taloudellisille ja yhteiskunnallisille alueille. Hän toimi Maanviljelys- ja teollisuuspankin hallintoneuvoston puheenjohtajana 1897–1899, kivialayrityksen Ab Granitin toimitusjohtajana 1893–1900 ja Hotelli ja ravintola Imatra Ab:n puheenjohtajana. Neoviuksella oli myös omaa liiketoimintaa. Hän omisti esimerkiksi ison kerrostalotontin Pietarinkadulla. Siihen rakennettiin vuonna 1906 asuintalo, As. Oy Suvantola, Helsingin Normaalikoulun opettajille. Talossa asuivat 1910-luvulta eteenpäin mm. Otto ja Margarete Nevanlinna ja hänen jälkeensä Rolf Nevanlinna perheineen aina 1950-luvun alkuun asti.

⁷¹ Sällskapet för Finlands Geografi, 1899. *Atlas öfver Finland*, Tilgmans Bok- och stentryckeri, Helsingfors, 440 s.

Edvard Neovius osallistui keisari Aleksanteri III:n hautajaisiin Pietarissa Helsingin yliopiston edustajana Suomen virallisessa delegaatiossa marraskuussa 1894 (*Vestra Nyland*, 22.11.1894; *Nya Pressen*, 23.11.1894).

Edvard Neovius senaattorina Suomen hallituksessa

Edvard Neovius nimitettiin Suomen senaattiin eli hallitukseen senaattoriksi lokakuussa 1900. Hänen johdossaan oli senaatin valtionvaraintoimituskunta eli nykytermein valtiovarainministeriö ja Neovius itse olisi valtiovarainministeri. Senaatin jäsennimitykset olivat kenraalikuvernööri Bobrikovin valitsemia ja he olivat toimistaan vastuullisia ainoastaan keisarille.

Suurelle yleisölle Edvard Neovius oli täysin tuntematon henkilö. Tunnelmia hänen valinnastaan senaattoriksi kirjoitti *Hämeen Sanomien* anonyymi kolumnisti (22.10.1900) otsikolla: Kirjeitä Helsingistä: ... *"Nyt näyttää käyvän niin, että matematiikan professori E. Neovius tulee olemaan se onnellinen, joka lähimmässä tulevaisuudessa saa senaatin salkun kainaloonsa - varma ei ole vielä raha-asianko vai Kauppa- ja teollisuus. Professori Neovius ei ole suurelle yleisölle sanottavasti tunnettu. Entinen upseeri hän on - ja siis venettä taitava - lyöttäytyi myöhemmin tiedemieheksi ja nyt valtiomieheksi. Eteenpäin pyrkivä mies siis. Suurimman maineensa on hän hankkinut ei matemaattikkona vaan maantieteilijänä Suomen maantieteellisen Seuran julkaiseman kartan kautta, jonka valmistamisessa hän oli toimikunnan puheenjohtajana ja jota työtä saanee suuresti osaksi kiittää puoleensa nyt kääntyneestä huomiosta. Valtiolliseen elämään maassamme ei hän tähän asti ole paljon lainkaan osaaottanut, vaan sen sijaan kyllä ollut mukana yhdessä ja toisessa likeyrityksessä ja afvääriissä. ..."*

Senaatin johdossa (pääministeri) oli senaatin talousosaston varapuheenjohtaja Constantin Linder (1836–1908). Suomessa poliittinen kenttä oli vahvasti kahtiajakautunut. Niin sanottu myöntöväisyyssinja, jota Linder ja hänen johtamansa senaatti kannatti, katsoivat, että käynnissä oleva Suomen venäläistäminen voitaisiin hidastaa ainoastaan myötäilemällä Venäjän politiikkaa vähemmän tärkeissä asioissa ja välttämällä vastarintaa ja siten turvata kansakunnan tulevaisuus. Myöntöväisyyssinjan vastakkainen näkemys oli niillä poliittisilla ryhmillä ja henkilöillä, joiden mielestä laittomina pidettyjä Venäjän keisarin antamia lakeja määräyksiä ei pidä lainkaan noudattaa. Perustuslailliset uskoivat, että passiivinen vastarinta olisi paras keino saada Venäjän Suomeen kohdistama sorto loppumaan. Oli vielä kolmaskin linja, aktivistit, jotka katsoivat, että viime kädessä olisi aseellisesti torjuttava keisarin vihamieliset pyrkimykset Suomen autonomisen aseman kumoamiseksi. Kaikkien näiden linjojen lisäksi oli vielä nousevan ja poliittisesti järjestäytyneen työväenliikkeen näkemys siitä, että kyse oli enemmän Venäjän hallitsevan yhteiskuntaluokan hyökkäyksestä ja siksi taistelu oli osa luokkasotaa ja siinä vastustajana oli sekä suomalainen että venäläinen kapitalismi.

Senaatin talousosaston johtajaksi tultuaan Linder oli ympäröinyt itsensä miehillä, joilla oli sama näkemys kuin hänellä. Linderin piirien mukaan Suomen kansa ei tuhoutuisi, vaikka Venäjä venäläistäisi Suomen. Linderiä pidettiin Venäjällä järkevänä miehenä ja hallinnon mieleen oli

myös hänen aatelistaustansa. Suomen kenraalikuvernööri Bobrikov oli tyytyväinen nimitykseensä, kun hänen johtamansa venäläistämispoliittikka käynnistyi. Linderin osoittama myöntyväisyys, eli keisarin antamien uusien lakien hyväksyminen, oli uuden senaatin poliittinen linja.

Nykyajan perspektiivistä tarkasteltuna niin sanotut myöntyväisyyslinjan edustajat 1900-luvun alun sortovuosina noudattivat samaa reaaliolitiikkaa kuin mitä J. K. Paasikivi (1870–1956) Suomen presidenttinä 1946–1956 ajoi suhteessa Neuvostoliittoon. Paasikivi totesi usein, että "*maantieteelle emme voi mitään, Suomi on suurvallan naapuri, jonka ylivoi-ma on tavaton. Siksi on välttämätöntä välttää fundamentaalisia ristiriitoja Venäjän kanssa*". Perustuslaillisten näkökulma Venäjään oli legalistinen, koska se oli toiminut Suomen lakien vastaisesti ja siksi pitää ryhtyä passiiviseen vastarinta laittoman tilanteen kumoamiseksi, mikä johti toivottomaan umpikujaan. Tähänkin sopisi Paasikiven tunnettu lausahdus ulkoministeri Eljas Erkolle (1895–1965) tämän lähtiessä ennen Talvisotaa syksyllä 1939 Moskovaan neuvottelemaan rajakysymyksistä, että "*Neuvostoliitto ei ole raastupa, missä ratkaistaisiin valtiollisia riitakysymyksiä*."

Senaatin maanviljelystoimikunnan päällikkö Oswald Kihlman-Kairamo (1858–1938) kuvailee Edvard Neoviuksen toimia senaattorina sortokauden aikana 1900–1905: "*Hallitusmiehenä Neovius pelottomasti puolusti Suomen etuja venäläistämispoliittikkaa vastaan senaatin istunnoissa. ... Neoviuksen erinomainen venäjänkielen taito, hänen sujuva ja selkeä esityksensä sekä hänen valmiutensa ja sitkeytensä tekivät hänet varsin sopivan hallintotehtäviin senaatissa*." (Blomstedt ja muut, 1932).

Edvard Neovius oli senaattorin ominaisuudessa läsnä tapahtumissa Valtioneuvoston linnassa 16.6.1904, jotka johtivat Suomen kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin murhaan. Tapauksesta on kertonut omakohtaisten muistikuvien mukaan Neoviuksen kollega Daniel Woldemar Åkermanin (1843–1919). Hän oli juristi ja senaatin talousosaston jäsen 1901–1905: "... Kesäkuun 16. päivänä oli senaatin talousosaston määrä tavalliseen aikaan klo. 11 päivällä kokoontua täysistuntoon, jossa kenraalikuvernöörin piti olla läsnä. Kellon juuri lähestyessä 11:sta kuului senaatin rappukäytävästä ensin aivan peräkkäin kolme heikonpuolesta laukausta ja noin pari sekuntia sen jälkeen vielä kaksi laukausta, nekin aivan peräkkäin. Kohta sen jälkeen astuu Bobrikov sivuhuoneesta, jonka kautta hän aina kulki, istuntosaliin päällystakki vielä päällään, käyden puheenjohtajan paikan viereen seisomaan ja hiljalleen venäjänkielellä uudistaen rukouksen "*Jumala armahda*" (*hospodī pamiilui*). Senaattori Neovius, joka taisi seistä lähinnä Bobrikovia, kysyi häneltä, oliko hän haavoitettu, ja minun kuulematta, mitä Bobrikov siihen vastasi lähti kuljettamaan häntä istuntohuoneen viereiseen kahvihuoneeseen, jonne sitten enimmäkseen senaattorit myös seurasivat ja jonne kohta keräytyi joukko sotaherroja⁷². Samaan aikaan ryntäsi talousosaston vahtimestari Puukka istuntohuoneeseen, ilmoittaen, että ampuja oli nuori, senaatissa ylimääräisenä palvelut Eugen Schaubman ja että samalla oli ampunut itsensä ja nyt makasi kuolleena rappukäytävän lattialla." (Åkerman, 2021).

⁷² Nikolai Bobrikov kuoli Helsingin Kirurgisessa sairaalassa samana yönä. Hänelle tehdyssä leikkauksessa mukana oli Edvard Neoviuksen serkku kirurgian professori Ali Krogius (1864–1939).

Suomessa yleinen mielipide, ainakin niin sanottujen säätyläisten piirissä, oli voimakkaasti perustuslaillisten puolella ja hallituksessa istuvat senaattorit olivat tavallisten ihmisten mielessä kansan pettureita, joita Bobrikov ja muut venäläistämistä ajavat poliitikot käyttivät hyväkseen laittomissa päätöksissään. Linderiä uhattiin solvaavilla vihakirjeillä ja hän sai pelätä henkensä puolesta. Samaa vihaa ja inhoa saivat osakseen kaikki senaattorit. Sukulaiset ja ystävät karttoivat senaatin "bobrikovilaisia" jäseniä. Eniten Edvard Neoviusta koski välirikko hyvän ystävänsä perustuslaillisuuden nimeen vannoneen Axel Gallen-Kallelan kanssa.

Senaatin puheenjohtaja Linder sai vuoden 1905 eron tehtävistään, kun keisari oli nimitänyt hänet Suomen ministerivaltiosihteeriksi Pietariin. Uudeksi puheenjohtajaksi nimitettiin juristina toiminut Emil Streng (1838–1911), mutta hänen toimikautensa ei kestänyt kuin kolme kuukautta.

Edvard Neovius erosi senaattorin tehtävistään kesällä 1905. Seuraajaksi Neoviuksen tilalle valtiovaraintoimituskunnan päälliköksi nimitettiin hänen pikkuserkkunsa Ernst Neovius (1873–1932) (vuodesta 1906 lähtien Nevanlinna). Strengin senaatti joutui kokonaisuudessaan eroamaan marraskuun alussa 1905, kun Suomessa puhkesi suurlakko. Vaatimukset yleisestä äänioikeudesta ja uudesta eduskuntalaista olivat nousemassa esiin.

Edvard Neoviukselle kotimaan ahdistava poliittinen ilmapiiri oli raskas koettelemus, joten hän päätti vuonna 1906 muuttaa perheineen pysyvästi Tanskaan vaimonsa Thyran kotimaa-han. Neovius piti Kööpenhaminan yliopistossa matematiikan luentoja vuosina 1907–1909. Siellä hän toimi myös yliopiston matematiikan professori Julius Petersenin (1836–1910) viransijaisena ja jatkoi omia kesken jääneitä matemaattisia töitään. Suuren osaa kesää Neovius vietti Suomessa Hangossa huvilallaan, jossa vieraili myös Neoviuksen hyvä ystävä ja opettaja professori Hermann Schwarz Zürichistä.

Edvard Rudolf Neovius kuoli Kööpenhaminassa syyskuussa 1917 sydänkohtaukseen. Suomen sanomalehdissä hänestä ilmestyi muutamia lyhyitä muistokirjoituksia (*Aamulehti*, 30.9.1917, *Hufvudstadsbladet*, 29.9., *Helsingin Sanomat*, 30.9.).

Neoviuksen erottua matematiikan professorin virastaan vuonna 1900, virkaan valittiin monen vuoden hakuprosessin jälkeen Edvard Rudolf Neoviuksen serkku Ernst Lindelöf (1870–1946) vuonna 1903. Hän hoiti professuuriaan vuoteen 1938 saakka. Saman viran haltijana oli ollut myös hänen isänsä Lorenz Lindelöf (1827–1908) vuosina 1857–1872 (Lehto, 2008).

Edvard Neovius oli ensimmäinen Neovius-Nevanlinna -suvun seitsemästä matematiikan professorista. Matemaatikkona hän oli korkeaa kansainvälistä tasoa (Tallqvist, 1922).

1. Saima Neovi (1882–1962) - konserttilaulajatar

Thyra ja Edvard Neoviuksella oli tytär Saima (1882–1962). Hän oli syntynyt Helsingissä ja kävi Nya svenska samskolanissa 7 luokkaa. Tämän jälkeen Saima harjoitti kieli- ja musiikkiopintoja

Kuva 39. Saima Neovius (Neovi)⁷⁵ (1882–1962) 1900-luvun alussa (Kuva: Finna).

Saksassa, Englannissa ja Ranskassa. Saima Neovius, taiteilijanimeltään Neovi⁷³, vaikutti konserttilaulajana vuodesta 1910 lähtien. Hän muutti vuonna 1907 isänsä mukana Tanskaan, missä Saima toimi laulunopettajana Kööpenhaminassa ja antoi konsertteja.

Saima Neovius avioitui vuonna 1902c varakonsuli Charles Elmgrenin (1879–1910) kanssa, mutta heille tuli avioero vuonna 1909 vain muutamaa kuukautta ennen Elmgrenin kuolemaa. Charles Elmgren oli tarmokas liikemies, joka perusti muun muassa tunnetun Koneliike Mercantilen Tampereelle vuonna 1901. Hän oli myös sukulaisensa johtaman Th. Neovius Oy:n johtokunnan jäsen.

Charles Elmgren kuoli äkilliseen keuhkokuumeeseen vain 30-vuoden iässä, mutta sitä ennen hän ehti avioitua Gunilla Selinin⁷⁴ (1888–1971) kanssa (*Kauppalehti*, 16.2.1910, *Turun Lehti*, 20.11.1910).

Saima Neovi sai laulunopetusta Suomessa Emmy Achtélta (1850–1924) ja Tanskassa säveltäjä Edvard Griegin (1843–1907) vaimolta Ninalta (1845–1935), joka oli pianisti ja laulunopettaja. Tanskan aikana Saima Neovi konsertoi usein opettajansa, kuuluisan laulajatar

⁷³ Latinan kielestä johdettu Neovius on -us päätteen mukaan maskuliininen sana. Jättämällä päätte pois, Saiman taiteilijanimi Neovi on feminiininen.

⁷⁴ Gunillan sisar Karin Selin (Ehnrrooth) (1876–1958) oli kuuluisan kenraali Adolf Ehnrroothin (1905–2004) äiti.

⁷⁵ Saiman valokuvan voi ostaa kehystettynä internetin kuvapalvelun kautta "kauniina ruotsalaisena daamina". Kuva on saatavissa myös 1000 palan palapelinä.

Kuva 40. Saima Neovin ja Ellen Beckin lauluviikko Tanskan kiertueelta vuodelta 1916. Saiman ääniala oli sopraano, Ellen Beck mezzosopraano (Kuva: Edition Wilhelm Hansen AS, København).

Ellen Beckin⁷⁶ (1873–1953) kanssa laajoilla suosituilla kiertueillaan Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa 1910–1916. Ellen Beck oli hyvin suosittu laulaja, jolle Tanskan kuningas Fredrik VII myönsi vuonna 1906 arvonimen "Kongelige Kammersangerinde" ("Kuninkaallinen kamarilaulajatar").

Saima Neovi konsertoi ennen ensimmäistä maailmansotaa useissa Euroopan maissa, kuten esimerkiksi Saksassa, Englannissa ja Skotlannissa. Ohjelmistoon kuului Brahmsin, Griegin, Sibeliuksen, Bizetin ja Debussyn yksinlauluja.

Suomessa sanomalehdet seurasivat Saiman antamia konsertteja Tanskassa: "... Saima Neovi antoi 21.10.1911 konsertin Kööpenhaminassa. Konsertista kirjoittaa sanomalehti Köbenhavn: hienona, komeana, ladymaisena ja ihastuttavana lauloi nuori, kaunis laulajatar ranskalais-saksalaisen ohjelmansa usein hienostuneesti ja tavalla, joka osoitti hyvää soitannollista kasvatusta. ..." (Helsingin Sanomat, 25.10.1911). Sanomalehti Uuden Suomettaren Saksan kirjeenvaihtaja kirjoittaa Dresdenistä 28.3.1911: "... Rouva Neovi voitti yhdellä iskulla koko yleisön suosion. Hänen laulussaan on yhdessä hienouden ja esityksen erinomaisuuden lämmön leima. Ohjelmassa oli Brahmsia, Griegiä ja Sibeliuksen "Flickan kom ifrån sin älsklings möte"⁷⁷

⁷⁶ Ellen Beckin ja Saima Neovin duettoja on olemassa konserttiäänitteinä vuodelta 1920 (HMV Katalog Sept/Oct. 1921).

⁷⁷ Sävelletty vuonna 1902, Sibelius Op. 37/5. Laulu on eräs Sibeliuksen tunnetuimpia ja eniten esitettyjä yksinlauluja.

Kuva 41. Saima Neovin muotokuvamaalaus (54 x 48 cm) vuodelta 1909 Wuppertalin taidemuseon kokoelmista Saksasta. Taulun on maalannut saksalais-amerikkalainen taiteilija Adolf Erbsloh (1879–1947).

Kuva 42. Saima Neovin, Ellen Beckin ja Anders Bremsin (1877–1974) laulutrion levytyksien etikettejä 1920-luvun alusta. (Aagard, 2011).

sekä sikermä suomalaisia kansanlauluja. ... Sanalla sanoen rouva Neovilla oli suuri ja hyvin ansaittu menestys, joka varmaan ei jää viimeiseksi. ..." Ensimmäinen maailmansota puhkesi vuonna 1914 ja se katkaisi Saima Neovin mahdollisuudet konsertoida Euroopan musiikkisaleissa, mutta sitä ennen hän ehti esiintyä Saksan keisari Wilhelm II:lle Norjan Bergenissä järjestetyllä epävirallisella vastaanotolla⁷⁸ (*Suomalainen Kansa*, 15.8.1910).

Maailmansodan jälkeen Saima Neovi jatkoi esiintymisiään. Hän konsertoiti laulajana Suomessa syksyllä 1920 Helsingissä yliopiston juhlasalissa ja Hämeenlinnassa. Arvostelut

⁷⁸ Keisari Wilhelm II teki säännöllisesti kesäisin muutaman viikon mittaisen lomamatkan Norjan rannikolle "Hohenzoller"-nimisellä keisarillisella jähdillä. Matkaa voi pitää myös tiedustelu- ja vakoilutehtävänä tärkeillä merialueilla.

eivät olleet enää kovin ylistäviä kuten ennen maailmansotaa. Sanomalehti *Dagens Pressin* (21.9.) musiikkiarvostelija nimimerkki B. B-t kirjoittaa: "... *Fru Neovi inledde sin konsert med en samling Brahmssånger, vilka dock ej gjorde sig riktigt gällande. Rösten klingade till en början något beslöjad och besvärad. En större frigjordhet inträdde dock senare, i synnerhet Bizets förtjusande Pastorale, som föredrogs fint, gjorde ett gott intryck. ... Fru Neovi hyllades hela kvällen med blommor och bifall av den fulltaliga publiken och gav till tack ett par extranummer. ... Herr Funtek⁷⁹ ackompanjerade.*" Samansuuntainen arvostelu oli *Uudessa Suomessa* 21.9.1920. Ehkä lähes 40-vuotiaan laulajan ääni ei ollut enää parhaassa nuoruuden vireessä.

Yleisön pyynnöstä Saima Neovi antoi vielä ylimääräisen konsertin Helsingin vanhalla ylioppilastalolla 2.10.1920. Ohjelmassa oli Erkki Melartinin, Oskar Merikannon ja Armas Järnefeltin yksinlauluja.

Suomen vierailunsa aikana Saima Neovi osallistui avustajana yhdessä tanskalaisen kreivittären Ellen Bille-Brahe Selbyn (1876–1949) kanssa, kun 60 naista ja miestä vihittiin Helsingissä vapaamuurariuteen molemmille sukupuolille tarkoitettussa vapaamuurariloosissa Väinämö⁸⁰. Saima Neovi oli Tanskan naisasiajärjestön aktiivinen jäsen vuodesta 1910 lähtien.

Lehtitietojen mukaan Saima Neovi esiintyi Pohjoismaisessa juhlatilaisuudessa Kööpenhaminassa lokakuussa 1922 (*Iltalehti*, 10.10.1922), mutta sen jälkeen uutiset hänestä katoavat sanomalehdistä aina 1930-luvulle asti, mutta heinäkuussa 1937 sanomalehti *Hangössä* oli uutinen henkilöistä, jotka ovat kirjautuneet Hangon kylpylän vieraiksi Nimiä on noin 350. Niiden joukossa ovat Saima Neovi Kööpenhaminasta ja kreivitär Ellen Bille-Brahe Selby.

Talvisodan alla marraskuussa 1939 Sanomalehdet *Uusi Suomi* ja *Helsingin Sanomat* kirjoittivat otsikolla "Lahjoituksia" kuinka "*Rouva Saima Neovi Kööpenhaminasta on lähettänyt Kansanhuoltoministeriölle joukon vaatetarpeita jaettavaksi köyhille, siirretyille perheille.*"

Saima Neovi on esittävänä taiteilijana jäänyt pois Suomen musiikkihistorioista, mutta tanskalaisissa hakuteoksissa hänet on mainittu suomalais-tanskalaisena laulajana.

Saiman elämän myöhemmistä vaiheista ei ole tietoja. Hän kuoli Kööpenhaminassa 80-vuotiaana vuonna 1962.

6.5. Aline Neovius (Selander) (1857–1937) - Suomen ensimmäisiä naismatemaatikoita

Aline Maria Neovius (1857–1937) syntyi Edvard Engelbertin ja Elise Neoviuksen kuudentena lapsena Haminassa. Aline toimi Haminan reaalilyseon opettajana jo 23-vuotiaana 1880. Hän suoritti Helsingin yliopistossa matematiikan tutkinnon filosofian kandidaatin arvoa varten vuonna 1883. Aline Neovius opiskeli matematiikkaa myös Saksassa Berliinin yliopistossa.

⁷⁹ Leo Funtek (1885–1965) oli Helsingin kaupunginorkesterin konserttimestari ja Sibelius-Akatemian professori.
⁸⁰ Tunnetaan nykyisin nimellä Kansainvälinen vapaamuurarijärjestö miehille ja naisille LE DROIT HUMAIN Suomen Liitto ry.

Kuva 43. Aline Neovius (Selander) (1857–1937) 1880-luvun puolivälissä Saksassa. Aline suoritti vuonna 1883 yksityisen tutkinnon matematiikassa filosofian kandidaatin tutkintoa varten Helsingin yliopistossa veljensä matematiikan professori Edvard R. Neoviuksen johdolla. Aline Neovius toimi eri kouluissa matematiikan opettajana ja matemaatikkona vakuutusyhtiö Kalevassa⁸¹ 1883–1890. Kuvassa Alinen kädessä on nuottikäärö, joka viittaa Saksassa harjoitettuihin musiikin opintoihin matematiikan ohella (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

Alinen matematiikan opintoja tuki hänen veljensä Edvard yliopiston matematiikan professorina. Tutkinto antoi pätevyyden opettajan tointa varten ja Aline Neovius oli Raahen porvari- ja kauppakoulun algebran, geometrian ja ranskan opettajana. Samoja tehtäviä hän hoiti myös Viipurissa ja Helsingissä 1880–1885. Tämän jälkeen Aline työskenteli muutaman vuoden tilastomatematiikkona Helsingissä vakuutusyhtiö Kalevan palveluksessa matemaattis-tilastollisella osastolla.

Aline Neovius oli ensimmäisiä matematiikassa yliopistotutkinnon suorittaneita naisia maassamme (Elfving, 1981). Tämä tapahtui aikana, jolloin naisilla ei ollut oikeutta harjoittaa opintoja yliopistossa muuta kuin Suomen kenraalikuvernöörin antamalla harvinaisella poikkeusluvalla. Vasta vuonna 1885 yliopistoon kirjautuivat ensimmäiset naiset. Aline Neovius opiskeli matematiikkaa Berliinin yliopistossa veljensä kollegan professori Hermann Schwarzin johdolla. Berliiniin vierailuihin liittyi myös musiikin opiskelua (*Uusi Suomi*, 31.12.1937).

Aline Neovius avioitui Viipurissa matematiikan lehtori Anders Edvard Selanderin kanssa vuonna 1889. Hän oli tehnyt matematiikan väitöskirjan Helsingin yliopistossa professori Edvard Neoviuksen johdolla vuonna 1885 (Elfving, 1981). Avioliiton vuoksi Aline Neovius joutui jättämään työuransa kesken. Ratkaisu oli tavanomainen 1800-luvun kirjoittamaton sääntö, että avioliitossa oleva nainen ei voi olla samanaikaisesti työelämässä. Vain naimattomat säätyläisnaiset saattoivat olla ansiotyössä. Yleensä he olivat alakoulujen opettajia (Klinge, 1997).

⁸¹ Vakuutusyhtiö Kaleva oli perustettu vuonna 1874. Se oli ensimmäinen suomalainen vakuutusyhtiö. Samassa yhtiössä työskenteli tilastomatematiikkona ja osastopäällikkönä myös Alinen sisarentytär Olga von Freymann (1886–1966) 1924–1944. Kalevan hallituksen puheenjohtaja oli Alinen lähisukulainen matematiikan professori Lorenz Lindelöf (1827–1908) vuodesta 1880 lähtien (Lehto, 2008).

Anders Edvard Selander eläköityi 1900-luvun alussa vaikean sairauden vuoksi. Alinen ja Edvardin avioliitto oli lapseton, mutta heillä oli adoptiolapsi Sven (Undén) Selander (1894–1939). Sven sai jääkärikoulutuksen Saksassa ensimmäisen maailmansodan aikana vuonna 1915. Suomen sisällissodassa hän osallistui Tampereen ja Viipurin valtaukseen keväällä 1918. Suomen armeijassa Sven Selander yleni everstiluutnantiksi.

Tohtorinrouva Aline Selander-Neovius kuoli Helsingissä 80-vuotiaana 29.12.1937. Lyhyt muistokirjoitus ilmestyi sanomalehdessä *Uusi Suomi* (31.12.1937).

6.6. Hildur Neovius (von Freymann) (1855–1934)

Edvard ja Elise Neoviuksen vanhin tytär Hildur Johanna syntyi vuonna 1855. Hän avioitui vuonna 1880 Haminan Kadettikoulun taktiikan ja sotilashallinnon opettaja ja eversti Otto von Freymannin (1849–1924) kanssa. Heidän lapsiaan olivat Ernst⁸² (1881–1958), Hildegard (1882–1979), Elsa (1884–1971), Olga (1886–1966) ja Ingrid (1887–1966). Otto von Freymann oli aloittanut sotilaskoulutuksensa Pietarin keisarillisessa paashikoulussa 1862–1867. Hän toimi Kadettikoulun opettajana aina koulun lakkauttamiseen asti vuonna 1903. Von Freymann sai eron sotapalveluksesta kenraalimajurin arvolla vuonna 1905.

1. Hildegard von Freymann (1882–1979) - matematiikan opettaja

Hildurin ja Edvardin tytär Hildegard teki pitkä uran oppikoulun matematiikan opettajana. Hän aloitti opintonsa tyttökoulussa kotikaupungissaan Haminassa, mutta jatkoi niitä Helsingissä ruotsalaisessa yhteiskoulussa (Nya svenska samskolan). Hän valmistui ylioppilaaksi vuonna 1900 korkein mahdollisin arvosanoin. Lukion päästötodistuksessa matematiikassa ja kielissä oli arvosanat 10 (*Fredrikshamns Tidning*, 19.5.1900). Hildegard aloitti matematiikan opinnot Helsingin yliopistossa. Hänen opintonsa sujuivat erinomaisesti, mistä on osoituksena, että vuonna 1904 yliopisto myönsi hänelle stipendin korkeatasoisesta opinnäytetutkimuksesta⁸³ (*Hufvudstadsbladet*, 18.12.1904). Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1906. Yliopistolla Hildegard suoritti matematiikan opintoja alan professorin Ernst Lindelöfin johdolla, joka oli hänen lähisukulaisensa. Sukukertomuksen mukaan Hildegardin ja 12 vuotta vanhemman Ernstin välille kehittyi orastava rakkaussuhde, mutta molemmille matematiikka oli sittenkin ainoa intohimon kohde ja kaikki muu saa jäädä syrjään. Sekä Ernst että Hildegard olivat naimattomia loppuelämänsä ajan (Lehto, 2008).

⁸² Elsa, Ernst ja Otto von Freymannista on enemmän tietoa luvussa 5.1.

⁸³ Samaan aikaan stipendi myönnettiin myös Hildegard von Freymannin matematiikan ja fysiikan opiskelutovereille veljeksille Gunnar (1881–1923) ja Åke Nordströmille (1882–1965). Gunnar Nordströmistä tuli myöhemmin Helsingin yliopiston teoreettisen fysiikan professori (1909). Hänet tunnetaan nykyäänkin erityisesti tutkimuksistaan Einsteinin suhteellisuusteorioista (Isaksson ja Keskinen, 1981).

Kuva 44. Hildegard von Freymann (1882–1978) valmistui Helsingin yliopistosta vuonna 1906 filosofian kandidaatiksi matematiikka pääaineenaan sukulaisensa professori Ernst Lindelöfin johdolla. Hän toimi 44 vuotta Helsingin suomalaisen yhteiskoulun matematiikan ja fysiikan opettajana. Kuvassa vastavalmistunut maisteri von Freymann.

Hildur ja Otto von Freymannin lapset katsottiin Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 Venäjän kansalaisiksi, koska heidän isänsä oli syntynyt Venäjällä Kiovassa ja palvellut tsaarin armeijassa upseerina. Lapset joutuivat anomaan Suomen kansalaisuutta, jotta he voisivat ongelmitta jatkaa elämäänsä Suomessa ilman pelkoa tulla karkotetuksi Venäjälle. He osoittivat anomuksen kansalaisuudesta Helsingin kaupunginvaltuustolle elokuussa 1918 ja saman vuoden lokakuussa Suomen senaatti hyväksyi heidät Suomen kansalaisiksi⁸⁴ (*Helsingin Sanomat*, 12.10.1918).

Hildegard sai matematiikan lehtoraatin Helsingin Suomalaisesta yhteiskoulusta, missä hän toimi legendaarisen ankarana opettajana ajan opetusihanteiden mukaisesti. Hildegard von Freymann tunnettiin oppilaiden keskuudessa lempinimellä "Freiska" (Lehto, 2008). Hänen opettajan uransa koulussa kesti 44 vuotta. Hildegard von Freymann kuoli Helsingissä vuonna 1979 96 vuoden iässä.

2. Olga von Freymann (1886–1966) - vakuutusmatemaatikko

Hildegardin nuorempi sisar Olga valmistui ylioppilaaksi Helsingfors Nya svenska samskolasta vuonna 1903. Hän opiskeli matematiikkaa ja fysiikkaa Helsingin yliopistossa vuosina 1903–1907, mutta opinnot jäivät kesken. Olga sai työpaikan vakuutusyhtiö Kalevan tilastollisella osastolla vuonna 1907. Hänen urakehityksensä eteni siten, että vuonna 1913 Olga von

⁸⁴ Samalla päätöksellä Suomen kansalaisoikeudet sai tunnettu helsinkiläinen valokuvaaja kenraali Ivan Timiriasev (1860–1927), joka oli alunperin venäläinen upseeri ja toiminut muun muassa Suomen kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin adjutantina (Aaltonen ja Maanitty, 2021).

Freymann nimitettiin vakuutusyhtiön päämatemaatikon⁸⁵ assistentiksi ja vuodesta eteenpäin 1916 hän oli saman yhtiön matemaattis-tilastollisen osaston esimies. Kalevassa työskenteli eri tehtävissä kymmenkunta naista muuten varsin miesvaltaisessa yrityksessä.

Vuonna 1918 Olga von Freymann jätti muutamaksi vuodeksi Kalevan ja astui Suomen ulkoministeriön palvelukseen työskennellen Kööpenhaminan, Berliinin, Pariisin, Zürichin ja Varsovan lähetystöissä. Vuonna 1924 Olga palasi takaisin kotimaahan ja entiseen virkaansa Kalevassa, missä hän työskenteli eläköitymiseensä saakka 1940-luvun lopulla (*Kaleva*, 1.1.1919, 1.2.1936, *Suomen Kuvalehti* 19.4.1919). Työssään vakuutusyhtiössä Olga julkaisi muutamia vakuutusaiheisia tilastotutkimuksia kuten esimerkiksi "Kuolleisuuden vaihtelusta Suomessa" (von Freymann, 1937).

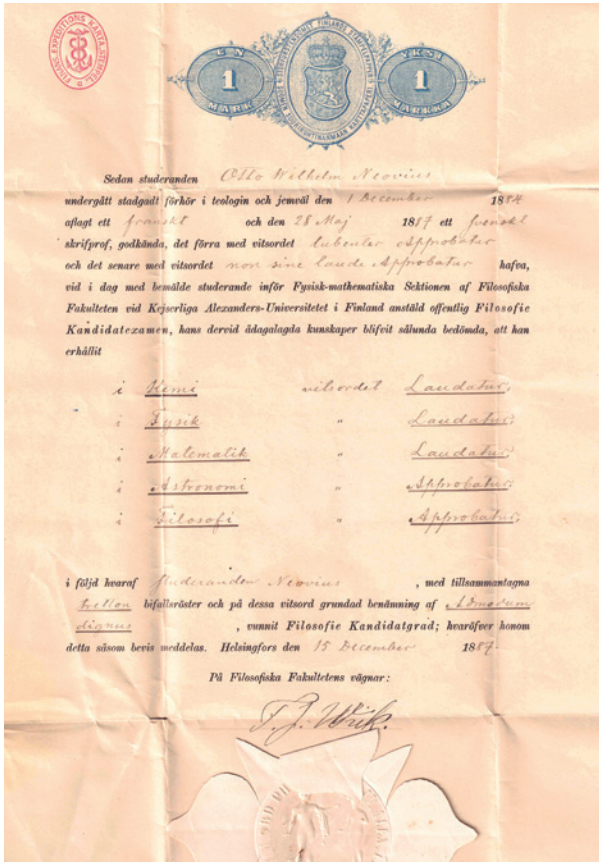
Työnsä ohessa Olga von Freymanna toimi vuonna 1923 perustetun Suomen Antroposofisen seuran puheenjohtajana 1930-luvulla. Naimattomat sisarukset Olga ja Hildegard asuivat Helsingissä samassa taloudessa yhdessä leskeksi jääneen äitinsä Hildurin kanssa osoitteessa Annankatu 23–25.

3. Ingrid von Freymann (Gripenberg) (1887–1966) - Lotta Svärd-järjestön johtajia

Hildur ja Otto von Freymannin nuorin lapsi oli Ingrid Margareta. Hän kävi koulua Haminassa ja valmistui siellä ylioppilaaksi vuonna 1906 Haminan suomalaisesta yhteiskoulusta. Ingrid ei suorittanut opintoja yliopistossa, mutta työskenteli jonkin aikaa vuosien 1910 vaiheilla vakuutusyhtiö Kalevassa sekä kielten opettajana eri kouluissa. Hän avioitui vuoden 1913 alussa Turun teknillisen koulun opettaja laivanrakennusinsinööri Hans Gripenbergin⁸⁶ (1882–1966) kanssa. Avioliiton kautta Ingrid astui vapaaherralliseen säätyyn. Ingrid Gripenberg teki elämäntyönsä Lotta-Svärd yhdistyksen ja Suojelus kuntatoiminnan parissa. Hän oli järjestön Turun piirin perustajia 1920-luvun alussa ja toimi myöhemmin vuodesta 1929 lähtien järjestön Turun osaston puheenjohtajana (*Varsinais-Suomi*, 1.8.1937). Ingrid Gripenberg toimi lottajärjestön eri tehtävissä kunnes Lotta-Svärd -järjestö lakkautettiin Suomen ja Neuvostoliiton rauhansopimuksen mukaan jatkosodan päätyttyä syksyllä 1944. Vapaaherratar Ingrid Gripenberg kuoli Turussa vuonna 1966.

⁸⁵ Kalevan päämatemaatikkona toimi 1908–1933 filosofian tohtori (Frans) Emil Wessell (1878–1933), joka oli alunperin tähtitieteilijä (Lehti and Markkanen, 2010). Aikaisemmin samaa tehtävää oli hoitanut matematiikan professori Lorenz Lindelöf (Lehto, 2008).

⁸⁶ Hans Gripenbergin sisar oli Suomen vapaan tanssitaiteen uranuurtaja Maggie (Margarita) Gripenberg (1881–1976).

Kuva 45. Otto Neoviuksen filosofian kandidaatin tutkinnon todistus Helsingin yliopistosta joulukuussa 1887. Hänellä oli korkeimmat arvosanat (laudatur) kemiassa, fysiikassa ja matematiikassa sekä sivuaineina tähtitiede ja filosofia (approbatur). (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna)

6.7. Otto Neovius (Nevanlinna (1867–1927) - Helsingin Normaalilyseon yliopettaja

Otto Wilhelm Neovius oli Edvard ja Elise Neoviuksen nuorin lapsi. Hän syntyi Haminassa vuonna 1867. Otto aloitti veljiensä tapaan opinnot Haminan Kadettikoulussa vuonna 1880, jolloin hän oli 13-vuotias. Otto keskeytti Kadettikoulun neljän vuoden opintojen jälkeen suorittamatta upseerin tutkintoa. Hän jatkoi koulunkäyntiä Helsingissä ruotsinkielisessä yksityiskoulussa (Helsingfors privatlyceum tai Böökska⁸⁷ lycéet), mistä Otto valmistui ylioppilaaksi vuonna 1884. Otto Neovius jatkoi opintojaan Helsingin yliopistossa matematiikassa, fysiikassa, kemiassa ja tähtitieteessä. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1887 vain 20-vuotiaana (Kuva 45).

Otto Neovius piti pääaineenaan fysiikkaa ja erikoistui siinä spektroskooppisiin tutkimuksiin, jotka olivat fysiikassa ja tähtitieteessä keskeisiä tutkimuskohteita 1800-luvun lopulla. Suomessa

⁸⁷ Lyseon johtajana toimi tuolloin kasvatustieteiden tohtori Emil Böök (1835–1914). Hän oli koulun rehtori 1868–1891. Koulu sijaitsi Kaisaniemen puiston etelälaidalla Puutarhakadun varrella.

ei tuohon aikaan ollut mahdollisuuksia jatkaa alan vaatimia kokeellisia mittauksia. Näin Otto Neovius hakeutui stipendiaatiksi Pietariin, missä toimi Euroopan johtava tähtitieteen ja astrofysiikan instituutti ja observatorio Pulkovassa. Observatorion tutkijoista ja johtajista suuri osa oli Venäjän ulkopuolelta, erityisesti Ruotsista ja Saksasta. Pulkovan astrofysikaalista laboratoriota johti professori Klas Bernhard Hasselberg (1848–1922) ja observatorion optisia tähtitieteellistä havaintotoimintaa Oskar Backlund (1846–1916), molemmat Ruotsista kotoisin. Ruotsi oli spektroskooppisen tähtitieteen johtavia maita 1800-luvulla. Alan merkittävin pioneeri oli kansainväliseen maineeseen noussut Anders Ångström⁸⁸ (1814–1874), joka vaikutti Uppsalan yliopistossa. Hänen tutkimuksensa kohdistuivat kaasujen spektriviivojen tarkkaan määrittelyyn sekä auringon kaasukehän tutkimuksiin spektroskooppisin menetelmin.

Otto Neovius aloitti tutkimustyönsä Pulkovassa professori Hasselbergin johdolla keväällä 1888. Työn aiheena oli tehdä tarkkoja mittauksia ilmakehän typen ja hapen spektriviivojen aallonpituuksista astrofysikaalisen laboratorion laitteilla. Työ jäi Pulkovassa kesken jo seuraavana vuonna, koska Hasselberg kutsuttiin Ruotsin Kuninkaallisen tiedeakatemian professoriksi Tukholmaan. Neovius jatkoi työtään Tukholmassa tiedeakatemian fysiikan laboratoriossa, jota johti Hasselberg.

Väitöskirjaksi tarkoitettu tutkimus valmistui vuonna 1891 ja sen tulokset ilmestyivät Ruotsin tiedeakatemian julkaisusarjassa (O. Neovius, 1891). Yliopistollinen väitöstilaisuus oli Helsingissä joulukuussa 1891. Tilaisuudessa virallisena vastaväittäjänä oli fysiikan dosentti ja meteorologi Gustaf Melander⁸⁹ (1861–1938), jonka erikoisalana oli ilmakehän kaasujen tutkimukset.

Ilmakehän koostumuksesta tuli olennaista uutta tietoa, kun aivan 1800-luvun lopulla keksittiin jalokaasut, jotka reagoivat kemiallisesti hyvin heikosti muiden aineiden kanssa. Ensimmäisenä havaittiin helium (He), joka löytyi auringon spektristä. Skotlantilainen William Ramsay (1852–1916) tunnisti sen uudeksi alkuaineeksi vuonna 1895. Ramsay ja hänen kollegansa löysivät pian sen jälkeen jalokaasut neon (Ne), argon (Ar), ksenon (Xe) ja krypton (Kr). Tuloksistaan Ramsay sai vuonna 1904 kemian Nobelin palkinnon.

Tieto Ramsayn tuloksista sai Otto Neoviuksen analysoimaan uudelleen Tukholmassa tekemänsä hapen ja typen spektriviivat. Työtä varten hän sai opettajan toimestaan vuoden virkavapaata ja matkusti Pariisiin ja Berliiniin alan tutkimuslaitoksiin. Neovius julkaisi tekemistään spektrimittauksista tieteellisen tutkimuksen saksalaisessa *Annalen der Physik und Chemie* -tiedesarjassa (O.W. Neovius, 1898). Vertaamalla omia tuloksiaan Ramsayn jalokaasumittauksiin Neovius huomasi heti, että ilmanäytteiden typen spektrissä on selvästi ollut argonin aiheuttamia spektrisignaaleja. Lisäksi hän tunnisti, että kaasunäytteissä on ollut toisen vielä tuntemattoman aineen aiheuttamia spektriviivoja. Ne ovat voineet olla heliumia, vaikka Neovius ei tällaista johtopäätöstä julkaisussaan teekään. Neoviuksen väitöskirjassa

⁸⁸ Ångströmin kunniaksi käytettiin ennen nykyistä SI-järjestelmää spektriviivojen aallonpituuksien mittana yksikköä ångström (Å), missä $1 \text{ Å} = 10^{-10}$ metriä.

⁸⁹ Gustaf Melander nimettiin vuonna 1908 Suomen Tiedeseuran meteorologisen päälaitoksen eli nykyisen Ilmatieteen laitoksen johtajaksi, missä virassa hän oli vuoteen 1931 saakka (Nevanlinna, 2021).

julkaisemat tulokset olivat typen ja hapen spektrien osalta tieteellisesti merkittäviä. Tuloksiin oli kätkeytyksi sisältynyt paljon syvällisempää uutta mittautustietoa aikaisemmin tuntemattomista jalokaasuista, mistä Neovius itse tuli tietoiseksi vasta vuosia myöhemmin, kun Ramsayn ja hänen työtoveriensa uudet tulokset oli jo julkistettu.

Opettajana Joensuun lyseossa

Yliopistotutkintojen jälkeen Otto Neovius tähtäsi opetuslalle kouluihin, koska opettajan tehtävät takasivat paremmat mahdollisuudet toimeentuloon kuin epävakaa tutkijan ura yliopistossa, missä oli vain niukasti tarjolla tutkimus- tai opetustehtäviä. Oton ensimmäinen toimi oli vuoden mittainen viransijaisuus Oulun ruotsinkielisessä lyseossa vuonna 1890. Pittempiaikainen kiinnitys tuli Joensuun lyseoon matematiikan ja fysiikan lehtorina 1890–1903. Joensuu oli tuohon aikaan pieni paikkakunta kaukana Suomen keskuspaikoista Helsingistä, Turusta ja Viipurista. Itä-Suomen kaupankäynnin ja puutavarateollisuuden eräänä keskuksena Joensuu oli merkittävä vaurauden keskittymä. Sitä vahvisti vielä Saimaan kanava liikenneväylänä aina Pietariin saakka. Vaurastuneet liikkeenharjoittajat halusivat pojilleen suomenkielisen, yliopistoon johtavan koulun. Heidän aloitteestaan Joensuuhun perustettiin vuonna 1865 lyseo, joka oli toinen Suomen silloisista oppikouluista. Joensuun lyseon oppilaita olivat myöhemmin Suomen tieteen huipulle nousseet Väisälän veljeskolmikko Kalle, Vilho ja Yrjö matematiikassa, meteorologiassa ja tähtitieteessä.

Joensuun lyseon opetuskieli oli suomi, jonka oppimisessa Otto edistyi nopeasti ja pystyi pian sitä melko sujuvasti käyttämään opetuksessa, vaikka kotikielenä hänellä oli edelleen ruotsi.

Opettajana Otto Neoviuksen pääpaino oli fysiikassa, olihan hän tehnyt kokeellisesta fysiikasta tohtorinväitöstyönsäkin, ja hän uhrasi paljon aikaa ja vaivaa tämän aineen opetukseen. Hän laati suuntaviivat uudenaikaisen kokeellisen fysiikan opetuksen järjestämiseksi oppikouluihin ja julkaisi siitä opettajille tarkoitetun kirjan (O.W. Neovius, 1901).

1800-luvun kahden viimeisen vuosikymmenen aikana suomenkielisten oppikoululaisten lukumäärä nelinkertaistui kun taas ruotsinkielisten osuus ei edes kaksinkertaistunut. Koko maassa oli käynnissä valtava koulutuksellinen kasvuvaihe ja yleinen suomenkielistyminen.

Otto Neoviuksen Joensuun kaudella samassa kaupungissa vaikutti tyttölyseon matematiikan lehtori maisteri Efraim Elo (1868–1932). Hänen laatimansa alaluokkien laskuopin oppikirjat (Elo, 1941) saivat aikanaan samanlaisen suosion kuin Neovius-Nevanlinnojen matematiikan oppikirjat. Käsitteeksi on muodostunut sanonta "*Elon laskuopin mukaan*", mitä käytetään keventävänä ilmauksena, kun halutaan todistella jonkin laskutoimituksen, yleensä yksinkertaisen, oikeellisuus.

Efr. Elon kansakouluille ja oppikoulujen alaluokille tarkoitetusta laskuopin oppikirjasta otettiin yli 30 painosta vuosina 1912–1965.

Saksalainen vaimo Pietarista

Otto Neoviuksen tutkimusvierailun aikana 1888–1889 Pulkovan observatoriossa hän tutustui ja ihastui observatorion astronomi Hermann Rombergin⁹⁰ (1836–1898) 17-vuotiaiseen vilkkaaseen tyttäreeseen Margarete Henrietteen, joka oli syntynyt Berliinissä vuonna 1870. Hän oli saanut kouluoppia Tarton saksalaisessa tyttöinternaatissa, missä ajan hengen mukaan opetettiin ensisijassa vieraita kieliä (ranskaa) ja musiikkia. Margareten ollessa kolmivuotias isä perheineen⁹¹ muutti Berliinistä Pietariin ja Pulkovan tähtitieteelliseen observatorioon, mihin Hermann oli saanut nimityksen vanhemmaksi observaattoriksi vuonna 1873. Observatorion johtajana oli tuolloin kuuluisa saksalainen astronomi Otto Wilhelm Struve (1819–1905). Pulkovan observatorio sijaitsee noin 20 kilometriä Pietarista etelään. Toisessa maailmansodassa observatorio tuhoutui täydellisesti, mutta se rakennettiin uudelleen 1950-luvulla.

Vuoden kuluttua ensitapaamisesta Margarete ja Otto menivät kihloihin ja heidät vihittiin avioliittoon Pulkovassa kesäkuussa 1892. Aviopari aloitti yhteisen elämän Joensuussa kaukana pohjolan karuilla perukoilla. Pietarin suurkaupungissa kasvaneelle Margaretelle se oli askel outoon pohjoiseen maailmaan, missä puhuttiin vielä täysin outoa kieltä.

Vuodet Joensuussa suomenkielisessä ympäristössä ja suomalaisen koulun opettajana vahvistivat Otto Neoviuksen suomalaista identiteettiä vastakohtana suvun ruotsinkielinen perinne. Niinpä vuonna 1906 suuressa sukunimien muuttoaallossa Otto vaihtoi sukunimensä suomenkieliseen muotoon Nevanlinna osoittaakseen yhteenkuuluvaisuutta suomalaiseen väestöön. Samaan ratkaisuun oli päätyneet hänen veljensä Lars sekä pikkuserkut Ernst ja Walter Neovius. Suurin osa Neoviuksista ei tähän hankkeeseen ryhtynyt vaan pitivät näitä suomalaistuvia sukulaisiaan vieroksuttavina.

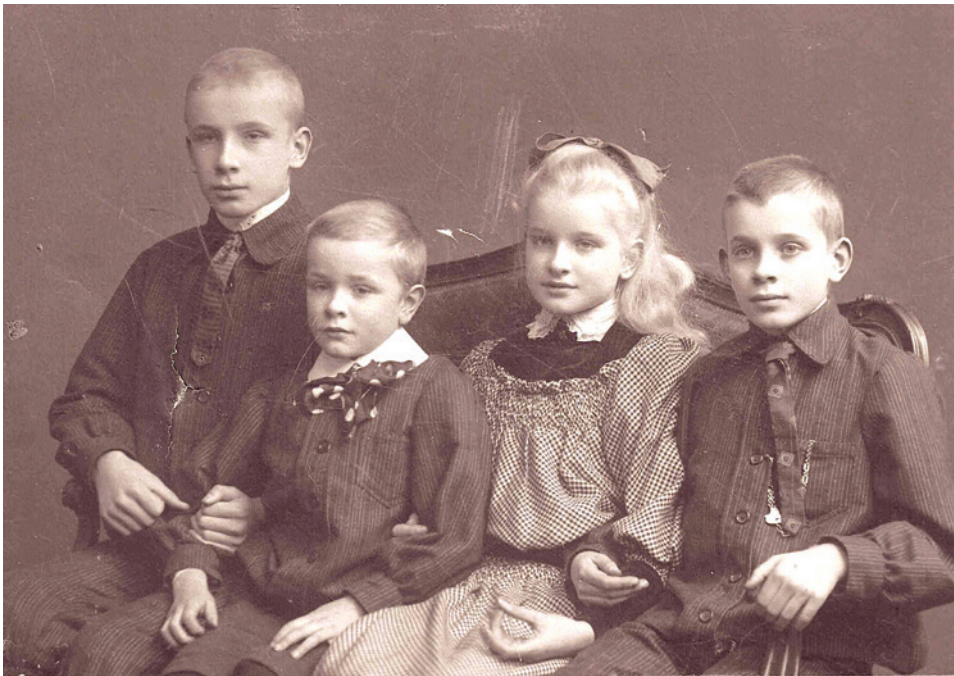
Poliittiselta suuntaukseltaan Otto, samoin kuin veljensä Lars, kuului niin sanottuihin suomettarelaisiin, jotka katsoivat että Suomen edun mukaista oli sortovuosien aikana myötäillä kohtuullisesti Venäjältä tulevia vaatimuksia, jotta maamme ei joutuisi liian suuriin ristiriitoihin keisarin hallinnon kanssa. Tällaista myöntöväisyysspolitiikkaa pidettiin realistisempänä vaihtoehtona kuin perustuslaillisten ryhmien ehdotonta vastakkainasettelua laittomiksi koettujen keisarin määräämien hallinnollisten uudistuksien suhteen. Suomen itsenäistyttyä ja sisällissodan jälkeen vuonna 1918 Otto Nevanlinna allekirjoitti useissa sanomalehdissä esitetyn kansalaisvetoomuksen, missä Suomen uudeksi hallitusmuodoksi vaadittiin perustuslaillinen monarkia. Lisäksi eduskuntaan tulisi lisätä asiantuntijoista koottu ryhmä tukemaan vaaleilla valittuja kansanedustajia eduskuntatyössään. Tavoitteena oli siis jonkinlainen kaksikamarinen

⁹⁰ Hermann Romberg edusti vanhaa astronomiperinnettä, joka perustui kaukoputkilla tehtyihin tarkkoihin havaintoihin tähtien asemasta (Romberg, 1891). Rombergin tähtiluettelo käsittää noin 10 000 tähden tarkat koordinaatit havainnoina vuosilta 1874–1894. Tähtitieteellisistä tutkimuksistaan Rombergille myönnettiin Königsbergin yliopiston kunniaatohtorin arvonimi. Rombergin visuaaliset havainnot kävivät 1800-luvun lopulla vanhanaikaisiksi, koska uudella valokuvausmenetelmällä voitiin saada tarkempia tuloksia nopeammin (Backlund, 1898).

⁹¹ Margareten äiti oli Anna Behn (1845–1932). Hän asui 1920-luvulla useita vuosia tyttärensä luona Helsingissä (Nevanlinna, 1976).

Kuva 46. Otto Neovius (Nevanlinna) (1867–1927) ja hänen puolisonsa Margarete (s. Romberg) (1870–1955) noin vuonna 1900. Otto oli tuolloin Joensuun lyseon matematiikan ja fysiikan lehtori (1892–1903). (Kuva: Osa Krogjus-Neovius-Lindelöf -sukujen sukupuutaulusta, Kuva 79.)

Kuva 47. Margarete ja Otto Neoviuksen lapset: Frithiof (1894–1977), Erik (1901–1973), Anna (1896–1978) ja Rolf (1895–1980) vuonna 1907 Helsingissä. Kaikki lapset olivat syntyneet Joensuussa. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

eduskuntalaitos. Mukana vetoomuksessa oli noin 20 sivistyneistön edustajaa. Heidän joukossa oli myös entinen senaattori Ernst Nevanlinna (*Turun Sanomat*, 15.5.1918). Monarkiaa kannatti muiden muassa pääministeri J. K. Paasikivi, mutta Suomi pysyi tasavaltana ja eduskunnan kokoonpanoa ei muutettu.

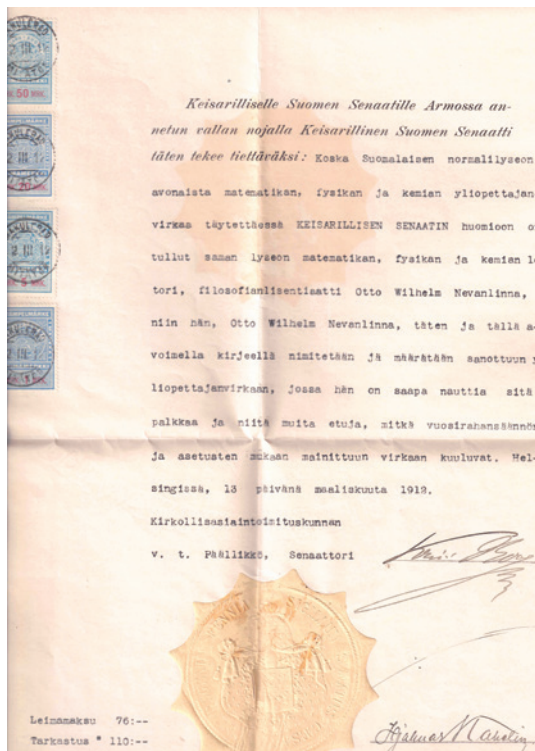
Margarete ja Otto Neovius viettivät Joensuussa 11 vuotta vuoteen 1903 saakka. Sinä aikana heille syntyi neljä lasta: Frithiof, Rolf, Anna ja Erik. (Kuva 47). Sitten oli edessä oli muutto Helsinkiin, kun Otto oli saanut matematiikan ja fysiikan tuntiopettajan paikan Helsingin Suomalaisesta yhteiskoulusta sekä Ruotsalaisesta reaalilyseosta. Läksiiäislahjaksi koulun oppilaat ojensivat opettajalleen kultaisen taskukellon, johon oli kaiverrettu "*Joensuun lyseon kiitollisilta oppilailta*". Tosin oppilaiden joukossa Nevanlinna oli kiivaan ja kiukkuisen opettajan maineessa. Hänen pikkuserkkunsa metsänhoitaja Walter (Neovius) Nevanlinna (1880–1944) muistelee kouluaikojaan Joensuun lyseossa: "... olin Fil. tri. Nevanlinnan alinomaisen ja sangen herkästi syttyneen suuttumuksen, kiihkoisan kiivastuksen ja moninaisten moitteiden kohteena. Sain niistä suoranaista kauhua suuresti lähennelleen vastenmielisyyden erikoisesti geometriaa kohtaan eikä algebrakaan kuulunut siellä suinkaan minun lempiaineisiini." (*Laatokka*, 22.4.1944).

Helsingissä perheelle löytyi ylimmän kerroksen asunto Kruununhaan kaupunginosasta osoitteessa Elisabethinkatu 7 (Liisankatu). Samassa rakennuksessa asui myös Oton vanhempi veli Lars perheineen.

Kilpailu yliopettajan paikasta

Otto Neoviuksen opettajan ura eteni suotuisasti ylöspäin, kun hän sai vakinaisen nimityksen Helsingin Suomalaisen normaalilyseon matematiikan ja fysiikan lehtoriksi vuonna 1910. Vielä arvostetumpi asema tarjoutui hänelle, kun koulun yliopettajan viransijaisuus avautui vuosiksi 1910–1912. Samanaikaisesti Nevanlinna hoiti myös Helsingin Suomalaisen tyttökoulun jatkokoluokkien opetusta matematiikassa. Hänen tehtäviinsä kuului vielä matematiikan ja fysiikan jatkokurssien pitäminen tuleville kansakoulun opettajille 1912–1914.

Kun yliopettajan virka tuli julkiseen hakuun keväällä 1911 siihen ilmoitautui kolme hakijaa: Vaasan suomalaisen reaalilyseon lehtori FL Petter A. Heinrichus (1863–1937), Suomalaisen normaalilyseon virkaatekevä yliopettaja FT Otto Nevanlinna ja Viipurin klassillisen lyseon matematiikan lehtori FT Uno Saxén (1863–1948). Kouluylhallitus suositteli, että tehtävään määrätään Heinrichus, jonka se oli asettanut äänestyksen jälkeen enemmistöpäätöksellä ensimmäiselle ehdokassijalle. Toiselle sijalle jäi Otto Nevanlinna ja siten Suomen Senaatti nimitti yliopettajaksi Heinrichuksen. Tieto päätöksestä meni Suomen kenraalikuvernöörille saakka, joka määräsi valinnan takaisin kouluhallitukselle sillä evästyksellä, että virkaan on nimitettävä Otto Nevanlinna. Kenraalikuvernöörillä oli keisarin edustajana valta pyörtää takaisin mikä tahansa Suomen hallituksen tekemä päätös. Asiasta kehkeytyi sanomalehdistöön kuukausia kestänyt polemiikki, kun Heinrichus teki valituksen hänelle epäsuotuisaan suuntaan kääntyneestä virkanimityksestä ja sai puolelleen nimekkäitä koulumiehiä. Oman vastineensa

Kuva 48. Suomen Senaatin kirkollisasiaintoimituskunnan (nykyisin opetusministeriö) antama Otto Nevanlinnan nimityskirja Suomalaisen normaalilyseon yliopettajan virkaan vuodelta 1912. (Kuva: yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna)

lehdistölle antoi myös Otto Nevanlinna. Kilpailevat ehdokkaat julkaisivat tarkkoja vertailevia tietoja opintosuoritustensa pistemääristä todistaen olevansa parempi kuin kilpahakijansa (*Uusi Suometar* 1.10.1911, *Helsingin Sanomat*, 29.9.1911, *Turun Sanomat*, 30.9.1911, *Hufvudstadsbladet*, 29.9.1911, 15.3.1912). Lopputulos, jonka perimmäiset syyt ovat jääneet hämäriin, oli että Senaatti nimitti tehtävään maaliskuussa 1912 kenraalikuvernöörin ilmaiseman tahdon mukaisesti Otto Nevanlinnan (Kuva 48). Kilpahakija Petter Heinricius sai pieneksi lohdutukseksi Normaalilyseon matematiikan ja fysiikan vanhemman lehtoraatin viran, missä toimesta hän oli eläköitymiseensä saakka (1930). Uno Saxén jatkoi opetustehtävissä Viipurissa vuoteen 1922 saakka, jonka jälkeen hänet nimitettiin kouluhallituksen kouluneuvoksen virkaan.

Opetuksen ankaruus

Otto Nevanlinna Suomalaisen normaalilyseon yliopettajana oli valtakunnallinen auktoriteetti matemaattisten aineiden opetuksessa ja oppimateriaalien suhteen. Koulussa tulevat matematiikan opettajat auskultoivat ja saivat viimeisen pedagogisen silauksen ja pätevyysalansa opettajaksi Nevanlinnan hyväksymänä tai hylkäämänä. Yliopettajakaudellaan Otto Nevanlinna julkaisi useita matematiikan ja fysiikan opettajille suunnattuja laajoja kirjoituksia

koulumatematiikan ja -fysiikan aiheista täydentävänä materiaalina näiden oppiaineiden koulukirjoille. Tällaisia olivat esimerkiksi laaja artikkeli toisen asteen polynomista ja yhtälöistä, funktioiden raja-arvoista, numeerinen laskeminen likiarvoilla, algebran opetuksen perusteista ja magneetikentän ominaisuuksista (O.W. Nevanlinna, 1906, 1913a, 1913b, 1917, 1918).

Otto Nevanlinna jakoi oppilaat lahjattomiin, jotka eivät ymmärrä matematiikasta mitään ja sitten niihin, joilla oli tähän oppiaineeseen jotain luontaista taipumusta. Hän jakoi huonoimmille kokeista pyöreitä nollia ja todistukseen kolmosia. "*Suutarin oppiin*", hän sanoi niille, jotka eivät matematiikassa pärjänneet, "*Te ymmärrätte matematiikasta yhtä vähän kuin tämän luokkahuoneen kaakeliuuni*", oli toinen Oton tuomitseva lausahdus vähän ontuvalla suomella. Tuomio kohdistui kirjailija Pentti Saarikosken isään Simoon, jonka koulutie Normaalilyseossa päättyi matematiikan osaamisen puutteisiin (Tarkka, 1996).

Kirjailija ja akateemikko Mika Waltari kertoo haastatteluun perustuvassa elämäkertateoksessaan (Haavikko, 1978). "*Neljännellä luokalla Norssissa meille tuli matematiikan opettajaksi Otto Nevanlinna, yliopettaja, jonka vaatimukset olivat hirmuiset ja joka kylmäverisesti karsi joukosta kaikki oppilaat, joilla ei hänen mielestään ollut mahdollisuuksia matemaattiseen ajatteluun. Joillekin hän antoi kolmosen todistukseen, mikä kerta kaikkiaan katkaisi uran ja pakotti siirtymään toiseen kouluun.*" Vastaavia muitakin aikalaisdokumenteja on olemassa (Setälä, 1966).

Näiden legendaaristen matematiikan opettajien aikoina 1900-luvun alussa vallalla oli yleisimminkin opetustilanteissa auktoriteettipainotteinen opettajakeskeisyys, mihin on liittynyt myös korostunut opetuksen vaativuus ja oppilaisiin kohdistunut ankaruus. Huomattava osa oppilaista suorastaan pelkäsi opettajaansa tai opetustilanne tuntui osaamattomuuden takia ahdistavalta (Setälä, 1966; Lehtinen ja muut, 2019).

Otto Nevanlinnan aikoina oppikouluissa oli tyypillisesti noin kolmanneksella oppilaista matematiikan arvosana 4 (heikko) ja puolella 5 tai 6 (välttävä). Nykyään voisi kysyä, mitä hyötyä oli sellaisesta matematiikan opetuksesta, kun selvästi yli puolet oppilaista ei yltänyt edes tyydyttävään osaamiseen. 1920- ja 1930-lukujen aikana noin puolet ylioppilaskokeissa hylätystä arvosanoista tuli matematiikassa. Ei ollut harvinaista, että monet kokelaat eivät osanneet vastata oikein yhteenkään tehtävään. Aikakauden vaatimukset koululaisille matematiikan osalta olivat liian tiukat ja vaativat. Toisaalta yhtenä syynä matematiikan heikkoon osaamiseen pidettiin pulaa pätevistä alan opettajista kuten matematiikan kouluopettajien päivillä vuonna 1930 tuotiin esille (*Uusi Suomi*, 24.5.1930).

Jo 1930-luvulla monet matematiikan opettajat, esimerkiksi matematiikan professori Kalle Väisälä ja kouluneuvos Niilo Kallio, puuttuivat matematiikan kouluopetukseen ja kyseenalaisivat geometrian opetuksen toimivuuden (*Turun Sanomat*, 29.1.1933). Useille oppilaille ja opettajillekin oli ongelmallista käsittää se, miksi tarvitaan abstrakti geometrinen teoria usein itsestään selviltä näyttävien tulosten todistamiseksi. Geometrian oppimäärää piti lyhentää ja yksinkertaistaa ja päästävä eroon ankaran systemaattisesta opetuksesta. Sen sijaan olisi otettava enemmän havaintoon ja selvään järkeen vetoava, mutta silti looginen ja tiedollisesti pitävä esitystapa. Vireillä oli myös jakaa matematiikan opetus laajaan ja suppeaan oppimäärään.

1930-luvulla puhuttiin ylioppilastulvasta⁹², kun uusia ylioppilaita valmistui vuosittain jo yli 2000. Ylioppilaslautakunnan⁹³ jäsen matematiikan professori Rolf Nevanlinna ehdotti osaratkaisuksi, että naisopiskelijoiden määrää pitäisi rajoittaa, koska hänen käsityksensä mukaan naiset suoriutuvat opinnoista miehiä heikommin (*Helsingin Sanomat*, 26.6.1933). Nevanlinnan ehdotusta pidettiin epäonnistuneena ja syrjivänä, mutta jos opiskelijoiden määrää rajoitetaan niin se pitää tehdä samoilla periaatteilla niin miehille kuin naisillekin (*Naisten Ääni*, 1.8.1933). Ehdotus ei toteutunut, mutta Helsingin yliopistoon otettavien opiskelijoiden määrää rajoitettiin eri tiedekuntien *Numerus Clausus*-säännöillä sekä sillä, että ylioppilastutkinnon opintoihin oikeuttavan pistemäärän alarajaa korotettiin. Erityisesti vasemmistopuolueet eivät nähneet "ylioppilastulvaa" vaarana yliopistolle vaan voimavarana, jonka kautta kansakunnan käyttämättömät lahjakkuusreservit tulisivat paremmin yhteiskunnan käyttöön erityisesti työväenluokan osalta. Tätä näkökulmaa edusti muiden muassa sosialidemokraattisen puolueen kansanedustaja ja historian professori Väinö Voionmaa (1869–1947) (*Soihdu*, 25.4.1936). Voionmaan ansiosta maahamme perustettiin Työväen akatemia kansanopistoksi vuonna 1924.

Otto Nevanlinnan kausi päättyy

Otto Wilhelm Nevanlinna täytti 60 vuotta kesäkuussa 1927. Hänellä olisi ollut edessään virkavuotia normaalityönsä yliopettajana vielä kymmenkunta. Otto Nevanlinnan ura olisi voinut huipentua normaalityönsä rehtorin tehtäviin, koska useat koulun rehtorit olivat alansa yliopettajia. Professorin arvokin olisi ollut mahdollinen. Toisin kävi.

Syntymäpäiväkirjoituksia ilmestyi laajasti pääkaupungin sanomalehdissä (*Uusi Suomi*, *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, 15.6.1927). Otto Nevanlinnan jäämistössä on kymmenittäin onnittelusähkeitä ja -kortteja 60-vuotiaalle entisiltä oppilailta ja opettajakollegoilta sekä sukulaisilta. Otto kiittää saamistaan onnittelusta *Helsingin Sanomien* ja *Hufvudstadsbladetin* ilmoitusosastolla 18.6.1927.

Syyslukukauden juuri alettua vuonna 1927, kesken normaalityönsä opettajakandidaattien matematiikan harjoitustunnin, päättyi myös hänen elämänsä äkilliseen sydänkohtaukseen juuri 60-vuotta täyttäneenä. Muistokirjoituksia Otto Nevanlinnasta ilmestyi laajasti sanomalehdissä (*Uusi Suomi*, 16.9.1927, *Iltalehti*, 19.9.1927, *Aamulehti* 16.9.1927, *Helsingin Sanomat*, 16.9.1927, *Hufvudstadsbladet*, 16.9.1927, *Kasvatusopillisen yhdistyksen aikakauskirja* LXIV, 1927). Muistopuheet siunaustilaisuudessa pitivät Otto Nevanlinnan entiset kilpahakijat Petter Heinricius ja Uno Saxén.

⁹² Viime vuosina ylioppilaita on tullut vuosittain yli 40 000. Ylioppilaiden jatkokoulutuspaikkoja 1930-luvulla oli vain murto-osa siitä mitä nykyisin on tarjolla.

⁹³ Rolf Nevanlinna oli ylioppilastutkintolautakunnan jäsen 1927–1946 ja sen puheenjohtaja 1941–1946. Hänen johdollaan lautakunta laati ylioppilaskokeiden matematiikan tehtävät yhdessä Uno Saxénin ja matematiikan apulaisprofessori Felix Iversenin (1887–1973) kanssa.

Matematiikan

opetuksen uudistussuunnitelma.
Opetus eläväksi, mielenkiintoiseksi ja havainnolliseksi.
Samalla olisi myös käytännön tarpeet otettava huomioon.

Kuva 49. Otsikko sanomalehti *Uudessa Suomessa* 9.6.1932.

Otto Nevanlinna oli omistautunut kaikella taidolla ja tarmolla matematiikan kouluopetukseen ja sen kehittämiseen oppikirjojen kautta. Tosin Nevanlinnan toimittamat oppikirjat algebrassa ja geometriassa olivat vaativia sekä oppilaille että opettajille. Nevanlinnan seuraaja Normaalilyseon matematiikan yliopettajana oli filosofian tohtori Bruno Malmio⁹⁴ (1883–1966) vuosina 1929–1951.

Oton puoliso Margarete - pianonsoiton opettaja

Rolf Nevanlinna on kuvaillut äitiänsä: "Luonteeltaan hän oli impulsiivinen, dynaaminen, täynnä toiminnan halua ja tarmoa, tahto- ja tunneihminen, joka mieltymyksiensä mukaan ja ohjaamana omaksui sympatiansa ja antipatiansa. Hän oli jokseenkin kokonaan miehensä Oton vastakohta. Äitini osaltaan ylläpiti perheen tiukkaa taloutta antamalla pianotunteja" (R. Nevanlinna, 1967). Vaikka Rolf Nevanlinna arvosti ja samaistui monin tavoin isäänsä ja tämän arvoihin sekä piti häntä objektiivisimpänä tuntemistaan henkilöistä, hänessä oli äitinsä tavoin intohimoisia ja impulsiivisia piirteitä, jotka johtivat ajoittain hyvinkin subjektiivisiin näkemyksiin (Siirala, 1981). Nevanlinna saattoi tokaista tunnetuista ja alan arvostetuista professoreista, että "*Vai N.N. Hän oli oppilaani. Harvinaisen lahjaton yksilö. En voi ymmärtää miten hänestä on tullut professori.*"

Margarete oli saanut nuorena Tarton saksalaisessa tyttöinternaatissa perusteellisen koulutuksen pianonsoitossa ja ylsi siinä harrastelijan tasoa huomattavasti korkeammalle. Hän kuului Suomen musiikkipedagogien liittoon musiikinopettajana. Helsingissä 1900-luvun alussa Margarete sai opetusta arvostetulta pianonsoiton pedagogi Selma Kajanukselta⁹⁵ (1860–1935) (*Hufvudstadsbladet*, 18.5.1907). Erityisesti lasten ja nuorten opettajana Margarete oli suosittu.

⁹⁴ Malmion tieteelliset tutkimukset fysiikan alalla liittyivät ilmakehän ionikemiaan ja meteorologiaan. Jatkosodan aikana 1941–1944 Malmio toimi apumeteorologien kouluttajana armeijan sääasemille sotatoimialueille. Niilo Kallion ja Bruno Malmion laatima geometrian lukiokirja oli käytössä oppikouluissa vielä 1970-luvulla (Kallio ja Malmio, 1958).

⁹⁵ Selman veli oli tunnettu kapellimestari ja säveltäjä Robert Kajanus (1856–1933).

Kuva 50. 71-vuotiaan (Margarete) Greta Nevanlinnan yksityistuntien ilmoitus *Helsingin Sanomissa* 15.1.1942. Gretan Lönnrotinkadun asunto tuhoutui sodassa Helsingin ilmapommituksissa⁹⁶ helmikuussa 1944.

Hänen oppilaitaan olivat muiden muassa Eva Sibelius (1893–1978), kirjailija Tyyni Tuulio (1892–1991) ja tuleva säveltäjä ja Sibelius-Akatemian rehtori Taneli Kuusisto (1905–1988) (R. Nevanlinna, 1967). Vielä vanhalla iällä Margarete oli antanut pianonsoiton, saksan ja ranskan kielten yksityistunteja, joiden pitämisen hän oli aloittanut jo 1900-luvun alussa Helsingissä. Musiikki oli Margarete Nevanlinnan keskeinen elämänsisältö halki vuosikymmenien aina lapsuudesta vanhuuteen asti.

Otto Nevanlinnan puoliso Margarete eli miehensä jälkeen vuoteen 1955 saakka. Hän kuoli Helsingin Munkkiniemen saksalaisessa vanhainkodissa⁹⁷ 85-vuotiaana.

Margareten nuorempi sisar Charlotte (Lotte) Romberg (Girault) (1874–1961) muutti 1930-luvulla pysyvästi Suomeen jäätyään leskeksi Ranskassa. Hänen puolisonsa oli lääkäri Pascal Girault. Sisarusten veli Heinrich Romberg (1877–1945?) oli toisen maailmansodan aikana Saksan itäosassa Ylä-Sleesiassa⁹⁸ sotilassairaalan lääkäri, mutta venäläisten suurhyökkäyksessä keväällä 1945 hän katosi sodan melskeisiin. Heinrichin puoliso Gertrud (s. Schäfer) (1880–1965)⁹⁹ kulki pakolaisvirtojen mukana Tšekkoslovakian ja Itävallan kautta Saksaan Kielin seudulle. Siellä hän sai sukulaisten luona pysyvän asuinsijan Preetzin kaupungista 1940-luvun lopulla. Gertrud teki lähes joka kesä matkan Saksasta Suomeen sukulaisten luokse aina 1950-luvun lopulle saakka. Hän kuoli Preetzissä vuonna 1965.

Perheen esikoinen oli Martha (Wittram) (1868–?). Hän jäi Venäjän vallankumouksen jälkeen Pietariin, missä Martha toimi sairaanhoitajana. Tiedot hänestä päättyvät 1920-luvulle (R. Nevanlinna, 1976). Marthan aviopuoliso oli latvialainen Theodor Wittram (1854–1914),

⁹⁶ Helsingin kaupungin sodanaikaisen väestönsuojelutoimiston pommituksesta kokoaman yhteenvedon mukaan Lönnrotinkatu 33–35 asuinrakennukseen osui sekä miina- että palopommeja, jotka aiheuttivat suuren tulipalon ja sortumia, niin että talon sisäosa tuhoutui kokonaan. Talon rakenteisiin arvioitiin pudonneen yhteensä noin 3000 kilon pommikuorman. Margareten aikaisempi koti Helsingin Töölössä vaurioitui pahoin talvisodan ilmapommituksissa vuonna 1939.

⁹⁷ Kyseessä on vuonna 1928 perustettu Helsingin saksalaisen evenkelis-luterilaisen seurakunnan ylläpitämä vanhainkoti Deutsches Seniorenwohnheim (DSWH), joka toimii edelleen.

⁹⁸ Saksan Ylä-Sleesia (Oberschlesien) kuuluu nykyään Puolalle.

⁹⁹ Gertrud opiskeli 1800-luvun lopulla Pariisissa Sorbonnen yliopistossa ja teki siellä väitöskirjatyon valtiotieteiden alalta (tiedonanto Anna-Riitta Lindgreniltä).

Kuva 51. Vasen: Margarete (Greta) Nevanlinna (s. Romberg) (1870–1955) 1890-luvun alussa

Oikea: Margarete 80-vuotisvalokuvassaan vuonna 1950. Margarete oli Frithiof, Rolf, Anna ja Erik Nevanlinnan äiti. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Olavi & Heikki Nevanlinna).

syntynyt Riiassa. Hän oli Pulkovon observatorion astronomi ja Hermann Rombergin kollega. Wittram oli lisäksi Venäjän armeijan yleisesikunnan Nikolajevin sotilasakatemian geodesian ja tähtitieteen professori.

Margarete ja Otto Nevanlinnan lapset:

1. Matemaatikoveljekset Frithiof ja Rolf Nevanlinna

Margareta ja Otto Neoviuksen kaksi vanhinta lasta, Frithiof Edvard ja Rolf Hermann, syntyivät Joensuussa peräkkäisinä vuosina 1894 ja 1895 siten, että heidän ikäeronsa oli vain hieman yli vuoden. Vuonna 1906 koko perhe otti suomalaistetun sukunimiversion Nevanlinna. Näin heidän kohdallaan sukunimen lähes 200-vuotinen Neovius-perinne päättyi.

Veljesten matematiikan opettajana Helsingin suomalaisen normaalilyseon ylimmillä luokilla oli heidän isänsä Otto. Rolf Nevanlinna kuvailee isäänsä: ”*Hänen vaatimuksensa olivat tiukat, ja ankaruutensa oli miltei legendaarinen. Sain omakohtaisesti todeta mikä loistava ja voimallinen opettaja hän oli.*” (R. Nevanlinna, 1976). Tämäkin muistelun katkelma vahvistaa sen käsityksen, että Otto Nevanlinnan parhaat opetustaidot kohdistuivat elitistisesti

matemaattisesti lahjakkaimpien oppilaiden hyväksi. Heikkotasoiset ja keskinkertaiset saivat ala-arvoisia numeroita kokeista ja haukut päälle.

Frithiof, joka oli veljeksistä vanhempi, valmistui 16-vuotiaana ylioppilaaksi vuonna 1911, Rolf kahta vuotta myöhemmin. Matemaattisten aineiden opiskelu yliopistossa ei ollut poikien mielessä heti ylioppilaaksitulon jälkeen. Frithiofin tavoitteena oli antautua klassisen musiikin opiskeluun tavoitteena orkesterinjohtajan ura. Hän oli saanut perusopetusta pianisti-äidiltään ja instrumenttina Frithiofilla oli sello. Rolf puolestaan oli opiskellut viulunsoittoa, mutta yliopisto-opintoina hänellä oli aluksi tähtäimessä klassilliset kielet. Sitten kuitenkin matematiikka vei mukanaan ja Rolf aloitti syksyllä 1913 matematiikan ja fysiikan opinnot Helsingin yliopistossa.

Greta, Frithiof ja Rolf esiintyivät usein isänmaallisissa kokouksissa musiikkiesityksillään 1900- ja 1910-luvulla (esim. *Uusi Suometar*, 21.11.1908, 30.11.1915, *Ylioppilaslehti*, 17.10.1915). Poikien äiti olisi varmaan ollut mielissään, jos Frithiof ja Rolf olisivat antautuneet täysipainoisesti musiikkiopintoihin, mutta matematiikka vei voiton epävarmasta muusikkourasta. Perhepiirissä ajateltiin kuitenkin lopulta, että amatööritasoinen soittotaito on riittävä ja suotavaa sivistysperheen jäsenille, mutta ammattimainen soittajanura ei tullut kysymykseen. Vasta Frithiofin, Rolfin ja Annan lastenlapsista on tullut useita ammattimuusikoita klassisen musiikin alalla.

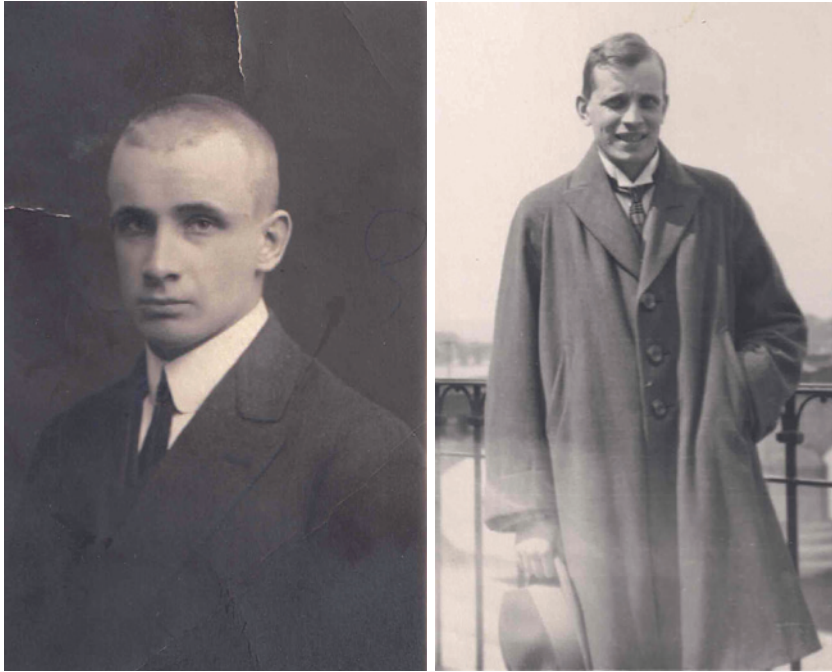
Frithiof valmistui Helsingin yliopistosta filosofian kandidaatiksi matematiikka pääaineena vuonna 1915 ja Rolf kahta vuotta myöhemmin. Opettajina heillä oli yliopiston matematiikan professori Ernst Lindelöf. Heidän funktioteoreettiset matematiikan väitöskirjansa valmistuivat lähes peräjälkeen. Lindelöfin johdolla myös eräät muut merkittävät tulevat matemaatikot saivat väitöskirjansa valmiiksi. Heitä olivat esimerkiksi Pekka Myrberg (1892–1976) vuonna 1916, Kalle Väisälä (1893–1968) ja Vilho Väisälä (1889–1969) molemmat vuonna 1917.

Frithiof Nevanlinnan matematiikan väitöskirja valmistui vuonna 1918 (F. Nevanlinna, 1918) ja hänen veljensä Rolf sai oman väitöskirjansa valmiiksi vuotta myöhemmin (R. Nevanlinna, 1919). Väitöskirjojen tieteellisen arvioinnin on tehnyt Elfving (1981). Molemmat opinnäytteet syntyivät professori Ernst Lindelöfin ohjauksessa ja ne edustavat silloisen Helsingin yliopiston matematiikan laitokselle syntyneen funktioteoreettisen koulukunnan parhaita tuotteita.

Rolf Nevanlinnan väitöskirjassa esitetyt tietyt funktioiden interpolaatioon liittyvät tarkastelut ovat pysyneet edelleen tutkimuksen kohteena ja ne tunnetaan alan kirjallisuudessa keksijöittensä mukaan Nevanlinna-Pick¹⁰⁰-teoreeman nimellä (esim. Sergei and Vinnikov, 2001).

Sekä Frithiof että Rolf Nevanlinnan tieteellinen ura alkoi varhain, menestyksellisesti ja

¹⁰⁰ Georg Pick (1859–1942) oli itävaltalainen matemaatikko, joka vaikutti Prahan, Wienin ja Leipzigin yliopistoissa luennoitsijana 1880–1920. Hänet murhattiin juutalaisena natsi-Saksan keskitysleirillä vuonna 1942. Pickin tutkimuksissa on mainittu interpolaatio jo vuonna 1916 (Pick, 1916), mutta Nevanlinnalla ei siitä ollut omassa tutkimuksessaan tietoa.

Kuva 52. Frithiof (vasen) ja Rolf (oikea) Nevanlinna noin vuonna 1920.
(Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

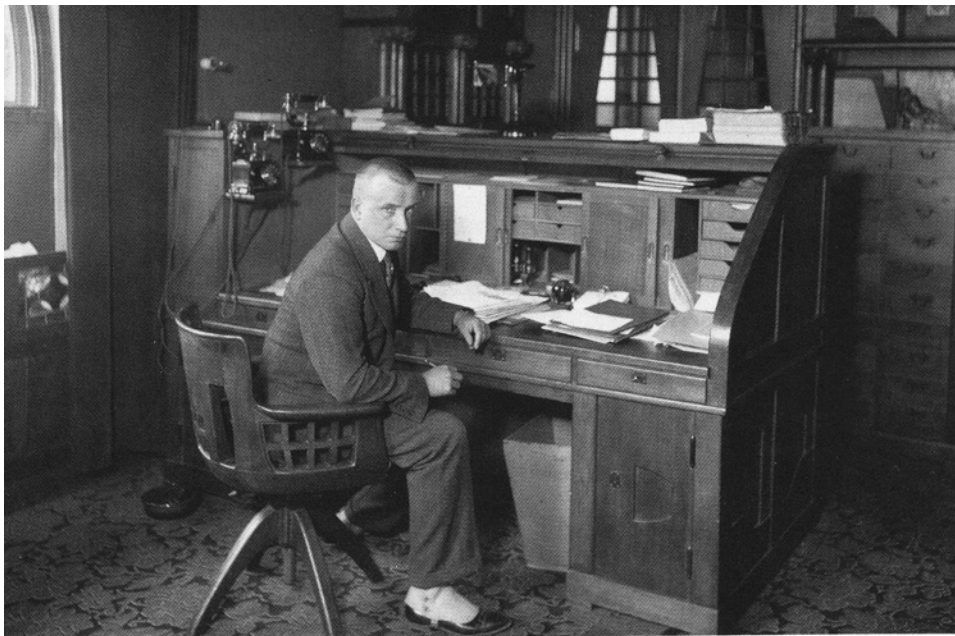
nopeasti. Dosenttinitehtävä tuli molemmille muutama vuosi väitösten jälkeen vuonna 1923. Akateemisten virkojen niukkuuden vuoksi heidän oli kuitenkin siirryttävä muihin tehtäviin.

Rolf opetti matematiikkaa Helsingin Uudessa suomalaisessa yhteiskoulussa 1918–1926 ja työskenteli samalla henkivakuutusyhtiö Salaman matemaatikkona 1919–1947. Samaan aikaan intensiivisen matematiikan tutkimuksen kanssa Frithiof ja Rolf avioituivat ja perustivat perheet. Otto Nevanlinnan vaatimuksena oli ollut, etteivät pojat voi mennä naimisiin ennen kuin väitöskirja on valmiina. Rolf avioitui Äyräpään tuomiokunnan tuomarin Robert Selinin tyttären Maryn (1895–1992) kanssa vuonna 1919. Rolf ja Mary olivat serkukset, koska Maryn äiti Elise (1858–1932) ja Rolfin isä Otto olivat sisarukset.

2. Frithiof Nevanlinna (1894–1977) - matemaatikko ja vakuutusyhtiön johtaja

Frithiof Nevanlinna valittiin henkivakuutusyhtiö Salaman ylimatemaatikoksi vuonna 1918. Siinä tehtävässä hän toimi vuoteen 1930 saakka, jonka jälkeen hänet nimitettiin Pohjola-vakuutusyhtiökonsernin¹⁰¹ toiseksi toimitusjohtajaksi. Samaan aikaan matematiikan tutkimus

¹⁰¹ Frithiof Nevanlinnan pojanpoika matematiikan professori Olavi Nevanlinna (1948–) oli Suomi-yhtiön hallintoneuvoston puheenjohtaja 1997–1999 ja hallituksen jäsen 1998–2000.

Kuva 53. Vakuutusyhtiö Pohjolan toimitusjohtaja Frithiof Nevanlinna työpöytänsä äärellä vuonna 1933. Kuva on Pohjola-yhtiön pääkonttorista Helsingin Aleksanterinkadulla (Kuva: Lytinen, 1991).

veti puoleensa Frithiofia. Hän kirjoitti päiväkirjaansa vuonna 1919 pian väitöskirjansa valmistumisen jälkeen: "*Matematiikkaan olen sentään pohjaltani kiintynyt. Alkaa olla tiedenäkö taa*" (Lytinen, 1991).

Vähitellen Frithiof jättäytyi kuitenkin etämmälle matematiikasta, koska hän ei halunnut siinä määrin irrottaa ajatuksiaan työstään vakuutusosalalla Salamassa ja työntää syrjään perhe-elämäänsä kuin mitä intensiivinen tutkimus olisi vaatinut. Otettaan veljensä Rolfin tutkimuksiin hän ei silti täysin menettänyt. Siitä on vaikuttava näyttö vuodelta 1927, jolloin Frithiof julkaisi itsenäisenä työnään uuden todistuksen Rolf Nevanlinnan meromorffifunktioiden II. päälauseen todistuksesta (F. Nevanlinna, 1927, Lehto, 2000). Tällä tutkimuksella Frithiof Nevanlinna vakiinnutti asemansa kansainvälisesti tunnettuna funktioteoreetikkona. 1930-luvun alussa Frithiof jätti matematiikan tutkimukset ja keskittyi tehtäviinsä Pohjolan ja Salaman toimitusjohtajana. Hän vaikutti varsin vahvasti Pohjola-yhtiöiden rakentumiseen yli 30 vuoden ajan. Frithiof Nevanlinna oli vakuutusalan johtotehtävissä aina vuoteen 1968 saakka.

Vaikeiden sotavuosien 1939–1944 jälkeen Frithiof Nevanlinna palasi uudelleen matematiikan pariin, koska hän tunsu vetoa ja kiinnostusta aloittaa uudelleen tieteellinen työ ja opetustoimet Helsingin yliopistossa. Hän erosi Pohjolan toimitusjohtajan tehtävistä vuonna 1949. Seuraavana vuonna Frithiof Nevanlinna nimitettiin Helsingin yliopiston matematiikan professoriksi Rolf Nevanlinna erottua tästä virasta. Frithiof Nevanlinnan professorikausi kesti

vuoteen 1962 saakka, jolloin hän jäi eläkkeelle. Frithiof Nevanlinnan myöhemmän kauden matemaattisiin töihin kuuluu yliopistollinen oppikirja lukuteoriasta. Kirja käännettiin myös saksaksi (F. Nevanlinna, 1944, 1965). Vuonna 1959 ilmestyi Frithiof ja Rolf Nevanlinnan yhteinen monografia matemaattisen analyysin alalta (F. Nevanlinna & R. Nevanlinna, 1959). Se jäi heidän viimeiseksi tutkimukseksi.

Frithiof Nevanlinnan harrastuksiin kuului klassinen musiikki aivan lapsuudesta lähtien kuten koko perheessä oli tapana. Uravalinnassaan Nevanlinna omien sanojensa mukaan häilyi musiikin ja matematiikan välillä, mutta matematiikka voitti (*Helsingin Sanomat*, 16.8.1974). Frithiof Nevanlinna teki elämänsä aikana kaksi merkittävää yli puoli vuosisataa kestänyttä työuraa: toisen maamme vakuutusalan rakentajana, toisen matemaattikkona yliopiston professorina. Molemmista on jäänyt kestävä jäljet näiden alojen historiaan.

Frithiof solmi avioliiton valtioneuvos Eliel Soisalon-Soinisen tyttären Margaretan (Greti) (1894–1984) kanssa vuonna 1917. Avioliitosta syntyi kuusi lasta. Heistä vanhin (Otto) Olavi¹⁰² (1918–1941) sai surmansa jatkosodan alussa Sortavalan kaupungin valtauksessa kesällä 1941.

Veikko Nevanlinna (1920–2012) valmistui matematiikka pääaineena filosofian maisteriksi vuonna 1945. Hän teki lukuteorian alalta väitöskirjan setänsä Rolf Nevanlinnan ohjaamana vuonna 1964 (Nevanlinna, 1964). Nevanlinna toimi Jyväskylän yliopiston matematiikan apulaisprofessorina 1966–1983. Hänen kirjalliseen tuotantoon kuuluu muun muassa matematiikan harrastelijoille suunnattu kirja tietyistä matematiikan perusteista (Nevanlinna, 1958). Veikko Nevanlinnan puoliso oli matematiikan lehtori Sirkka Liisa Suoninen (1920–2003). Heillä on viisi lasta.

Eino Nevanlinna¹⁰³ (1923–2009) valmistui serkkunsa Lassen tavoin Teknillisestä korkeakoulusta diplomi-insinööriksi vuonna 1950. Hän teki työuran vakuutusallalla. Einon puoliso oli lääketieteen lisensiaatti Elsa Alameri (1923–2011). Avioliitossa syntyi kuusi lasta. Elsa Nevanlinna valmistui vuonna 1960 hermo- ja mielitautien erikoislääkäriksi. Elsan parantamattoman sairauden vuoksi Eino Nevanlinna solmi uuden avioliiton valtiotieteiden maisteri Mirjam Svenssonin (1928–2007) kanssa vuonna 1971.

Perheen ensimmäinen tytär oli Anna Margareta Nevanlinna (myöhemmin Laurent) (1921–2011). Hän valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1947 ja sai hermo- ja mielitautien erikoislääkärin pätevyuden vuonna 1951. Anna Laurent toimi mielitautilääkärinä eri sairaaloissa, viimeksi Espoon mielenterveyspiirin avohoidon ylilääkärinä. Anna Nevanlinna avioitui lääketieteen lisensiaatti Bernt (Ben) Laurentin (1921–1999) kanssa vuonna 1944. Puolisot erosivat vuonna 1967.

Annan nuorempi sisar oli Kirsti (Wessman) (1926–2015). Hän toimi kirjeenvaihtajana ylioppilaaksitulon (1945) jälkeen muun muassa Veho Oy:ssä. Kirsti Nevanlinnan puoliso

¹⁰² Otto Elias Olavi aloitti filosofian ja latinan opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1936.

¹⁰³ Eino Nevanlinnan poika on Aalto-yliopiston matematiikan emeritusprofessori Olavi Nevanlinna (1948–). Hänen matemaattisia töitään on muiden muassa meromorffunktioita käsittelevä kirja (O. Nevanlinna, 2003; Drasin, 2005).

Kuva 54. Greti ja Frithiof Nevanlinnan lapset sota-aikana vuonna 1942 tai 1943.

Vasemmalta: Veikko (1920–2012), Anna (1921–2011), Eino (1923–2009) ja Kirsti (1926–2015). Lapsista vanhin (Otto) Olavi (1918–1941) sai surmansa rintamalla jatkosodan alussa. Einolla on suomalaisen SS-pataljoonan saksalainen asepuke, Veikolla Suomen armeijan korpraalin univormu. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Olavi Nevanlinna).

oli liikemies Henry Wessman (1927–1992). Henry joutui tekemisiin poliisin kanssa, kun hän oli kavaltanut liikeyritykseltään huomattavan suuren määrän rahaa. Wessman pakeni pidätysmääräystä Brasiliaan, minne hän jäi loppuiäkseen (*Helsingin Sanomat*, 11.2.1961).

3. Anna Elise Nevanlinna (Haabti) (1896–1978)

Anna Nevanlinna (1896–1978) valmistui ylioppilaaksi Helsingin suomalaisesta yhteiskoulusta vuonna 1915. Hän opiskeli Helsingin yliopiston piirustuskoulussa 1915–1918 ja valmistui Ateneumissa piirustuksenopettajaksi vuonna 1921. Ateneumissa Anna Nevanlinna toimi piirustuksenopettajaosaston opettajana 1921–1923 ja sen jälkeen alan opettajana useissa kouluissa vuoteen 1925 saakka. Anna oli opiskellut maalausta taidemaalari Eero Järnefeltin oppilaana. Myöhemmin hän toimi vapaana kuvaamataiteilijana. Annan töitä ovat muiden muassa Rolf Nevanlinnan muotokuva vuodelta 1961 (*Helsingin Sanomat*, 28.3.1961). Maalaus on Helsingin yliopiston matematiikan laitoksessa Kumpulassa.

Kuva 55. Anna Haahti (s. Nevanlinna) (1896–1978) 1920-luvulla. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Olavi Nevanlinna).

Anna Haahti avioitui vuonna 1922 Hannu Haahden (1895–1953) kanssa, josta tuli Helsingin yliopiston tuberkuloosiopin professori. Heillä oli lapset Riitta (1923–2015) (Lindgren), Hannu (1925–1944), Heikki¹⁰⁴ (1929–2022) ja Eero (1931–2015). Hannu sai surmansa sodassa vuonna 1944, Heikki oli Oulun yliopiston matematiikan professori 1963–1993 ja Eero¹⁰⁵ oli Turun yliopiston lääketieteen professori ja sittemmin Punaisen Ristin Veripalvelun tuotantopäällikkö.

Huhtikuussa 1910 sattui Otto Nevanlinnan perheen 14-vuotiaalle tyttärelle Annalle vakava onnettomuus, kun hän koulumatkalla joutui Helsingin keskustassa raitiovaunun¹⁰⁶ yliajamaksi (*Suomalainen*, 12.4.1910). Hän sai sairaalassa kirurgista hoitoa vammoihinsa, mutta toinen jalka jouduttiin amputoimaan. Anna oli siten koko loppuelämänsä ajan vaikeasti liikuntavammaainen. Perheen isä Otto vei tapauksen poliisitutkintaan, missä selvitettiin oliko raitiovaunun kuljettaja huolimattomuudellaan aiheuttanut onnettomuuden (*Uusi Suometar*, 5.6.1910). Valitus oli sikäli aiheellinen, että Helsingissä sattui jalankulkijoille vuosittain useita kuolemaan johtaneita onnettomuuksia raitiovaunujen yliajamina. Vallalla oli yleinen epäluulo

¹⁰⁴ Väitöskirja Haahti (1960). Työn ohjaaja oli Heikki Haahden eno Rolf Nevanlinna (ks. muistokirjoitus: *Helsingin Sanomat*, 10.3.2022).

¹⁰⁵ Väitöskirja: Haahti (1961). Muistokirjoitus: *Helsingin Sanomat*, 3.2.2016

¹⁰⁶ Sähköraitiotieliikenne Helsingissä alkoi vuonna 1900.

raitiovaunujen kuljettajien ammattitaidosta ja sanomalehdistössä valitettiin vaunujen vaarallisista ylinopeuksista (*Helsingin Sanomat*, 11.3.1908, 7.9.1911). Oikeus vapautti raitiovaunun kuljettajan ja raitiovaunuyhtiön kaikista syytteistä ja piti tapahtunutta onnettomuutena ja yliajettua koulutyttöä varomattomana.

Annan perhe joutui muuttamaan Liisankadun hissittömästä 7:n kerroksen asunnosta toiseen, missä invalidisoitunut tytär pääsisi helpommin liikkumaan kerrosten välillä. Uusi asunto löytyi Pietarinkadulta asunto-osakeyhtiö Suvantolan toisesta kerroksesta. Sieltä oli hyvä raitiotieyhteys Yrjön- ja Kalevankadun kulmaan Annan kouluun Helsingin Suomalaiseen yhteiskouluun. Asuinrakennus oli valmistunut vuonna 1904 ja se oli varattu Normaalilyseon opettajien vuokra-asunnoiksi. Siellä asuivat 1910-luvulla muiden muassa koulun rehtori Heikki Soveri (1863–1929) ja valtiokonttorin johtaja J.K. Paasikivi (1870–1956).

Sisällissodan aikana 1918 Suvantola oli valkoisten suojeluskuntalaisten piilopaikka ja asevarikko. Siellä käytiin Helsingin valtauksen yhteydessä huhtikuun 11–12 päivänä 1918 niin sanottu Suvantolan kahakka (Hoppu, 2013). Siinä valkoiset tulittivat talon yläkerroksien ikkunoista kadulla piirittäviä punaisen puolen kaartilaisia, jotka yrittivät valloittaa asuinrakennuksen. Punaisten puolelta ammuttiin tykillä ja konekiväärillä. Talossa piileskeli useita valkokaartin komppanian päälliköitä ja muita sotilaita, mikä oli punaisten tiedossa ja se oli syy Suvantolan piiritykseen. Taisteluihin osallistui kymmeniä asemiehiä molemmin puolin rintamaa. Niissä sai surmansa useita punakaartilaisia (*Hufvudstadsbladet*, 13.4.1918; *Svenska Tidningen*, 20.4.1918). Margarete ja Otto Nevanlinnan toisen kerroksen asunto sai pahoja vaurioita punaisten tulituksista, mutta asukkaat säästyivät vammoilta (R. Nevanlinna, 1976, Hoppu, 2013).

4. Erik (Erkki) Nevanlinna (1901–1973) - matematiikan yksityisopettaja

Frithiof ja Rolf Nevanlinnan nuorin veli Erik (Erkki) (1901–1973) ei lähtenyt veljiensä mukaan matematiikan opiskeluun, vaikka hänellä oli samoja taipumuksia alalle. Erik valmistui Helsingin normaalilyseosta ylioppilaaksi vuonna 1918 ja opiskeli yhden lukuvuoden ajan Teknillisen korkeakoulun koneinsinööriosastolla. Sen jälkeen hän siirtyi tilapäisiin työsuhteisiin liike- ja pankkialalle, mutta jätti nämä tehtävät 1930-luvun alussa ja antoi päätoimisesti koulumatematiikan tunteja yksityisopettajana. Erik Nevanlinna ei täyttänyt suvun odotuksia, koska hän ei harjoittanut akateemisia opintoja menestyksellisesti. Lisäksi hän oli hoitanut raha-asiansa tavalla, jota Frithiof ja Rolf paheksuivat. Pikkuveli lähes suljettiin pois sukuyhteydestä. Ainoastaan äiti piti läheistä kontaktia kuopukseensa ja he asuivat samassa taloudessa vielä 1930-luvulla (Lehto, 2001).

Sodan aikana Erik Nevanlinna toimi päämajan tiedusteluosaston palveluksessa vihollisen salasanomien purkajana, missä tehtävässä hän olikin taitava (Heiskanen, 1989). Nevanlinna jäi sodan jälkeen puolustusvoimien pääesikunnan viestiosaston palvelukseen eläköitymiseensä saakka vuoteen 1959.

Kuva 56. Erik Nevanlinnan lehti-ilmoitus matematiikan tunneista *Helsingin Sanomien* etusivulla 18.9.1936

Kuva 57. Erik (Erkki) Nevanlinna (1901–1973) 1930-luvulla. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Olavi Nevanlinna.)

Ehkä Erik koki vanhemmat veljensä ylivoimaisiksi matematiikan velhoiksi. Kun Erik oli juuri tullut ylioppilaaksi oli Frithiof jo matematiikan tohtori ja pian sen jälkeen Rolf. Odotukset ja vaatimukset mennä matematiikan tielle olivat veljien ja ehkä isänkin taholta niin kovia, että Erik tahtoi mennä elämässään eteenpäin aivan muihin suuntiin kuin ylivoimaisiksi kokemansa veljet.

Erik Nevanlinna avioitui vuonna 1922 Heidi Schildtin (1897–1971) kanssa. Heidn isä oli Ansio-nimisen tilan omistaja Guntiof Vilhelm Schildt (1848–1912) Hämeen Padasjoelta. Erik solmi uuden avioliiton vuonna 1942 Nina Sorelin (1915–1994) kanssa.

Heidi ja Erik Nevanlinnan poika oli Lasse Nevanlinna (1924–2012). Hän valmistui diplomi-insinööriksi Teknillisen korkeakoulusta vuonna 1949. Nevanlinna toimi Imatran Voima Oy:n suunnitteluinsinöörinä vuodesta 1961 lähtien ja myöhemmin tutkimusprofessorina ja kehitysjohtajana. Nevanlinna oli Suomessa ensimmäisiä energia-alan edustajia, joka toi kollegojensa kanssa esille julkiseen keskusteluun fossiilisten polttoaineiden käytön

ja ilmaston lämpenemisen yhteyden (Jantunen ja Nevanlinna, 1990).

Lasse Nevanlinna puoliso oli sisustusarkkitehti Lea Hallavaara (1925–2014). Avioparilla on kolme ottolasta.

7. ROLF NEVANLINNAN ELÄMÄN VAIHEITA¹⁰⁷

The Nevanlinna Theory

Nuoret matematiikan dosentit Frithiof ja Rolf Nevanlinna olivat hyvin tietoisia matematiikan taidoistaan, itsetunto oli korkea, ja he tähtäsivät haasteellisiin tutkimuskohteisiin. Heidän opettajansa professori Ernst Lindelöf oli tullut kansainvälisen matemaattikko yhteisön tietoisuuteen korkeatasoisista funktioteoreettisista tutkimuksistaan 1900-luvun alussa. Lindelöf vaikutti Nevanlinnojen tutkimusintressien kehittymiseen samaan suuntaan. Rolf ja Frithiof Nevanlinna aloittivat uuteen suuntaan menevät tutkimuksensa. Heillä ei ollut visiota laajasta uudesta teoriasta vaan ainoastaan epämääräinen aavistus siitä, että funktioteorian mielenkiintoisimmista, mutta paljon tutkituista ja vielä avoimista kysymyksistä ei oltu sanottu viimeistä sanaa. Nevanlinnat olivat ottaneet tutkittavakseen laajan matemaattisen haaran, missä tarkastellaan tiettyjen funktioiden arvojen jakautumisen ja siinä niiden nollakohtien lukumäärää ja sijaintia. Tästä problematiikasta oli kaksi merkittävää tulosta 1800-luvun lopulta. Toinen on niin sanottu Picardin¹⁰⁸ lause vuodelta 1879, joka sanoo, että tietyt säännöllisyys ehdot täyttävä funktio saa kaikki arvot yhtä mahdollisesti lukuun ottamatta, toinen on Borelin¹⁰⁹ lause, joka tarkentaa Picardin tulosta funktion nollakohtien lukumäärän osalta. Frithiof ja Rolf Nevanlinna olivat ottaneet käyttöön aivan uuden lähestymistavan Picardin ja Borelin teoreemojen edelleen kehittämiseksi. He sovelsivat uusia menetelmiään laajaan funktioluokkaan eli niin sanottuihin meromorffifunktioihin¹¹⁰, joiden ominaisuuksista eivät matemaatikkojen aikaisemmat tutkimukset olleet tuottaneet tuloksia monista yrityksistä huolimatta. Ideoinnin olivat Nevanlinnat tehneet yhdessä, mutta Frithiof oli julkaisussa ensimmäinen tekijä, joten hänellä oli ollut enemmän uutta annettavaa. Tutkimus ilmestyi Suomalaisen tiedeakatemian julkaisusarjassa vuonna 1922 (F. Nevanlinna & R. Nevanlinna, 1922). Yhteisjulkaisu sai työn referoijalta ylistävät arviot ja siitä on sanottu, että tämän jälkeen funktioteoria ei ollut enää sama kuin ennen (Ahlfors, 1976; Lehto, 1982a, b). Työ oli alku uudelle funktioiden arvojen

¹⁰⁷ Tässä kirjoitettu katsaus Rolf Nevanlinnan matemaattisen elämäntyöhön ja hänen moninaiisiin muihin aktiviteetteihinsa tiedepoliittikan alalla ja yhteiskunnallisena vaikuttajana on vain suppea ja rajoitettu esitys. Laajempi ja täydellisempi Rolf Nevanlinnan elämämerkanta on Olli Lehdon kirjassa "Korkeat maailmat" (2001) ja Nevanlinnan omassa muistelmakirjassa (1976).

¹⁰⁸ Émile Picard (1856–1941) oli Pariisin yliopiston matematiikan professori ja akateemikko. Hän oli 1800-luvun merkittävimpiä matemaatikkoja.

¹⁰⁹ Émile Borel (1871–1956) oli ranskalainen matemaatikko ja ministeri. Hän oli Pariisin tilastollisen instituutin perustajajäsen 1922.

¹¹⁰ Meromorffifunktio on yleistys ns. kokonaisesta funktiosta. Kokonainen funktio on kaikissa pisteissä derivoituva. Éros on kreikkaa ja tarkoittaa "osittain". Meromorffifunktio on osittain holomorfinen, mutta se sisältää pisteitä, joissa funktio kasvaa äärettömän suureksi, jolloin derivoituvuus ei ole voimassa. Jos kokonaisella funktiolla f on nollakohta a , eli $f - a = 0$, niin $1/(f - a)$ on meromorfinen, koska a on silloin funktion $1/(f - a)$ äärettömyyspiste (singulariteetti). Kokonaisten funktioiden ominaisuudet tunnettiin hyvin 1800-luvun lopulla, mutta meromorffifunktiot olivat vailla laajaa teoriaa hankalien singulaarikohtiensa vuoksi (Lehto, 1982a, b; Hayman, 1964). Meromorffifunktioiden teoriaa ovat tutkineet muiden muassa Walter K. Hayman (1926–2020) (Imperial College London) ja Aimo Hinkkanen (1959–) (University of Illinois, USA) (Hinkkanen, 1980).

jakautumisopille ja rohkaisi tekijöitä jatkamaan aloitetulla tiellä. Tästä eteenpäin Rolf kehitti uusia tuloksia yksin, ja siitä syntynyt laaja teoria on mennyt yksinomaan Rolf Nevanlinnan nimiin. Yhteinen alkuvaihe oli kuitenkin syntynyt veljesten yhteistyönä, mutta siinä Frithiofin osuus oli ilmeisesti keskeisempi.

Vuonna 1925 ilmestyi arvovaltaisessa matematiikan julkaisusarjassa *Acta Mathematica* Rolfin lähes satasivuinen katsaus hänen kehittämäänsä meromorffifunktioiden teoriaan (R. Nevanlinna, 1925). Siinä esiintyvät ensimmäisen kerran teorian keskeiset tulokset I. ja II. päälauseen muodossa. Ensimmäinen päälause kertoo meromorffifunktion olevan sillä tavoin tasapainoinen, että jos se saa jonkin arvonsa harvemmin kuin muut, funktio kompensoi asian tulella sen sijaan hyvin lähelle tätä arvoa. Toinen päälause kertoo sen, että on vain vähän sellaisia arvoja, jotka funktio saa muita harvemmin. Poikkeaville arvoille Nevanlinna johti täsmällisen mittarin niin sanotun defektirelaation muodossa, joka oli Picardin ja Borelin teoreemojen laaja yleistys (Lehto, 1982a, b; Hayman, 1964, 1982).

Rolf Nevanlinna sai valmiiksi kolmessa vuodessa laajan meromorffifunktioita koskevan tutkimuksensa, jota pidetään yhtenä 1900-luvun merkittävimmistä funktioteoreettisista tuloksista. Hän loi teoriasa ilman yliopistollista virkaa, apurahoja, tutkimusvapaata tai muita nykyisin välttämättöminä pidettyjä tukimuotoja. Voidaan sanoa, että Nevanlinna mullisti perin juurin sen aikaisen funktioteoreettisen tutkimuksen luomalla uuden oppirakennelman, jolle on vakiintunut nimi Nevanlinnan teoria ja alan anglosaksisissa maissa se tunnetaan nimellä *The Nevanlinna Theory* (Lehto, 1982a, b). Nevanlinna teorian merkitys huomattiin pian matemaatikkojen tiedeyhteisössä ja sille annettiin runsaasti tunnustusta. 30-vuotias Rolf Nevanlinna huomasi olevansa kansainvälinen matemaattinen kuuluisuus.

Intensiivisen tutkimusperiodin aikana Mary ja Rolf Nevanlinnalle syntyivät lapset Kai (1920–1950), Harri (1922–1994), Arne (1925–2016) ja Sylvi (1930–1981).

Keväällä 1926 Rolf Nevanlinna teki tutkimusmatkan Pariisiin, minne hänet olivat kutsuneet Pariisiin funktioteoreettisen koulukunnan johtavat matemaatikot. Émile Borel, jonka funktioteorioista Rolf Nevanlinna oli johtanut kuuluisuutta saavuttaneet uudet tulokset, kutsui Nevanlinnan kirjoittamaan laajan katsauksen Picardin lauseen aihepiiristä Borelin toimittamaan monografiasarjaan *Collection Borel*. Pyydetty kirjallinen työ sitoi Nevanlinnan yli vuodeksi. Vuonna 1929 ilmestyi lähes 200 sivua laaja ranskankielinen yhteenvetokirjoitus meromorffifunktioiden teoriasta (R. Nevanlinna, 1929). Kirja teki Nevanlinnan entistä kuuluisammaksi matemaatikkona ja siitä otettiin uusia painoksia aina 1990-luvulle saakka. Teos oli Nevanlinnan teorian kirjallinen huipentuma. Sellaiseksi se olisi voinut jäädäkin, mutta hänen vuonna 1936 julkaisema laaja saksankielinen funktioteoreettinen kirja oli Rolf Nevanlinnan funktioteoreettisten julkaisujen tärkein saavutus, alansa klassikko (R. Nevanlinna, 1936; Lehto, 2000, 2001). Kirja käännettiin myöhemmin englanniksi ja julkaistiin vuonna 1970 (Louhivaara, 1976).

Kun Helsingin yliopistoon perustettiin suomenkielinen matematiikan professorin virka vuonna 1924. Virkaa hakivat Rolf Nevanlinna ja Pekka Myrberg. Kansainväliset asiantuntijat pitivät molempia ansioituneina maailman kärkejoukkoon kuuluvina matemaatikoina ja päteviä

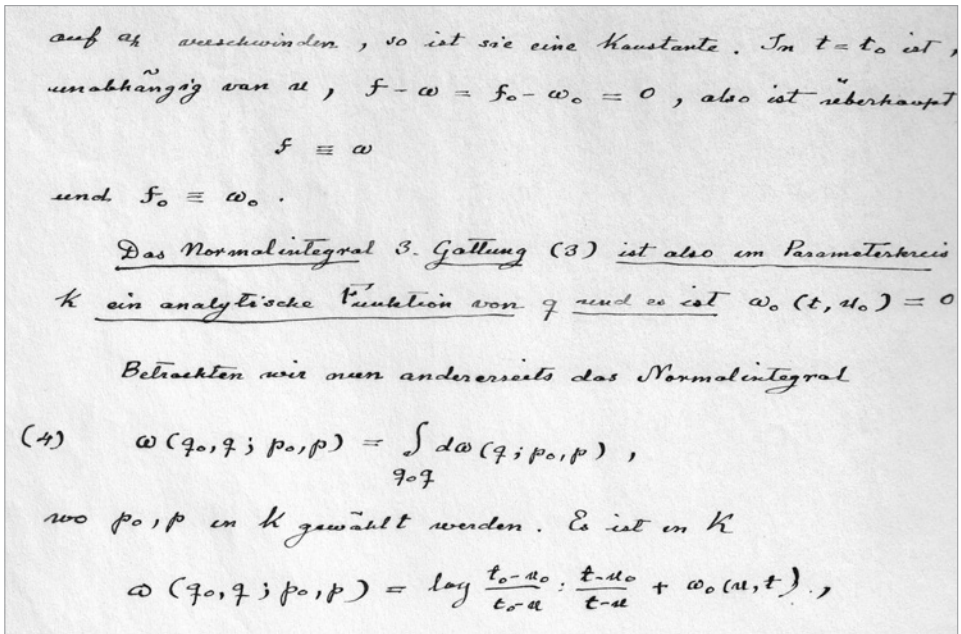
ZUR THEORIE DER MEROMORPHEN FUNKTIONEN.

VON
ROLF NEVANLINNA
in HELSINGFORS.

Inhaltsverzeichnis.

	Seite
Einleitung	2
I. Der erste Hauptsatz	12
1. Definition und einige Eigenschaften der Größen $m(r; z)$ und $N(r; z)$	12
2. Invarianz der Summe $m(r; z) + N(r; z)$ bei veränderlichem z . Definition der charakteristischen Funktion $T(r)$	16
3. Einige Beispiele. Bedeutung der Fundamentalgröße im Falle einer ganzen Funktion. Definition der Ordnung einer meromorphen Funktion	20
4. Einige Eigenschaften der meromorphen Funktionen von endlicher Ordnung	24

Kuva 58. Osa Rolf Nevanlinnan lähes satasivuinen meromorffunktioiden teoriaa käsittelevän yhteenvetojulkaisun sisällysluettelosta. Julkaisu on vuodelta 1925 (Acta Mathematica, 46, 1–99, 1925).

Kuva 59. Rolf Nevanlinnan saksankielinen käsialanäyte 1950-luvun alusta. Nevanlinna kirjoitti kaikki keskeiset matemaattiset tutkimuksensa saksaksi 1920-luvulta 1950-luvulle saakka. Täydellisen luettelon Nevanlinnan julkaisuista ovat laatineet Louhivaara (1976) ja Hayman (1982).

virkaan. Nevanlinna sai asiantuntijoiden enemmistön tuen ja hänet nimitettiin matematiikan professoriksi vuonna 1926. Pekka Myrberg sai tappiolleen hyvitystä, kun hänet vielä samana vuonna kutsuttiin Teknillisen korkeakoulun matematiikan professoriksi (Lehto, 2000).

Matkoilla Euroopan matematiikan keskuksissa

Rolf Nevanlinnan meromorffifunktioita koskevat julkaisut herättivät alan kansainvälisessä tiedeyhteisössä suurta kiinnostusta ja Rolf sai kutsuja luennoimaan ja tutkijavierailukutsuja Euroopan yliopistoilta. Ensimmäinen matka suuntautui Zürichin teknillisen korkeakoulun (ETH) matematiikan laitokselle 1928–1929. Seuraavaksi tulivat kutsut Hampurista (1930) ja Göttingenistä 1936–1937. Göttingenin yliopistoon kandidaatin piti olla luotettavan saksalaismyönteinen ja sellaiset kriteerit Rolf kyllä täytti. Hyväksyntä virkaan meni natsihallinnon korkeimmalle tasolle, kun Nevanlinnan taustat riittävästä saksalaismielisydestä oli selvitetty (Lehto, 2001). Hänet nimitettiin vuodeksi vierailevaksi professoriksi. Rolf otti mukaansa useita tohtoriopiskelijoita. Kytkenät Saksan matemaatikoihin olivat jo entuudestaan vahvat.

Göttingenin yliopiston matematiikan laitokselta pakenivat ulkomaille kaikki juutalaistaustaiset tutkijat, joten aikaisemmin matematiikan tutkimuksen maailman tunnetuin keskus oli enää vain jäännös menneisyydestä. Osa erotettiin viroistaan juutalaistaustojen vuoksi. Kuuluisin heistä oli sveitsiläinen Hermann Weyl (1885–1955), jonka vaimo oli juutalainen ja siksi myös heidän lapsensa määriteltiin ei-arjalaisiksi Natsi-Saksan rotuoppien mukaisesti. Weyl muutti juutalaisvainojen takia USA:han vuonna 1933. Rolf Nevanlinna oli vierailun ajaksi valittu Weylin oppituolin haltijaksi lukuvuodeksi 1936–1937, mutta hän oli ollut jo 1920-luvun lopulla Weylin sijaisena Zürichin yliopistossa. Weyl antoi USA:han emigroituneena katkeria kommentteja Göttingenin yliopiston tilasta natsihallinnon alla. Siinä yhteydessä hän luonnehti Rolfia "suomalaiseksi natsiksi", mutta samaan hengenvetoon hän lisäsi, että Nevanlinnan tutkimukset funktioteorian alalla ovat vuosisadan merkkitapaus matematiikassa (Lehto, 2001).

Matemaatikkovieraita Lohjan kesähuvilalla

Rolf Nevanlinna saattoi kirjoistaan saamalla tekijänpalkkioilla ostaa koko perheen haaveileman kesähuvilatontin. Lohjanjärven rannalla Karjalohjan puolella oli jo Frithiofin ja hänen perheensä kesäkoti Rannanpelto. Vastarannalla Karstunlahden puolella oli taas Rolfin sisaren Anna Haahden ja tämän puolison Hannun rakennuttama kesäasunto ja saunarakennus. Aivan Hahtien läheisyydessä kohosi korkea ja jyrkkäreunainen kallio ja sen juurelta avautui laaja hiekkaranta. Siitä kohtaa Rolf ja Mary Nevanlinna ostivat neljän hehtaarin laajuisen tontin huvilaansa varten. Rakennus valmistui kesän 1936 kynnyksellä. Sen on suunnitellut arkkitehti

Antero Pernaja¹¹¹ (1902–1985). Huvila on talviasuttava kaksikerroksinen hirsirakennus. Se käsittää kuusi tilavaa huonetta, keittiön ja verannan sekä eteis- ja ullakkotilat. Päärakennuksen lisäksi käytössä oli rantasauna, jonka kamarista tuli Rolf Nevanlinnan oma rauhallinen kesätyöhuone vuosiksi eteenpäin.

Kesähuvila on rakennettu korkean kallion laelle, mistä avautuu hieno näköala Lohjanjärvelle. Paikan nimeksi perhe antoiinkin näköalan ja jyrkkärinteisen kallion mukaan "Korkee".

Korkeen valmistuminen oli merkittävä tapaus Rolfin ja Maryn elämässä. Ystävät, sukulaiset ja kollegat tulivat sitä mielenkiinnolla ja uteliaisuudella katsomaan ja vierailemaan, vaikka kulkuyhteydet tietämättömän taipaleen takana sijaitsevaan Korkeeseen olivat hankalat. Ensimmäisen kesän aikana Korkeessa kävi vieraita vieraskirjan mukaan aina marraskuulle saakka kaikkiaan yli 60. Rolf kuljetutti matemaattikkokollegojaan, sukulaisia ja ystäviä Korkeeseen kesäisin aina vuoden 1939 syksyyn saakka, jolloin sotavuodet katkaisivat vieraiden virran.

Kesällä 1936 Korkeeseen tuli vierailulle Andreas Speiser (1885–1970) ja hänen vaimonsa Emmy Speiser la Roche (1891–1980). Speiser oli Zürichin yliopiston matematiikan professori. Hänen vaimonsa kuului kuuluisaan La Roche -suvun dynastiaan, jonka koko maailma tuntee lääkkeistä ja pillereistä.

Saman vuoden elokuussa Korkeeseen saapui Sveitsistä Zürichin yliopiston unkarilais-syntyinen matematiikan professori Georg Polya (1887–1985) Rolfin kollega 1920-luvun Zürichistä. Mukana oli myös Georgen vaimo Stella (1894–1989).

Tuore Fields-mitalisti, Rolf Nevanlinnan ensimmäinen väitöskirjaoppilas, Lars Ahlfors (1908–1996) ja tämän itävaltalais-syntyinen puoliso Erna (Lehnert) (1902–2001) vierailivat Korkeessa elokuussa 1936. Ahlfors oli juuri saanut kolmivuotisen professorinimityksen Harvardin maineikkaaseen yliopistoon USA:ssa (Lehto, 2000, 2013).

Kesällä 1938 Helsingissä järjestettiin pohjoismainen matemaattikkokongressi, joka oli myös huomattava mediatapahtuma. Siihen osallistui yli 200 alan asiantuntijaa. Tilaisuuteen osallistuivat myös valtiovallan edustajat pääministeri Cajanderin johdolla juhlapuheineen (*Helsingin Sanomat*, 23.8.1938). Kaikkinainen pohjoismainen yhteistyö myös tieteen saralla oli vahvistamassa Suomen tärkeänä pitämää pohjoismaista suuntausta erillään Euroopan valtakeskittymistä Saksasta ja Neuvostoliitosta. Rolf Nevanlinna oli kokouksen pääorganisaattori ja Helsingin yliopiston matematiikan professori Ernst Lindelöf sen presidentti. Lindelöf oli juuri jäänyt eläkkeelle vuonna 1903 alkaneesta professuuristaan. Vuosi 1938 oli merkittävä Suomessa harjoitettavan matematiikan tutkimuksen ja opetuksen kannalta. Lindelöfin jälkeen saman päivänä Helsingin yliopistoon nimitettiin kaksi uutta matematiikan professoria: Teknillisen korkeakoulun matematiikan professori Pekka Myrberg peri Lindelöfin viran ja Lars Ahlfors nimitettiin yliopiston vastaperustetun ruotsinkielisen viran haltijaksi. Näin aktiivisen tutkijakolmikön Nevanlinna - Myrberg - Ahlfors ansiosta Helsinki jatkoi yhtenä funktioteorian tutkimuksen keskuspaikkana maailmassa (Lehto, 2003).

¹¹¹ Pernaja oli Teknillisen korkeakoulun huoneenrakennusopin professori 1951–1965. Hänen töitään ovat muiden muassa Helsingin Kansallis-Osake-Pankin pääkonttori hotelli Kämpin puretussa rakennuksessa vuodelta 1962.

Kuva 60. Vastavalmistunut Rolf ja Mary Nevanlinnan kesähuvila "Korkee" Lohjanjärven rannalla vuonna 1936. Verannalla istuvat Mary, Rolf, Harri ja Arne. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

Kuva 61. Rolf Nevanlinna työnsä ääressä Korkean kesähuvilan saunakamarissa kesällä 1936. Valokuvaan liittyvä artikkeli ilmestyi *Suomen Kuvalehdessä* 1.8.1936. (Kuva: Finna).

Matemaatikkokongressin jälkeen Korkeessa kävi useita Rolfin kollegoita Lindelöfin ohella. Ensimmäinen heistä oli Tanskasta, Kööpenhaminan teknillisen korkeakoulun matematiikan professori Richard Petersen (1894–1968) ja hänen vaimonsa Karen (1895–1975). Viimeisin matemaatikkovierailija Korkeessa kesällä 1938 oli Helmut Hasse (1898–1979), Göttingenin yliopiston professori ja yliopiston matematiikan laitoksen esimies. Helmut Hasse oli anonut kansallissosialistisen puolueen jäsenyyttä 1935, mutta se oli evätty häneltä, koska Hassen isoäidin äiti oli puolijuutalainen. Hasse sai kuitenkin pitää virkansa, koska hänet tunnettiin vannoutuneena natsipuolueen kannattajana.

Korkeeseen käväisi myös Gunnar af Hällström (1908–1964). Hän oli Rolfin ensimmäisiä tohtoriopiskelijoita. Väitöskirjatyön (1939) aiheena oli Rolfin tutkimukset meromorfi-funktioista. Af Hällström toimi Turun yliopistossa matematiikan ja vakuutusmatematiikan professorina.

Korkean kesäkauden 1939 mielenkiintoisin vieras oli kuuluisa ranskalainen matemaatikko André Weil (1906–1998). Mukana oli hänen vaimonsa Eveline (1906–1986) ja Lars Ahlfors. André Weil oli Suomessa Ahlforsin kutsusta, mutta tosiasiallinen syy oli hänen halunsa välttyä joutumasta rintamalle sotaan Ranskan armeijaan, koska Weil oli tunnettu sodan vastustaja. Weilin vaiheet Suomessa ovat värikkäästi kuvattu hänen omaelämäkerrassaan ja monissa muissa kirjoituksissa (Nevanlinna, 1976, Lehto, 2001).

Weil kuului matemaatikkojen niin sanottuun Bourbaki -ryhmään. Weil kirjoittaa Korkean vieraskirjaan saksaksi: "*Pitäisikö minun vuodattaa tähän pitkiä runoja? Todistaa matemaattisia lauseita? Täällä kaikki kokemani on ollut liian kaunista sellaiseen. Vain yksi sana riittää: Merci.*" Allekirjoittajana N. Bourbaki¹¹² ja suluissa ranskaksi: "*Poldavian kielestä kääntänyt A. Weil.*" Eveline osallistui bourbakistisessä huumorihengessä vieraskirjamerkintään liittämällä omaan nimeensä lisäyksen "*yksi Bourbakin naisista.*" André Weilin käyntikorttiin oli painettu Bourbakin titteli "*Poldavian Kuninkaallisen Tiedeakatemian Kanoninen jäsen.*"

Weil kuvailee muistelmissaan Korkean vierailua myös toteamalla, että "*Madame Nevanlinna oli suuri Hitlerin ihailija ja minusta näytti, etteivät aviomiehen tunteet tässä suhteessa olleet kovin erilaiset.*" Hän lisäsi vielä, ettei isäntäväen tällaisiin tuntemuksiin liittynyt pienintäkään jälkeä juutalaisvastaisuudesta, vaikka sekä André että hänen vaimonsa olivat juutalaisia (Lehto, 2001).

Kesällä 1943 Korkeessa vieraili lyhyesti korkea SS-kenraali Felix Steiner (1896–1966) adjutantteineen. Tapaus liittyi Suomen SS-vapaaehtoispataljoonan palauttamiseen Saksan itärintamalta Suomeen. Rolf Nevanlinna oli Suomen SS-vapaaehtoistoiminnan puheenjohtaja maan hallituksen antaman tehtävän mukaisesti (Jokipii, 1968; Lehto, 2001). Pataljoona kuului osana Steinerin johtamaan SS-Wiking divisioonaan, mihin sotilaat oli koottu Saksan

¹¹² Nicolas Bourbaki oli 1930-luvulla nuorten ranskalaisten matemaatikkojen yhteinen salanimi. Ryhmään kuului André Weilin lisäksi kymmenkunta muuta jäsentä. Heidän pyrkimyksensä oli uudistaa koko matematiikka yhtenäiseen aksiomaattiseen muotoon. Bourbakistit olivat aktiivisia vielä 1970-luvulla. Eräät joukko-opin symbolit ovat Bourbaki-ryhmän käyttöön ottamia. Oikea Nicolas Bourbaki oli ranskalainen kenraali (1816–1897).

liittolaismaista¹¹³. Suureen pataljoonan kotiuttamisjuhlallisuuksiin Tampereella kesäkuun alussa osallistuivat Steiner ja Nevanlinna sekä joukko suomalaisia sotilasjohtajia. Steiner kävi saksalaisen armeijakunnan komentajan ominaisuudessa neuvottelun myös presidentti Risto Rytin kanssa (Manninen ja Rumpunen, 2006).

Välirauhan aikana kesällä 1940 Korkeeen vieraana olivat Tukholman yliopiston matematiikan professori Harald Cramér (1893–1985) ja hänen vaimonsa Märta (1895–1973). Talvisodan aikana Mary, Sylvi ja Arne Nevanlinna olivat olleet sotaa paossa Cramérien kotona Tukholmassa. Sotien jälkeen Cramérit lapsineen olivat uudelleen vieraina Korkeessa. Harald Cramér oli Rolf Nevanlinnan kollega jo 1920-luvulta lähtien Pohjoismaisten matemaatikko-kongressien kautta.

Sodan aikana ja sen jälkeen Rolfin käynnit Korkeessa harvenivat ja loppuivat kokonaan, kun hänen ja Maryn avioliitto rikkoutui 1950-luvun lopulla. Korkeeen saunakamari vaihtui Rolfin toisen vaimon kirjailija Kallio-Visapään¹¹⁴ (1917–2002) kesähuvilan Visalan vinttikamariin Heinolan Lusissa.

Yliopiston rehtori

Rolf Nevanlinna valittiin Helsingin yliopiston uudeksi rehtoriksi toukokuussa 1941 entisen rehtorin Kaarlo Linkolan¹¹⁵ (1888–1942) tilalle. Nevanlinna sai yliopiston professoreilta 36 ääntä ja hänen kilpailijansa professori Edwin Linkomies 29 ääntä. Nevanlinnan toimikausi käsitti vuodet 1941–1944, jona aikana Linkomies oli vararehtori. Kesällä 1941 alkaneen Suomen ja Neuvostoliiton välisen jatkosodan vuoksi yliopisto oli suljettu sotatoimien takia, mutta seuraavana vuonna se aloitti jälleen toimintansa, joskin supistetussa muodossa. Lukuvuoden avajaisissa lokakuussa 1942 Nevanlinna piti rehtorin ominaisuudessa avajaispuheen. Siinä hän käsitteli monia käytännön kysymyksiä kuten esimerkiksi miten rintamasotilaat voisivat jatkaa opintojaan etänä. Nevanlinna otti puheessaan esille myös ruotsinkielisen opiskelun ja opetuksen yliopistossa. Aihe oli ajankohtainen sillä eduskunnassa Svenska Folkpartiet oli ottanut esille yliopiston kielikysymyksen, joka puolueen näkökulmasta oli epätydyttävä ja ruotsinkielistä opiskelua rajoittava. Taustalla oli vuonna 1937 annettu asetus ruotsinkielien asemasta yliopistolla. Asetus määräsi myös, että yliopistolla on oltava 15 ruotsinkielistä professuuria eri tieteenaloilla eli noin neljäsosa kaikista korkeimmista opetusviroista. Nevanlinna sanoi puheensa lyhyessä ruotsinkielisessä osiossa: ”... *blott vi lämnas i fred av politiker som i brist på tillräcklig politisk sysselsättning sträva att öka sin existensrätt genom att skapa konfliktämnen*

¹¹³ Serkukset Eino (1923–2009) ja Lasse (1924–2012) Nevanlinna liittyivät suomalaiseen SS-pataljoonaan ja osallistuivat sen toimintaan Saksan itärintamalla 1941–1943.

¹¹⁴ Avioliitosta syntyi tytär Kristiina (1946–) (Hohti). Hän toimi muun muassa pianonsoiton opettajana Länsi-Helsingin musiikkiopistossa. Kristiinan puoliso on professori Paavo Hohti (1944–)

¹¹⁵ Kaarlo Linkola oli Helsingin yliopiston kasvitieteen professori. Hänen poikansa oli ympäristöaktivisti Pentti Linkola (1932–2020).

där sådana ej finnas eller där de med goda vilja kunde undvikas ...” (R. Nevanlinna, 1950). Rehtorin näkemyksen mukaan yliopiston opettajat, virkamiehet ja opiskelijat eivät ole kokee-neet yliopiston sisällä ristiriitaa kielikysymyksissä. Nevanlinnan yllä siteerattu provosoivaksi koettu näkemyks herätti Suomen ruotsinkielisessä lehdistössä raivoisan myrskyn ja vastalau-seiden tulvan. Tosin rehtorin puheen kokonaisuudesta irroitettu lause oli vain vähäinen osa muuten varsin tasapainoisesta katsauksesta lukuvuoden alkajaisiksi. ”*Antidemokratisk och aitofinsk plump*¹¹⁶ i Rector Magnificus inskriptionstal” (*Svenska Pressen*, 12.10.1942). Tapauksesta kirjoitti tuhtuneena myös Ruotsalaisen kansanpuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Ernst von Born (1885–1956). Sanomalehti *Hufvudstadsbladet* julkaisi Nevanlinnan puheen kokonaisuudessaan (13.10.1942), kun taas useat ruotsinkieliset lehdet ottivat esille vain Nevanlinnan ilmaisun ”partipolitiker”. Aiheeseen otti kantaa myös kansanedustaja Urho Kekkonen nimimerkkinsä Pekka Peitsen takaa Suomen Kuvalehdessä ja piti Nevanlinnan lausumaa tarpeettomana ylilyöntinä.

Rehtorin puhetta siteerattiin myös Ruotsin lehdistössä. *Hufvudstadsbladet* julkaisi myös Nevanlinnan lausunnon *Svenska Dagbladetille* Tukholmassa (20.10.1942), kun tämä oli matkalla Saksaan. Lehtiotsikon mukaan ”*Prof. Nevanlinna anser sitt tal fullt befogat*”. Matkan aiheena oli saksalais-suomalaisen seuran perustamisjuhllaisuudet Berliinissä marraskuun alussa. Seurueeseen kuului Nevanlinnan lisäksi opetusministeri Antti Kukkonen¹¹⁷ (1889–1978) ja kenraali Paavo Talvela (1897–1973).

Sodan aikana Rolf Nevanlinnan matemaattiset tutkimustyöt jäivät taka-alalle. Aihetta sivusi kuitenkin Suomen armeijan Nevanlinnalta vaatimat tehtävät tykistön ampumatauluk-kojen uusimisessa. Siinä hän pääsi hyviin tuloksiin ja kenttätykistön uudet ampumataulukot paransivat tykkien tarkkuutta ja ampumanopeutta. Uudet parannetut laskumenetelmät otettiin heti rintamalla sotilaskäyttöön. Nevanlinnan kehittämä ammuksien tarkennettu ballistinen teoria julkaistiin Suomalaisen Tiedeakatemian tutkimussarjassa (R. Nevanlinna, 1943).

Nevanlinna politikoi

Rolf Nevanlinna oli osoittanut jopa ymmärrystä niitä kovia otteita kohtaan, joita Saksan kansallissosialistien tiedettiin käyttäneen ennen sotaa, kun Hitlerin ”Kolmas valtakunta” luotiin 1930-luvun puolivälin jälkeen. ”*Omelettia varten täytyy rikkoa kananmuna*”, sanoi Rolf , kun vuoden 1938 ”kristalliyön” Saksan kansallissosialistien järjestämistä juutalaisvastaisista väkivallanteoista luettiin sanomalehtien etusivuilta. Nevanlinna halusi väistää tämän brutaalin terrorisoinnin vähättelemällä sitä.

¹¹⁶ ”Aitofinsk plump” eli aitosuomalaista törkyä. Aitosuomalaisuus oli 1920-luvulla esiintynyt populistinen poliittinen liike, joka vastusti erityisesti ruotsinkielen asemaa maassamme. 1930-luvulla liike vaati Yliopiston täydellistä suomenkielistämistä.

¹¹⁷ Antti Kukkonen tuomittiin jatkosodan jälkeen niin sanotussa sotasyllisyysoikeudenkäynnissä vuonna 1945 kahdeksi vuodeksi vankeuteen.

Äitinsä puolelta puoliksi saksalainen Nevanlinna oli joutunut kansallissosialismin lumouksen piiriin, mutta hänen innostuksensa taustalla ei ollut arjalainen rotuoppi, antisemitismi tai väkivallan yletön ihannointi, vaan patrioottinen huoli isänmaan kohtalosta sodan pyörteissä, ilo Saksan noususta Hitlerin johdolla uudelleen suurvallaksi ja menestyksestä, ja antikommunismi (Kunnas, 2014).

Matti Klinge (1990) luonnehti Rolf Nevanlinnan osallistumista maamme sodanaikaiseen politiikkaan: *"Hän tuli poliittisestikin tärkeään asemaan, Yliopiston rehtoriksi sodan aikana, puhtaasti tieteellistä tietä, ja innostui tässä vaiheessa yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksista. Nevanlinnalla oli impulsiivinen ja aktiivinen luonne, mutta vain vähän historian ja valtiotieteiden teoreettista tai käytännöllistä harrastusta. Hän suhtautui poliittiseen elämään eräänlaisella neron ylimielisellä halveksunnalla ..."*

Rolfin toiminta SS-vapaaehtoisten värväyksessä oli Suomen hallituksen toimeksiannon mukainen, mutta hänen aktiivisuutensa lähellä Suomen kansallissosialistisia piirejä osoittaa kyllä tiettyä poliittista sinisilmäisyyttä. Esimerkkinä on Rolfin mukanaolo Suomen valtakunnan liiton pyrkimyksissä jatkosodan alussa lakkauttaa kaikki Suomen puolueet vapaaehtoisella päätöksellä, jolloin ne sulautuisivat yhdeksi liikkeeksi Suomen asioita ajamaan. Rolf ehdotti ystävälleen Linkomiehelle, että tämä Kokoomuspuolueen johtoryhmän jäsenenä tulisi tällaisen aloitteen tukijaksi. Linkomies kieltäytyi kohteliaasti, koska näki hankkeessa vain IKL:n ja sitä tukevien piirien poliittista juonittelua ja valtapyrkimyksiä (Linkomies, 1970).

Helsingin yliopiston professorikunnassa oli melkoinen joukko Rolfin tavoin saksalaisuusuuntauksen kannattajia, aina sen kansallissosialistisia ulottuvuuksia myöten. Sama koski Suomalaista Tiedekatemiaa, jonka puheenjohtaja Rolf oli 1940–1941. Saksa oli ollut ennen sotaa kovien luonnontieteiden alalla Euroopan huippumaa. Saksankieliset julkaisut ja oppikirjat olivat Euroopassa tutkimuksen ja opetuksen keskeistä perusaineistoa. Tutkijat suuntasivat matkansa Saksan yliopistoihin ja loivat tiedesuhteita maan tutkijoihin. Vieraista kielistä saksa oli samassa asemassa kuin englanti nykyään Suomessa.

Professoripiireissä ehkä näkyvimmin kansallissosialistiseen aatteeseen oli kiinnittynyt silmätautiopin professori Mauno Vannas (1891–1964), maantieteen professori Väinö Auer¹¹⁸ (1895–1981) ja rikosoikeuden professori Bruno Salmiala (1890–1981). Vannas oli Suomen Valtakunnan liiton puheenjohtaja (1942–1944) ja Salmiala IKL:n kansanedustaja (Paaskoski, 2008).

On syytä tehdä eroa yleisesti saksalaismielisten ja kansallissosialistisen ideologian ihailijoiden välille. Edellisiä oli paljon, kun taas jälkimmäiset muodostivat pienen, poliittiselta vaikutusvallaltaan hyvin vähämerkityksisen ryhmän.

Aatetoverit Vannas ja Nevanlinna olivat Saksassa vuonna 1942 perustamassa Suomalais-Saksalaista yhdistystä. Mukana oli myös Mauno Vannaksen puoliso Sylvia (1903–2001), joka tapasi itsensä valtakunnan marsalkka Hermann Göringin Berliinissä. Rolfin Maryllä ei

¹¹⁸ Auer toimi Valtion tieteellisen Itä-Karjalan toimikunnan puheenjohtajana 1942–1944. Tavoitteena oli valmistella Itä-Karjalan liittämistä Suomeen.

tällaista roolia ollut, vaikka hän oli muuten suuri Hitlerin ihailija. Rolf oli aktiivinen toimija, Mary passiivinen ihailija. Asetelma lankesi luonnostaan ajan rooliodotuksiin miesten ja naisten osalta. Tosin sota-ajan poikkeukselliset olot mahdollistivat myös naisille uusia toimintamahdollisuuksia pakon edessä. Kaikkien työtä tarvittiin sukupuolesta riippumatta.

Myöhemmin 1960-luvulla Rolf oli Länsi-Berliinin matkallaan tokaissut matkakumppanilleen prof. Olli Lehdolle, kun tuli puhetta saksalaisuudesta: "*kansallissosialismi oli sivistymätön liike*". Tämän vahvempaa ilmaisua ei Rolfin sanomana ole dokumentoitu natsi-Saksan hirmutöistä. Hän ei esimerkiksi käyttänyt toista suosikki-ilmaisuaan "rikollinen", kun kyseessä oli Rolfin maailmankuvaan sopimaton tapahtuma.

Sodan pitkä varjo

Kun Suomi oli hävinnyt sodan Neuvostoliittoa vastaan syksyllä 1944, maassamme alkoi laaja sisä- ja ulkopoliittinen uudelleenorientointi. Erityisesti vasemmisto oli vahvoilla ja se ajoi sodan aikana näkyvästi toimineiden saksalaismielisten poliittisten vaikuttajien syrjäyttämistä osana uutta sisäpolitiikkaa. Myös Helsingin yliopiston rehtori Rolf Nevanlinna oli mustalla listalla Suomen SS-vapaaehtoiskomitean puheenjohtajan ominaisuudessa. Maan hallitus katsoi myös, että sodan aikana näkyvillä paikoilla olleiden saksalaissuuntausta kannattaneiden poliitikkojen ja muiden aktiivien olisi syytä vapaaehtoisesti vetäytyä syrjään tehtävistään. Kesällä 1945 Rolf Nevanlinna kävi pääministeri J.K. Paasikiven luona keskustelemassa aiheesta ja ilmoitti sen jälkeen eroavansa rehtorin toimesta.

Sodan päätyttyä Suomen ja Saksan tappioon akateemisen yhteisön saksalaissuuntauksen keulakuvien joukossa olleen Rolfin maailmankuva kärsi täydellisen haaksirikon. Hän oli valmis katkaisemaan kokonaan suhteensa Suomen tiedemaailmaan. Tähän tarjoutuikin mahdollisuus jo seuraavana vuonna, kun Zürichin yliopisto kutsui hänet matematiikan professoriksi (Strebel, 2010). Sveitsiin Nevanlinna saapui syksyllä 1946, ja seuraavana vuonna hän erosi Helsingin yliopiston matematiikan professuuristaan. Samaan aikaa Rolfin ja Maryn avioliitto oli raunioituneena karilla, mutta uusi suhde Sinikka Kallio-Visapään kanssa oli alkanut vuonna 1945, kun romanssi operettilaulaja ja näyttelijä Mary Hannikaisen (1901–1976) kanssa oli päättynyt.

Rolf Nevanlinna ei tuntenut tarvetta selitellä eikä puolustella rooliaan Suomen SS-vapaaehtoistoiminnan puheenjohtajana ja näkyvänä sodanaikaisena saksalaissuuntauksen keulakuvana, johon oli kuulunut myös aimo annos natsisympatioita eikä se myöhemminkään häirinnyt hänen yhteistyötään sen enempää amerikkalaisten ja brittiläisten kuin neuvostoliittolaistenkaan matemaatikkojen kanssa.

The Nevanlinna Prize

Suomen tieteen huipulle Rolf Nevanlinna nousi uudelleen, kun Suomen Akatemia perustettiin ja Rolf kutsuttiin sen jäseneksi vuonna 1948. Tosin hänen valintansa herätti myös melkoista vastustusta, varsinkin poliittisen kentän vasemmalla laidalla, johtuen Rolfin sodanaikaisista natsisympatioista (Tiitta, 2004). Presidentti Paasikivi kuitenkin katsoi, toisin kuin esimerkiksi eduskunnan puhemies Urho Kekkonen, että akateemikot on nimitettävä tieteellisten tai taiteellisten ansioiden eikä poliittisten kantojen perusteella. Myöhemmin Rolf Nevanlinna valittiin yksimielisesti Kansainvälisen matemaattisen unionin IMU:n puheenjohtajaksi 1962 ja kunniapresidentiksi 1974.

Rolf Nevanlinnan merkittävien matemaattisten saavutusten kunniaksi kansainvälinen matemaattinen unioni (IMU) päätti vuonna 1981 perustaa palkinnon nuorille matemaatikoille, jotka ovat ansioituneet laskennallisessa matematiikassa. Matemaattisen Unionin joka neljäs vuosi jaettava uuden kansainvälisen palkinnon nimeksi tuli "Nevanlinna Prize" ja se rinnastettiin arvokkaaseen matematiikan Fieldsin mitaliin. Palkinto myönnettiin neljän vuoden välein alkaen 1982, viimeksi 2018. Palkintosumma oli 15 000 USD. Mitali on kultaa ja varat siihen antoi Helsingin yliopisto IMU:n käyttöön. Mitalin oli suunnitellut taiteilija Raimo Heino (1932–1995).

Olli Lehdon Rolf Nevanlinnan elämäkertakirjan (2001) kautta on tullut aiheesta kiinnostuneiden lukijoiden tietoisuuteen paitsi Rolfin ansiot matematiikassa ja tiedeyhteisössä laajemmin, mutta myös hänen vähemmän mairittelevat puolensa natsi-Saksan ja Hitlerin kannattajana ja puolestapuhujana.

Lehdon kirja on käännetty saksaksi (Lehto, 2008a), mutta vain osittain englanniksi. Kuitenkin kirjan käsittelemät sota-ajan teemat ovat tulleet vähitellen myös koko kansainvälisen matemaattisen yhteisön tietoon. Viime vuosina alan tiedeyhteisössä on noussut paheksuntaa siitä, että IMU jakaa palkintoa, joka kantaa sellaisen matemaatikon nimeä, jonka menneisyys sota-ajan toiminnoissa on enemmän kuin kyseenalainen. Niinpä IMU päätti kokouksessa maaliskuussa 2019, että Nevanlinna-palkinto lopetetaan ja tilalle tulee uusi palkinto samoista matemaattisista ansioista, mutta eri nimellä: *The IMU Abacus Prize*. IMU toteaa palkinnon uutta nimeä koskevassa resoluutiossaan: "*An aspect to be considered is that if we name the award after a person, we should be convinced that the person has an unblemished reputation.*" Koska kansainvälisen matemaattisen unionin päättävät elimet ovat todenneet, että Rolf Nevanlinnan maine ei ole tahraton (unblemished) sodanaikaisista natsi-yhteyksistä johtuen, ei hänen nimeään kantavaa palkintoa ole enää soveliasta jatkaa.

Internetistä löytyy IMU:n päätökseen liittyviä kirjoituksia, joita on edistänyt erityisesti yhdysvaltalaisen matematiikan professori Alexander Soifer (1948–) Tässä siitä katkelma. Kyse on Rolf Nevanlinna kirjeestä maaliskuulta 1941, muutamaa kuukautta ennen Hitlerin käynnistämää hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan, Göttingenin matematiikan laitoksen johtajalle Helmut Hasselle, joka oli vahvasti kallellaan Hitlerin kansallissosialistisen liikkeen suuntaan: "*Hyvä herra Hasse, Tiedätte, että ne syvään juurtuneet sympatiat, jotka yhdistävät*

Kuva 62. The Rolf Nevanlinna Prize -mitalin etupuoli. Mitalia jakoi kansainvälinen matemaattinen unioni (IMU) ansioituneille laskennallisen matematiikan tutkijoille 1982–2018. Nykyään palkinnon korvaa The IMU Abacus Prize.

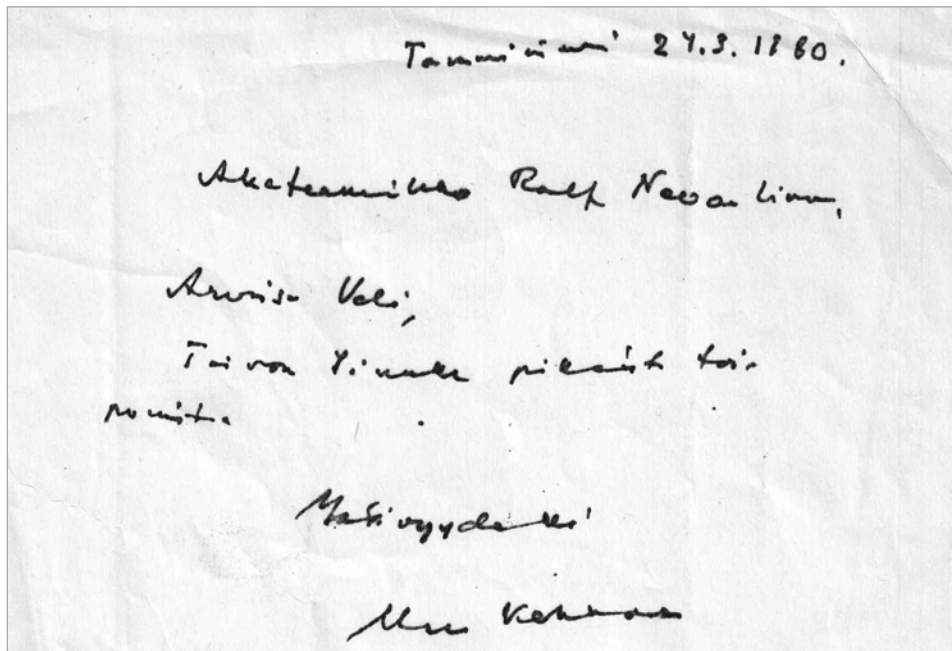
meidät suomalaiset Saksaan, nämä siteet ovat nyt vahvempia kuin koskaan. Meille on täysin selvää, että vain vahva ja voimakas Saksa, Euroopan sydän, pystyy muodostamaan Euroopan kohtalon tavalla, jota kaikki maanosamme kulttuurivaltioiden etu edellyttää. Henkilökohtaisesti olen täysin vakuuttunut siitä ja uskon näkeväni sen, että Saksa on nyt kutsuttu paitsi pelastamaan eurooppalaista kulttuuria, mikä tapahtui jo vuonna 1933, myös johtamaan sen ennennäkemättömään kukoistukseen". Kun tällainen vahvasti Hitlerin Saksaa kannustava ja ihaileva kirje¹¹⁹ tulee julki, on selvää, että Rolf Nevanlinnan "reputation" poliittisissa kysymyksissä ja asenteissa oli mennyttä. Kirjeessään Rolf Nevanlinna viittaa, että vuodesta lähtien 1933, siis Hitlerin valtaannousun vuonna, Saksa on menossa kohti kukoistusta, joka ylittää kaikki unelmatkin.

Rolf Nevanlinnan valtakausi päättyy

Rolf Nevanlinnan viimeiset merkittävät matemaattiset työt ilmestyivät 1950-luvun lopulla yhteistyössä veljensä Frithiofin kanssa (F. Nevanlinna & R. Nevanlinna, 1959). Nevanlinna jatkoi yleisöesitelmillä erilaisia tilaisuuksissa kuten Jyväskylän jokavuotisilla kulttuuripäivillä. Suurta yleisönsuosiota hän sai 1960-luvun alussa pitämällään Studia Generalia -luentosarjalla suhteellisuusteoriasta. Luentojen perusteella Nevanlinna julkaisi aiheesta kirjan, joka on käännetty viidelle kielelle (R. Nevanlinna, 1964).

Zürichin yliopiston professorinvirasta Nevanlinna jäi eläkkeelle vuonna 1963. Viimeiset tohtorioppilaat olivat Nevanlinnan ohjauksessa 1960-luvun alussa. Matematiikan ulkopuolella Nevanlinna toimi vielä 1964–1972 Sibelius-Akatemian johtokunnan puheenjohtajana ja Turun yliopiston kanslerina 1965–1970 (Lehto, 2001).

¹¹⁹ Kirjeen sisältö on hyvin samansuuntainen kuin mitä Rolf Nevanlinna kirjoitti Kustaa Vaasa -lehteen vuonna 1942 (R. Nevanlinna, 1942). Kustaa Vaasa -lehti oli vahvasti kansallissosialistista Saksaa ihannoiva julkaisu. Lehti aloitti toimintansa vuonna 1939 ja se lopetettiin vuonna 1943.

Kuva 63. Presidentti Urho Kekkonen tervehdys Rolf Nevanlinnalle Helsingin Meilahden sairaalaan. "Tamminiemi 24.3.1980. Akateemikko Rolf Nevanlinna, Arvoisa Veli, Toivon Sinulle pikaista toipumista. Ystävyydellä Urho Kekkonen" (Lähde: Rolf Nevanlinnan kirjallinen jäämistö).

Rolf Nevanlinna sairastui vakavasti kokousmatkalla Sveitsissä loppuvuodesta 1979. Sairautta hoidettiin Meilahden sairaalassa, missä Rolf Nevanlinna vietti viimeiset kuukautensa. Sairaus oli parantumaton eikä potilas halunnut mitään vaivalloisia hoitoja tai leikkauksia vaan tahtoi kuolla mahdollisimman pian (Lehto, 2001). Sairauden aikana potilashuoneessa vieraili hyvästejä jättämässä jatkuvana virtana Nevanlinnan laaja ystäväpiiri, sukulaiset ja kollegat. Tasavallan presidentti Urho Kekkonenkin lähetti hänelle omakätisesti kirjoitetun tervehdyksensä¹²⁰.

Rolf Nevanlinna kuoli maksasyöpään toukokuussa 1980. Hänet haudattiin valtion kustannuksella kuten on ollut tapana menetellä kansallisesti arvostettujen henkilöiden kohdalla. Soraääniäkin kuultiin siitä, ettei Nevanlinnan mennyt sodanaikainen maine edellyttäisi tällaista kunnianosoitusta. Helsingin yliopiston taholta tullut esitys valtiohautajaisista hyväksyttiin Mauno Koiviston johtamassa hallituksessa vasta toisessa käsittelyssä, kun yliopiston kansleri Ernst Palmén (1916–1991) oli laittanut kaiken arvovaltansa Nevanlinnan hautajaisten puolesta (Lehto, 1999).

¹²⁰ Urho Kekkonen ja Rolf Nevanlinnan välinen lähempi tuttavuus syntyi 1964–1966, kun Kekkonen halusi lopettaa Suomen Akatemian. Nevanlinnan ja Kekkonen yhteistyön tuloksena muodostettiin työryhmä selvittämään Akatemian asemaa, tieteen ja tutkimuksen kehitystä ja rahoitusta. Työ johti laajoihin lakiesityksiin ja lopulta uudenmuotoisen Akatemian perustamiseen vuonna 1969 (Lehto, 2001; Tiitta, 2004).

Rolf Nevanlinnan siunaustilaisuus oli Helsingin Vanhassa kirkossa. Kirkolliset seremoniat toimitti piispa Aarre Lauha (1907–1988). Muistopuheen pitivät Nevanlinnan hyvä ystävä musiikkitieteen professori Erik Tawaststjerna (1916–1993), matemaatikko hänkin taustaltaan ja Rolf Nevanlinnan oppilas sekä matematiikan professori Olli Lehto (1925–2020). Tasavallan presidenttikin oli lähettänyt oman tervehdyksensä siunaustilaisuuteen. Hautajaiset päättyivät J.S. Bachin Matteus-passion loppukuoroon Rolf Nevanlinnan toivomusten mukaisesti.

Rolf Nevanlinnan tuhkauurna laskettiin hänen isovanhempiensa Elise ja Edvard Engelbert Neoviuksen hautaan Helsingin Hietaniemessä (Kuva 13).

7.1 Mary ja Rolf Nevanlinnan lapset

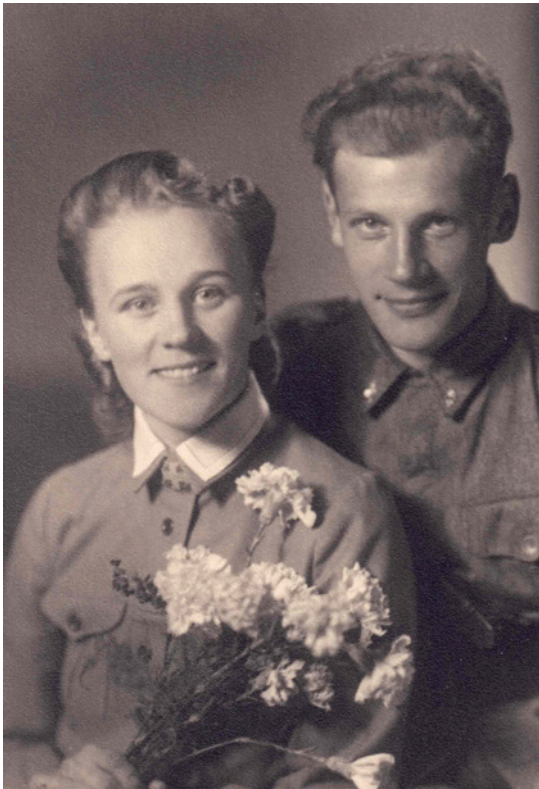
1. Kai Nevanlinna (1920–1950) - lääkäri

Mary ja Rolf Nevanlinnan esikoinen oli Kai Nevanlinna (1920–1950). Hän tuli ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta yhteiskoulusta 17-vuotiaana vuonna 1937. Kaikki perheen neljä lasta kävivät samaa koulua ylioppilaaksi saakka.

Kai Nevanlinna aloitti lääketieteen opinnot Helsingin yliopistossa ja valmistui lääketieteen kandidaatiksi vuonna 1940. Talvi- ja jatkosodan aikana Nevanlinna palveli eri joukko-osastoissa

Kuva 64. Mary Nevanlinna (Selin) lapsineen Helsingin Pietarinkadun asunnossa vuonna 1936. Vasemmalta oikealle: Sylvi (1930–1981), Arne (1925–2016), Mary (1895–1992), Harri (1922–1994) ja Kai (1920–1950). Seinällä vasemmalla on Maryn äidin, Elise Neovius (Selin) (1858–1932), muotokuva. (Kuva: Finna).

Kuva 65. Lotta Aino Kuivamäki ja rintamalääkäri Kai Nevanlinna hääkuvassaan sotakesällä 1942. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna)

lääkintätehtävissä. Jatkosodassa hän oli Kuhmon-Rukajärven suunnalla pataljoonan lääkärinä 1941–1943.

Rintamaolosuhteissa Kai solmi avioliiton lääkintälotta Aino Kuivamäen (1921–1970) kanssa vuonna 1942. Avioliitossa syntyi kolme lasta.

Lääkärin tehtävissä rintamajoukkojen terveystarkastuksessa Nevanlinna sai keuhkotuberkuloositartunnan syksyllä 1943. Oireet olivat aluksi lieviä, ja hän pystyi jatkamaan lääketieteen opintojaan sekä toimimaan sodan jälkeen sairaalatyössäkin. Kai Nevanlinna valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1946. Hän työskenteli keuhkotautisairaalan lääkärinä Satalinnan parantolassa Harjavallassa 1946–1949, ja sitä ennen kunnanlääkärin sijaisuuksia. Kai Nevanlinna kuoli 29-vuotiaana sodassa saamaansa tuberkuloosiin vuonna 1950. Aino Nevanlinna jäi kolmen lapsen kanssa yksinhuoltajaksi ja soteleskeksi.

2. Harri Nevanlinna (1922–1994)- Lääkäri Suomen veripalvelun johtaja

Harri Nevanlinna syntyi Helsingissä vuonna 1922. Hän tuli ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta yhteiskoulusta vuonna 1940 ja aloitti lääketieteen opinnot vanhemman veljensä Kain

(1920–1950) esimerkkiä seuraten. Nevanlinna valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1948 ja lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi vuonna 1953. Väitöskirjatutkimus selvitti niin sanotun rhesus-taudin syntyä ja syitä (Nevanlinna, 1953). Hänen väitöskirjatyönsä oli pohjana laajoille kansainvälisille tutkimuksille, jotka johtivat 1960-luvun lopulla rhesus-immunisaation suojausohjelmaan. Sen kautta rhesustaudin ongelma on lähes poistunut maailmasta.

Nevanlinna valmistui lastentautien erikoislääkäriksi vuonna 1955 ja veriryhmäserologian dosentiksi Helsingin yliopistoon kahta vuotta myöhemmin. Vuonna 1982 hän saavutti perinnöllisyyslääketieteen alalla erikoislääkärin pätevyyden. Professorin arvo Nevanlinnalle myönnettiin vuonna 1968. Nevanlinna toimi Lääkintöhallituksen tieteellisen neuvottelukunnan jäsenenä 1955–1988 ja Suomen Lääkäriliiton puheenjohtajana 1967–1969 ja myöhemmin kunniajäsen. Hän oli myös Lääkäris seura Duodecimin sihteeri ja sen johtokunnan jäsen 1958–1963. Nevanlinnalle myönnettiin Suomen Kulttuurirahaston kunniaapalkinto vuonna 1980.

Veripalvelun johtajana

Kun Suomen Punainen Risti (SPR) perusti syksyllä 1947 toimikunnan pohtimaan veripalvelun mahdollista perustamista maahamme. Harri Nevanlinna kutsuttiin toimikunnan sihteeriksi. Hänet nimitettiin Veripalvelun johtajaksi vuoden 1948 alussa, mutta samanaikaisesti Nevanlinna oli ensin Valtion Seerumilaitoksen laboraattori ja myöhemmin Helsingin yleisen sairaalan lastentautien osaston apulaislääkäri 1948 –1955. Näin SPR:n johtaminen oli toiminnan alkuvaiheissa monen vuoden ajan Harri Nevanlinnan sivutoimi, mutta tästä kehittyi 40 vuotta kestänyt työura SPR:n johdossa vuoteen 1988 saakka, jolloin Harri Nevanlinna jäi eläkkeelle.

Lääkäritoimen kokemuksistaan Nevanlinna laati alan opiskelijoille suunnatun oppikirjan verensiirrosta (H.R. Nevanlinna, 1967).

Veripalvelun toiminta ei aivan tyhjästä lähtenyt liikkeelle. Taustalla olivat 1930-luvulla suoria verensiirtoja välittänyt partiolaisten Veriliitto. Tuolloin verensiirto tehtiin suoraan luovuttajalta potilaalle. Sota-aikana 1939–1945 oli toiminnassa Puolustusvoimain veripalvelu. Silloin sairaaloiden käyttöön haavoittuneiden hoitoon saatiin noin 200 000 pulloa verta. Verenluovutuksen vapaaehtoisuus ja korvauksettomuus olivat partiolaisten ja sota-ajan luonnollista perintöä puhumattakaan siitä, että veren ostaminen ei sopinut Punaisen Ristin imagoon. Epäilyksiäkin perustamisvaiheessa löytyi, eikä vähiten lääkärikunnassa, jossa pelättiin riittävän verensaannin vaarantuvan ilman rahallista korvausta. Myöhempi kehitys on osoittanut omaksutut periaatteet oikeiksi. Nevanlinna perusti Veripalvelun kolmelle tärkeälle periaatteelle: vapaaehtoinen ja maksuton verenluovutus, kansallinen omavaraisuus veren ja verivalmisteiden suhteen sekä koko valtakunnan kattava toiminta. Harri Nevanlinnan johdolla Suomeen saatiin maailman tehokkaimpiin kuuluneen järjestelmän rhesus-taudin ennaltaehkäisemiseksi. Nevanlinna oli aloittanut Rh-veriryhmän tutkimuksen jo opiskelijana ja tehnyt 200 ensimmäistä verenvaihtoa näille potilaille vuodesta 1948 alkaen.

Kuva 66. Suomen Veripalvelun johtaja Harri Nevanlinna 40-vuotiaana vuonna 1962. (Kuva: Finna).

Veripalvelusta kehittyi myös kansainvälisestikin huomattava tutkimuslaitos. Veripalvelun tehtäväkentän laajentaminen ja laadun varmistaminen kaikilla toiminnan tasoilla ei olisi onnistunut ilman tutkimusmyönteistä ilmapiiriä. Nevanlinnan tunnuslause olikin, että "tämän päivän tutkimus on huomisen rutiinia".

Veriryhmätutkimukset ja Suomen väestörakenteen vaiheet

Nevanlinna kiinnostui 1960-luvulla veriryhmäserologian käyttämisestä väestön perinnöllisyyden tutkimuksessa. Aihe ei ollut uusi sillä jo 1920-luvulla suomalaiset tutkijat havaitsivat, että eri veriryhmät esiintyvät epätasaisesti Länsi- ja Itä-Suomen suhteen (Ignatius, 2000). Nevanlinna teki tällä tutkimusalueella uutta työtä selvittäen Suomen kansan alkuperää. Hän pystyi vakuuttavasti osoittamaan, että suomalaisilla on yhteinen geneettinen tausta riippumatta siitä, puhuvatko he äidinkielenään suomea vai ruotsia. Kuitenkin esiintyi suomalaisissa veriryhmien ja myös muiden geneettisten ominaisuuksien jakaumassa varsin selvät länsi-itäsuuntaiset erot, mutta muuten suomalaisten perimässä on yhteyksiä Baltiaan ja muualle Länsi-Eurooppaan (H.R. Nevanlinna, 1973). Maamme varhais historian kannalta kiintoisa kysymys on Suomen kansan alkuperästä. Nevanlinnan johtaman tutkimusryhmän tulosten mukaan Nykyisen

käsityksen mukaan neljännes geeneistämme on itäistä ja loput eurooppalaista alkuperää. Jälkimmäisestä osasta lähes puolet lienee peräisin Baltiasta. Nevanlinnan tutkimukset ovat geenistömme perusselvityksiä (Norio, 2002).

Harri Nevanlinnan kollegat muistavat hänet mainiona seuramiehenä, jonka huumorintaju oli verraton ja juttujen määrä loputon. Hän osasi salamannopeasti käyttää tilannekomiikkaa hyväkseen. Nevanlinnan erikoisharrastus oli musiikki suvun perinteiden mukaan. Harrin instrumentti oli viulu.

Nevanlinnan puoliso oli Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori Saara (Maljanen) (1917–2011). Heillä on neljä lasta.

Harri Nevanlinna kuoli syyskuussa 1994 vaikeaan sairauteen. Siunaustilaisuus oli Helsingin Temppeliaukion kirkossa. Sinne oli kokoontunut kirkkosalin täydeltä Veripalvelun työntekijöitä, ystäviä ja sukulaisia. Tilaisuus oli koruton, ei puheita eikä kukkalaitteita. Muistokirjoituksen *Helsingin Sanomiin* (7.9.1994) oli laatinut Harri Nevanlinnan perheystävä patologian professori Lauri Saxén (1927–2005).

3. Arne Nevanlinna (1925–2016) - arkkitehti, kirjailija

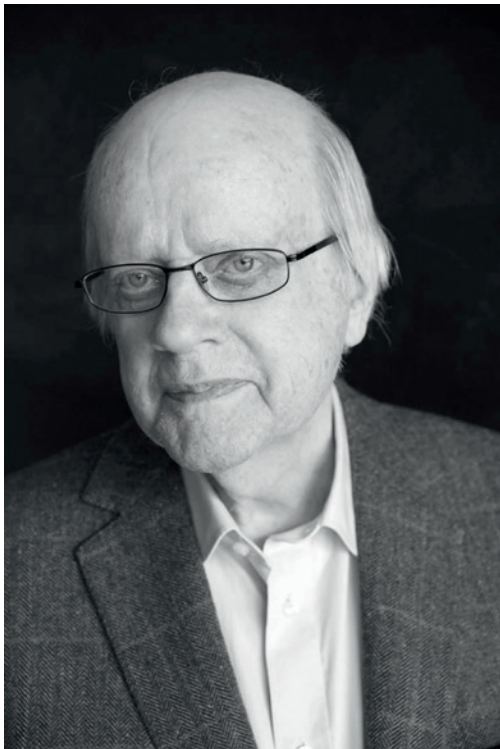
Perheen nuorin poika Arne syntyi Helsingissä vuonna 1925. Nevanlinna pääsi ylioppilaaksi vuonna 1943 Helsingin suomalaisesta yhteiskoulusta. Jatkosodan aikana hän palveli Syvärin rintamalla ja tiedustelujoukoissa 1943–1944. Sotakokemuksistaan hän kirjoitti Meidän sota-teoksen (A. Nevanlinna, 1995).

Arne Nevanlinna valmistui arkkitehdiksi Helsingin Teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1952. Aluksi Nevanlinna toimi eri arkkitehtitoimistoissa, mutta perusti oman toimistonsa 1960-luvulla. Oman arkkitehtitoimistonsa ohella Nevanlinna työskenteli Teknillisen Korkeakoulun arkkitehtuurin laitoksella Otaniemessä asuntosuunnittelun parissa asuntoarkkitehtuurin professori Esko Suhosen (1908–1984) assistenttina. Hän valmistui vuonna 1972 tekniikan lisensiaatiksi. Arkkitehtina Nevanlinna otti aktiivisesti kantaa yhteiskunnalliseen ja arkkitehtuurikeskusteluun muun muassa Arkkitehti-lehdessä.

Arkkitehtinä Nevanlinnan eräs tärkeimmistä töistä oli Oulun alueen kuntayhtymän käyttöön tuleva kehitysvammaisten keskuslaitos Tahkokankaalle (*Helsingin Sanomat*, 28.12.1967). Arkkitehtitoimisto Aarne Nevanlinna voitti hankkeesta järjestetyn suunnittelukilpailun vuonna 1966. Kun hoitolaitos¹²¹ valmistui vuonna 1975 se tarjosi opetus- ja kuntoutustilat sekä kodinomaiset palvelut yli 300 kehitysvammaiselle ja noin 500 työntekijälle (A. Nevanlinna, 1972).

1970-luvulla Nevanlinna toimi arkkitehtuurin virkaa tekevänä professorina Tampereen

¹²¹ Tänäpäin alueella on Tahkokankaan palvelukeskus. 1990-luvun alussa alkanut valtakunnallinen kehitysvammaisten laitoshoidosta avohoitoon säästösyistä on tyhjentyä alkuperäisen kehitysvammalaitoksen. Osa tiloista on tyhjiillään, osa on muutettu ulkoistetuiksi palvelukodeiksi ikääntyneille.

Kuva 67. Arkkitehti kirjailija Arne Nevanlinna (1925–2016) (Kuva: Yle).

teknillisessä yliopistossa, ja 1979–1984 hän työskenteli ulkoministeriön kehitysyhteistyöosaston palveluksessa vierailevana professorina Nairobien yliopiston arkkitehtuurin laitoksella Keniassa.

Vuosina 1984–1992 Nevanlinna toimi teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston ulkomaisten maisterioppilaiden ohjaajana. Sen aikana suomalaisen arkkitehtitutkinnon suoritti yli 60 Itä-Afrikan maista ja Sri Lankasta tullutta opiskelijaa osana maiden välisestä kehitysyhteistyöstä.

1990-luvun alussa Nevanlinna toimi myös vierailevana professorina St. Louisissa Yhdysvalloissa Washingtonin yliopiston arkkitehtuurin laitoksella.

Eläkeiässä Nevanlinna ryhtyi kirjoittamaan aktiivisesti. Häneltä on julkaistu yhteensä 15 kirjaa. Teokset käsittävät tietokirjoja, sukuhistoriaa, muistelmia, esseitä ja kuusi romaania. Nevanlinnan esikoisromaanin Marie oli vuoden 2008 Finlandia-palkintoehdokkaana (A. Nevanlinna, 2008). Se on hieno historiallinen kuvaus, joka näyttää ihmisen identiteetin häilyvyyden. Päähenkilön etäisenä esikuvana on ollut Arnen äiti Mary. Nevanlinna jatkoi kirjoittamista vielä 90-vuotiaana.

Nevanlinna oli yksi WSOY:n kirjallisuussäätiön tunnustuspalkinnon saajista vuonna 2012. Palkinto on tunnustus merkittävästä työstä kotimaisen kirjallisuuden ja lukuharrastuksen edistämisessä. Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari myönsi Nevanlinnalle professorin arvonimen vuonna 1993.

Kuva 68. Sylvi, Monica (s. 1955) ja Robert Austerlitz Helsingissä noin vuonna 1956 (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

Arne Nevanlinnan puoliso oli Irja Levanto (1925–). Heillä on kolme lasta. Arnen toinen aviopuoliso oli kaupunkihistorian tutkija Anja Kervanto (1951–2021), mutta avioliitto päättyi eroon 2000-luvun alussa.

Arne Nevanlinna kuoli Helsingissä 91 vuoden iässä vuonna 2016. Muistokirjoitukset ilmestyivät *Helsingin Sanomissa* (8.8. ja 20.8.2016). Niistä jälkimmäisen oli laatinut Nevanlinnan kirjojen kustannustoimittaja Touko Siltala (1957–).

4. *Sylvi Nevanlinna (Austerlitz) (1930–1981)*

Mary ja Rolf Nevanlinnan tytär Sylvi syntyi Helsingissä vuonna 1930. Tultuaan vuonna 1948 ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta yhteiskoulusta hän aloitti kieliopinnot Helsingin yliopistossa pääaineenaan ranska. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1954.

Sylvi avioitui Robert Austerlitzin (1923–1994) kanssa vuonna 1953 ja he muuttivat Yhdysvaltoihin. Robert oli syntynyt Bukarestissa, Romaniassa, mutta emigroitui Yhdysvaltoihin 1930-luvun lopulla. Robert oli myöhemmin Columbia Universityn (New York) kielitieteen ja uralistiikan professori. Hän opiskeli suomalais-ugrilaisia kieliä Helsingissä 1950-luvun alussa. Austerlitzin yhteydet Suomeen olivat vahvat koko hänen tieteellisen uransa aikana. Hän oli

Suomalaisen Tiedeakatemian ulkomainen jäsen ja Suomalais-ugrilaisen seuran kunniajäsen (Flint, 1995).

1950-luvulla Sylvi Austerlitz teki useita kirjojen suomennoksia muiden muassa kirjailijoilta Märtha Burén ja Pamela Hawken.

Sylvi teki väitöskirjan Columbia Universityssä Italian kirjallisuudesta ja sai tohtorin (Ph.D)-tutkinnon valmiiksi vuonna 1973 (Austerlitz, 1973).

Sylvi ja Robert Austerlitz saivat kaksi lasta. Perheen kotikieli oli suomi, jota isä puhui sujuvasti.

Sylvi Austerlitz kuoli 51-vuotiaana vuonna 1981 New Yorkissa.

8. KIRKKOHERRA JAKOB FREDRIK NEOVIUKSEN JÄLKEÄISIÄ

Kun Joensuun lyseon matematiikan ja luonnonopin lehtori Otto Neovius toimi koulun opettajana 1892–1903 kaupungissa vaikutti samaan aikaan Oton isän Edvard Engelbertin serkku Otto Anders Neovius¹²² (1838–1905). Hän valmistui metsänhoitajaksi Saksassa vuonna 1860 samasta Aschaffenburgin metsäopistosta kuin serkkunsa Theodor Neovius vuotta aikaisemmin. Suomessa Otto Anders työskenteli Itä-Suomessa eri paikkakunnilla aluemetsänhoitajana. Hän tuli 24-vuotiaana Pielisjärvelle metsänhoitajaksi ja suuntautui voimakkaasti myös sosiaalisiin tehtäviin. Otto toimi Pielisjärvellä ja Joensuussa muun muassa köyhäinlaitokunnan sihteerinä, Joensuun lyseon ja kansakoulun kouluneuvoston jäsenenä 1888–1896 sekä kunnallislautakunnassa 1872–1880. Vaikeina katovuosina Otto Anders oli Joensuun hätäapukomitean jäsen 1892–1893. Neovius oli ensisijaisesti suomenkielinen ja hoiti kirjeenvaihtonsakin suomeksi.

Metsänhoitaja Otto Anders Neoviuksella ja hänen vaimollaan Eva Kumlinilla (1842–1930) oli kahdeksan lasta, joista kolme kuoli aivan pieninä. Lapsista Alma (Järnefelt) (1869–1961), Ernst (1873–1932), Karin (1877–1905) ja Walter (1880–1944) elivät aikuisikään saakka.

8.1. Ernst Neovius (Nevanlinna) (1873–1932) – senaattori, kansanedustaja, poliitikko

Ernst Neovius kävi neliluokkaisen yläalkeiskoulun Joensuussa, tuli 17-vuotiaana ylioppilaaksi Hämeenlinnan klassillisesta lyseosta vuonna 1890. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi (1894), lisensiaatiksi (1899) ja vuonna 1903 tohtoriksi. Väitöskirjaan aiheena oli Suomen raha-asiaain järjestäminen vuoden 1809 Porvoon valtiopäivien jälkeen (E. Neovius, 1899). Ernst Neovius sai talousteoreettisen kasvatuksensa ja tieteelliset vaikutteensa ennen kaikkea Saksasta, missä hän ajan tavan mukaan täydensi kansantalouden ja finanssialan tietojaan 1899–1900 Berliinissä ja Leipzigissa.

Ernst Neovius työskenteli Turussa ja Helsingissä lukion historian ja suomen kielen lehtorina 1895–1900 ja suoritti ylemmän hallintotutkinnon vuonna 1901. Hänet nimitettiin Helsingin yliopiston historian dosentiksi vuonna 1900.

Ernst Fredrik Neovius avioitui serkkunsa Olga Elinda Neoviuksen (1878–?) kanssa vuonna 1899. Avioliittoa kesti kuutisen vuotta, jona aikana Ernst toimi valtionvaraintoimikunnan kamreerina. Avioliitto oli lapseton. Olga aloitti avioliiton aikana läheisen suhteen serkkunsa

¹²² Otto Andersin isä oli Kerimäen kirkkoherra Jakob Fredrik Neovius (1786–1853) (ks. Taulukko 1)

lääketieteen ylioppilas Bruno Neoviuksen¹²³ (1878–1928) kanssa. Suhde johti Olgan raskautteen ja avioeroon vuonna 1905 vaimon uskottomuuden vuoksi. Eron jälkeen Olga ja Bruno menivät naimisiin ja kuukauden kuluttua häistä Olga synnytti tyttövauvan, joka kuitenkin kuoli muutaman päivän ikäisenä. Bruno valmistui lääkäriksi vuonna 1910, mutta tuolloin Olga oli muuttanut Venäjälle eikä hänen kohtalostaan siellä ole säilynyt mitään tietoa. Bruno toimi eri puolilla Suomea kunnanlääkärinä muutaman vuoden ja Virtelän kolerasairaalan lääkärinä Laatokan Karjalassa vuonna 1912, mutta joutui loppuelämänsä ajaksi mielenterveyssyistä Pitkänien psykiatriseen sairaalaan Tampereelle. Siellä hän kuoli 42 vuoden iässä parantumattomasti sairaana vuonna 1928. Muistokirjoituksen julkaisi sanomalehti *Uusi Suomi* (1.3.1928).

Avioeron jälkeen Ernstin poliittinen ura lähti nousuun. Hänet nimitettiin vain 32-vuotiaana heinäkuussa 1905 senaattoriksi ja senaatin valtionvaraintoimituskunnan päälliköksi pikkuserkkunsa Edvard R. Neoviuksen seuraajaksi (*Pohjois-Karjala*, 5.8.1905, *Suomalainen Wirallinen lehti*, 4.8.1905). Tehtävä jäi lyhyeksi sillä senaatti erosi kokonaisuudessaan tehtävistään, kun Suomessa ja Venäjällä alkoi suurlakko marraskuussa 1905. Ernst Neovius oli kuulunut venäläistämisyksinä myöntövyöpoliittikkoihin ja sai tästä myöhemmälle poliittiselle uralleen raskaan taakan.

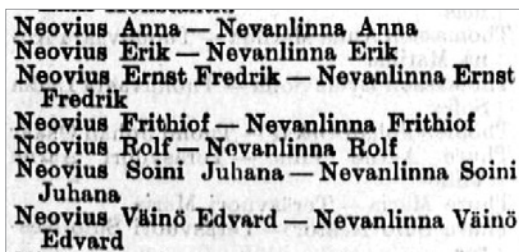
Vuoden 1906 suuri nimenmuutos

Snellmanin päivänä 12.5.1906 Ernst Neovius vaihtoi sukunimensä muotoon Nevanlinna kuten tuhannet muut. Tiedot sukunimensä vaihtaneista henkilöistä julkaistiin virallisen tiedonantona lehdistössä (*Suomalainen Wirallinen Lehti*, 12.5.1906).

Nimenmuutos oli suomalaisuuden aatteiden konkreettinen ilmaisu. Suomentaminen oli ideologinen toimenpide: mieli oli tärkeämpi kuin kieli. Ruotsi oli edelleen useiden nimensä vaihtaneiden kotikieli. Ernstin osalla se merkitsi myös sukunimiyhteyden poistumista avioeroon johtaneiden petollisten serkkujensa Olga ja Bruno Neoviuksien kanssa. Ernst Nevanlinna oli tässä suhteessa kuin uusi henkilö, kun hänet valittiin sanomalehti *Uuden Suomettaren* päätoimittajaksi kesäkuussa 1906. Nimityksen vahvisti Suomen kenraalikuvernööri Nikolai Gerard (1838–1928), joten Nevanlinna katsottiin poliittisilta näkemyksiltään Venäjän viranomaisten kannalta turvalliseksi ja poliittisesti vaarattomaksi nimitykseksi. Nevanlinnan edeltäjä lehden päätoimittajana oli ollut yli 30 vuotta filosofian maisteri ja valtiopäivämies Vihtori Lounasmaa (1843–1909) (entinen Löfgren).

Ernst Nevanlinna avioitui uudelleen Ines Nysténin (1873–1973) kanssa Joensuussa vuonna 1910. Morsiamen isä oli Joensuun pormestari Johan Nystén (1843–1901). Ines tuli

¹²³ Brunon isä oli Joensuun kaupunginlääkäri August Herman Neovius (1845–1892). Hänen veljiään olivat Nils Hjalmar (1877–1960) ja Otto Gunnar Neovius (Nevanlinna) (1883–1954). Nils Hjalmarista tuli korkeimman oikeuden presidentti ja Otto Gunnarista Kansallis-Osake-Pankin apulaisjohtaja (ks. Luku 9).

Kuva 69. Snellmanin päivänä 12.5.1906 julkaistiin *Suomalaisessa Wirallisessa lehdessä* 57 sivun mittainen virallinen tiedonanto suomalaistetuista sukunimistä. Kyseessä oli noin 25 000 henkilöä. Kuvassa leike nimenmuutosta Otto Neoviuksen lapsista Anna (1896–1978), Erik (1901–1973), Frithiof (1984–1977) ja Rolf (1895–1980). Mukana on myös eräitä muita sukunimensä Nevanlinnaksi vaihtaneista Neoviuksista kuten Ernst Neovius (Nevanlinna) (1873–1932). Oton vanhempi veli Lars (1850–1916) muutti myös etunimensä suomalaisittain Lauriksi. Hänen poikiaan kuvassa ovat Soini (1882–1951) ja Väinö (1890–1956).

ylioppilaaksi Helsingissä vuonna 1893 ja hän valmistui saksan ja ranskan kielten maisteriksi Helsingin yliopistosta vuonna 1900. Ines Nystén toimi kielten opettajana Joensuun, Kuopion ja Helsingin oppikouluissa (*Helsingin Sanomat*, 13.7.1943, 14.3.1963). Avioliitto oli lapseton.

Senaattori, kansanedustaja, professori ja päätoimittaja

Ernst Nevanlinna ei kuulunut suvun matemaatikoihin, mitä hän itse harmitteli. Hänen erikoisalakseen tuli kansantaloustiede, mitä hän tosin piti Suomessa kovin kehittymättömänä tieteenä esimerkiksi sosiologiaan ja estetiikkaan verrattuna. Nevanlinna ajoi talousnäkemystensä sekä poliittis-yhteiskunnallisissa että akateemisissa roolissa. Hän toimi Helsingissä Kauppakorkeakoulun kansantalouden opettajana 1913–1919.

Vuonna 1913 Nevanlinna jätti toimittajan tehtävät. Tästä toimesta hän luopui vuonna 1922 siirtyessään Turun yliopiston kansantalouden professoriksi. Nevanlinna sai vuonna 1924 viran Helsingin yliopiston finanssiopin professorina. Tässä virassa hän oli kuolemaansa 1932 saakka.

Ernst Nevanlinna asui Helsingin Kruununhaan kaupunginosassa Konstantinin kadulla (Meritullinkatu) yhdessä isänsä Otto Neoviuksen kanssa. Isä säilytti sukunimensä muuttamattomana, mutta Ernstin nuorempi veli Walter vaihtoi nimensä Nevanlinnaksi. Oton kuoltua vuonna 1909 Ines ja Ernst Nevanlinna muuttivat tilavaan asuntoon¹²⁴ Helsingin Töölössä Ruusulankadulle, missä he järjestivät aina toukokuussa Flooran päivänä yliopistoväelle suurisuuntaiset kevätjuhlat.

¹²⁴ Asunto on nykyään Helsingin yliopiston omistuksessa.

Nevanlinna ei vuonna 1917 uskonut Suomen itsenäistymisen mahdollisuuteen, ja vielä 1918 hän oli monarkisti, joka olisi halunnut muuttaa eduskunnan kaksikamariseksi ja tuoda siihen mukaan intressiryhmien edustajia politiikan ja talouselämän asiantuntijoina. Hän oli selvästi pettynyt demokratiaan ja parlamentarismiin ja kaipasi niille kontrollia, tai edessä olisi uusi vallankumous. Nevanlinna kannatti suomalaista nationalismia, mutta karttoi äärioikeistoa. Hän oli Suomalaisen puolueen ja Kokoomuspuolueen kansanedustajana 1907–1914 ja 1917–1922.

Muodollisesti korkein asema, minkä Nevanlinna saavutti, oli pari viikkoa kestänyt kausi tynkäeduskunnan puhemiehenä syksyllä 1918. Nevanlinna valittiin puolueessa näkyviin johtoasemiin, vaikka monille oli ilmeistä, ettei hän ollut kotonaan modernissa politiikassa ja uudessa poliittisessa tapakulttuurissa. Hän oli Suomalaisen Puolueen virallinen puheenjohtaja 1906–1913. Kun hän joutui pois Uuden Suomen johdosta 1922, hän oli nimenomaan jyrkän oikeistolaisen puhdistuksen uhri. Hänen katsottiin puolustaneen liian innokkaasti vuoden 1920 Tarton rauhaa, suhtautuneen kylmästi heimosotiin Itä-Karjalassa sekä kannattaneen eduskunnassa teollisuuden ja liike-elämän intressien vastaista verotuspolitiikkaa sekä edelleen ajanut verotuksen painopisteen suuntaamista varakkaisiin yhteiskuntaluokkiin. Nevanlinna turhautui 1920-luvulla täysin politiikkaan ja erityisesti omaan puolueeseensa, johon hänen mukaansa ei enää kunniallinen mies voinut kuulua. Vanha poliittinen toveripiiri ihmetteli jo huolestuneena, vaikkakin turhaan, mitä puoluetta hän mahtoi äänestää (Vares¹²⁵, 2006).

Kun Kansallinen kokoomuspuolue perustettiin joulukuussa 1918, Nevanlinna tuli sen puoluejohtoon. Hän toimi myös päätoimittajana puolueen tärkeimmässä lehdessä, joka oli muuttanut 1919 nimensä *Uudeksi Suomeksi*. Vuonna 1922 hänet syrjäytettiin puolueen nuoremman polven ja oikeistosiiven vaatimuksesta, sillä Nevanlinna ei ollut kannattanut eduskunnassa tarpeeksi innokkaasti heimoaateetta tai suuryrityksiä suosivaa verotusta. Nevanlinnan mukaan valtiovallan tulee toteuttaa tehokasta sosiaalipolitiikkaa työväestön keskuudessa, mutta toisaalta torjuttava marxilaisen sosialismin yhteiskuntaa repivä vaikutus. Kuitenkin Nevanlinna oli monissa yhteiskunnallisissa kannanotoissaan lähellä sosiaalidemokraattista puoluetta. Katkeroitunut Ernst Nevanlinna väistyi politiikasta. Katkeroitumiseen oli syytäkin, koska Nevanlinna oli keskeinen vaikuttaja kokoomuspuolueen syntyyn heti Suomen itsenäistymisen jälkeen 1918. Vuoden 1922 jälkeen hänen ainoa poliittisävyinen roolinsa oli kokoomuksen mandaatti eduskunnan pankkivaltuusmiehenä ja puheenjohtajana, ja tätäkin asemaa monet kokoomuslaiset eivät olisi sallineet. Nevanlinnan ongelma oli kuitenkin, että huolimatta materialistisesta tieteenalastaan ja politiikkaan uppoutuneesta urastaan hän oli kuitenkin tavallaan jo maille menneen idealismin ja henkisen maailmankuvan edustaja. Hän oli liikaa Snellmanin henkinen sukulainen (Vares, 2006).

¹²⁵ Vesa Vares (1963–) on valtiotieteen tohtori, historian tutkija ja Turun yliopiston poliittisen historian professori. Vares on Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksen varajohtaja.

Ramala valtiollinen verityö Helsingissä.

Ministeri Ritavuori murhattu kadulla ajanut ja edustalla.

Murhaaja: liikemies Ernst Sandefelt, ruotsinkielinen poliittinen kiivokoitija.

Kuva 70. Uutisotsikko ministeri Ritavuoren murhasta *Helsingin Sanomissa* 15.2.1922

Sisäministerin murha

Helmikuussa 1922 sanomalehti Uuden Suomen päätoimittaja Ernst Nevanlinna oli todistamassa silloisen Suomen hallituksen¹²⁶ sisäministeri Heikki Ritavuoren (vuoteen 1905 saakka Henrik Rydman) (1880–1922) murhaa kadulla Helsingin Töölössä. Tapauksesta on kulunut 100 vuotta.

Heikki Ritavuori oli joutunut äärioikeistolaisten piirien silmätikuksi, koska hän ajoi voimakkaasti sisällissodan jälkeisinä levottomina vuosina muun muassa punavankien armahdamista ja sovintopolitiikkaa vasemmiston kanssa. Hän vastusti tasavallan presidentti K. J. Ståhlbergin (1865–1952) ja hallituksen ajaman linjan mukaisesti Suomen vapaaehtoisjoukkojen lähettämistä Itä-Karjalan heimosotiin 1921–1922. Asennetta pidettiin äärioikeistossa heimoaatteen häpäisemisenä. Ritavuoren henkeä oli näistä syistä uhkailtu useaan kertaan aikaisemminkin varsinkin oikeiston äärilaidan sanomalehdissä, joissa Ritavuorta kutsuttiin punikiksi ja kotibolsheviksi, nykytermein Ritavuori joutui vihapuheiden ja maalittamisen kohteeksi.

Heikki Ritavuoren murha tapahtui eduskuntaistunnon jälkeen, kun Ritavuori ja Nevanlinna oli palaamassa Heimolan talossa Keskuskadulla pidetystä täysistunnosta. Ritavuori oli menossa Nervanderinkadulla sijaitsevaan kotiinsa ja Nevanlinna tapaamaan samassa rakennuksessa asuvaa puoluetoveriaan Lauri Ingmania.

Kun herrat saapuivat Nervanderinkadulle Ritavuoren kotitalon kulmille Nevanlinna kuuli vähän matkan päästä pari pistoolin laukausta, jotka surmasivat Ritavuoren välittömästi. "Ottakaa roisto kiinni" ja lähti juoksemaan ampujan perään. Paikalle sattumalta tullut professori Uno Sirelius¹²⁷ ja Nevanlinna taltuttivat ja pidättivät murhamiehen, joka oli haavoittunut käyttämänsä pistoolin laukauksesta. Kolmas silminnäkijä oli Gerda Ryt (1886–1984)

¹²⁶ Hallituksen pääministeri oli professori Juho Vennola (1872–1938). Ritavuori oli Kansallisen edistyspuoleen kansanedustaja.

¹²⁷ Uno Sirelius (1872–1929) oli Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen professori.

valtiovarainministeri Risto Rytin aviopuoliso kuten sanomalehti *Keskisuomalainen* (16.2.1922) tapauksesta kertoi. Paikalle saatiin nopeasti poliisivoimia, jotka kuljettivat Ritavuoren sairaalaan, missä hänet todettiin kuolleeksi.

Murhan tekijä oli mieleltään epävakaaaksi tunnettu aatelinen liikemies Ernst Tandefelt (1876–1948). Hän sai murhasta elinkautisen tuomion, mutta vapautettiin lähes 10 vuoden vankeuden jälkeen. Tandefelt passitettiin kuitenkin yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä Nikkilän mielisairaalan loppuiäkseen.

Attentaatin takana ei todistettavasti ollut laajaa salaliittoa, koska Tandefelt toimi tietävästi yksin, mutta ylllytettynä (*Helsingin Sanomat*, 10.7. ja 8.10.1977). Toisaalta Tandefeltin murhan motiiveja ja mahdollisia taustahenkilöitä ei poliisi aikanaan kunnolla tutkinut, ja näin murhan laajempi selvittely jäi tekemättä. Tapaus herätti yleisössä ja poliittisissa piireissä suurta järkytystä. Siitä kirjoitettiin laajasti sanomalehdistössä (*Uusi Suomi*, 17.2.1922, *Aamulehti*, 15.2., *Hufvudstadsbladet*, 15.2., *Helsingin Sanomat*, 15.2. ja monet muut). Aihetta ovat tutkineet kirjan muodossa laajasti Risto Niku (2004) ja Lasse Lehtinen (2021).

Heikki Ritavuoren nuorempi veli oli Eero Rydman (1889–1963), joka edusti samaa puoluekantaa kuin surmattu veljensä. Ylipormestari Rydman oli Helsingin kaupunginjohtaja 1944–1956. Hän oli ehdokkaana presidentinvaaleissa vuonna 1956, jonka voitti Urho Kekkonen.

Ernst Nevanlinna valittiin Suomalaisen Tiedeakatemian apujäseneksi akatemian perustamisvuonna 1908. Varsinainen jäsenyys tuli vuonna 1922.

Ernst Nevanlinna kuoli tapaturmaisesti 7.9.1932. Professori Nevanlinna oli elokuun lopulla kotikaupunkinsa Joensuun uimarannalla Hasannimellä saanut jalkaansa pienen haavan lasinsirusta. Siitä aiheutui vaikea verenmyrkytys eikä Helsingissä Marian sairaalassa tehty jalan amputointikaan pelastanut potilasta (*Karjalan Maa*, 1.9.1932, *Etelä-Suomen Sanomat*, 10.9.1932).

Ernst Nevanlinna oli 1900-luvun alun keskeisiä poliittisia hahmoja ja vaikuttajia sekä eräs Suomen loistavimmista puhujista. Toisaalta Nevanlinnan hieman mahtipontinen retoriikka julkisissa tilaisuuksissa ei syyttänyt monia kuulijoita samaan innoitukseen kuin puhuja itse (R. Nevanlinna, 1976).

Toimittaja Olavi Veistäjä (1908–1980) muistelee opettajaansa yliopiston professorina: *Professori Nevanlinna oli loistelias puhuja ja hänen esitystään kuunnellussa oli mahdotonta olla seuraamatta sitä. Koskaan ei voinut aavistaa, minkä yllättävän tai huvittavan käänteeseen seuraava lause toisi muassaan. Hänen esittäminään sotkuisimmatkin kansantaloudet teoriat olivat selviä. Vilkkaana karjalaisena professori Nevanlinna puhui kansanomaisesti - joskus melkein liiankin kansanomaisesti, elävästi ja innostuneesti. Kuulija huomasi heti, että puhuja todellakin oli innostunut aineeseensa ja mikä tärkeintä, halusi innostuttaa siihen kuulijansakin.*

Kuva 71. Helsingin yliopiston finanssiopin professori Ernst Nevanlinna (1873–1932).

E. Nevanlinna

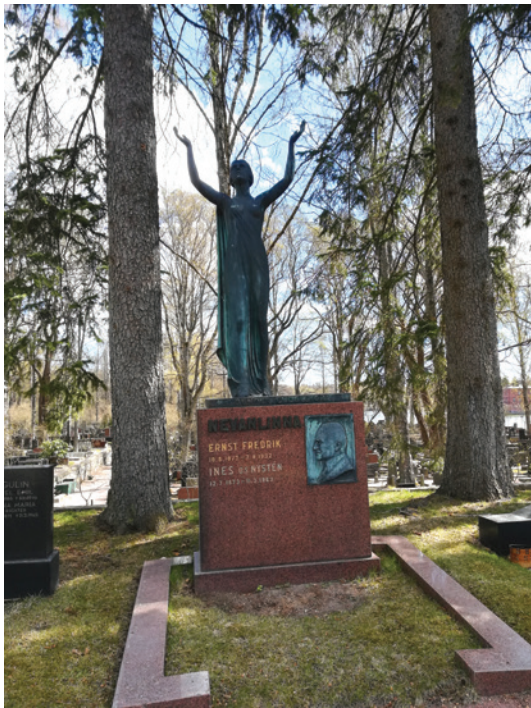
Innostuessaan ei hän koskaan voinut pysyä kateederissa, vaan käveli auditorion edessä edestakaisin tehostaen esitystään käsien ja kasvojenliikkeillä. Tätä heikkouttaan ei hän voinut antaa itselleen anteeksi - kuten hän itse usein selitti. Hän palasi kateederiin, mutta hetken kuluttua taas ponnahti ylös. Ja suoraan sanoen: paremmin professori Nevanlinna puhuikin auditorion edessä kuin kateederissa, hän ei ollut mikään kateederi-ihminen. Pari yllättävää sukkeluutta kuului säännöllisesti luentotunnin ohjelmaan.

... Professori Nevanlinnan paikkaa on vaikea täyttää. Nuori taloustiede on menettänyt hänessä etevän ja totuudenmukaisen tutkijan, yliopisto lahjakkaan tiedemiehen ja oppilaat oivallisen opettajan. (Käkisalmen Sanomat¹²⁸ 6.10.1932).

Ernst Nevanlinnan siunaustilaisuus pidettiin Helsingin Vanhassa kirkossa 13.9.1932. Kirkollisen toimituksen teki arkkipiispa Lauri Ingman¹²⁹. Tilaisuudesta muodostui suu-

¹²⁸ Pakinan kirjoitti Olavi Veistjä (ent. Vesterdal) eli nimimerkki "Rivimies". Hän oli sanomalehti *Käkisalmen Sanomat* toimittajana 1930–1940. Veistjä toimi myös elokuvakäsikirjoittajana. Professorin arvo vuonna 1969. Pyynikin kesäteatterin johtaja 1955–1970. Olavi Veistjä harjoitti valtio-opin opintoja ja osallistui Ernst Nevanlinna luentoisiin.

¹²⁹ Teologian tohtori Lauri Ingman (1868–1934) oli myös moninkertainen ministeri ja pääministeri 1920-luvulla sekä Kokoomuspuolueen aktiivi Ernst Nevanlinnan läheinen työtoveri. Hänet valittiin arkkipiispaksi vuonna 1930, jolloin Ingman jätti päivänpolitiikan.

Kuva 72. Ernst ja Ines Nevanlinnan hautamuistomerkki Helsingin Hietaniemen hautausmaalla. Pronssipatsaan on suunnitellut taiteilija Eemil Halonen vuonna 1934.

risuuntainen surujuhla, johon osallistui kymmenittäin Suomen politiikan, talouselämän, tieteen ja taiteen laajat joukot sekä ylioppilaskuntien edustajat. Paikalla olivat myös tasavallan presidentin ja valtioneuvoston edustajat.

Sanomalehti *Uusi Suomi* omisti entisen päätoimittajansa muistotilaisuudesta koko sivun uutisen valokuvineen otsikolla "*Ernst Nevanlinnan, suuren kansalaisen ja suuren ihmisen viimeinen matka. Valtava surujuhla eilen Vanhassa kirkossa*". Lähes yhtä laajasti kirjoittivat hautajaistilaisuudesta *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Kauppalehti*, *Maakansa*, *Karjala* ja *Suomenmaa* (14.9.1932). Hautajaismusiikista vastasi Helsingin kaupunginorkesteri kapellimestari Robert Kajanuksen johdolla. Arkunkantajina olivat pankinjohtaja Risto Ryti, valtioneuvos J. K. Paasikivi, professori Eino Kaila ja johtaja Väinö Tanner; kaksi tulevaa presidenttiä, akateemikko ja sosiaalidemokraattinen ministeri.

Suomen pankki tilasi Ernst Nevanlinnan haudalle Helsingin Hietaniemeen Eemil Haloselta (1875–1950) pronssiveistoksen *Semper Excelsior* (Alati korkeammalle).

Ernst Nevanlinnan kirjallinen tuotanto on laaja ja monipuolinen. Se käsittää sanomalehtikirjoituksia, artikkeleita aikakauskirjoissa, puheita sekä kymmenkunta laajaa kirjaa valtio-opillisista ja kansantaloudellisista aiheista. Niistä merkittävin on tutkimus Suomen valtion rahataloudesta 1800-luvun lopulla (E. Nevanlinna, 1907).

8.2. Hjalmar Neovius (1877–1960) - Korkeimman oikeuden presidentti

Hjalmar Neovius syntyi Joensuussa vuonna 1877 piirilääkäri August Herman Neoviuksen (1845–1892) ja Mathilda Arppen (1849–1891) poikana. Isä August oli kirkkoherra Jakob Fredrik Neoviuksen nuorin lapsi. Hjalmar Neovius ja Ernst Neovius-Nevanlinna olivat serkkuset.

Hjalmar ja hänen neljä sisarustaan jäivät orvoiksi, kun heidän vanhempansa kuolivat peräkkäin muutaman kuukauden sisällä todennäköisesti Suomessa riehuneen vaikean influenssaepidemian seurauksena (Land och Stad, 13.1.1892). Lapsista nuorin oli viiden vuoden ikäinen ja toiseksi vanhin Hjalmar 14-vuotias. Koska perheen isä oli ollut valtion virassa orpolapsille myönnettiin valtion varoista eläke toimeentulon turvaksi (*Suomen Wirallinen lehti*, 4.6.1892). Lapset muuttivat Helsinkiin sukulaistensa hoiviin.

Neovius valmistui ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta normaalilyseosta vuonna 1896. Hän valmistui oikeustieteen kandidaatiksi vuonna 1901 ja sai samalla auskultantin aseman Viipurin hovioikeudessa.

Vuonna 1903 Hjalmar Neovius aloitti uransa kanslistina Viipurin hovioikeudessa ja eteni siellä ensin notaariksi ja yleten siitä viskaaliksi ja hovioikeudenneuvokseksi.

Vuonna 1912 Venäjän hallitus antoi Suomelle niin sanotun yhdenvertaisuuslain. Lain nojalla Venäjän kansalaiset saivat muun muassa oikeuden hakea virkoja Suomesta ilman Suomen kansalaisuutta ja toimittaa asioitaan viranomaisten kanssa venäjäksi. Koska Suomen eduskunta ei ollut hyväksynyt yhdenvertaisuuslakia, monet suomalaiset viranomaiset kieltäytyivät noudattamasta sitä. Useita näistä kieltäytyjistä tuomittiin vankeusrangaistuksiin venäläisissä tuomioistuimissa. Viipurin maistraatin jäsenet vangittiin vuonna 1913, kun maistraatti ei ottanut käsiteltäväksi erään venäläisen kauppiaan anomusta suomalaisten käsityksen mukaan lain vastaisena. Maistraatin jäsenet pidätettiin ja vietiin Pietariin Krestyn vankilaan suorittamaan heille tuomittua kahdeksan kuukauden vankeutta. Kun Viipurin hovioikeus piti maistraatin päätöksen ennallaan, myös hovioikeuden jäsenet joutuivat samaan vankilaan

Kuva 73. Sanomalehden Uusi Suomettaren lisälehti, joka kertoi Viipurin hovioikeuden jäsenien pidätyksistä ja viemistä vankeuteen syyskuussa 1913. Tuomio annettiin venäläisessä oikeudessa Pietarissa. Vankilatuomion syynä oli hovioikeuden kieltäytyminen noudattamasta laittomana pidettyä yhdenvertaisuuslakia, joka oli annettu ilman Suomen eduskuntalaitoksen suostumusta. Kaikkiaan vankilatuomion saivat yli 20 hovioikeuden virkamiestä heidän joukossaan oli Hjalmar Neovius.

Kuva 74. Korkeimman oikeuden presidentti Hjalmar Neovius (1877–1960) 80-vuotiskuvassaan vuonna 1957 (Kuva: Finna).

Pietarin käräjäoikeuden päätöksellä. Hjalmar Neovius Viipurin hovioikeuden virkamiehenä oli tuomittujen joukossa kärsimässä vankeusrangaistusta. Kaikkiaan 23 Viipurin maistraatin ja hovioikeuden jäsentä tuomittiin niskuroinnista vankeuteen. Tuomion jälkeen hovioikeuden jäseniltä estettiin pääsy hovioikeuteen hoitamaan virkatehtäviään. Virkakiellon aikana Neovius toimi yksityisenä asianajajana 1914–1917.

Venäjän maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen keisari Nikolai II syrjäytettiin ja hän joutui luopumaan kruunustaan. Korkein valta Venäjällä oli siirtynyt väliaikaiselle hallitukselle. Suomessa vallankumous merkitsi venäläistämiskauden päätöstä, joka vuoden lopulla johti maamme itsenäistymiseen 6.12.1917.

Maaliskuun vallankumouksen jälkeen Viipurin hovioikeuden virkamiehet saivat tehtävänsä takaisin. Hjalmar Neovius ylennettiin ensin viskaaliksi ja pian sen jälkeen hovioikeudenneuvokseksi vuoden 1917 lopulla.

Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1918 maahan perustettiin korkein oikeus (KKO), jonka sijoituspaikka oli Helsingissä. Sen tehtäviin kuului ennakkopäätösten teko riita- ja rikosasioissa. Elokuussa 1918 Neoviusta kutsuttiin korkeimman oikeuden jäseneksi oikeusneuvoksen virkanimikkeellä.

Muutto Helsinkiin merkitsi Neoviukselle myös muita muutoksia. Piintynyt 42-vuotias vanhapoika meni naimisiin Elsa Jäppisen (1892–1969) kanssa vuonna 1919. Elsa oli ollut naimissa vuodesta 1913 lähtien asianajaja Kaarlo Snellmanin (1886–1918), mutta jäi leskeksi, kun Kaarlo sai sisällissodan aikana punakaartilta teloitustuomion ja hänet ammuttiin vähän ennen sodan päättymistä 1918. Leskelle jäi kolme lasta. Elsa ja Hjalmar Neoviukselle syntyi tytär Margareta¹³⁰ (Deschner) (1920–2013). Perhe asui Helsingin Kulosaarissa. Siellä Hjal-

¹³⁰ Margareta tuli ylioppilaaksi vuonna 1938 ja valmistui filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta vuonna 1945. Hän jatkoi opintojaan Yhdysvalloissa Dallasissa Teksasissa. Hän avioitui Helsingissä dogmatikan professori John W. Deschnerin (1923–2000) kanssa vuonna 1949.

mar toimi Kulosaaren noin 1000 asukkaan huvilakaupungin kunnan- ja kirkkovaltuustoissa 1921–1945.

Maaliskuussa 1940 pian talvisodan päättymisen jälkeen 63-vuotias Hjalmar Neovius nimitettiin korkeimman oikeuden johtajaksi eli presidentiksi (*Hufvudstadsbladet*, 22.3.1940). Neovius olisi voinut jatkaa virassaan säädettyyn 70-vuoden eläköitymisikään saakka vuoteen 1947 asti, mutta jatkosodan (1941–1944) loppuselvitys Suomen sotasyllisyyssasiassa muutti hänen asemansa täysin.

Sotasyllisyysoikeudenkäynnillä tarkoitetaan Suomessa 1945–1946 käytyä oikeudenprosessia, jossa tuomittiin Suomen jatkosodan aikaista poliittista johtoa. Sotasyllisyydestä piti kuitenkin laatia erillinen laki, koska Moskovan välirauhansopimuksessa vaadittiin tuomittavaksi sotarikoksiin syyllistyneet henkilöt, ei sodanaikaista poliittista johtoa. Uuden lain mukaan henkilö, joka oli hallituksessa vaikuttanut Suomen osallistumiseen sotaan Saksan rinnalla, tai estänyt sodan aikana rauhan aikaan saamista, oli tuomittava virka-aseman väärinkäytämisestä valtakunnan vahingoksi vankilaan.

Juridiseksi ongelmaksi nousi se, että kyseisen lain mukaan voitiin taannehtivasti asettaa syytteeseen henkilöitä teoista, jotka eivät olleet rangaistavia niiden tekohetkellä. Tällainen oikeudellinen asetelma on Suomen perustuslain ja länsimaisen oikeuskäsityksen vastainen, mutta sotasyllisyysskysymys olikin luonteeltaan ensisijaisesti ulkopoliittinen. Neuvostoliitto tahtoi näin tehdä Suomesta ja sen sotavuosien 1941–1944 valtiojohdosta sotaan syyllisen Saksan rinnalla. Neuvostoliiton johdon mukaan Suomen ja Neuvostoliiton normaalit suhteet eivät ole mahdollisia ilman sotasyllisyysoikeudenkäyntiä ja tuomioita Suomen sodanaikaiselle johdolle.

Oikeusprosessia varten Eduskunta säätöi poikkeuslain ja sitä toteuttamaan asetettiin erikoistuomioistuimien. Oikeudenkäynnin lavastukset suunnitteli oikeusministeri Urho Kekkonen, joka Paasikiven kanssa neuvotellen yritti tasapainoilla valvontakomission vaatimusten ja kansan suuttumuksen välillä. Lain toteuttamista vastustettiin yleisesti, mutta lopulta eduskunta taipui hyväksymään sen varsinkin, kun Neuvostoliitto painosti Suomea vihjaamalla, että oikeudenkäynti voidaan tehdä yhtä hyvin Moskovassakin. Silloin tuomiot tulisivat olemaan kovempia kuin Suomessa pidettävässä oikeudenkäynnissä (Meinander, 1999). Pääministeri Paasikivi, presidentti Mannerheimin ollessa estyneenä, vahvisti lain syksyllä 1945 ja oikeudenkäynti aloitettiin pian lain hyväksymisen jälkeen. Oikeudenkäynnissä asetettiin syytteeseen kahdeksan poliittista johtajaa tai johtavaa virkamiestä, jotka olivat ”ratkaisevasti vaikuttaneet Suomen liittymiseen sotaan vuonna 1941 tai estäneet sodan aikana rauhan aikaansaamisen

Erityistuomioistuimen syyttäjänä toimi oikeuskansleri Toivo Tarjanne (1893–1988) ja syytteen nostajana maan hallitus ja sen puheenjohtajaksi määrättiin korkeimman oikeuden presidentti Hjalmar Neovius. Sotasyllisyysoikeus kokoontui ensimmäiseen istuntoon 15.11.1945 (*Helsingin Sanomat*, 15.11.1945). Näin Neovius oli joutunut sotasyllisyysoikeuden puheenjohtajuuden kautta toimimaan vastoin suomalaisten oikeustajua ja -perinnettä ja omaa lakimiesmoraaliansa vieraan vallan painostuksen alla. Muistot Venäjän ylläpitämistä sortovuosista ennen Suomen itsenäistymistä ja vankilatuomio Pietarissa olivat

Korkeimman oikeuden presidentti eroaa. Sotasyllisyysoikeuden puheenjohtaja vaihtuu.

Korkeimman oikeuden presidentti: N. H. Neovius on lauantaina jättänyt valtioneuvostoon tasavallan presidentille osoitetun, seuraavan anomuksen:

Kun olen oheenliitetty lääkärintodistus osoittaa, olen sairasloman tarpeessa. Kun, huomioonottaen korkeimman oikeuden presidentin nykyiset tehtävät en käso voivani pyrtaa sairaslomaa, anon kunnioittaen, että minulle myönnetään ero korkeimman oikeuden presidentin virasta ja lain mukainen eläke.

Kuva 75. Uutinen *Helsingin Sanomissa* (2.12.1945) Korkeimman oikeuden presidentti Hjalmar Neoviuksen eroilmoituksesta.

liikaa Hjalmarille. Hän vetosi terveyssyihin saadakseen vapautuksen korkeimman oikeuden presidentin tehtävistä ja siten päästä eroon koko vastenmieliseksi ja oikeudellisesti vääräksi kokemastaan sotasyllisyysoikeudenkäynnistä. Tasavallan presidentti myönsi eron ja Hjalmar Neovius pääsi eläkkeelle ja eroon sotasyllisyysoikeuden puheenjohtajuudesta pian oikeudenkäynnin aloittamisen jälkeen joulukuussa 1945.

Suomessa laajat kansankerrostumat kokivat koko sotasyllisyysoikeudenkäynnin laittomaksi ja ulkopoliittisena painostuksena. Vain ääriivasemmisto oli sen kannalla. Sanomalehdistössä käytiin aiheesta kiivasta polemiikkia ja oikeudenkäynnin alussa Helsingin Säätytalolla marraskuussa 1945 paikalla oli sankka mielenosoittajien joukko, jonka ratsupoliisit hajottivat.

Sotasyllisyysoikeudenkäynti päättyi helmikuussa 1946, jolloin tuomiot annettiin. Pääsyylliseksi määritelty presidentti Risto Ryti sai kymmenen vuotta kuritushuone-vankeutta ja muut seitsemän syyllisistä lyhyempiä vankeustuomioita. Tuomituttuja pidettiin yleisesti kansallisina marttyyreinä. Vuosien 1945–1946 syvästi kiistanalainen sotasyllisyysoikeudenkäynti kuuluu Suomen historian kipupisteisiin (Meinander, 1999; Tarkka, 2009).

Eläkeläisenä Neovius jatkoi konsultoivana asianajajana ja neuvonantajana asianajotoimistossa Procopé & Hornborg vuoteen 1953 asti. Vuonna 1948 hänet vihittiin Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kunniatohtoriksi¹³¹.

Hjalmar Neovius kuoli helmikuussa 1960 ja hänet on haudattu Kulosaaren hautausmaalle. Muistopuhe Neoviukselta julkaistiin *Helsingin Sanomissa* 1.3.1960.

¹³¹ Vuonna 1948 tiedekunnan nimi oli Lainopillinen tiedekunta. Samassa tilaisuudessa kunniatohtoreiksi vihittiin myös Korkeimman oikeuden entinen presidentti Frans Pehkonen (1870–1957) ja Neoviuksen seuraaja Oskar Möller (1880–1971) (*Helsingin Sanomat*, 15.12.1948).

Kuva 76. Pankinjohtaja Otto Gunnar Nevanlinna (1883–1954).

8.3. Otto Gunnar Nevanlinna (1883–1954) - pankinjohtaja

Nils Hjalmar Neoviuksen nuorempi veli Otto Gunnar syntyi Joensuussa vuonna 1883. Hän tuli ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta normaalilyseosta vuonna 1902. Otto Gunnar valmistui filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta vuonna 1907. Hänet valittiin vastaperustetun (1906) Itä-Karjalan kansanopiston johtajaksi vuonna 1908. Opisto¹³² sijaitsi Laatokan koillisrannalla Viipulanniemellä Karjalassa. Kuusi vuotta kestäneen kansanopistovaiheen jälkeen Otto Gunnar Neovius siirtyi pankkimailman palvelukseen. Ensin Kansallis-Osake-Pankin Kuopion sivukonttoriin prokuristina 1914, Porin konttorin johtajaksi vuonna 1917 ja sen jälkeen Turun pankin johtokuntaan 1920. Vuonna 1935 Otto Gunnar Nevanlinna kutsuttiin Kansallis-Osake-Pankin (KOP) johtokuntaan Helsinkiin, ja pääjohtajan apulaiseksi vuonna 1947. Hän jäi eläkkeelle vuonna 1953.

Kun Elias Lönnrotin Kalevalan julkaisemisesta oli kulunut 100 vuotta 1935, niin vallitsevan suomalaisuusaatteen mukaan noin 7 000 henkeä vaihtoi vierasperäisen sukunimensä suomenkieliseen muotoon. Näiden joukossa oli Otto Gunnar ja hänen perheensä, jotka ottivat käyttöön sukunimen Nevanlinna. Perheeseen kuuluivat aviopuoliso hammaslääkäri Laura (1879–1966) ja tytär Anna Marja¹³³ (Suomela) (1920–2021). Avioliitto oli solmittu vuonna 1916 Kuopiossa. Otto Gunnarin vanhempi veli Nils Hjalmar piti itsellään vanhan sukunimen Neovius.

¹³² Kansanopisto jäi jatkosodan jälkeen Neuvostoliitolle luovutetulle alueelle vuonna 1944. Nykyisin se on toiminnassa Punkaharjun Valoniemellä.

¹³³ Anna Marjan puoliso oli suurlähettiläs Pentti Suomela (1917–2016). Viimeksi hän oli suurlähettiläänä Pekingissä (*Helsingin Sanomat*, 1.8.2016).

Pankinjohtaja Nevanlinnan kykyjä ja taitoja käytettiin runsain mitoin hyväksi talouselämän ohessa myös kulttuurin ja politiikan alalla. Hänet oli valittu Turun kaupunginvaltuustoon vuosina 1925–1935. Nevanlinna oli myös Turun yliopiston hoitokunnan ja taloustoimiston jäsen 1925–1935 ja Turun liikemiesyhdistyksen puheenjohtaja 1932–1935. Helsingin kaudellaan vuoden 1935 jälkeen Nevanlinnalle kertyi runsaasti erilaisia luottamustehtäviä. Hän oli muiden muassa Kansantaloudellisen yhdistyksen puheenjohtaja, aikakauslehti Talouselämän toimituskunnan jäsen, Suomen Syöpäyhdistyksen johtokunnan jäsen ja kuului Suomen Kansallisteatterin johtokuntaan.

Otto Gunnar Nevanlinna osallistui aktiivisesti poliittiseen toimintaan ensin Suomalaisessa puolueessa ja sitten Kokoomuspuolueessa, jonka valtuuskunnan jäsen hän oli 1939–1946 (*Helsingin Sanomat*, 13.4.1954).

Otto Gunnar Nevanlinnasta on sanottu, että hän oli omana aikanaan maamme etevimpiä pankkimiehiä ja talouselämän asiantuntija. Vaikka Otto Gunnarin elämäntyö tapahtui Kansallis-Osake-Pankin piirissä lähes 40 vuoden ajan, hänen kykyjään käytettiin hyväksi monien taloudellisten yritysten johtotehtävissä.

Nevanlinna kuoli 70-vuotiaana Helsingissä 11.4.1954. Siunaustilaisuus oli Helsingin Vanhassa kirkossa. Muistopuheen piti KOP:n johtaja Matti Virkkunen (1908–1980). Tilaisuuteen oli lähettänyt tervehdyksensä Tasavallan presidentti J.K. Paasikiven ohella noin 100 yhteisöä yhteiskunnan eri aloilta (*Helsingin Sanomat*, 21.4.1954).

9. SUKU HAARAUTUU: NEOVIUS – NEOFF – NEVA – RINNE – MÄYRÄ

Tomas (III) Neoviuksen nuorempi veli Kristian¹³⁴ (1717–1758) kirjautui Turun triviaalikouluun vuonna 1732. Siellä koulun oppilas tunnettiin nimellä Christiernus Neovius Janackalensis (Janakkalasta). Kristian jätti opinnot ylioppilaaksitulon jälkeen vuonna 1742. Hän pestautui Suomen armeijan tykistöön sen alimmalle arvoasteikolle hantlankarina¹³⁵ vuonna 1748. Sotaväenpalvelus edellytti uskollisuuden valaa hallitsijalle. Kristian antoi uskollisuudenvalan Ruotsin kruununprinsille ja armeijan ylipäällikölle Aadolf Fredrikille (1710–1771, kuninkaana (1751–1771) vuonna 1748. Samana vuonna Kristian meni naimisiin sotamiehen tyttären Brita Qvickin (1727–1808) kanssa ja heidän ensimmäinen lapsensa Juliana (1748–1804) syntyi samana vuonna Rengon Kuittilassa.

Kun niin sanottu Pommerin¹³⁶ sota syttyi vuonna 1757, Kristian joutui rintamalle nykyisen Pohjois-Saksan rannikolle Pommeriin. Siellä hän sai surmansa ei ehkä niinkään vihollisen luodeista tai miekan iskuista, vaan todennäköisesti nälän tai kulkutautien uuvuttamana kuten kävi tuhansille muille Ruotsin armeijan sotilaille.

Kristianin kolmas lapsi, Adolf Neovius (myöhemmin Neoff) (1752–1828), on ainoa jonka kautta Kristianin jälkeläisiä isälinjan kautta on edelleen olemassa. Adolf oli ruotusotamies Hämeessä 1777–1791, viimeksi Sysmässä. Sotalaitoksessa sukunimi Neovius muutettiin iskevämpään yksitavuiseen muotoon Neov, josta myöhemmin tuli Neoff.

Adolf Neoff sai eron armeijasta varusmestarin sotilasarvolla. Vuonna 1788 hän avioitui sismäläisen Maria Ulrika Antellin (1764–1821) kanssa. Marian isä oli Daniel Antell (1732–1801), joka omisti Sysmän Joutsjärvellä Kolisevan tilan (rälssitila No. 9). Nämä tilukset Adolf sai haltuunsa avioliiton kautta, ja ne ovat olleet suvun hallussa aina 1900-luvun loppuun saakka. Kun Adolf¹³⁷ jäi leskeksi vuonna 1821, hän meni uuteen avioliittoon vanhoilla päivillään.

¹³⁴ Esko Karisalmien sukuselvityksen mukaan perheessä oli vielä kolmaskin veli Gabriel, joka kuoli ilmeisesti vuonna 1729.

¹³⁵ Ruotsinvallan aikana tykistön upseereita alempi sotilasarvoasteikko oli hantlankari (tykkimies), korpraali, konstaapeli ja tykkimestari.

¹³⁶ Pommerin sota syttyi, kun Preussi oli joutunut konfliktiin naapurivaltioiden kanssa. Ruotsi katsoi tilaisuutensa tulleen ja halusi vallata Preussilta takaisin suuren Pohjan sodan rauhassa 1721 menettämänsä Pommerin maakunnan. Sodasta käytettiin nimitystä 7-vuotinen sota 1756–1762. Ruotsin käynnistämä sota päättyi rauhaan ilman maa-alueiden vaihtoa vuonna 1762.

Suomesta lähetettiin Pommeriin sotaan noin 9 000 huonosti varustettua sotilasta, joista noin kolmannes menehtyi lähinnä kulkutauteihin, kylmään ja nälkään (Alanen, 1963). Erityisesti poikkeuksellisen ankara talvi 1759–1760 verotti sotajoukkoja ankarasti (H. Nevanlinna, 2021).

¹³⁷ Adolf Neovius jäi leskeksi vuonna 1821. Hän meni 70-vuotiaana naimisiin 46-vuotiaan taloudenhoitajansa Valpuri Juhontyttären (1779–1828) kanssa vuonna 1825. Liitosta tuli lyhyt ja traaginen. Pariskunnalle syntyi lapsi Lovisa vuonna 1826. Valpuri kuoli huhtikuussa 1826. Kuolinsyyksi on Sysmän seurakunnan kirkonkirjaan merkitty arvoituksellisesti "ihjäläkt med kärra". Kuukautta myöhemmin hänen lapsensa menehtyy. Vain muutamaa päivää aikaisemmin isä Adolf oli kuollut (Soininen ja muut, 1964).

Neoffien Kolisevan perintötila Sysmässä - 200 vuotta maanviljelyä samassa suvussa

Adolfin kuoltua vuonna 1826 Kolisevan tilan jakoivat veljekset Adolf Reinhold (1789–1859) ja Otto Henrik Neoff (1803–1836), jolloin jaossa Oton osuuden nimeksi otettiin Uusi Koliseva. Adolf Reinholdin poika Henrik Wilhelm (1830–1903) ja tämän poika Otto Henrik Neva (1855–1925) jatkavat Kolisevan isäntinä. Otto Henrikin kuollessa vuonna 1925 Kolisevan 150 hehtaariin tilaan kuului 3 hevosta, 13 lehmää, 2 härkää, 3 vasikkaa, 9 lammasta, 8 kanaa ja 6 sikaa sekä runsaasti pelto- ja metsämaata (*Heinolan Sanomat*, 2.9.1925). Kyse oli siis varsin vauraasta karjanhoitoon painottuneesta maatilasta.

Vähän venäläiseltä vivahtava sukunimi Neoff muutettiin pian Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1919 suomalaisempaan muotoon Neva. Vielä Otto Henrik nuorempi (1885–1948) ja tämän poika Johannes (Juho) Neva (1891–1969) jatkoivat Kolisevan isäntinä. Viimeinen Kolisevan isäntä oli Jouko Väinö Armas Neva (1922–?). Näin samaa maatilaa on isännöity isältä pojalle kahdeksan sukupolven ajan 1700-luvun lopulta ainakin 1980-luvulle. Nevan suku on luopunut perintötilastaan ja sitä isännöi nykyään toiminimi "Kolisevan tila", mutta siellä harjoitetaan edelleen yritystoimintana maa- ja metsätaloutta.

Adolf Reinholdin pojanpoika Juho Evert muutti sukunimensä Neoff muotoon Mäyrä vuonna 1919, jonka jälkeen Mäyrä sukunimi on seurannut useassa sukupolvessa. Osa suvusta otti käyttöön sukunimen Rinne vuoden 1906 suuren nimenmuuttoaallon yhteydessä.

Sysmän väkiluku oli suurimmillaan 1950-luvun puolivälissä noin 9 600, kun se nykyään on alle 4 000. Vuonna 2021 kaikista Suomen asukkaista, joiden sukunimi on Neva 15 prosenttia asuu Sysmässä. He ovat todennäköisesti Otto Henrik Nevan sukua.

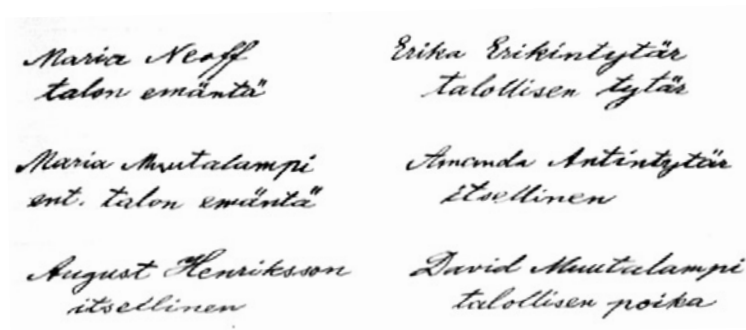
Kuva 78. Neovius - Neoff -suvun hautakivi Sysmän kirkon hautausmaalla. Ylinnä on Adolf Neovius (Neoff) (1751–1828), Kristian Neoviuksen poika. Hänen alapuolellaan on Adolfin poika Reinhol(d) Neoff (1789–1859). Seuraavana on Adolfin toinen poika Otto Henrik (1803–1836), talollinen. He kaikki viljelivät Kolisevan tilaa. Alimpana hautakivessä on Otto Henrikin poika talollinen Karl Gustaf Neoff (1827–1891) kantatilasta vuonna 1826 erotettu Uuden Kolisevan isäntä (Kuva: Yksityinen kokoelma/Heikki Nevanlinna).

Sortovuosien Suuri adressi - nimienkeruu Sysmässä

Keisari Nikolai II allekirjoittama niin sanottu Helmikuun manifesti vuonna 1899 oli voimallinen yritys heikentää Suomen autonomista asemaa. Se koettiin kautta maan suurena väärytenä ja valtakunnan perustuslakeja loukkaavana yrityksenä. Kansalaiskokouksissa päätettiin laatia keisarille vetoamus, adressi, missä tuotaisiin esille kansan tuntema vääryys. Tavoitteena oli kerätä halki koko maan nimiä adressiin keisarille vietäväksi. Hanketta olivat suunnittelemassa muiden joukossa Arvid, Harald ja Dagmar Neovius. Vajaassa kahdessa viikossa ylioppilaat keräsivät allekirjoituksia adressiin ja kokoon saatiin noin 500 000 nimeä. Nimien keruu tapahtui pitäjittäin ympäri Suomea. Hanke oli käynnistynyt nopeasti sillä itse manifesti oli annettu 15.2.1899. Allekirjoitusten kerääjät saapuivat maaliskuun alussa Sysmään, missä ylioppilaat kiersivät talo talolta nimilistojen kanssa.

Sysmän pitäjässä on 1700-luvun lopulta lähtien ollut useita tiloja, joita Neoff-Neva-Mäyrä-Rinne suvun jälkeläiset viljelivät ja saivat perheelleen elantonsa. Puolisot haettiin yleensä lähikylistä, ei kovin kaukaa, koska palkollisten pysyvä muutto toiseen kuntaan edellytti kirkkoherran ja talon isännän lupaa. Aasukat olivat vahvasti sidoksissa maanviljelyyn ja karjanhoitoon sukupolvesta toiseen. Opintielle heistä lähti vain harvat. 1950-lukuun mennessä tunnetaan kaksi ylioppilasta, mutta miehiä nimikkeellä "talollinen" on yli 30. Kyläyhteisöt olivat sosiaalisilta rakenteiltaan hyvin pysyviä ja lähes muuttumattomia aina 1900-luvun puoliväliin saakka.

Kuva 77. Ylhäällä on Kolisevan tilan isännän Henrik Neoffin tyttären Maria Alvina Neoff (Väriä) (1860–1931) ja tämän perheenjäsenten nimikirjoitukset. Maria Neoff oli avioliiton kautta Sysmän Muutalamin talon emäntä ja Maria Muutalampi (1827–1900) hänen anoppinsa, tilan vanhaemäntä. Erika ja David Muutalampi ovat Maria Muutalamin lapsia, kaksi muuta nimeä ilmeisesti naapureita. Käsiala on kaikilla sama, joten voi olla että nimien kerääjä on ne adressin sivuille kirjoittanut muiden puolesta. Talon isännän nimi puuttuu samoin myös muiden Neoffien. Sysmästä adressiin kertyi nimiä 39 suurikokoisen sivun verran eli useita satoja. (Kuva: Kansallisarkisto/Suuri adressi).

10. KROGIUS–LINDELÖF–NEOVIUS–NEVANLINNA SUKUJEN YHTEYS

Krogiusten, Lindelöfien ja Neoviusten suvut liittyivät toisiinsa avioliittojen ja lankoussuhteiden kautta. Matematiikan professori Lorenz Lindelöf (1827–1908) ja kenraali Edvard Engelbert Neovius olivat langokset, koska Amalia Krogiuksen nuorin tytär Gabriella (1847–1896) avioitui 20-vuotiaana vuonna 1867 Lorenz Lindelöfin kanssa ja Edvard Gabriellan vanhemman sisaruksen Elisen (1829–1904) kanssa vuonna 1848. Elisen ja Edvardin matemaatikkolapset Aline, Edvard R., Lars ja Otto Neovius olivat serkkuset Lorenzin pojan Ernstin (1870–1946) kanssa. Ernst oli Helsingin yliopiston matematiikan professori 1903–1938 serkkunsa Edvard Rudolfin jälkeen. Ernst oli taas Frithiof ja Rolf Nevanlinnan tohtoriopettaja. Näin siis Lindelöf-Neovius-Nevanlinna -suvut muodostivat yli 100 vuotta kestäneen matemaatikkojen dynastian Helsingin yliopistossa.

Helsingin Kuusisaaren huvilat

Krogiusten vuokratesähuvila Vehkalahdella Haminassa oli kaukana Helsingistä ja vaivalloisen matkan päässä. Siksi he päättivät hankkia uuden kesäpaikan lähempää pääkaupunkia. Kohteeksi valikoitui silloisen Helsingin liepeillä sijaitseva Kuusisaari (Granö), nykyisten Munkkiniemen ja Lehtisaaren kaupunginosien välissä sijaitseva, noin 40 hehtaarin kokoinen saari. Sen Krogiukset yhdessä erään ystäväperheen kanssa ostivat Munkkiniemen kartanon isännältä paroni Georg Ramsaylta¹³⁸ vuonna 1873. Myöhemmin Lorenz Lindelöf perheineen saivat oman huvilansa saarelle. Krogiukset rakennuttivat komean kesähuvilan¹³⁹ (Larsro) saaren Munkkiniemen puoleiseen päähän. Kuusisaaren huviloista tuli sukujen yhteinen tapaamispaikka, missä myös Neovius-Nevanlinnat ahkeraan vierailivat. Vieraat tuotiin paikalle saaren omalla höyryaluksella Helsingin Ruoholahden satamasta. Myöhemmin 1900-luvun puolella seuraan liittyivät myös matematiikan professori Lars Ahlfors ja filosofi Georg Henrik von Wright¹⁴⁰ (1916–2013), joka oli Ernst Lindelöfin läheinen sukulainen. Miesten kanssa keskustelu liittyi lähinnä matematiikkaan (Lehto, 2008b).

¹³⁸ Georg Ramsay (1834–1918) oli Suomen asevelvollisarmeijan komentaja 1880–1902.

¹³⁹ Rakennuksen tontteineen myi kauppaneuvos Birger Krogius (1901–1997) Saksan Liittotasavallalle 1980-luvulla. Myöhemmin sinne rakennettiin yhdistyneen Saksan lähetystö 1993 (*Helsingin Sanomat*, 12.8.1993). Paikalla vuodesta 1922 sijainnut Villa Krogius purettiin uudisrakennuksen tieltä. Birger Krogius oli sukunsa perustaman Suomen Höyrylaivayhtiön toimitusjohtaja 1946–1969 (*Helsingin Sanomat*, 2.10.1997). Kuusisaarella on Saksan lisäksi kolmen muun maan lähetystö rakennukset.

¹⁴⁰ Georg Henrik von Wrightin isoäiti oli Mary Alfthan (1866–1959) s. Krogius.

Sukupuutaulu Krogius-Lindelöf-Neovius

Kuva 79. Krogius-Neovius-Lindelöf-Selin -sukujen sukupuutaulu. Kuvataulu valmistettiin suvun kantaäidin Amalia Krogiuksen 90-vuotispäivän kunniaksi vuonna 1897. Taulussa on 117 Amalian (1807–1900) ja hänen miehensä laamanni Lars Krogiuksen (1793–1861) jälkeläistä puolisoineen ja lapsineen. Amalia ja Lars olivat syntyneet Suomen Ruotsin vallan aikana.

Kun Krogius-suvun arvostettu kantaäiti Amalia Krogius täytti 90 vuotta vuonna 1897 suku valmistutti valokuvin varustetun sukupuutaulun juhlinnan kohteen kunniaksi (Kuva 79). Amalia (s. von Numers) (1807–1900) oli sukupuutaulun¹⁴¹ laatimisen aikana sekä Krogius-, Neovius- ja Lindelöf-sukujen vanhin jäsen.

Amalia saavutti aikanaan poikkeuksellisen korkean 92-vuoden iän. Hän rinnastuu ikänsä puolesta Suomen sosiaali- ja diakoniatyön uranuurtajaan Aurora Karamziniin, joka eli suunnilleen samat vuodet kuin Amalia 1808–1902.

Amalian vanhemmat olivat Jakob von Numers (1778–1842) ja Beata Segersteen (1783–1836). Jakob von Numers oli Espoon Otaniemen kartanon omistaja 1800-luvun alussa, muutaman kilometrin päässä Kuusisaaresta.

Amalia syntyi Espoossa kartanomistajan tyttärenä varakkaaseen perheeseen. Hänet vihittiin avioliittoon 18-vuotiaana Espoossa vuonna 1825 laamanni Lars Gabriel Krogiuksen (1793–1861) kanssa. Heillä oli 11 lasta: Victor (1826–1869), Frans (1827–1899), Elise (Neovius) (1829–1904), Lars (1832–1890), Edvard (1834–1856), Amalia (1835–1851), Hilda Victoria (1838–1843), Alexandra (1840–1854), Ernst (1842–1863), Hilda Antoinette (1845–1847) ja Gabriella (Lindelöf) (1847–1896).

Amalia oli 19-vuotias esikoisensa syntymän aikoina ja 40 vuoden ikäinen nuorimman syntyessä. Näin noin 20 vuotta hänen elämästään meni jatkuvissa synnytyksissä. Amalia jäi leskeksi 54-vuotiaana. Lapsista vain viisi eli täyteen aikuisikään asti ja vain yksi oli elossa äidin kuoleman jälkeen (Elise Neovius). Amalian kuudesta tyttärestä vain kaksi eli aikuisikään saakka.

Sukutaulussa on alimmalla rivillä toisena Mary Selin, Rolf Nevanlinnan tuleva vaimo kaksivuotiaana. Sukupuun lehdillä Maryn yläpuolella on Maryn äiti Elise (Neovius) Selin (1858–1927) ja hänen puolisonsa Äyräpään laamanni Robert Selin (1856–1924). Viereisillä lehdillä ovat Frithiof, Rolf ja Anna Neovius pieninä lapsina.

Amalia Krogius kuoli Helsingissä 92 vuoden iässä vuonna 1900. Siunaustilaisuudesta Helsingin Hietaniemen hautakappelissa kertoi sanomalehti *Nya Pressen* (21.1.1900). Hautajaismusiikista vastasi urkurina Oskar Merikanto. Arkunkantajina olivat Amalian lastenlapset Ali, Lars ja Ernst Krogius, Lars ja Edvard R. Neovius sekä Ernst Lindelöf. Amalia Krogius on haudattu Hietaniemen hautausmaalle Krogiuksien sukuhautaan.

Kuva 79. Krogius-Neovius-Lindelöf-Selin -sukujen sukupuutaulu. Kuvataulu valmistettiin suvun kantaäidin Amalia Krogiuksen 90-vuotispäivän kunniaksi vuonna 1897. Taulussa on 117 Amalian (1807–1900) ja hänen miehensä laamanni Lars Krogiuksen (1793–1861) jälkeläistä puolisoineen ja lapsineen. Amalia ja Lars olivat syntyneet Suomen Ruotsin vallan aikana.

¹⁴¹ Sukupuutaulusta tehtiin useita kopioita suvun jäsenille. Kuvassa 79 näkyvä versio on peräisin Mary Nevanlinnan jäämistöstä. Tietävästi toinen taulu on Gabriella ja Lorenz Krogiuksen pojanpojantytären Mona Tukkimiehen hallussa (Lehto, 2008).

Kuva 80. Amalia Krogius (von Numers) (1807–1900) 1880-luvun lopulla. (Kuva: Yksityinen kokoelma/Olavi Nevanlinna)

11. RUOTSIN NEOVIUKSET

11.1. Theodor Neovius (1861–1911) – siirtolainen Suomesta

Lanka- ja koneliike Neovius Oy:n perustaja Theodor Neovius myi liikkeensä sukulaisilleen ja muutti perheineen Upsalaan vuonna 1905. Perheeseen kuului viisi Helsingissä syntynyttä lasta ja Theodorin puoliso Mathilde. Theodor ja hänen vaimonsa saivat Ruotsin kansalaisuudet vuonna 1908, mutta Theodor kuoli pian sen jälkeen vuonna 1911. Mathilde Neovius eli 80-vuotiaaksi vuoteen 1949 saakka.

11.2. Tilly Neovius (1890–1975) – kansainvälinen sihteeri

Esikoinen oli Matilda (Tilly) (1890–1975). Hän suoritti ylioppilastutkinnon 1908 ja opiskeli Upsalan yliopistossa kieliä maisterin tutkintoon asti 1912. Tilly sai valmistumisensa jälkeen työpaikan Ruotsin arvovaltaisimmassa kirjankustannusliikkeessä P. A. Norstedt & Söner¹⁴² 1915–1918. Tämän jälkeen hän työskenteli Ruotsin SKF:n (Svenska Kullagerfabriken¹⁴³) sihteeristössä ja joutui tehtävissään matkustelemaan laajasti SKF:n asioilla yhtiön sivukontto-reissa Lontoossa, Pariisissa, Wienissä ja New Yorkissa 1918–1926. Tilly Neovius oli vuonna 1927 Ruotsin valtion valtuuskunnan sihteeri Genevessä pidetyssä maailmantalouden konferenssissa, johon osallistui noin 50 valtiota Suomi mukaan lukien (*Uusi Suomi*, 5.5.1927).

Vuodesta 1927 lähtien Tilly Neovius toimi Tukholmassa teollisuus ja laivanrakennusyhtiö Johnson-konsernin pääjohtajan Axel Axelson Johnsonin (1876–1958) sihteerinä eläköitymiseensä saakka vuoteen 1958.

Tilly Neovius piti tiivistä yhteyttä suomalaisiin sukulaisiinsa. Hän vieraili maassamme useaan otteeseen ja otti vastaan sukulaisvieraita Suomesta aina 1960-luvulle saakka.

11.3. Eva Neovius (1897–?) eli Sisar Hildegard – benediktiininunna Brasiliassa

Tillyn vuotta nuorempi sisar Elise (1891–1988) valmistui ylioppilaaksi vuonna 1910 ja sairaanhoitajaksi 1913. Hän avioitui kreivi Bengt Hamiltonin (1892–1979) kanssa vuonna 1915. Aviopari muutti Yhdysvaltoihin, missä Bengt toimi Chicagon yliopiston lääketieteen professorina vuodesta 1930 lähtien. Heidän poikansa Donald Hamilton (1916–2006) oli

¹⁴² Kustannusyhtiö Norstedt & Söner (nykyisin Norstedts) on alan vanhin ja yksi suurimmista toimijoista Ruotsissa. Se on perustettu vuonna 1823. Liikkeen perusti kauppias ja valtiopäivämies Pehr A. Norstedt (1763–1840).

¹⁴³ SKF on perustettu vuonna 1907 Göteborgissa. Keskeinen perustajajäsen oli insinööri Sven Wingqvist (1876–1953) kuulalaakerin keksijä. Jo 1920-luvulla SKF:n toimintoja oli yli 30 maassa.

Kuva 81. Kuusi benediktiinunnaa Tanskasta isä Wolfgangin kanssa vuonna 1948, kun Brasilian Uberaban kaupunkiin perustettiin benediktiiniluostari. Nunnat olivat sen ensimmäiset työntekijät. Kuvassa Eva Neovius eli Sisar Hildegard on kolmas vasemmalta (Kuva: Mosteiro de Nossa Senhora da Glória - Nossa História).

Yhdysvalloissa tunnettu kirjailija rikosromaanien alalla.

Perheen kolmas tytär oli Eva Matilda (1897–?). Ylioppilaaksitulon (1915) jälkeen Eva aloitti lääketieteen opinnot Upsalan yliopistossa ja valmistui lääketieteen lisensiaatiksi vuonna 1933. Hän työskenteli valmistumisensa jälkeen lääkärimäisenä eri sairaaloissa, mutta vetäytyi sitten tanskalaiseen roomalaiskatoliseen benediktiiniluostariin vuonna 1937 ja sai nunnanoviisina nimen sisar Hildegard. Siellä hän antoi kirkolle ikuisen nunnalupauksen vuonna 1941, mutta jatkoi lääkärintyötään luostarin sairaalassa. Luostari oli nykyisinkin toiminnassa oleva "Vor Frue Kloster" lähellä Kööpenhaminaa.

Toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1948 sisar Hildegard muutti Etelä-Amerikkaan Brasiliaan, minne perustettiin uusi benediktiiniluostari "Mosteiro de Nossa Senhora da Glória" Uberaban maakuntaan, joka sijaitsee noin 500 kilometriä Rio de Janeiron kaupungista sisämaahan. Sisar Hildegardin lisäksi perustajajäseniin kuului viisi nunnaa Tanskan benediktiinijärjestöstä. Luostarissa toimii nykyään 26 nunnaa ja 30 maallikkojäsentä, jotka kuuluvat osana paikkakunnan laajaan uskonnolliseen yhteisöön.

Theodor ja Mathilde Neoviuksen nuorin lapsi oli Helene (1898–1995). Hän avioitui Upsalassa vuonna 1920 vapaaherra lakitieteen kandidaatti Erik Gabriel Leijonhufvudin (1893–1968) kanssa.

Perheen ainoa poika oli Theodor Otto Gösta (1894–1976). Ylioppilastutkinnon (1914) jälkeen Theodor kävi Tukholman kauppakorkeakoulun. Hän oli Ruotsin lähetystön palveluksessa Pietarissa 1916–1918. Tämän jälkeen Theodor oli Tukholmassa vienti- ja tuontiyhtiö Varjagin työntekijänä. Vuonna 1932 Theodor Neovius perusti oman lasi- ja posliinikaupan Tukholmaan. Hän avioitui piirustuksen opettaja Elin Frisin (1894–1988) kanssa vuonna 1920. Heille syntyi kaksi lasta (Theodor) Gösta (1921–2002) ja Thomas (1927–2016).

11.4. Gösta Neovius (1921–2002) – Ruotsin tietokonetekniikan pioneeri 1950-luvulla

Vuonna 1921 syntynyt Gösta Neovius valmistui siviili-insinööriksi Tukholman Kuninkaallisesta teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1946. Gösta oli aloittanut tohtoriopinnot signaaliteorian alalla (G. Neovius, 1946), mutta sitten suunnitelmiin tuli muutos. Gösta Neovius yhdessä neljän muun insinöörin ja matemaatikon kanssa saivat 1940-luvun lopulla Ruotsin valtion myöntämän kahden miljoonan kruunun apurahan USA:han tehtävää tutkimus- ja opintomatkaa varten. Tavoitteena oli selvittääkö voidaan Ruotsiin ostaa tai kehittää itse matematiikkakoneita¹⁴⁴ kuten tietokoneita silloin kutsuttiin. Aihepiiri kiinnosti erityisesti Ruotsin puolustusvoimia ja maan teollisuuspiirejä. Hankkeen aloitteentekijänä oli Chalmersin teknillisen korkeakoulun professori Stig Eklöf (1904–1993), joka oli jo 1930-luvun lopulla tutkinut matematiikkakoneiden mahdollisuuksia ja vierailut alan tutkimuslaitoksissa USA:ssa.

Nuoret stipendiaatit saivat alan teoreettista ja käytännön opetusta kuuluisassa MIT:ssä (Massachusetts Institute of Technology) ja Harvardin yliopistossa. Kotimaahan palattuaan stipendiaatit osallistuivat Ruotsin valtion matematiikkakonelautakunnan¹⁴⁵ työhön, joka alkoi vuonna 1949. Tavoitteena oli rakentaa Ruotsin oma tietokone erikoistehtäviin. Ruotsi oli tässä noin 10 vuotta Suomea edellä. Hankkeen pääsuunnittelija oli Gösta Neovius. Vuoden 1950 alussa, vajaan kahden vuoden työn tuloksena, valmistui maan ensimmäinen tietokone BARK (Binär Aritmetisk Reläkalkylator) (G. Neovius, 1950; Kjellberg and Neovius, 1951) vain viitisen vuotta myöhemmin kuin ensimmäinen täysin elektroninen ENIAC-tietokone USA:ssa. Uuden BARK-koneen vihki käyttöön Ruotsin kruunuprinssi ja tuleva kuningas Kustaa VI Adolf (1882–1973) huhtikuussa 1950. Mediatapahtumasta sanomalehti *Aftonbladet* otsikoi "*Kronprinsen sätte igång Sveriges*

¹⁴⁴ Tietokoneiden esiasteita kutsuttiin pitkälle 1960-lukua matematiikkakoneiksi tai elektronisiksi laskukoneiksi, sanomalehtikielessä jopa elektroniaivoiksi (*Helsingin Sanomat*, 2.11.1946, 27.4.1964).

¹⁴⁵ Suomessa vastaava organisaatio oli matematiikkakonekomitea, joka oli perustettu vuonna 1954. Sen puheenjohtajana toimi akateemikko Rolf Nevanlinna ja tietokoneteknologian asiantuntijana professori Erkki Laurila (Lehto, 2000, 2001). Komitean työn tuloksena Teknillisessä korkeakoulussa valmistui Suomen ensimmäinen tietokone ESKO (Elektroninen sarjakomputaatori) vuonna 1960 hinnaltaan noin 25 miljoonaa markkaa (noin 600 000 eur). Sen esikuvana oli Nevanlinnan ajamana saksalainen puolivalmis tietokone Göttingenin yliopistossa (*Helsingin Sanomat*, 1.10.1958). ESKO oli käytössä Helsingin yliopiston sovelletun matematiikan laitoksella muutaman vuoden kunnes se korvattiin IBM:n laitteella. ESKO on esillä Tekniikan museon näyttelytilassa Vantaalla. Postisäästöpankin käytössä oli ollut jo vuodesta 1958 lähtien Yhdysvalloista ostettu tietokone IBM560. Vuoteen 1963 mennessä Suomessa oli toiminnassa jo noin 50 tietokonetta (Mikkola, 2005).

första mekaniska hjärna" ja Neoviuksesta sanottiin, että hän on "det unga matematiksnillet".

Gösta Neovius kuului kuuden insinöörin ja matemaatikon ryhmään, joka sai vuonna 1954 valmiiksi tekniikaltaan vielä kehittyneemmän tietokoneen BESK (Binär Elektronisk Sekvenskalkylator). Laitteessa oli ensimmäisen kerran sovellettu uutta transistoritekniikkaa elektroniputkien sijasta. BESK oli toimintansa alussa jonkin aikaa maailman nopein tietokone, joka suoritti 25 000 laskutoimitusta¹⁴⁶ sekunnissa. Kone¹⁴⁷ oli aktiivisessa käytössä aina vuoteen 1957 saakka. 1950-luvun lopulla Ruotsissa oli käytössä jo lähes 30 tietokonetta, joista suurin osa oli IBM:n laitteita. BESK:llä tehtiin ensimmäiset tietokonepohjaiset säännusteet Ruotsin ilmatieteen laitoksella SMHI:ssa. Laitetta käytettiin myös Ruotsin telelaitoksessa tilastollisiin laskentatehtäviin, tykistön ampumataulukkojen laskuihin ja Saabin lentokonelehtäällä sotilaslentokoneiden siipien testauksessa. Jopa huippusalainen Ruotsin atomipommiohjelma hyödynsi BESK:n laskentakapasiteettia.

BESK-ryhmä oli kehittänyt suuren joukon matemaattisia apuohjelmia kuten esimerkiksi differentiaaliyhätälöiden integrointiin ja matriisioperaatioihin yhtälöryhmien ratkaisujen avuksi. Näin tuolloinen nimitys, että kyseessä on matematiikkakone oli perusteltu. Vasta myöhemmin, kun esimerkiksi pankkien tilitietojen massiivisia tietomääriä käsiteltiin lähes reaaliajassa matematiikkakoneista oli tullut tietokoneita.

Suomen Matematiikkakonekomitean asiantuntijat kävivät tutustumassa BESK:iin sen mahdollista kopiointia varten, mutta hankkeesta luovuttiin liian kalliin hinnan vuoksi. Suomalaisen 200-tietokoneen suunnittelusta vastannut insinööri Tage Carlsson (1929–2008) piti ruotsalaista tietokonetta käytettävyydeltään "häikäisevänä" (Mikkola, 2005).

Gösta Neovius jätti vuonna 1953 tietokoneiden suunnittelut ja siirtyi L. M. Ericsson-yhtiön palvelukseen. Yhtiössä hän toimi rautateiden signaalisuunnitteluosaston teknisenä johtajana ja myöhemmin Ericssonin Ellemtel-sisaryhtiössä sähköisen viestinnän ja -laitteiden suunnitteluyksikön esimiehenä. Heikentyneen terveydentilansa vuoksi Neovius jätti laitesuunnittelutehtävät ja sai ennen eläköitymistään työpaikan *Ericsson Review* -asiakaslehden päätoimittajana 1980–1986 (Svedberg and Lindberg, 1986).

Gösta Neovius kuoli 80-vuotiaana Tukholmassa vuonna 2002 (*Svenska Dagbladet*, 11.8.2002).

Gösta Neoviuksen puoliso oli taidehistorioitsija fil.lis. Anne-Mari Rasmusson (1919–2016). Heillä oli neljä lasta. Lapsista Gunnar (1949–) ja Erik (1959–) ovat lääketieteen tohtoreita ja Lennart (1956–) insinööri ja elektronisia mittalaitteita tuottavan Neovius Data och Signalsystem Ab:n toimitusjohtaja. Gösta Neoviuksen lapsenlapsista Martin Neovius (1976–) on Ruotsin Karoliinisen instituutin lääketieteen professori.

¹⁴⁶ Nykyiset supertietokoneet tekevät noin miljardi kertaa nopeammin laskutoimituksia kuin BESK 1950-luvulla.

¹⁴⁷ BESK-tietokoneella laskettiin myös suuria Mersennen alkulukuja (jaottomia lukuja), jotka ovat muotoa $2^n - 1$. Ensimmäiset Mersennen luvut ovat 3, 7 ja 31 ($n = 2, 3, 5$). Ruotsalainen matemaatikko Hans Riesel (1929–2014) saavutti BESK:llä alkulukujen suuruusennätyksen vuonna 1957, joka oli voimassa neljä vuotta. Rieselin alkuluvulle $n = 3217$ ja siinä on lähes tuhat numeroa. Tehokkaimmilla supertietokoneilla lasketuilla Mersennen luvuilla $n > 80\,000\,000$.

Marin Marsenne (1588–1648) oli ranskalainen matemaatikko.

Kuva 82. 28-vuotias insinööri Gösta Neovius Ruotsin ensimmäisen tietokoneen BARK:in äärellä vuonna 1950. Neovius oli tietokoneen suunnitteluryhmän johtaja.

Gösta Neoviuksen nuorempi veli oli Thomas (1927–2016). Hän suoritti alemman yliopistollisen tutkinnon (BA) Pepperdinen yliopistossa Los Angelesissa Yhdysvalloissa vuonna 1954 ja filosofian maisterin tutkinnon Tukholman yliopistossa vuonna 1959. Hän toimi vakuutusyhtiön matemaatikkona 1955–1955 ja sitten Norrbottenissa Kalixin kansankorkeakoulun opettajana ja kirjastonhoitajana 1958–.

12. LOPPUKATSAUS

Neovius-Nevanlinnat tänään

Tämän kirjan tarkastelun ulkopuolelle on jätetty pääosin kokonaan nykyään elävät Neoviukset ja Nevanlinnat. Suvussa matematiikka on jäänyt enemmän syrjään kuin aikaisempina aikoina. Ammattien kirjo on laaja, mutta erityispiirteenä voi mainita, että suvun piirissä on huomattava määrä ammattimaisesti harjoitettavia muusikoita kuten esimerkiksi Paul Austerlitz, Aulikki ja Pekka Haahti, Markus Hohti, Tapio Nevanlinna ja Harri Wessman. Musiikki ja matematiikka ovatkin kulkeneet suvussa sukupolvesta toiseen.

Nykyään (vuonna 2022) elää 152 henkilöä, joiden sukunimi on Nevanlinna. Heistä 122 asuu Suomessa ja 30 Norjassa. Neoviuksia on elossa 76, joista 48 on Suomessa ja 28 Ruotsissa.

Kaikki nykyiset Nevanlinnat ovat Helsingin Suomalaisen normaalilyseon yliopettaja FT Otto (Neovius) Nevanlinnan (1867–1927) jälkeläisiä tai heidän aviovaimojaan. Suomessa asuvien Neoviuksien lähin yhteinen esi-isä on toisaalta Otto Nevanlinnan setä matematiikan dosentti Wilhelm Neovius (1823–1872) ja toisaalta toisessa haarassa Wilhelmin setä kirkkoherra Anders Fabian Neovius (1793–1854). Vastaavasti Ruotsin Neoviukset polveutuvat Wilhelmin nuorimmasta veljestä matematiikan lehtori Theodor Fabian Neoviuksesta (1833–1886). Norjassa asuvat Nevanlinnat ovat lääketieteen lisensiaatti Eero¹⁴⁸ Nevanlinnan (1947–) jälkeläisiä.

¹⁴⁸ Eero on Rolf Nevanlinnan (1895–1980) pojanpoika, jonka isä oli Harri Nevanlinna (1922–1994).

13. KIRJALLISUUS

- Aagard, René, 2011. Kgl. kammersangerinde Ellen Beck - En illustreret diskograf (<http://www.the-discographer.dk/kammersangere/ellen-beck-disko.pdf>).
- Aaltonen, Iisa ja Maaniitty, Elina, 2021. Ivan Timiriasev - helsinkiläinen valokuvaaja. Helsingin kaupunginmuseo, Parvs, 208 s.
- Achté, Kalle, 1974. Satakolmekymmentä vuotta psykiatriaa - Lapinlahden sairaalan historia 1841–1971. Otava, 284 s.
- Alanen, Aulis, 1963. Suomen historia vapaudenjalla. WSOY, 634 s.
- Ahlfors, Lars, 1976. Das mathematische Schaffen Rolf Nevanlinnas. Teoksessa: Commentationes in honorem Rolf Nevanlinna LXXX annos nato. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, A I. Mathematica, 2, 5–23.
- Alijoki, Iivari, 1949. Kuusikymmentä vuotta kutomakoneita ja lankaa – välähdyksiä Osakeyhtiö Neoviuksen 60-vuotistaipaleelta. Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy, 123 s.
- Austerlitz, Sylvi, 1973. The Italian short story 1830–1850. Väitöskirja (Ph.D), University of Columbia, New York, USA.
- Backlund, Oskar, 1898. Anzeige des Todes von Hermann Romberg. Astronomische Nachrichten, 47, p.143
- Bengelsdorff, Anna Lena, 2013. Amos och Eirik – brevväxling under tre decennier. Nya Argus, 6.
- Bergholm, Axel, 1901. Sukukirja - Suomen aatelittomia sukuja II osa. Otava s. 817– 1566.
- Blåfäld, Martti, 2016. Nordenskiöld - Suomalaissyntyisen tutkimusmatkailijan ja tiedemiehen elämä. Into, 576 s.
- Blomstedt, Kaarlo ja muut (toim.), 1932. Kansallinen elämäkerrasto. IV osa. WSOY, 580 s.
- Blomstedt, Yrjö, 1982. Neovius-Nevanlinnat, matemaattikosuku. Arkhimedes (Rolf Nevanlinna-erikoisnumero), 5–8.
- Blomstedt, Yrjö ja Klinge, Matti (toim.), 1985. J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944– 1949. Ensimmäinen osa: 28.6.1944–24.4.1949. WSOY, 718 s.
- Blomstedt, Yrjö ja Klinge, Matti (toim.), 1986. J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944– 1956. Toinen osa: 25.4.1949–10.4.1956. WSOY, 736 s.
- Bonsdorff, Bertel, 1975. The history of medicine in Finland 1828–1918. Societas Scientiarum Fennica - The History of Learning and Science in Finland 1828– 1918, 3, 309 s.
- Drasin, David, 2005. Book Review: Meromorphic functions and linear algebra, by Olavi Nevanlinna. Bulletin of the American Mathematical Society, 42, 413–416
- Elfving, Gustaf, 1981. The history of mathematics in Finland 1828–1918. Societas Scientiarum Fennica - The History of Learning and Science in Finland 1828– 1918, 4a, 195 s.
- Elo, Efraim, 1941. Laskuoppi (17. painos). WSOY, 183 s.
- Fedorov, Sergei and Vinnikov, Victor 2001. On the Nevanlinna-Pick interpolation in multiply connected domains. Journal Math. Sci. 105, 2109–2126.
- Flint, Aili, 1995. Robert Paul Austerlitz 1923–1994 - In Memoriam. Virittäjä, 3, 422– 425.

- Freyman, Olga von, 1937. Dödlighetens variation med årstiderna. *Nordisk Försäkringstidskrift*, 1, 11–18.
- Gallen-Kallela-Sirén, Janne, 2001. Minä palaan jalanjäljilleni - Akseli Gallen- Kallelan elämä ja taide. Otava, 476 s.
- Haahti, Eero, 1961. Major lipid constituents of human skin surface: with special reference to gaschromatographic methods. Dissertation, University of Turku, 108 s.
- Haahti, Heikki, 1960. Über konforme Abbildungen eines Euklidischen Raumes in eine Riemannsche Mannigfaltigkeit. *Suomalaisen Tiedeakatemian toimituksia, A I. Mathematica*, 287, 54 s.
- Haavikko, Ritva (Toim.), 1978. Ihmisen ääni - Mika Waltari. WSOY, 228 s.
- Hayman, Walter K., 1964. Meromorphic Functions. Oxford Mathematical Monographs, Oxford University Press, 191 s.
- Hayman, Walter K., 1982. Rolf Nevanlinna. *Bulletin of the London Mathematical Society*, 14, 419–436.
- Heiskanen, Raimo, 1989. Saadun tiedon mukaan - Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945. Otava, 333 s.
- Helsingin yliopisto - Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 ja 1853–1899.
- Hinkkanen, Aimo, 1980. On the averages of the counting function of a meromorphic function. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae, A I. Mathematica - Dissertationes*, 26, 1–31.
- Holmberg, Peter, 1991. Auran rannalta Siltavuorelle. *Arkhimedes*, 3, 127–280.
- Hoppu, Tuomas, 2013. Vallatkaa Helsinki - Saksan hyökkäys punaiseen pääkaupunkiin. Gummerus, 403.
- Hotakainen, Markus, 2005. MARS - myytistä maisemaksi. WSOY, 239 s.
- Hyyrö, Tuula, 2006. Alakansakoulunopettajien valmistuksen kehitys Suomessa vuosina 1866–1939. Tampereen yliopisto, Akateeminen väitöskirja, 380 s.
- Ignatius, Jaakko, 2000. Lääketiede itsenäisessä Suomessa. Teoksessa Suomen tieteen historia III, s. 544–607, WSOY.
- Jantunen, Matti ja Nevanlinna, Lasse. 1990. Kasvihuoneilmiö, ilmastonmuutos ja Suomi. *Teknillistieteelliset Akatemiat* 1, 164 s.
- Jokipii, Mauno, 1968. Panttipataljoona - Suomalaisen SS-pataljoonan historia. Weiling & Göös, Helsinki, 866 s.
- Isaksson, Eva ja Keskinen, Raimo, 1981. Gunnar Nordström 1881–1923. *Arkhimedes* 2/1981, 71–84.
- Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo ja Nevakivi, Jukka, 1995. Suomen poliittinen historia 1809–1995. WSOY, 354 s.
- Kaila, Martti, 1966. Psykiatrian historia. WSOY, 191 s.
- Kajanne, Ville, 2020. Suomen puolesta, Euroopan edestä, Venäjää vastaan? - Kansainvälinen vuorovaikutus ja yhteistyö vuoden 1899 kulttuuriadressissa. Suomen Tiedeseura - Bidrag till kannedom av Finlands natur och folk, 214, 348 s.
- Kajava, Kalevi, 1962. Nevanlinnan triviaalikoulun vaiheista. *Koulu ja menneisyys, Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian vuosikirja*, 14, 40–61.
- Kallio, Niilo ja Malmio, Bruno, 1958. *Geometria* 1–2. Otava, 296 s.
- Karonen, Petri, 1999. Pohjoinen suurvalta - Ruotsi ja Suomi 1521–1809. WSOY, 533 s.
- Kjellberg, Göran and Neovius, Gösta, 1951. The BARK, A Swedish General Purpose Relay Computer, *Mathematical Tables and Other Aids to Computation*, 33, 29–34.

- Klinge, Matti, 1990. Helsingin yliopisto 1917–1990, Otava, 931 s.
- Klinge, Matti, 1997. Kaukana ja kotona. Schildts, 263 s.
- Klinge, Matti, 1997. Keisarin Suomi. Schildts, 542 s.
- Klinge, Matti, 2012. Pääkaupunki - Helsinki ja Suomen valtio 1808–1863. Otava, 509 s.
- Koskeniemi, Matti, 1937. Lukiolaiselämää Turussa 1800-luvulla. Koulu ja menneisyys, 3, 50–108.
- Kujala, Helena, 2022. Tekla - tahtonaisen elämä. Warelia, 300 s.
- Kunnas, Tarmo, 2014. Fasismien lumous. Atena, 686 s.
- Lehti, Raimo, 1994. Neovius oli unohdettu pioneeri. Yliopisto - Acta Universitatis Helsingiensis, 1, 5–12.
- Lehti, Raimo, 1998. Edvard Engelbert Neovius, an early proponent of interplanetary communication. Acta Astronautica, 42, 727–738.
- Lehti, Raimo, 2001. Leijonan häntä - luoko tietoa ihminen vai luonto? URSA, 432 s.
- Lehti, Raimo and Markkanen, Tapio, 2010. The history of astronomy in Finland 1828–1918. Societas Scientiarum Fennica - The History of Learning and Science in Finland 1828–1918, 4b, 269 s.
- Lehtinen, Lasse, 2021. Murhattu ministeri. Heikki Ritavuoren elämä ja kuolema. Otava, 509 s.
- Lehtinen, Matti, Nevanlinna, Heikki ja Tossavainen, Timo, 2019. Matematiikan opetuksen ihanteet. Tieteessä Tapahtuu, 5/2019, 4–10.
- Lehto, Olli, 1981. Muistopuhe Rolf Nevanlinnan siunaustilaisuudessa 9.6.1980. Teoksessa: Rolf Nevanlinna In Memoriam. Otava, 105 s.
- Lehto, Olli, 1982a Nevanlinnan arvonjakautumisoppi. Arkhimedes (Rolf Nevanlinna-erikoisnumero), 15–26.
- Lehto, Olli, 1982b. On the birth of the Nevanlinna Theory. Teoksessa: Commentationes in Memoriam Rolf Nevanlinna. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, A I. Mathematica, 7, 5–23.
- Lehto, Olli, 1999. Ei yliopiston voittanutta. Otava, 423 s.
- Lehto, Olli, 2000. Matemaattiset tieteet. Teoksessa Suomen tieteen historia 3 - luonnontieteet, lääketiede ja tekniset tieteet (toim. Päiviö Tommila ja Allan Tiitta), WSOY, s. 20–79.
- Lehto, Olli, 2001. Korkeat maailmat - Rolf Nevanlinnan elämä. Otava, 317 s.
- Lehto, Olli, 2003. Matemaattiset tieteet. Teoksessa: Suomen tieteen vaiheet (Toim. P. Tommila ja A. Korppi-Tommola), Tieteellisten seurain valtuuskunta, 222– 226.
- Lehto, Olli, 2008a. Erhabene Welten - Das Leben Rolf Nevanlinnas. Birkhäuser Verlag, 299 s.
- Lehto, Olli, 2008b. Tieteen aatelia - Lorenz ja Ernst Lindelöf. Otava, 398 s.
- Lehto, Olli, 2013. Tieteen huipulla - Lars Ahlforsin elämä. Suomen Tiedeseura - Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 192, 150 s.
- Leskelä-Kärki, Maarit ja Harmainen, Antti (toim.), 2021. Uuden etsijät - salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930. Teos, 313 s.
- Lindell, Ismo, 2009. Sähkön pitkä historia. Otatieto-sarja, Gaudeamus, 454 s.
- Lindgren, Klaus och Lindgren, Anna-Riitta, 2005. Språkbyten bland ståndspersonerna i storfurstendömet Finland. Teoksessa: "Svenskt i Finland - Finskt i Sverige" (toim. G. Bladh & C. Kuvaja), Svenska Litteratursällskapet i Finland, s. 256– 319.

- Lindh, Erik, 1941. Släktbok. Svenska Litteratursällskapet i Finland CCLXXXVI:1, Helsingfors, 192 s.
- Linkomies, Edwin, 1970. Vaikea aika. Otava, 445 s.
- Lipponen, Sinikka, 1957. Suomen opettajakunta suuren Pohjan sodan aikana. Koulu ja menneisyys, Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian vuosikirja, 10, 32–71.
- Londen, Stig-Olof, 1969. On some nonlinear Volterra equations. *Annales Academiae Scientiarum Fennica*, Ser. A VI, 317, 1–74.
- Louhivaara, Ilppo S., 1976. List of Rolf Nevanlinna's publications. Teoksessa: Commentationes in honorem Rolf Nevanlinna LXXX annos nato. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, A I. *Mathematica*, 2, VI–XXV.
- Lyytinen, Eino, 1991. Pohjola - yhtiöt sata vuotta. Pohjola ja Suomi-yhtiöt. WSOY, 438 s.
- MacKay, Alan L., 1985. Periodic minimal surfaces. *Nature*, 314, 604–606.
- MacKay, Alan L., 1995. Flexicrystallography: Curved surfaces in chemical structures. *Current Science*, 69, 151–161.
- Manninen, Ohto ja Rumpunen, Kauko, 2006. Risto Rytin päiväkirjat 1940–1944. Edita, 366 s.
- Meinander, Henrik, 1999. Tasavallan tiellä - Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle. Schildts, 540 s.
- Meinander, Henrik, 2006. Suomen historia. Linjat, rakenteet ja käännekohtat. Otava, 294 s.
- Meinander, Henrik, 2017. Gustaf Mannerheim - aristokraatti sarkatakissa. Otava, 335 s.
- Mikkola, Anu, 2005. ESKO – ensimmäinen suomalainen tietokone. Seminaarityö: Tietojenkäsittelytieteen historia. Helsingin yliopisto, Tietojenkäsittelytieteen laitos, 17 s.
- Mustelin, Nils, 1980. Elämää maailmankaikkeudessa? WSOY, 303 s.
- Neovius, Adolf A., 1890. Kalevalan kotiperästä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 47 s.
- Neovius, Adolf A. (toim.), 1893. Parasken runot I. WSOY, 96 s.
- Neovius, Adolf A., 1897. Anteckningar rörande Borgå stads och sockens historia. Borgå, 212 s.
- Neovius, Arvid W., 1891. Om lufttrycksvärdens reduktion till hafsytan. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, 164 s.
- Neovius, Dagmar L., 1894. Om åskådningundervisning. Årsberättelse - Nya svenska samskolan, 11 s.
- Neovius, Dagmar L., 1922. Kertomus Helsingin kaupungin elintarviketoimiston toiminnasta 1917–1921. Helsingin kaupungin elintarviketoimisto, 120 s.
- Neovius, Edvard E., 1876. Vår tids största uppgift. Finska Litteratur-sällskapet, 58 s.
- Neovius, Edvard E., 1879. Magnetsnälens deklination i Fredrikshamn. Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar, XXI, 253–260.
- Neovius, Edvard E., 1879. La plus haute mission de notre époque, Varsovie, Imprimerie de Jean Noskowski, 48 s.
- Neovius, Edvard E., 1880. Försök att med geometriens tillhjälp utveckla och förallmänliga begreppen om analysens grundoperation. *Acta Societatis Scientiarum Fennica*, XI, 111–166.
- Neovius, Edvard E., 1888. Über eine specielle Aufgabe des Minimums. *Mathematische Annalen*, 31, 359–362.
- Neovius, Edvard R., 1883. Bestimmung zweier speciellen periodischen Minimalflächen auf welches unendlich viele gerade Linien und unendlich viele Ebene geodätische Linien liegen. *Akademische Abhandlung* [Väitöskirja professorin virkaa varten], Frenckell & Sohn, 120 s.

- Neovius, Edvard R., 1885. Theorie der elliptischen Funktionen. Acta Societatis Scientiarum Fennica, XV, 363–386.
- Neovius, Edvard R., 1888. Untersuchung einiger Singularitäten deren Begrenzung von geradlinigen Strecken gebildet wird. Acta Societatis Scientiarum Fennica, XVI, 529–554.
- Neovius, Edvard R., 1921. Analytische Bestimmung einiger von Riemann nicht in Betracht gezogenen Minimalflächenstücke, deren Begrenzung von drei geradlinigen Teilen gebildet wird. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Serie A, 180 s.
- Neovius, Ernst, 1899. Suomen raha-asiain järjestämisestä Porvoon valtiopäiviä lähinnä seuranneina vuosina – 1. Yliopistollinen väitöskirja, Helsingin yliopisto, Weilin & Göös, 309 s.
- Neovius, Ernst, 1899. Suomen raha-asiat vuosina 1863–1904. Kansantaloudellinen yhdistys, Otava, 709 s.
- Neovius, Gösta, 1946. New methods of filter design by means of frequency transformations. Kungliga Tekniska Högskolans handlingar, 8, 40 s.
- Neovius, Gösta, 1950. Den aritmetiska enheten i en matematikmaskin. Svenska Fysikerförbundets publikation Kosmos. 47–67*
- Neovius, Harald L., 1915. Notsjö gård och dess ägare: historiska anteckningar. Helsingfors, 172 s.
- Neovius, Karl A., 1856. Bidrag till ögats fysiologi - Akademisk afhandling, Helsingfors, Frenckell & Son, 44 s.
- Neovius, Lars T. 1884. Om komplexa tals användning i geometrin. Akademisk afhandling, Helsingfors, 132 s.
- Neovius, Lars T., 1894. Oppikirja suomalaisessa pikakirjoituksessa. 4. painos. Helsinki.
- Neovius, Lars T., 1897. Två elementära metoder för beräkande af värdet på π . Helsingfors centraltryckeri, 19 s.
- Neovius, Lars T., 1898. Lärobok i plan trigonometri. Kuopio 119 s.
- Neovius, Lars T., 1902. Alkeisgeometrian oppikirja I - II.
- Neovius, Lars T., 1903. Elementarkurs i geometri.
- Neovius-Nevanlinna, Lars T., 1941. Pikakirjoituksen oppikirja. 13. painos, 80 s. WSOY.
- Neovius, Mats, 2012. Trustworthy Context Dependency in Ubiquitous Systems. Academic Dissertation, Åbo Akademi University, Turku Centre for Computer Science, 148 s.
- Neovius, Otto W., 1891. Kväfvets och syrets linier i luftens emission-spektrum. Kungliga Svenska Vetenskapsakademiens handlingar, 17, 69 s.
- Neovius, Otto W., 1898. Ueber das vermutliche Vorkommen eines bis jetzt unbekanntes Stoffes in der Atmosphäre. Annalen der Physik und Chemie, 66, 162–169.
- Neovius, Otto W., 1901. Handbok för fysikläraren. Joensuu Tryckeri, 76 s.
- Neovius, Theodor F., 1874. Lärobok i plana geometrin. Osc. Dickson Förlag, Stockholm, 178 s.
- Neovius, Wilhelm E., 1850. Härledning af en sats för beräkningen af en sferisk zon. Acta Societatis Scientiarum Fennica Tome III, 807–809.
- Neovius, Wilhelm E., 1852. Principia evolutionis formularum. Helsingin yliopisto, Väitöskirja dosentin virkaa varten, 30 s.
- Neovius, Wilhelm E., 1870. Lärobok i minsta kvadrat-metoden. Åbo, Frenckellska boktryckeriet, 109 s.
- Nevanlinna, Arne, 1972. Tahkokankaan keskuslaitos, Oulu. Arkkitehti, 52–53.

- Nevanlinna, Arne, 1994. Isän maa - sukukertomuksia kolmekymmentäluvun Suomesta. WSOY, 192 s.
- Nevanlinna, Arne, 1995. Meidän sota. WSOY, 322 s.
- Nevanlinna, Arne, 2008. Marie. WSOY, 288 s.
- Nevanlinna, Frithiof, 1918. Zur Theorie der asymptotischen Potenzreihen. Akateeminen väitöskirja, Helsinki, 81 s.
- Nevanlinna, Frithiof, 1927. Über die Anwendung einer Klasse uniformisierender Transzendenten zur Untersuchung der Wertverteilung analytischer Funktionen. Acta Mathematica, 50, 159–188.
- Nevanlinna, Frithiof und Nevanlinna, Rolf, 1922. Über die Eigenschaften analytischer Funktionen in der Umgebung einer singulären Stelle oder Linie. Acta Societatis Scientiarum Fennicae, Vol. 50:5, 46 s.
- Nevanlinna, Frithiof und Nevanlinna, Rolf, 1959. Absolute analysis. Springer-Verlag, Berlin, 259 s.
- Nevanlinna, Frithiof, 1944. Johdatus lukuteoriaan ja algebraan. Otava, 442 s.
- Nevanlinna, Frithiof, 1965. Einleitung in die Algebra und die Theorie der algebraischen Gleichungen. Springer Verlag, 220 s.
- Nevanlinna, Frithiof und Nevanlinna, Rolf, 1959. Absolute analysis. Springer Verlag, 259 s.
- Nevanlinna, Harri R., 1953. Factors affecting maternal RH immunisation. The State Serum Institute and The Finnish Red Cross Blood Service, 80 s.
- Nevanlinna, Harri R., 1967. Verensiirto (3. painos). Otava, 173 s.
- Nevanlinna, Harri R., 1973. Suomen väestörakenne - geneettinen ja genealoginen tutkimus. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja, A:9, 124 s.
- Nevanlinna, Heikki, 2021. Ilmatieteiden vaiheita ja vaikuttajia Suomessa. Suomen Tiedeseura - Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 215, 341 s.
- Nevanlinna, Heikki and Sucksdorff, Christian, 1976. Magnetic field in Finland 1800–1970. Finnish Meteorological Institute - Studies on Earth's Magnetism, 25, 21 s.
- Nevanlinna, Olavi, 2003. Meromorphic functions and linear algebra. Fields Institute Monographs, Vol. 18, American Mathematical Society, 136 s.
- Nevanlinna, Otto W., 1906. Funktionien raja-arvoista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 16 s.
- Nevanlinna, Otto W., 1913a. Magneettisen kentän mekaaniset ja induktiovaikutukset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 62 s.
- Nevanlinna, Otto W., 1913b. Muutamia algebran oppimäärässä esiintyvistä säännöllisyyksistä. Suomen kasvatustieteiden yhdistys, 21 s.
- Nevanlinna, Otto W., 1917. Laskeminen likiarvoilla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 18 s.
- Nevanlinna, Otto W., 1918. Toisen asteen trinoomi ja toisen asteen yhtälöt. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 100 s.
- Nevanlinna, Rolf, 1919. Über beschränkte Funktionen die in gegebenen Punkten vorgeschriebene Werte annehmen. Akateeminen väitöskirja, Helsinki, 71 s.
- Nevanlinna, Rolf, 1925. Zur Theorie der Meromorphen Funktionen. Acta Mathematica, 46, 1–99.
- Nevanlinna, Rolf, 1929. Le théorème de Picard-Borel et la théorie des fonctions méromorphes - Collection de monographies sur la théorie des fonctions - Paris; Gauthier-Villars, 171 s.
- Nevanlinna, Rolf, 1936. Eindeutige analytische Funktionen. Verlag von Julius Springer, Berlin, 379 s.

- Nevanlinna, Rolf, 1942. Saksan kamppailu eurooppalaisen kulttuurin puolesta. *Kustaa Vaasa*, 8, 5–9.
- Nevanlinna, Rolf, 1943. Berechnung der Normalflugbahn eines Geschosses. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae, A. I. Mathematica - Physica*, 15, 1–8:
- Nevanlinna, Rolf, 1950. Puheita Helsingin yliopiston avajaisissa. Valtioneuvoston kirjapaino, 42 s.
- Nevanlinna, Rolf, 1951. Viivallinen algebra. Otava, 218 s
- Nevanlinna, Rolf, 1964. Enligt vilka riktlinjer bör matematikundervisningen reformeras. *Matemaattisten aineiden aikakauskirja*, 28, 30–50.
- Nevanlinna, Rolf, 1964. Suhteellisuusteorian periaatteet. WSOY, 256 s.
- Nevanlinna, Rolf, 1967. Teoksessa: Vanhempani - 20 tunnetun henkilön muistelmia. Otava, 259 s.
- Nevanlinna, Rolf, 1976. Muisteltua. Otava, 244 s.
- Nevanlinna, Veikko, 1958. Matematiikkaa harrastelijoille. Gummerus, 161 s.
- Nevanlinna, Veikko, 1964. Über die elementaren Beweise der Primzahlsätze und deren äquivalente Fassungen. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae, A. I. Mathematica*, 52 s.
- Nikkilä, Olavi, 1979. Talonpoikaispitäjistä Renko ja sen asukkaista. Esitelmä Pyhän Jaakon juhlilla Rengossa 29.7.1979 (julkaisematon käsikirjoitus).
- Niku, Risto, 2004. Ministeri Ritavuoren murha. Edita, 257 s.
- Norio, Reijo, 2002. Suomalaisten mutkalliset geenijuuret. Teoksessa: Ennen, muinoin - miten menneisyyttämme tutkitaan (Toim. Riho Grütthal), s.174–187. *Suomalaisen kirjallisuuden seura*, 227 s.
- Paaskoski, Jyrki, 2008. Oppineiden yhteisö - Suomalainen Tiedeakatemia 1908–2008. Otava, 447 s.
- Palmén, Ernst G., 1881. Suomen historiallinen seura - Pöytäkirjat, 197–202.
- Palojärvi, Sara, 2018. Suomalaisen neuleohjeen historia ja tulevaisuus - Novitan ja Neoviuksen neuleohjeiden 90 vuotta. *Metropolia Ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö*.
- Pesonen, Niilo, 1990. Piirilääkärinä Suomessa 1800-luvulla. WSOY, 198 s.
- Pick, Georg, 1916. Über die Beschränkungen analytischer Funktionen, welche durch vorgegebene Funktionswerte bewirkt werden. *Math. Ann*, 77, 7–23.
- Puustinen, Viljami, 2020. Veljekset Gallén. Like, 300 s.
- Ramsay, Alexandra, 1997. Dagmar Neovius - Nainen ja kaksoiskotka. Teoksessa: Yksi kamari - kaksi sukupuolta - Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset (Toim. Eeva Ahtisaari ja muut), s. 248–270. *Eduskunnan kirjoituksia ja selvityksiä* 4.
- Romberg, Hermann, 1891. Catalog von 5634 Sternen für die Epoche 1875.0 aus den Beobachtungen am Polkwaer Meridiankreise während der Jahre 1874–1880. *Impr. de l'Académie impériale des sciences - Supplément III aux Observations de Poulkova*, 142 s.
- Routavaara, Akseli. Suomen sanomalehdistö 1771–1951. Teoksessa: Mitä-Missä- Milloin 1952, 255–265. Otava, 380 s.
- Rumpunen, Kauko I. (toim.), 1991. J.K. Paasikiven jatkosodan päiväkirjat: 11.3.1941 - 27.6.1944. WSOY, 443 s.
- Screen, John E.O. ja Syrjö, Veli-Matti, 2003. Keisarillinen Suomen Kadettikoulu 1812–1903. Tammi, 383 s.
- Setälä, Salme, 1966. Levoton veri: kertoelma isäni E. N. Setälän ja äitini Helmi Krohnin nuoruudesta, esivanhemmista ja lapsuuteni kodista. WSOY, 647 s.

- Siirala, Martti, 1981. Rolf Nevanlinnan olemuksen lankoja. Teoksessa: Rolf Nevanlinna In Memoriam. Otava, 105 s.
- Soininen, Gunnar ja muut, 1964. Uusi sukukirja III. Neljäs vihko. Otava, 259–308.
- Soininen, Väinö, 1931. Parasken runot ja loitsut. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, LXIV, 649 s.
- Strebel, Kurt, 2010. Rolf Nevanlinna in Zürich. Teoksessa: Schweizerische Mathematische Gesellschaft 1910–2010 (Eds. Colbois, Bruno, Ridtmann, Christine und Schroeder, Viktor). European Mathematical Society, s. 471–485.
- Svedberg, Björn and Lindberg, Gösta. Gösta Neovius retires as editor of Ericsson Review. Ericsson Review, 4, 63, 133.
- Tallqvist, Hjalmar, 1922. Minnestal över Professoren och senatoren Edvard Rudolf Neovius. Översigt av Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar, Bd. LXII; Avd. C, No. 2, 35 s.
- Tarkka, Jukka, 2009. Hirmuinen asia - Sotasyllisyys ja historian taito. WSOY, 390 s.
- Tarkka, Pekka, 1996. Pentti Saarikoski: Vuodet 1937–1963. Otava, 668 s.
- Tavaststjerna, Erik, 1965. Jean Sibelius I. Otava, 357 s.
- Tiitta, Allan, 2004. Suomen Akatemian historia I. - 1948–1969. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 763 s.
- Timonen, Senni (toim.), 1982. Näin lauloi Larin Paraske. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 182 s.
- Tommila, Päiviö, 1999. Suuri adressi. WSOY, 357 s.
- Tommila, Päiviö, 2001. Sairauksien syyt tutkimuksen kohteena. Suomen tieteen historia I. s. 406–419. WSOY
- Tommila, Päiviö ja Korppi-Tommola, Aura (Toim.), 2003. Suomen tieteen vaiheet. Yliopistopaino ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, 324 s.
- Topelius, Sakari, 1950. Maamme kirja (65. painos). WSOY, 509 s.
- Tuuri, Antti, 2017. Tammikuu 1918. Otava, 220 s.
- Vainio-Kurtakko, Maria, Tandefelt, Henrika ja Stubb, Elisabeth, 2004–2020. Albert Edelfelts brev. Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Valkeapää, Leena, 2015. Vapaa kuin lintu - Emil Nervanderin elämä. Taidehistorian Seura, Taidehistoriallisia tutkimuksia, 47, 262 s.
- Vares, Vesa, 2006. Nevanlinna, Ernst. Suomen kansallisbiografia, 7, s. 34–37.
- Virtanen, Kari, 1974. Kansakunnan historia 5 - Ahdistettu kansakunta 1890–1917, WSOY, s. 559–577,
- Väisälä, Kalle, 1958. Geometria. WSOY, 94 s.
- Väisälä, Kalle, 1962. Algebran oppi- ja esimerkkikirja - Osa 1, 149 s. Osa 2 laajempi kurssi, WSOY, 262 s.
- Väisälä, Kalle, 1963. Trigonometria. 61 s. WSOY.
- Witting, Bo, 1937. Släkten Neovius' ursprung. Genos, 8, 67–70.
- Åkerman, Daniel W., 2021. Muistelmia - Piirtänyt D.W. Åkerman. Verkkojulkaisu. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura

14. SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Kirjan lähdemateriaalina on ollut yleisesti saatavilla olevaa aineistoa kirjojen ja kirjoitusten muodossa. Lisäksi kirjoittajan hallussa on ennen julkaisematonta materiaalia, valokuvia, kirjoja ja muita dokumentteja, jotka täydentävät esityksen kirjallista puolta.

Tietolähteenä on käytetty laajasti Kansallisarkiston digitaalista aineistoa lähinnä vanhoja sanomalehtiä aina 1800-luvun alkukymmeniltä lähtien. Utistietoja on poimittu noin 60 eri sanomalehdestä. Ne tuovat tuoreita aikalaisvälähdyksiä eri henkilöistä ja tapahtumista.

Sanomalehdistön tila Suomessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun

Vuonna 1900 Suomessa ilmestyi 53 suomenkielistä ja 81 ruotsinkielistä sanomalehteä, mutta vain viisi viikon jokaisena päivänä. Viisikymmentä vuotta myöhemmin sanomalehtiä ilmestyi noin kolme kertaa enemmän. Kun maamme yleisön ja lukijakunnan määrä, koulutustaso ja taloudellinen asema kohosi nopeasti 1800-luvun lopulta lähtien niin sanomalehdillä oli kasvavaa kysyntää ja niiden levikkikin nousi sen mukana.

Vanhimpia sanomalehtiä on *Hufvudstadsbladet* (HBL), joka alkoi ilmestyä vuonna 1864. HBL oli 1800-luvun lopulla Suomen laajalevikkisin päivälehti. *Päivälehti*, joka perustettiin vuonna 1889, oli Suomalaisen puolueen liberaalisiin pää-äänenkannattaja. Lehti muutti vuonna 1904 nimekseen *Helsingin Sanomat*, kun venäläiset viranomaiset kenraalikuvernööri Bobrikovin määräyksestä lakkauttivat lehden ainiaksi sortovuosien toimenpiteenä. Saman kohtalon koki *Nya Pressen*, jonka toimittajakuntaan kuului Arvid Neovius. Sortovuosien aikana kenraalikuvernöörin määräyksestä lakkautettiin yli 20 sanomalehteä.

Suomalaisen puolueen vanhoilliset linnoittautuivat *Uuden Suomettaren* taakse. Lehti oli levikiltään toinen heti HBL:n jälkeen. Suomen itsenäistyttyä *Uudesta Suomettaresta* tuli Kokoomuspuolueen lehti *Uusi Suomi*, jonka päätoimittaja oli vuosina 1919–1922 Ernst Nevanlinna. *Uusi Suomi* lakkautettiin vuonna 1991. Kokoomuksen äänenkannattaja on myös Tampereella ilmestynyt *Aamulehti*, joka on ilmestynyt vuodesta 1881 lähtien.

Suomen vanhin yhtäjaksoisesti ilmestynyt sanomalehti on *Åbo Underrättelse*, joka ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1824. Kieliriitojen aikana lehti oli neutraali, joten sen rinnalle perustettiin 1880-luvulla enemmän ruotsinkielen puolelle *Åbo Tidning*. Lehti lakkasi ilmestymästä vuonna 1906.

Sisämaan sitoutumattomista lehdistä *Hämeen Sanomat* on eräs vanhimpia. Sen alkua ulottuu vuoteen 1879.

Useat tässä mainitut sanomalehdet ovat lopettaneet toimintansa. *Ajan Suunta* ja *Kustaa Vaasa* olivat Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) julkaisuja, jotka kiellettiin Moskovan väli-
rauhansopimuksen vastaisina vuonna 1944.

Paikallislehdistä *Hangö* on ollut olemassa jo 1890-luvulta lähtien. Ajan kuluessa sen nimi on vaihdellut ja poliittinen suuntaus oli 1930-luvulla Lapualaisliikkeen kannalla. Nykyään se on poliittisesti neutraali ja tunnetaan nimellä *Hangötidningen - Hangonlehti*.

1800-luvun puolivälistä lähtien Suomen sanomalehdistö alkoi kehittyä tärkeäksi tekijäksi

päiväkohtaisten tapahtumien tiedottajana, julkisten kysymyksien ja yleisen mielipiteen muokkaajana. Ajan ruotsinkielinen sanomalehdistö harjoitti julkista keskustelua voimakkaammin kuin suomenkielinen. Erityisesti kielikiistat olivat polemiikin kohteina lehdistössä. Sortovuodet 1899–1905 merkitsivät sanomalehtien kehityksessä pysähdyksen aikaa, kun venäläisten viranomaisten kiristyneet sensuuritoimet ja lehtien lakkauttaminen tukahduttivat journalistisen kehityksen. Sortovuosien jälkeen ja Suomen itsenäisyyden alkuvuosina uudistuva ja kehittyvä puolue-elämä synnytti lukuisia uusia sanomalehtiä kuten *Turun Sanomat* (1905) ja Sosiaalidemokraattisen puolueen äänenkannattajalehti *Suomen Sosialidemokraatti* (1918). Maalaisliiton lehtiä olivat *Ilkka* ja *Maakansa*. (Routavaara¹, 1951). Työväestöä edustavien lehtien määrä kasvoi nopeasti vuoden 1906 eduskuntauudistuksen jälkeen jopa niin että sanomalehti *Työmies* oli jonkin aikaa suurilevikkisin maassamme. Työväen lehdistön kasvu katkesi sisällissotaan eikä se myöhemminkään päässyt samaan asemaan.

Tässä käytetyt sanomalehdet ja vastaavat on saatu pääosin Kansallisarkiston digitaalisesta tietokannasta, joka kattaa lehdet vuoteen 1951 saakka, mutta *Helsingin Sanomien* arkisto ulottuu nykyhetken saakka.

Lehtiluettelo

Aamulehti	Karjalan Maa	Suomalainen Wirallinen Lehti
Aftonbladet	Kasvatusopillisen yhdistyksen	Suomenmaa
Ajan Suunta	aikakauskirja	Svenska Dagbladet
Arbetet	Kaupparehti	Svenska Pressen
Borgå Tidning	Kustaa Vaasa	Svenska Tidningen
Dagens Press	Käkisalmen Sanomat	Tampereen Sanomat
Etelä-Suomen Sanomat	Laatokka	Teologinen Aikakauskirja
Finlands Allmänna Tidning	Land och Stad	Turun Lehti
Fredrikshamns Tidning	Maakansa	Turun Sanomat
Fria Ord	Maaseudun Tulevaisuus	Uusi Suometar
Haminan Lehti	Naisten Ääni	Uusi Suomi
Hangö	Nutid	Varsinais-Suomi
Heinolan Sanomat	Nya Pressen	Västra Nyland
Helsingfors Tidning	Pohjois-Karjala	Wasabladet
Helsingin Sanomat	Päivälehti	Wiborgs Nyheter
Hufvudstadsbladet	Päivän Uutiset	Wiipurin Uutiset
Hämeen Sanomat	Samtid	Ylioppilaslehti
Iltalehti	Soihdu	Åbo Tidning
Itä-Savo	Suojeluskunta	Åbo Underrättelser
Kaleva	Suomalainen Kansa	Östra Nyland
Karjala	Suomen Kuvalehti	

¹ Akseli Routavaara (1901–1954) oli oululainen tietokirjailija ja eri sanomalehtitoimittaja 1920–1954, viimeksi sanomalehtien *Uuden Suomen* ja *Uuden Auran* artikkelitoimittaja.

15. HENKILÖHAKEMISTO

A

Aadolf, Fredrik 22, 169
 Achté, Emmy 104
 Ahlfors, Erna 137
 Ahlfors, Lars 137, 139, 172
 Ahtisaari, Martti 152
 Aleksanteri I 39
 Aleksanteri II 50, 63
 Aleksanteri III 101
 Alfthan, Helene 72
 Alfthan, Mary 172
 Alijoki, Iivari 80
 Alopaeus, Carl 33
 Anderson, Amos 77
 Antell, Daniel 169
 Antell, Maria 169
 Arppe, Matilda 163
 Auer, Väinö 142
 Austerlitz, Monica 11, 153
 Austerlitz, Paul 181
 Austerlitz, Robert 153

B

Bach, Johann S. 147
 Backlund, Oskar 113
 Backmansson, Hugo 61
 Beck, Ellen 105, 106
 Behn, Anna 115
 Berg-Vuorinen, Olli 48
 Bergholm, Axel 15, 22
 Bergholm, Katri 76
 Bille-Brahe-Selby, Ellen 107
 Bobrikov, Nikolai 65, 66, 68, 71, 101-103, 110, 190
 Bohm, Betty 29
 Bohm, Carl 29
 Boije af Gennäs (Neovius), Matilda 33, 45, 46
 Bonsdorff, Evert 45
 Borel, Émile 133, 134
 Borgenström, Maria 26
 Born, Ernst von 141
 Bourbaki, Nicolas 139
 Brems, Anders 106
 Brita, Quick 169
 Burén, Märtha 154
 Burgman (Neovius), Charlotta 13, 30, 31, 48
 Burgman, Fredrik 31
 Burroughs, Edgar Rice 53
 Böök, Emil 60, 112

C

Candolin, Anders 37
 Candolin, Einar 37
 Candolin, Emil 37
 Carlsson, Tage 179
 Colliander, Maria 95
 Costian, Anna Prudentia 22
 Costian, Martinus 22
 Costiander (Neovius), Jenny 69
 Cramér, Harald 140
 Cramér, Märta 140
 Creutz, (Neovius), Alice 87
 Cygnaeus, Uno 78

D

Deschner, John 164
 Diehl, Fredrik 85

E

Edelfelt, Albert 36, 96, 97
 Ehrnrooth, Adolf 104
 Eklöf, Stig 178
 Elisabet, keisarinna 23, 24
 Elmgren, Charles 104
 Elo, Efraim 114
 Enckell, Carl 43, 60, 63
 Engel, Carl L. 26, 27
 Erbsloh, Adolf 106
 Erkkö, Eero 73
 Erkkö, Eljas 73
 Erkkö, Maissi 73
 Estlander, Hedvig 76

F

Fahlander, Leonard 58
 Fiedler, Wilhelm 47
 Flammarion, Camille 53
 Fredrik VII 105
 Freymann (Gripenberg), Olga von 110, 111
 Freymann (Neovius), Elsa von 81
 Freymann, Ernst von 80, 81, 109
 Freymann, Herbert von 81
 Freymann, Hildegard von 13, 80, 109, 110
 Freymann, Ingrid von 109, 111
 Freymann, Otto von 80, 109
 Funtek, Leo 107
 Furuholm, Annie 74

G

Gabelsberg, Xaver 94
 Gallen-Kallela, Axel 34, 96, 103
 Gallén, May 34
 Gallén, Uno 34
 Gauss, Carl Friedrich 52
 Genetz, Arvid 36
 Gerard, Nikolai 156
 Geschwendt (Neovius), Anna Natalia 64
 Girault, Charlotte 122
 Girault, Pascal 122
 Granlund, Emelie 29
 Granstedt, Anders 27
 Grieg, Edvard 104
 Grieg, Nina 104
 Gripenberg, Hans 111
 Gripenberg, Maggie 111
 Göring, Hermann 142

H

Haahti (Lindgren), Riitta 129
 Haahti (Nevanlinna), Anna 129
 Haahti, Aulikki 181
 Haahti, Eero 129
 Haahti, Hannu 129
 Haahti, Heikki 129
 Haahti, Pekka 181
 Hagman, Lucina 73
 Hallavaara (Nevanlinna), Lea 132
 Halonen, Eemil 162
 Hamilton, Bengt 176
 Hamilton, Donald
 Hannikainen, Mary 143
 Hasse, Helmut 139, 144
 Hasselberg, Klas 113
 Hawken, Pamela 154
 Hayman, Walter K. 133
 Heikintytär, Riitta 12, 17
 Heino, Raimo 144
 Heinrichus, Petter 117, 118, 120
 Hinkkanen, Aimo 133
 Hitler, Adolf 77, 139, 141-145
 Hjelt (Nevanlinna), Aino 89
 Hjelt, August 38
 Hjelt, Frans W. 56
 Hohenthal, Lennart
 Hohti (Nevanlinna), Kristiina, 140
 Hohti, Markus 181
 Hohti, Paavo 140
 Holmberg, Ulrika 28
 Hultin, Tekla 72-74, 76

Huotinen, Irma 11
 Hyltenius, Nils 31
 Hårdh, Carl A. 31
 Hällström, Gunnar af 139

I

Ingman, Lauri 159, 161
 Iversen, Felix 120

J

Johnson, Axel A. 176
 Julin, Johan von 60
 Jäppinen (Neovius), Elsa 164
 Järnefelt, Armas 107
 Järnefelt, Eero 36, 128
 Jöransson, Eric 17
 Jöransson, Ingeborg 17
 Jöransson, Tomas 12, 17

K

Kaarle XII 18
 Kaila, Eino 162
 Kajanus, Robert 121
 Kajanus, Selma 121
 Kallio, Kaisa 76
 Kallio, Niilo 119
 Kallioniemi, Kaarlo 94
 Karamzin, Aurora 174
 Karisalmi, Esko 11, 17
 Kekkonen, Urho K. 141, 144, 146, 160, 165
 Kempe, Gabriel 19
 Kempe, Israel 19
 Kempe, Lars 19, 23
 Kervanto (Nevanlinna), Anja 153
 Kihlman-Kairamo, Oswald 102
 Kivi, Aleksis 77
 Klercker, Katarina af 46
 Klinge, Matti 142
 Koskenniemi, Matti 57
 Koskull (Neovius), Alma von 85
 Krogius (Neovius), Elise 48, 51, 55, 172, 174
 Krogius, Alexandra 174
 Krogius, Ali 102, 175
 Krogius, Amalia 48, 174-176
 Krogius, Birger 172
 Krogius, Edvard 171
 Krogius, Ernst 175
 Krogius, Frans 46, 48, 174
 Krogius, Gabriella 55, 172, 174
 Krogius, Hilda A. 174
 Krogius, Hilda V. 174

Krogius, Lars 48, 174
 Krogius, Lars Gabriel 48, 55, 174
 Krogius, Mary 172
 Krogius, Viktor 48, 174
 Kuhlhielm, Anna Maria 31
 Kukkonen, Antti 141
 Kumlin, Eva 155
 Kustaa II Adolf 15
 Kustaa VI Adolf 178
 Kuusisto, Taneli 122

L

L'Huilier, Simon 47
 Lauha, Aarre 147
 Laurell, Gustaf 50
 Laurent, Ben 127
 Laurila, Erkki 178
 Lehtinen, Lasse
 Lehto, Olli 147
 Leijonhufvud, Erik G. 177
 Lemström, Selim 50
 Levänen, Sakari 87
 Lewenhaupt, Charles 24
 Lille, Axel 67
 Lindelöf, Ernst 103, 109, 110, 124, 133, 139, 172, 174
 Lindelöf, Lorenz 50, 55 103, 111, 172
 Linder, Constantin 101-103
 Lindgren, Anna-Riitta 11, 16, 122
 Lindgren, Klaus 11, 16
 Linkola, Kaarlo 140
 Linkola, Pentti 140
 Linkomies, Edwin 140, 142
 Littrow, Joseph 52
 Lohrman, Ernst B. 26, 27
 Londen (Neovius), Elsmay 30
 Londen, Carl-Gustaf 30
 Londen, Stig-Olof 11, 30
 Lounasmaa, Vihtori 156
 Lönnbeck, Albin 71
 Lönnrot, Elias 16, 44, 167

M

Malmio, Bruno 121
 Mannerheim, Carl Gustaf 59, 60, 165
 Mannerheim, Carl Robert 59
 Mannerheim, Helene 59
 Marsenne, Marin 179
 Martinson, Fabian 42
 Mattsson, Jacob 17
 Mechelin, Cely 72
 Mechelin, Leo 64, 66, 72

Melander, Gustaf 113
 Melartin, Erkki 107
 Merikanto, Oskar 107
 Mittag-Leffler, Magnus 97
 Moberg, Adolf 50
 Muutalampi, David 171
 Muutalampi, Erika 171
 Muutalampi, Maria 171
 Myrberg, Pekka J. 124, 134, 136, 137
 Mäyrä, Juho E. 170
 Möller, Oskar 166
 Mörtengren, Maria 28

N

Nenonen, Vilho P. 43
 Neoff, Adolf 169, 170
 Neoff, Adolf R. 169, 170
 Neoff, Karl G. 170
 Neoff, Maria A. 171
 Neoff, Otto H. 170
 Neoff, Reinhold 170
 Neovi, Saima 96, 103-107
 Neovius (Deschner), Margareta 164
 Neovius (Hammerich), Thyra 98
 Neovius (Hedberg), Arna-Marita 81
 Neovius (Järnefelt), Alma 155
 Neovius (Leijonhufvud), Helene 177
 Neovius (Neoff), Adolf 170
 Neovius (Selander), Aline 13, 82, 99, 107-109, 172
 Neovius (Selin), Elise Augusta 147, 174
 Neovius (Sippola), Aune 34
 Neovius (Vaarala), Aina 34
 Neovius (von Freymann), Hildur 82, 109
 Neovius (Witting), Ellen 17, 85
 Neovius Frithiof Alfred 41, 59-63, 71
 Neovius Theodor 78, 79, 155, 176, 179
 Neovius, (Nils) Hjalmar 14, 24, 28, 156, 163-167
 Neovius, Adolf Alarik 14, 34, 36-38, 64
 Neovius, Alfred Fabian 29
 Neovius, Ali W. 46
 Neovius, Amalia 82, 83
 Neovius, Anders Fabian 28, 181
 Neovius (Rasmusson), Anne-Mari 179
 Neovius, Arvid 50, 64-66, 68, 190
 Neovius, August Herman 156
 Neovius, Axel 84, 86
 Neovius, Brigitta 22
 Neovius, Bruno 156
 Neovius, Charlotta 31, 32
 Neovius (Brodd), Charlotta 56
 Neovius, Dagmar 14, 61, 64, 66, 67, 71-77, 171

- Neovius, Edvard Engelbert 43, 48-51
 Neovius, Edvard Rudolf 13, 95-99, 101-103
 Neovius, Elise Gustava 48, 174
 Neovius (Jäppinen), Elsa 164
 Neovius, Erik 179
 Neovius, Eva 176, 177
 Neovius, Gunnar 179
 Neovius, Gösta 14, 178-180
 Neovius, Harald 67-71
 Neovius, Jakob Fredrik 26, 28, 155
 Neovius, Jenny 69-71
 Neovius, Johan Adolf 30, 32, 43
 Neovius, Karin 155
 Neovius, Karl Adolf 26, 28, 33, 43, 45, 46
 Neovius, Kristian (Krister) 19, 21, 39
 Neovius (Nevanlinna), Lars 71, 87, 89, 90-92, 94, 95
 Neovius, Lennart 179
 Neovius, Martin 179
 Neovius, Mats 58
 Neovius, Osmo 81, 89
 Neovius, Otto Albert 46
 Neovius, Otto Anders 28, 155
 Neovius, Otto Henrik 24, 26
 Neovius, Theodor 79, 80
 Neovius, Theodor Fabian 32, 77-79
 Neovius, Theodor Otto 178
 Neovius, Thomas 180
 Neovius, Thomas Fredrik 28
 Neovius, Tilly 176
 Neovius, Tomas (III) 12, 17, 19, 21, 22, 24, 169
 Neovius, Tomas (IV) 20, 24, 26, 30
 Neovius, Torsten Frans 28
 Neovius, Valpuri (Valborg) 169
 Neovius, Viktor 40, 82, 85
 Neovius, Wilhelm Engelbert 43, 55-57, 181
 Nervander, Johan Jakob 77
 Neva, Johannes 170
 Neva, Jouko A. 170
 Neva, Otto H. 170
 Nevanlinna (Austerlitz), Sylvi 134, 140, 147, 153, 154
 Nevanlinna (Deschner), Irja 164
 Nevanlinna (Haahti), Anna 117, 128, 129
 Nevanlinna (Kuivamäki), Aino 148
 Nevanlinna (Kallio-Visapää), Sinikka 51, 143
 Nevanlinna (Nystén), Ines 156, 157
 Nevanlinna (Selin), Mary 125, 134-137, 140, 142, 143, 147, 151, 153, 174
 Nevanlinna, (Otto) Olavi 127
 Nevanlinna, Arne 134, 138, 140, 147, 151-153
 Nevanlinna, Eero 181
 Nevanlinna, Eino 127, 128
 Nevanlinna (Alameri), Elsa 127
 Nevanlinna, Erik (Erkki) 80, 117, 123, 130, 131,
 Nevanlinna (Neovius), Ernst 14, 24, 28, 74, 103, 117, 155-162, 190
 Nevanlinna, Frithiof 14, 65, 117, 123-128, 130, 131, 133, 134, 145, 157, 172, 174
 Nevanlinna, Harri 51, 134, 138, 147-151, 181
 Nevanlinna, Kai 147, 148
 Nevanlinna, Lasse 127, 131, 140
 Nevanlinna, Laura 167
 Nevanlinna (Romberg), Margarete (Greta) 115-117, 122-124,
 Nevanlinna, Olavi 13, 14, 125, 127
 Nevanlinna, Otto Gunnar 28, 156, 167, 168
 Nevanlinna, Otto Wilhelm 13, 60, 82, 112-114, 116, 117, 120, 155, 172
 Nevanlinna, Rolf 14, 24, 51, 70, 81, 83, 91, 93, 100, 116, 117, 120-129, 130, 131, 133-147, 153, 157, 172, 174, 178, 181
 Nevanlinna (Maljanen), Saara 51
 Nevanlinna, Soini 89, 157
 Nevanlinna, Tapio 181
 Nevanlinna, Veikko 127, 128
 Nevanlinna, Väinö 89, 157
 Nevanlinna (Neovius), Walter 115, 117, 155, 157
 Nikolai I 40
 Nikolai II 64, 67, 69, 74, 164, 171
 Niku, Risto 160
 Nordenskiöld, Adolf Erik 68, 78
 Nordström, Gunnar 109
 Nordström, Åke 109
 Norstedt, Pehr A. 176
 Numers (Krogius), Amalia von 174, 175
 Numers, Jakob von 174
 Nyblin, Daniel 86, 98
 Nystén, Johannes 156

O
 Orraeus, Anna 28

P
 Paasikivi, Juho Kusti 102, 117, 130, 144, 162, 165
 Pacchalenius (Pakkala), Isak 23
 Pacchalenius (Pakkala), Tomas 23
 Pacius, Fredrik 98
 Palmén, Ernst 146
 Paraske, Larin 34-36
 Pehkonen, Frans 166
 Pernaja, Antero 137
 Petersen, Julius 103
 Petersen, Karen 139

Petersen, Richard 139
Picard, Émile 133, 134
Pick, Georg 124
Polya, Georg 137
Polya, Stella 137
Pontanus, Jöran 19

Q

Quick, Brita 169

R

Raitio, Aksel 80
Ramsay, Georg 40, 72
Ramsay, William 113, 114
Reeth, Axel 22
Riemann, Bernhard 97, 98
Riesel, Hans 179
Riis, Charles 47
Rissanen, Jalmari 27
Ritavuori, Heikki 159
Romberg, Gertrud 122
Romberg, Heinrich 122
Romberg, Hermann 115, 123
Routavaara, Akseli 191
Runeberg, Johan Ludvig 32, 61, 77
Rydman, Eero 160
Rydman, Henrik 159
Ryti, Gerda 159
Ryti, Risto 140, 160, 162, 166

S

Saarikoski, Pentti 119
Saarikoski, Simo 119
Sailo, Alpo 35
Salmiala, Bruno 142
Salminen, Väinö 36
Saxén, Lauri 151
Saxén, Uno 117, 118, 120
Schantz (Neovius), Anna von 33
Schauman, Eugen 65, 102
Schildt (Nevanlinna), Heidi 131
Schildt, Guntiof W. 131
Schultén, Natanael af 44, 55, 56
Schwarz, Hermann 97, 99, 103, 108
Segersteen, Beata 174
Selander (Neovius), Aline 13, 107-109
Selander, Anders Edvard 99, 108, 109
Selander, Sven 109
Selin (Ehrnrooth), Karin 104
Selin (Elmgren), Gunilla 104
Selin, Robert 174

Sibelius, Eva 122
Sibelius, Jean 36, 105
Silfversköld, Anna Maria 31, 34
Silfversköld, Petter 31
Siltala, Touko 153
Sippola, Ahto 34
Sippola, Ahto Kullervo 34
Sirelius, Uno 159
Snellman, Johan Vilhelm 16, 50, 156-158
Snellman, Kaarlo 164
Sohlberg, Hedvig 74
Soifer, Alexander 144
Soisalon-Soininen (Nevanlinna), Margareta (Greti)
65, 127
Soisalon-Soininen, Eliel 65, 127
Soreli (Nevanlinna), Nina 131
Soveri, Heikki 130
Speiser la Roche, Emmy 137
Speiser, Andreas 137
Steiner, Felix 139, 140
Steiner, Rudolf 99
Stenfelt, Gustaf 28
Stigell, Robert 96
Streng, Emil 103
Struve, Otto 115
Ståhlberg, Kaarlo J. 159
Suhonen, Esko 151
Suomela (Nevanlinna), Anna Marja 167
Suoninen (Nevanlinna), Sirkka Liisa 127
Svensson (Nevanlinna), Mirjam 127

T

Tallqvist, Hjalmar 13, 55, 86, 96, 99, 100
Talvela, Paavo 141
Tandefelt, Ernst 160
Tanner, Väinö 162
Tarjanne, Toivo 165
Thesleff, Peter 41
Timiriasev, Ivan 110
Tomasson, Tomas 12, 17, 19
Topelius, Sakari 18
Trüstedt (Neovius), Mathilde 79
Tukkimies, Mona 174
Tuomaanpoika, Tuomas 12, 17
Tuulio, Tyyni 122
Tuuri, Antti 34
Törne (Nevanlinna), Anna von 89

V

Valve, Väinö 76
Vannas, Mauno 142
Vannas, Sylvia 142
Veistäjä, Olavi 160, 161
Vennola, Juho 159
Virkkunen, Matti 168
Voionmaa, Väinö 120
Väisälä, Kalle 92-94 114, 119
Väisälä, Vilho 114, 124
Väisälä, Yrjö 114

W

Wallgren, Ville 96
Wältari, Mika 119
Weierstrass, Karl 97
Weil, André 139
Weil, Eveline 139
Wessell, Emil F. 111
Wessman, Harri 181
Wessman, Henry
Wessman (Nevanlinna), Kirsti 127, 128
Westermarck, Helena 74
Weyl, Herman 136
Wikström, Emil 96
Wilhelm II 106
Wingqvist, Sven 176
Witting, Bo 17
Witting, Rolf 17
Wittram, Martha 122
Wittram, Theodor 122
Wrangel, Fredrika 24
Wright, Georg Henrik von 172

Y

Yrjö-Koskinen, Yrjö Koskinen 90

Z

Zilliacus, Konni 67

Å

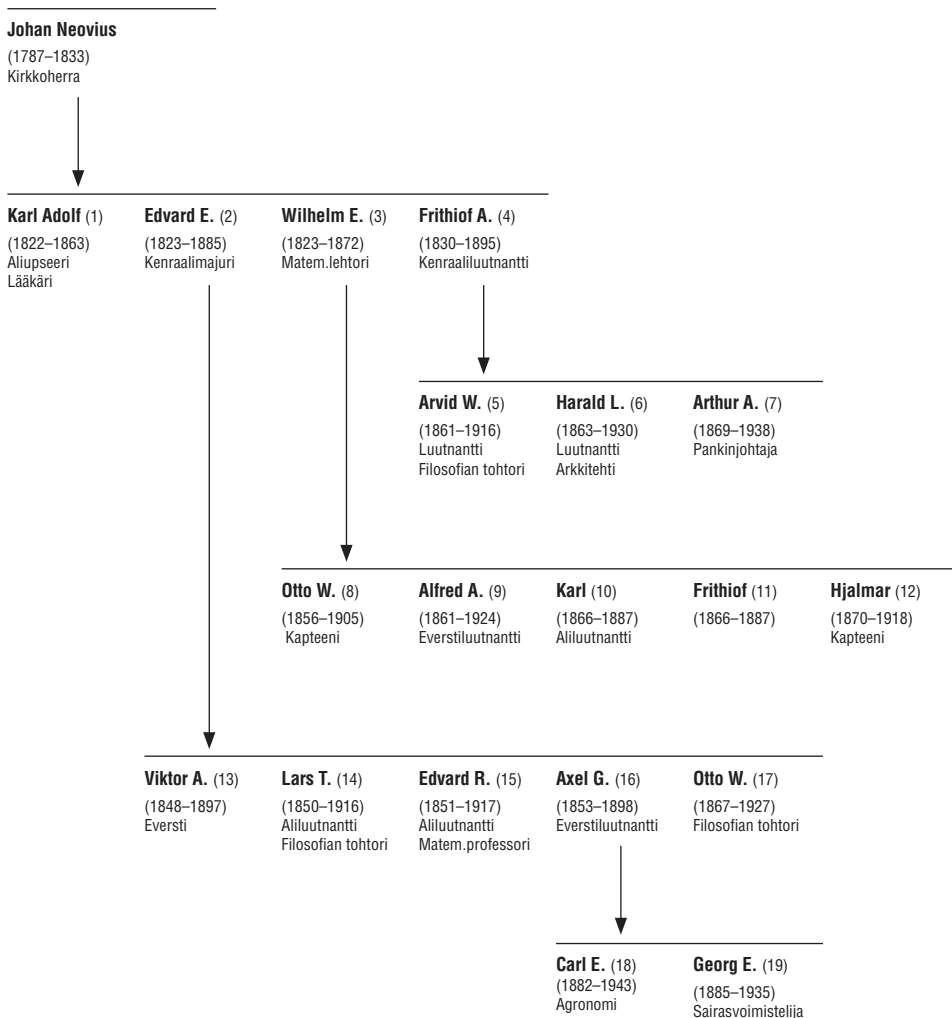
Åkerman, Daniel 96, 102
Ångström, Anders 113

Ö

Ørsted, Hans Christian 53

16. LIITTEET

Taulukko 1. Kirkkoherra Johan Neoviuksen jälkeläiset sotilasuralla

- (1). Aliupseeri Suomen 1. Meriekipaasissa¹
1841–1845
Ylioppilas 1846
Fil. kand. 1850
Lääketieteen ja kirurgian tohtori 1860
Suomen Meriväen lääkäri 1853–1857
Piirilääkäri 1860–1862
- (2). Haminan kadettikoulu 1836–1843
Kadettikoulun korkeamman matematiikan
opettaja 1845–
Alikapteeni 1853, kapteeni 1859
Matemaattisten aineiden opetuksen tarkastaja
1861–
Eversti 1869
Ero kadettikoulusta kenraalimajurina 1885
Vakauskomission tarkastaja 1885–1888
- (3). Ylioppilas 1843
Fil.kand. 1850
Helsingin yliopiston matematiikan dosentti 1852
ja vt. professori 1856–1857
Turun lukion matematiikan lehtori 1857–1872
Ei sotilaskoulutusta
- (4). Haminan kadettikoulu 1843–1849, priimus
Konstantinin ja Paavalin sotakoulun
matematiikan ja kosmografian opettaja 1851–
Kapteeni 1863, eversti 1866
Moskovan sotilaskimnaasin opettaja 1865
Haminan kadettikoulun johtaja 1871–1885
Ero kadettikoulusta kenraaliluutnanttina 1885
Valtiopäivämies 1881–1894
- (5). Haminan kadettikoulu 1875–1881
Vänrikki Vaasan tarkk'ampujapataljoonassa
1881–1884
Luutnantti 1885
Fil.kand.1885, Fil.tohtori (fysiikka) 1891
Toimittaja eri sanomalehdissä
Kansanedustaja 1907–1914
- (6). Haminan kadettikoulu 1877–1885
Vänrikki Vaasan tarkk'ampujapataljoonassa
1885–1886
Luutnantti 1889
Arkkitehti Helsingin Polyteknisestä laitoksesta
1889
Helsingin kaupunginvaltuutettu 1905–1910
Johtokunnan jäsen Suom. Yhdyspankissa
1919–1930
Suomen Työnantajaliiton hallituksen jäsen
1917–1929
- (7). Haminan kadettikoulu 1881–1885
Fil.kand. 1888
Oik.tiet.kand. 1892
Johtotehtävissä eri pankeissa 1895–1936
- (8). Haminan kadettikoulu 1872–1879, priimus
Vänrikki Kaartin jääkäirykmentissä 1879–1882
Siirto reserviin kapteenina 1889
Vaasan reaaliyseen venäjän opettaja 1894
- (9). Haminan kadettikoulu 1875–1882
Vänrikki Vaasan tarkk'ampujapataljoonassa 1892
Luutnantti, komppanian päällikkö 1898
Lakkautuspalkalle kapteenina 1900
Pataljoonan komentaja 1918
Ero everstiluutnanttina 1918
- (10). Haminan kadettikoulu 1879–1886
Aliiluutnantti Vaasan tarkk'ampujapataljoonassa
1887
Kuoli oman käden kautta 1887
- (11). Haminan kadettikoulu 1884
ro kadettikoulusta mielisairauden vuoksi 1888
- (12). Haminan kadettikoulu 1884–1893
Vänrikki Turun tarkk'ampujapataljoonassa
1893–1894
Jenisein jääkäripataljoonassa Venäjällä
1894–1896
Luutnantti 1897, ero kapteenina 1912
Osallistui Venäjän-Japanin sotaan 1904–1905
- (13). Haminan kadettikoulu 1859–1867
Vänrikki Henkikaartin Volynian rykmentissä
Varsovassa
Nikolajeffin insinööriakatemia 1871–1873,
luutnantti 1874
Komppanian päällikkö Volyanin rykmentissä
1877
Alikapteeni 1877, everstiluutnantti 1882
Kuopion pataljoonan komentaja 1890, eversti
1890
Viipurin pataljoonan komentaja 1895
Osallistui Turkin sotaan 1877–1878
Kuoli Viipurissa johtaessaan sotilasparaatia 1897
- (14). Haminan kadettikoulu 1859–1868
Vänrikki Henkikaartin Volynian rykmentissä
Varsovassa 1868
Ero palveluksesta aliluutnanttina 1871
Fil.kand. 1873, Fil. tri. 1884
Toimi matematiikan ja fysiikan opettajana
Helsingissä eri kouluissa 1871–1902
Kirjoitti lukuisia matematiikan oppikirjoja
kouluille
Kouluhallituksen ylitarkastaja 1902–1914
Valtion palkinto Suomen pikakirjoituksen
kehittäjänä 1875
- (15). Haminan kadettikoulu 1862–1869, ultimus
Vänrikki Henkikaartin Volynian rykmentissä
Varsovassa 1869
Ero palveluksesta aliluutnanttina 1871
Opiskeli Zürichissä matematiikkaa ja koneoppia
1871–1876
Fil.kand. 1880, Fil.tri.1882
Opiskeli matematiikkaa Göttingenissä Saksassa
1881–1883
Helsingin yliopiston matematiikan professori
1883–1900
Senaattori 1900–1905
Suomen Tiedeseuran jäsen 1888
Eri liikelaitosten hallituksen jäsen 1893–1900
- (16). Haminan kadettikoulu 1865–1874
Vänrikki Suomen kaartissa 1874
Aliiluutnantti 1877
Aliikapteeni Turun pataljoonassa 1880
Kapteeni 1889
Ero palveluksesta sairauden vuoksi
everstiluutnanttina 1894
Osallistui Turkin sotaan 1877–1878
- (17). Haminan kadettikoulu 1880–1884
Ero kadettikoulusta 1884
Ylioppilas 1884
Fil.kand. 1887, Fil.tri. 1891
Opiskeli tähtitiedettä ja fysiikkaa
Pietarissa, Pulkovassa, Tukholmassa
ja Berliinissä 1888–1900
Joensuun lyseon lehtori 1892–1903
Helsingin Suomalaisen yhteiskoulun
matematiikan ja fysiikan lehtori 1903–1912
Helsingin Normaaliyseen matematiikan ja
fysiikan yliopettaja 1912–1927
- (18). Haminan kadettikoulu 1898–1902
Ero koulun lakkauttamisen vuoksi vuonna 1902
Agronomi 1905 Uppsalan maatalouskoulusta
Söderkullan (Sipoo) maatalouskoulun opettaja ja
rehtori 1911–1917
Maanviljelijäin Maitokeskuksen toimitusjohtaja
1926–1943
Helsingin kaupunginvaltuutettu 1929–1930
- (19). Haminan kadettikoulu 1899–1902
Ero koulun lakkauttamisen vuoksi vuonna 1902
Opiskeli Lundin yliopistossa lääketiedettä
Toimi sairasoimistelijana Yhdysvalloissa
1921–1933

Suomen sotilasarvot autonomian aikana, alemmasta arvosta ylempään:

Yliupseerit: vänrikki - aliluutnantti - luutnantti - alikapteeni - kapteeni
Esiupseerit: everstiluutnantti - eversti
Kenraalit: kenraalimajuri - kenraaliluutnantti - kenraali

Alipäällikkö-kunta: sotamies - vapaaehtoinen - jefreitteri (korpraali) - nuorempi aliupeeri - vanhempi aliupeeri - vääpeli - alivänrikki

¹ Ekipaasi tulee ranskanlaisesta sanasta *équipement*, joka tässä yhteydessä tarkoittaa merisotaväkeä.

Taulukko 2. Kirkkoherrojen Jakob ja Anders Neoviuksen jälkeläiset sotilasuralla

Jakob Neovius(1786–1853)
Kirkkoherra**Fredrik W. (1)**(1822–1858)
Alikapteeni**Robert F. (2)**(1824–1880)
Kapteeni**Karl A. (3)**(1837–1861)
Aliiluutnantti**Thomas F. (4)**(1840–1906)
Kenraaliluutnantti**Fredrik R. (7)**(1877–1916)
Everstiluutnantti**Anders Neovius**(1793–1854)
Kirkkoherra**Adolf E. (5)**(1837–1873)
Lennätinpäällikkö**Karl F. (6)**(1854–1888)
Majuri**Alfred G. (8)**(1881–1933)
Vankilanjohtaja**Werner (9)**(1883–1949)
Insinööri

(1). Suomen Kaartin aliupseeri 1841
Vänrikki Novgorodin tarkk'ampujapataljoonassa 1846
Aliiluutnantti 1850
Luutnantti Kaukasian jääkärirykmentissä 1852
Kapteeni 1857

(2). Suomen Kaartin aliupseeri 1842
Vänrikki 1847, aliluutnantti 1851
Ero sotaväestä 1851
Mikkeliin ruotuväkipataljoona 1854
Otti osaa Krimin sotaan 1854
Luutnantti 1856, alikapteeni 1846
Juvan ruotuväkipataljoonan päällikkö
Ero sotapalveluksesta kapteenin arvolla
Mikkeliin läänin viinanpolttimojen ylitarkastaja 1874–1880

(3). Haminan kadettikoulu 1849–1857
Kaukasian krenatööriprikaatin vänrikki 1857
Aliiluutnantti 1860

(4). Haminan kadettikoulu 1852–1860
Kenttätykistöprikaatin vänrikki 1860
Mihailin tykistöakatemia Pietarissa 1861–1864
Tykistöprikaatin aliluutnantti Kaukasiassa 1862
Luutnantti 1863
Kouluttaja Moskovan 1. sotilasluokissa 1866–1867

Mallipatterin kapteeni 1871–1872
Viaporin (Suomenlinnan) linnoituskomppanian päällikkö 1873–1879
Everstiluutnantti 1874, eversti 1879
Bobruiskin², Osovjetsin, Deblinin ja Libaun linnoitustykistöjen komentaja, kenraalimajuri 1893
Ero sotapalvelusta kenraaliluutnanttina 1901

(5). Aliupseeri Vaasan ruotuväkipataljoonassa 1854
Kuopion pataljoona 1855
Ero sotapalveluksesta 1857
Sähköttäjä eri lennätinasemilla Suomessa 1860–1868
Sähköttäjä Moskovan lennätinasemalla 1871–1872
Sähköttäjä Venäjän Amurin lennätinalueella 1872–1873

(6). Haminan kadettikoulu 1867–1874
Henkikaartin vänrikki 1874
Aliiluutnantti 1877, luutnantti 1878
Komppanian päällikkö Kruunukylässä ja Tuusulassa 1883–1886, majuri
Osallistui Turkin sotaan 1877–1878
Haavoittui 1877 Etropolissa nykyisessä Bulgariassa

(7). Kiovan kadettikoulu ja Konstaninovin tykistöopisto 1877
Kenttätykistöprikaatin aliluutnantti Liettuun Vilnassa 1897
Luutnantti 1900, kapteeni 1910
Everstiluutnantti 1915, kuoli 1. maailmansodassa Venäjällä 1916

(8). Haminan kadettikoulu 1896–1902
Koulun lakkautuksen jälkeen siirtyi Pavlovin sotakouluun Pietariin 1902
Vaasan tarkk'ampujapataljoonan vänrikki 1903
Turun vankilan varajohtaja 1908
Suomen armeijan kapteeni ja komppanian päällikkö 1918
Turun vankilan johtaja 1919–1924
Varatuomari 1922

(9). Haminan kadettikoulu 1897–1902
Ero koulun lakkautuksen jälkeen 1902
Insinööri Karlsruhen teknillisessä korkeakoulussa Saksassa 1907
Teknillinen johtaja eri paperitehtaissa Suomessa 1914–1919
Selluloosayhdistyksen apulaisjohtaja 1926–1947
Vimpelin³ sotakoulu 1918, vänrikki
Mäntän Suojeluskunnan päällikkö 1917–1919
Reservin luutnantti 1936

² Bobruisk sijaitsee Valkovenäjällä, Osovjets ja Deblin Puolassa ja Libau (Liepaja) Latviassa.

³ Vimpelin koulu oli Suojeluskuntien 1917–1918 järjestämä pikakurssi, jossa koulutettiin ryhmän- ja joukkueenjohtajia Suojeluskunnille.

Liite 3

Neovius-Nevanlinna -suvun naisten ja miesten elinajat 1700-luvulta 2000-luvulle

Kuvassa 83 Neovius-Nevanlinna -suvun jäsenten elinajat syntymävuoden mukaan lähinnä Uuden Sukukirjan III tietojen mukaan (Soininen ja muut, 1964) ja täydennettynä sanomalehtitiedoilla. Kuviossa on tiedot 91 naisesta ja 84 miehestä.

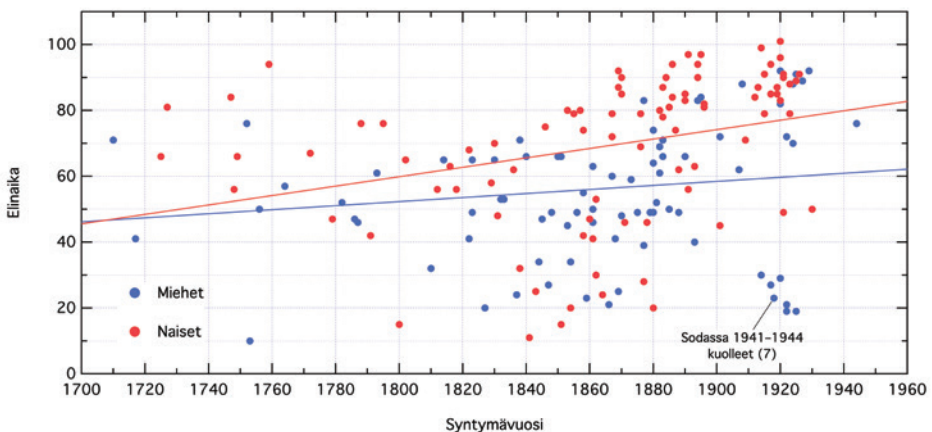
Naisten keskimääräinen elinika (69,2 v.) on ollut miehiä (55,8 v.) selvästi pitempi. Elinajan odote sekä naisilla että miehillä on kasvanut noin vuodella kymmentä vuotta kohden kuten kuvion trendiviivat osoittavat. Kehitys on ollut samansuuntainen koko maassa yleisen elintason ja terveydenhoidon tason parantuessa 1800-luvulta nykyaikaan.

Jos pienenä kuolleet lasketaan mukaan elinikaan niin miehillä se oli 47,7 v ja naisilla 56,6 v. Tilastojen mukaan Suomessa vastasyntyneiden elinika aikavälillä 1755–1925 oli keskimäärin 43,2 v (miehet) ja 46,8 v (naiset), joten suvun jäsenet, enimmäkseen niin sanottuja säätyläisiä, ovat eläneet keskimääräistä kauemmin, vaikkakaan tilasto ei ole kovin edustava henkilömäärältään.

Naiset ovat eläneet yleisesti ottaen selvästi pitempään kuin miehet. Vanhin naisista on ollut 101 vuotias ja miesten saavuttama korkein ikä on 92 vuotta. Naisista huomattava osa on elänyt 80–90 vuotiaksi, mutta miehistä vain alle 10.

Sotiin 1939–1944 osallistui sotatoimialueilla 16 suvun miestä, joista surmansa sai 7. Lottatehtäviin sodassa 1939–1944 osallistui suuri määrä suvun naisia.

Helsingin Hietaniemen hautausmaalla on 31 Nevanlinnan ja 47 Neoviuksen hautapaikkaa.

Kuva 83. Suvun Neovius-Nevanlinnan jäsenten elinajat syntymävuoden mukaan. Punaiset pallot: naiset (91), siniset pallot: miehet (86). Kuviossa on poistettu alle 5 vuotiaina kuolleet, joita on ollut 17 tyttöä ja 14 poikaa. Viivat osoittavat elinajojen kasvutrendin, joka on ollut naisilla noin 1,6 vuotta kymmentä vuotta kohden ja miehillä siitä noin puolet. Suomen jatkosodan aikana 1941–1944 surmansa sai seitsemän suvun miestä.

Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk

1	(1858) PIPPING, FREDR. WILLH.:	Historiska bidrag till Finlands calendariografi.	140 pp.
2	(1858) BURMAN, JOHAN JAKOB:	Berättelse om femte brigadens af Finska arméen krigsrörelser och operationer i Savolaks, Karelen, Öster- och Westerbotten åren 1808 och 1809.	112 pp.

50	(1891) GENETZ, ARVID:	Kuollan Lapin sanakirja ynnä kielinäyteitä.	291 pp.

100:1	(1957) REUTER, MÄRTA:	Pflanzenphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	63 pp.
100:2	(1958) REUTER, MÄRTA:	Tierphänologische Beobachtungen in Finnland 1951–1955.	56 pp.
100:3	(1958) STADIUS, GUNNAR:	Undersökning av språkbegåvningen hos 10–14 åringar.	137 pp.

192	(2013) LEHTO, OLLI:	Tieteen huipulla: Lars Ahlforsin elämä.	150 pp.
193	(2014) KEPSU, KASPER K.:	Den besvärliga provinsen. Reduktion, skattearrendering och bondeoroligheter i det svenska Ingermanland under slutet av 1600-talet.	340 pp.
194	(2015) KAKKURI, JUHANI:	Jämpti mies. Tauno Johannes Kukkamäen elämä.	96 pp.
195	(2015) KORSMAN, KALEVI:	Pentti Eskola - Geologisen tutkimuksen ja opetuksen uudistaja.	124 pp.
196	(2015) GUSTAFFSON, SOFIA:	Leverantörer och profitörer.	255 pp.
197	(2015) KAUPPI, PEKKA & KOTILEHTO, JENNA (toim.):	Vuosisadan metsäbiologi. Peitsa Mikolan juhkirja.	237 pp.
198	(2016) KLINGE, MATTI:	Furstendömet Idensalmi.	515 pp.
199	(2016) MINARD-TÖRMÄNEN, NATHANAËLLE:	An Imperial Idyll. Finland in Russian Travelogues (1810–1860).	350 pp.
200	(2017) NEVANLINNA, HEIKKI:	Suomalainen polaariretkikunta Lapissa 1882–1884.	173 pp.
201	(2017) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Lever för liv	342 pp.
202	(2017) DONNER, JOAKIM:	Marine shells in the study of the Holocene	55 pp.
203	(2017) SUNDBACK, SUSAN & ROSENBERG, THOMAS & ROSENLEW, ANNE:	Knut Pipping och etableringen av den moderna sociologin vid Åbo akademi	254 pp.
204	(2018) DAHLBERG, JULIA:	Konstnär, kvinna, medborgare. Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910.	333 pp.
205	(2018) NEVANLINNA, HEIKKI:	Geofyysikko Eyvind Sucksdorff - havaintojen taituri	183 pp.
206	(2019) STÉN, JOHAN C.-E.:	Anders Johan Lexell Brevväxling, Commerce épistolaire	721 pp.
207	(2019) PERÄLÄ, ANNA:	Tilanomistaja kirja-alalla: Christian Ludvig Hjelt kirjanpainajana, kustantajana ja kirjakauppiiana 1823–1849	411 pp.
208	(2019) KALLEINEN, KRISTIINA:	Nils Gustaf Nordenskiöld - vuorimiehen ja tiedemiehen elämä	223 pp.
209	(2020) SUNDHOLM, FRANCISKA:	Wilhelm Ramsay, Livslång vandring i Fennoskandia	163 pp.
210	(2020) HOLM, SOPHIE:	Diplomatins ideal och praktik. Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748.	225 pp.
211	(2020) HOLMBERG, PETER OCH STÉN, JOHAN:	Att observera, mäta och räkna, Blickar på den matematisk-naturvetenskapliga forskningens historia i Finland.	541 pp.

212	(2020) HÖCKERSTEDT, KRISTER & LINDQVIST, MARDY:	Uusi maksa, uusi elämä	373 pp.
213	(2020) GRANDELL, JENS:	Från ett årtionde i Finland. August Schauman, republikanism och liberalism 1855–1865	267 pp.
214	(2020) KAJANNE, VILLE:	Suomen puolesta, Euroopan edestä, Venäjää vastaan? Kansainvälinen vuorovaikutus ja yhteistyö vuoden 1899 kulttuuriadressissa.	348 pp.
215	(2021) NEVANLINNA, HEIKKI:	Ilmatieteiden vaiheita ja vaikuttajia Suomessa.	341 pp.
216	(2021) LINDBERG, BO (red.):	Vårt gemensamma innanhav. Finskt och svenskt kring Östersjön.	129 pp.
217	(2021) ARTUKKA, TOPI:	Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla.	344 pp.
218	(2021) RIIKONEN, H. K.:	Suomesta ja maailmalta. Yrjö Niiniluoto ja hänen kirjallinen tuotantonsa.	329 pp.
219	(2022) AHLKOG, MARKUS:	Katsaus Suomen varhaiseen atomihistoriaan.	266 pp.
220	(2022) MARJANEN, JANI:	Ekonomisk patriotism och civilsamhälle. Finska hushållningssällskapets politiska språkbruk i europeisk kontext 1720–1840.	311 pp.